कलापीनो केकारव

એટલે

સંસ્થાન લાઠીના સ્વર્ગવાસી

ઠાકોરસાહેબ સુરસિંહની કવિતાનો સંગ્રહ

પ્રકાશક

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ

ભાવનગર:

દરબારી છાપખાનું

૧૯૦૩

Printed at
State Printing Press
Bhavnagar

પ્રસ્તાવના.

કલાપીએ પોતાની હયાતીમાં જ કેટલીએક કવિતાઓ પ્રસિદ્ધ કરવા માટે મણિલાલને સુપ્રત કરી હતી. "ગુંજારવ" એ નામથી થોડીએક છપાઇ પણ ચૂકી હતી. દરમિયાન મણિલાલ વિદેહ થયા. પછી એ કામ મને સુપ્રત કરવામાં આવ્યૂં. કલાપીની હયાતી રહી, ત્યાં સુધી તેઓ ફરી એક વાર સંશોધન કરે તો સારૂં, એવી ઇચ્છામાં મેં પ્રસિદ્ધિ મુલતવી રાખેલી. તેમના સ્વર્ગવાસ પછી કેટલીએક પ્રતિકૂલ સ્થિતિઓને લીધે આ પુસ્તક આટલૂં મોડૂં પ્રસિદ્ધ થઇ શકે છે.

હમીરકાવ્ય જૂદા પ્રકારનૂં હોવાથી આમાં દાખલ કરવામાં આવ્યૂં નથી. તે સિવાયની કલાપીની લગભગ બધી કવિતાઓ આમાં જોઇ શકાશે.

સ્વર્ગવાસી જટિલે કલાપીની થોડીએક કવિતાઓ ઉપર ટીકા કરેલી છે. બીજી બધી ઉપર પણ ઘણી ઉપયોગી ટીકા થઇ શકે તેમ છે. છતાં પ્રકાશકને એ સેવા પોતે જ ઉપાડી લેવાનૂં આવશ્યક લાગ્યૂં નથી. ગુજરાતમાં સાહિત્યના ઉપાસકોની સંખ્યા સુભાગ્યે વધતી જાય છે, એટલે કોઇક બન્ધુ તે ઉત્સાહથી ઉઠાવી લેશે, એવી આશા રાખી છે.

હિન્દ-

એક કોશ આપ્યો હોત, તો ઘણા વાંચનાર
લાભ થાત. છતાં એ સેવા પણ પ્રકાશકે કીધી ન

ઘણી સેવાઓ કીધી નથી; અને જે કીધી છે તેમાં દોષો રહી ગયા છે. વાંચનાર બન્ધુઓ પ્રસંગોપાત્ત સુ લેવાની કૃપા કરશે, એ આશા રાખી દોષોની પુનરુક્તિનું દાખલ કર્યું નથી.

સ્વર્ગવાસી ઠાકોરસાહેબનાં કુટુમ્બીઓ અને સ્નેહી તરફથી આ પ્રકાશનમાં પૂરતી મદદ મળી છે, એમ નોંધ સન્તોષ થાય છે.

છેવટે સંસ્થાન ભાવનગરના નેકનામદાર મહારાજાસાહેબે કૃપા કરીને આ પુસ્તક પોતાના છાપખાનામાં છપાવી આપ્યું, માટે તે નામદારનો આ પ્રસંગે આભાર માનું છું.

ઉપોદ્‌ઘાત.

આપણા સાહિત્યભંડારમાં કવિતાના એક નવીન પુસ્તકની વૃદ્ધિને પ્રસંગે આપણા સાહિત્યના વર્તમાન વલણ સમ્બન્ધી એક વિચારો સ્ફુર્યા વિના રહેતા નથી.

આપણી આખી પ્રજાના જીવનમાં પરિવર્તન થવાનો પ્રારમ્ભ ક ઇ. સ. ૧૭૫૭થી થઇ ચૂકયો છે. પ્લાસીના વિજય પછી ણે ગ્રેટબ્રિટન સાથે જોડાયા; અને તેના દ્વારા યૂરપ તથા અમે-ના બીજા દેશો સાથે. પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓના અભિલાપો અને રોની અસર આપણા ઉપર તે કાલથી શરૂ થયેલી ગણાય.

એ પ્રજાઓના જીવનમાં છેલ્લાં દોઢસો વર્ષની અન્દર ઘણા ત્રના ફેરફાર થયેલા ઇતિહાસક જોઇ શકે છે. એક તરફ પૃથ્વીના ારીરના ભિન્નભિન્ન ભાગો વચ્ચેનાં બાહ્ય અન્તરો અનેક સાધનોથી ઓછાં થવા લાગ્યાં છે; અને કોઇ મેટઝીની કે ાઇ એક ભાગમાં કંઇ લખે છે કે કરે છે, તે બીજા ભાગોમાં ો પ્રસિદ્ધ થાય છે. અને બીજી તરફ અઢારમી સદીની આખરે ચેલી 'અવશતા,' 'સમાનતા,' 'બન્ધુતા,' વગેરે મોક્ષમન્ત્રોની ા મનુષ્યો વચ્ચેનાં આન્તર અન્તરો વધારનારી પાપો તથા ોની અનેક દિવાલોને જમીનદોસ્ત કરતી આવે છે; અને ાણ તે મનુષ્યજાતિને જૂના કુવાઓમાંથી બહાર નિકળ ચે ચડવા આમન્ત્રણ કરતી બન્ધ પડી નથી. અનેક ડો ઇતિહાસના પટ પર આલેખાતા જાય છે, જેનું તિના સામાન્ય હિત તરફ છે.

સ્તાનને અને ગુજરાત સુદ્ધાંને થોડા વખતમાં દર્શન આપશે, એવી આશા રાખી શકાય.

અસ્તુ. કલાપી જોકે કવિ નથી, તોપણ સ્નેહી છે; તેના કેકારવમાં મધુરતા છે, મૃદુતા છે, સરલતા છે, ઉદારતા છે, દયા છે.

એ સ્નેહજીવનનો સવિસ્તર ઇતિહાસ ગુજરાતની હજૂરમાં રજૂ કરવાને હજી કંઇ વિલમ્બ છે. અને તોપણ કલાપીની ઘણી કવિતાઓમાં તેની પોતાની સ્થિતિનું નિરૂપણ હોવાથી વાંચનારને આ સ્થલે જ કેટલીએક હકીકતો જણાવવાની જરૂર છે. કલાપી લખે છે:—

"મ્હારી કથા કહું? મને ખાત્રી છે, કે તમારી દયા પામીશ. સ્પષ્ટ કહીશ, પણ ટૂંકામાં કહીશ. હૃદય હૃદયને એટલેથી એ સમજી જશે.

"હું ક્યારે પરણ્યો, તે તમે જાણો છો. લગ્ન પછી બીજે જ દિવસે મ્હારા મકાન નીચે ચાલી જતી છસાત વર્ષની મેં એક છોકરી જોઇ. મ્હારા માસ્તર જાની પણ તેને જ જોઇ રહેલ. તે દૃષ્ટિબહાર થઇ. પણ હૃદય તે મધુર નિર્દોષતાની મૂર્તિથી દૂર ત્યારે જ થઇ શકતું ન હતું. મને કાંઇ શરમ આવી. પણ જે લાવણ્યે મ્હારા હૃદયને રોક્યું હતું, તેણે જ મ્હારા માસ્તરને પણ કાંઇ અસર કરી હતી. તેણે તેને બોલાવી. તે રમાની ન્હાની દાસી આ મ્હારી શોભના જ હતી. અમે તેની સાથે કાંઇ વાતચિત કરી. તે કઠોર કચ્છી ભાષા બોલતી હતી: પણ એ મ્હોમાં એ શબ્દો કેવા મધુર! એ આંખો ડરતી ડરતી કાંઇ મ્હારી સામે જોતી હતી. હું તેની સામે જ જોઇ રહ્યો હતો. મેં કોઇ પણ બાલકમાં એવું માધુર્ય જોયું હતું. મ્હારૂં હૃદય ત્યારથી જ તેનું વડીલ પિતા જેવું બન્યું હતું.

ગઇ. એક અજાણી છોકરી, માત્ર પાંચ મિનિટના સહવાસવાળી અભણ ખવાસની છોકરી ગઇ, અને મ્હારૂં હૃદય કોણ જાણે કેવી રીતે સાથે લેતી ગઇ. વાત્સલ્ય શું, એ હું આ પેહલી જ વખતે સમજ્યો હતો. મ્હારી સ્વર્ગવાસી માતા મને સાંભરી આવવા લાગી. તેનું હૃદય મ્હારા પ્રતિ શું હતું, એ હું આ પહેલી જ વખતે ખરૂં સમજ્યો. મ્હારી આંખમાં અશ્રુ ભરાઇ આવ્યાં. હું સોળ વર્ષનો હતો, પણ હજુ હું સ્ત્રીપુરુષના પ્રેમને સમજતો ન હતો. માતાની કેળવણીની એ અસર હતી. લગ્ન થયાં, પણ મને મ્હારા અભ્યાસમાં નડનાર તે અરુચિકર હતાં. એ અરુચિ આ છોકરીને જોયા પછી ઉડી ગઇ. લગ્ને મને બે સ્ત્રીઓ આપી હતી, જેને હું સમજી શકતો નહીં. બેને ન્યાય આપવામાં પ્રેમ કરતાં વધારે મ્હારૂં હૃદય રોકાયું હતું. પણ લગ્ને મને આ બાલકી પણ આપી હતી. રાજાના કુટુમ્બની એકથી વધારે સ્ત્રીઓના પરિણામરૂપે નિપજતી ખટપટ મ્હારા ગૃહમાં મ્હારી સંપ તરફની અભિરુચિને લીધે જ વહેલી આવી. ભલે આવી. રમાને હું સમજી શક્યો, અને આનન્દ થયો. * * * પણ હવે રમાને ત્યાં જમવા વગેરેની ગોઠવણ થતાં એ ખેદ અને એ આનન્દ બન્ને પેલી ન્હાની શોભના વિશેષ નિકટ આવવાથી ઉડી ગયા. * * * સૌથી વિશેષ કાંઇ એ તેની દાસીમાં હતું. તે મ્હારી પુત્રી બની. કેવો નિર્મલ સ્નેહ! હું તેને ગુજરાતી શિખવવા લાગ્યો. કેવું ચાલાક બાલક! ત્રણ માસમાં તો તેની વાણીમાં કચ્છી પત્થરની એક કાંકરી પણ ન રહી. તેને જોવામાં, તેને રમાડવામાં, તેને ભણાવવામાં, તેની ન્હાની ન્હાની હોંશો માગણીઓ પૂરી પાડવામાં મ્હારો બધો આનન્દ હતો. બે વર્ષ આમ વીતી ગયાં. હું પ્રવાસે ગયો. રમાનાં પત્રો સાથે તેનાં પત્રો પણ આવવા લાગ્યાં. મ્હારી શિષ્યાનું પવિત્ર હૃદય વાંચતાં મને બહુ આનન્દ થતો. તેનો અભ્યાસ જારી રાખવા હું

તેને અને રમાને લખતો. પ્રવાસ પૂરો થયો. તે કન્ય
શરમ આવી હતી, એમ દેખાતું હતું. પરન્તુ એ શરમ
પવિત્ર ભાવના પાસે આવી શકતી નહીં. માધુર્ય વધ્યુ
ખેંચાણ વધ્યું હતું. રાતદિવસ જ્યારે હું શયનગૃહમાં
ત્યારે તે મારી પાસે પડી રહેવા લાગી. હું તેને કાંઇ વાંચતાં અને વાર્તાના કરુણ ભાગોમાં રોતાં કેવા આહ્લાદથી જોઈ રહેતો ! પણ મ્હારા મનમાં એક ચિન્તા જન્મી હતી. આ રત્ન તેની જ્ઞાતિમાં ક્યાં આપવું ? મેં એક છોકરો બોલાવ્યો, અને તેને ઇંગ્રેજી ભણાવવાનું શરૂ કર્યું; કેમકે તેણે ગુજરાતી પાંચ ચોપડીઓ પૂરી કરી હતી. પણ વિદ્યા મૂલ સ્વભાવ ભાગ્યે જ ફેરવી શકે છે. તે છોકરો નીમકહલાલ પણ સખ્ત દિલનો હતો તેવો જ હમણાં પણ અહીં મોજૂદ છે, અને હજુ અહીં ભણ્યા કરે છે. એ બે વચ્ચે કાંઇ લાગણી જાગી શકી નહીં. ઉલટો તે છોકરાના મનમાં અમારા સમ્બન્ધ વિષે કાંઇ વહેમ આવવા લાગ્યો. એકાદ વખત શોભનાને કાંઇ બહાનું કાઢી ધમકાવી, ગાળો દીધી. પહેલી જ વખત તે સમજી, કે દુનિયા પવિત્રતાને અપવિત્ર માની શકે છે. બન્ધુ, તે બાલાનાં તે દિવસનાં આંસુ હું ભૂલી શકીશ નહીં. મેં તે અશ્રુ ચૂમી લીધાં. તેને શાન્ત કરી. પણ હજી હું તેને એક પુત્રી જેવી જ જાણતો હતો, અને તેના મનના ભાવ પણ તેવાજ નિર્મલ હતા. આવી રીતે પણ કેટલાય દહાડા ચાલી ગયા. પણ હવે વાતને ટૂંકી કરીશ. આજથી પાંચ વર્ષ પહેલાં મ્હારો પગ મરડાઇ ગયો હતો. મને તાવ ચડી આવ્યો હતો. રાત્રિએ રમા કોઇ બાઈઓ મહેમાન પાસે બેઠી હતી. શોભના અને હું એકલાં જ એક ઓરડામાં હતાં. તે મારૂં માથું ચાંપતી હતી. તે હવે છેક બાલક હતી : બહુ કાલથી ન હતી. હું તે સમયનું વર્ણન આપી નહીં

શકું. આપ સમજી શકશો. જ્યાં વિશેષ જાણવાનું હોય, ત્યાં હવે પછીની વાત 'હૃદયત્રિપુટી' કહેશે.

* * * * * *

"પણ નીતિ અને પ્રેમના ખેંચાણમાં કાંઇ પણ નિર્ણય વિના બે વર્ષ વીતી ગયાં. નીતિ જીતી હતી, અને અમે પવિત્ર જ રહ્યાં છીએ. અન્તે તો,

"ત્યાં બારી એક ગૃહની ઉઘડે જરાક,
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું મુખડું રમાનું,"

એ સમય આવી પહોંચ્યો. પણ જે વહેલું સમજવાની જરૂર હતી, તે માત્ર વધારે દુઃખ દેવા હવે સમજાયું, કે પ્રેમમાં બધી નીતિ સમાઈ જાય છે, હૃદયના ઐક્યમાં શરીરનો સ્થૂલ સમ્બન્ધ પણ પુણ્યરૂપ જ બની રહે છે. મેં તે બાલાને બહુ દુઃખ આપ્યું હતું, અને વ્યર્થ આપ્યું હતું, એ સમજાયું. તે દિવસને પણ હવે તો ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. તે બાલા અન્યની પણ થઇ, કરાઇ. આ સમયમાં આ હૃદય પર શું શું વીતી ગયું, તે લખવાની જરૂર છે? મ્હારી કવિતાઓ બસ નથી? કશો સંકોચ નથી, કશો ભય નથી, આ વાત કહેવામાં; કશું જ છુપાવવાની ઇચ્છા નથી. પણ આ વાત કહેતાં મ્હારા વિચારોને બરાબર ગોઠવી શકતો નથી. દર્દ રોવામાંથી કાંઇ આરામ મળતો, તે પણ હવે તો ગયો જ છે. હવે તો સારને કોઇ પણ એક કિનારે આ હૃદય આવી પહોંચ્યું છે. ન્દર્યનો ભોગ ખોવાઇ જતાં દરેક ભોગવિલાસના ત્યાગ તરફ ય ખેંચાયા જાય છે. એક ઘા, એક ટકોરાની જ અપેક્ષા રતે પકવ કરી રાખેલ ફળ લતાને જરા જ કમ્પ આપતા

પડશે. તે કોઇ ચાખનાર નથી; પોતાની મેળે સડી જશે, અને ધૂળ સાથે ધૂળ બની ભળી જશે. એ નિર્માણ પણ બહુ સુન્દર છે.

કાન્તને પત્ર, ૧૧-૧૨-૯૭.

"મ્હારે માત્ર સહેવાનું રહ્યું છે, તે બહુ લાગતું નથી; પણ કાંઇ લાગે છે તે જૂદું જ છે. જે બાલા કોઇ વખતે મ્હારી શિષ્યા હતી, કોઇ વખતે પ્રિયા હતી, તેના આત્માનો વિકાસક્રમ શી રીતે ચાલે છે, તે જોવાની અને તેમાં કાંઇ મદદ કરવાની, તેને મ્હારી સાથે દોરી જવાની મ્હારી બધી આશાઓ તુટી પડી છે, એ બહુ લાગે છે. તે બિચારી શી રીતે સહન કરી શકશે? તેની પાસે પુસ્તકો નથી, કે નથી કોઇ હૃદયને ઉપાડનાર મિત્ર. જે ઔષધ મને મળે છે તે તેને કોણ આપે? * * * કદાચ મને શાન્તિ મળશે પણ ખરી; પણ જ્યાં હું ઉભો હોઉં ત્યાં તે ન હોય, જ્યાં તે હોય ત્યાંથી એક તસુ પણ ઉપર લેવાને મ્હારી પાસે કશું સાધન ન મળે, અરે! તે નિરન્તર સળગતી જ રહે, એ તો મને ગમે ત્યારે એ કેમ લાગ્યા વિના રહેશે?"

કાન્તને પત્ર, ૨૬-૧૨-૯૭.

"તમને આ વાંચીને બહુ ખેદ થશે, પરન્તુ સર્વની પરવાનગી પછી, એના સાલેકોની ઇચ્છા પછી, મેં ગઇ કાલે શોભનાને મ્હારી કરી છે. દુનિયા બહુ બૂરૂં કહેશે, પરમાત્માનો ઇનસાફ તો મૃત્યુ સુધી રાહ ન જોવા માટે જે થાય તે ખરો; પરન્તુ તમને તો બહુ ખેદ થશે જ. પરન્તુ આ ઝિન્દગી એવી બૂરી લાગતી હતી, અને ધીમે ધીમે દર્દ એવું થતું જતું હતું, કે મને એ સાહસ કરવું જ ગમ્યું! પ્રભુ તે કાર્યપર કૃપા અને ક્ષમાની દૃષ્ટિથી જુઓ!"

કાન્તને પત્ર, ૧૨-૭-૯

સૂચિપત્ર.

कलापीनो केकारव.

फकीरी हाल.

અરે ઉલ્ફત! અયે બેગમ! લીધી દિલબર, હતું લાઝિમ?
હતું જે બેહિશ્ત થઇ જહાન્નમ: ફકીરી હાલ મ્હારો છે!

ગયું આ ઝિંદગીનું નૂર: હવે જહાંગીર બેપરવા:
તું લૂંડીની નથી પરવા: ફકીરી હાલ મ્હારો છે!

ન ધારૂં હું કદી કફની: દગ્ધ દિલ પર ન સારૂં ખાક:
ન પરવા વા છે કિસ્મતની: ફકીરી હાલ મ્હારો છે!

હવે દરખત પર ચડવું: બુલબુલ મ્હારૂં ઢુંઢું હું:
ફરૂં નાગો બિયાબાને: ફકીરી હાલ મ્હારો છે!

હતો જે હું, હતું જે હું, નથી તે તો, નથી હું હું:
ગયું છૂટી: ગયું ઉડી: ફકીરી હાલ મ્હારો છે!

હવે આ દમ નથી દમમાં: ફકીરી હાલ મ્હારો છે!
પરેશાની જ છે રાહત: ફકીરી હાલ મ્હારો છે!

૧૫-૧

મધુકરની વિજ્ઞપ્તિ.

અરે રે ! પુષ્પ ! આ ભમરો મરે છે હો : મરે છે હો !
નમેરૂં થઇશ શું, વ્હાલાં ! હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

તું બીડાતાં હું બીડાઉં : તું ખીલે, તો હું ગુંજું છું :
ન ભોગી પુષ્પ બીજાનો : હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

અરે ! તું ભૃંગ બીજા જો ભ્રમણ કરતા પુલે પુલે :
કદી મ્હારી ન રીતિ એ : હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

કંટક કાપી નાખી દે : ભ્રમર છાતીથી ચાંપી લે :
તું શોભે સર્વદા હુંથી : હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

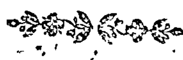
હું ત્હારો ને ન તું મ્હારૂં, ન રીતિ એ રતિની છે :
કદર તું પ્રેમીની કર, તો હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

તપું છું હું : બળું છું હું : મરૂં છું હું, અરે પ્યારા !
તું મકરંદ છાંટી લે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

આ તો સ્વપ્ન ટુંકું છે : હું ગુંજી લઉં : તું ખીલી લે !
થશે પલમાં અરે ! હા ! શું ? હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

સુકોમલ તું ખરી જાશે : ભ્રમર ત્હારો મરી જાશે :
આખિરની ગતિ એ છે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારૂં થા !

૨-૧૧-૯૨.

હૃદયકમલની જૂઠી આશા.

રે ભોળી ! જલઝૂલતી કમલિનિ ! કાં ભૂલ ? વ્હાલી સખી—
જોઈ પૂર્વ દિશામુખે પ્રસરતી લાલાશ આ ઉજળી ?
આશા વ્યર્થ ધરે રવિ સુકરની સંધ્યાસમે, બાપલા !
એ તો હિમપતિ શશી નિકળશે, ના ના પતિ, હે હલા !

આ પોચું દિલ તું સમું સુમન છે, તેણે ગ્રહી 'આશ'તી :
જાણ્યું સૂર્ય થઇ પ્રફુલ્લ કરશે પ્રેમી તણી પ્રીતડી :
ના તે તે નિકળી હતી શશી સખી, હિમે હણ્યું કાળજું :
જૂઠી આશ દઝાડતી સુમનને, ભૂલે ન તે બાલ તું !

૪-૧૧-૯૨.

ભોળાં પ્રેમી.

કમલ ભોળું, કુમુદ ભોળું, ભ્રમર ભોળો, દિવાનાં છે,
જે જેનું ન તે તેનું, પ્રેમી પ્રેમી જૂઠાનાં !

ભ્રમર ગુંજે કમલ કુમુદે, ન જેને છે કદર તેની,
દિલ તેઓ તણાં નભમાં, પ્રેમી પ્રેમી જૂઠાનાં !

કમલ પ્રેમી રવિનું જે, કુમુદ બાઝ્યું શશીને જે,
રૂરે ઊંચા તે બેપરવા, પ્રેમી પ્રેમી જૂઠાનાં !

કમલ, ભમરા, કુમુદ જેવું હૃદય મ્હારૂં ખરે ભોળું,
કુદે, ખાઝે, પડે પાછું, પ્રેમી પહાડ પાણો છે!

ઇચ્છે દાસ થાવાને, ન કોઇ રાખતું તેને,
બિચારૂં દિલ આ કહે છે, "પ્રેમી પહાડ પાણો છે!"

મનુની પ્રીત દીઠી મેં, આકળસોતી જેવી તે,
લાકુલાકડાનો સ્નેહ, પ્રેમી પહાડ પાણો છે!

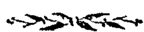
હવે મનજી મુસાફર તું, બહેતર જા બિયાબાંને,
કરી લે પ્રીત પક્ષીથી, પ્રેમી પહાડ પાણો છે!

નિઃશ્વાસે ભર્યું હૈયું, અશ્રુથી ભર્યાં ચક્ષુ,
મગજ બળતું કહે છે: "હા! પ્રેમી પહાડ પાણો છે!"

૯-૧૧-૯૨.

પરિતાપ.

દિલ અશ્રુ થકી પલળ્યું, છલક્યું:
દપટ્યું દિલમાં દિલનું દુખડું:
ન સખો ન સખી દિલથી લપટ્યું:
ફટક્યો ભટકું! ફટક્યો ભટકું!
નથી ભાન હવે:
નથી હામ હવે:
નવ પ્રીતિની દોરીથી હું લટકું:
નવ કો મનમાં કદી હું ખટકું:

નથી આશ મને: અવકાશ મને:
ભટકું ફટકયો! ફટકયો ભટકું!
મન હર્ષ હવે–
મન શોક હવે–
તજ નિર્લજ! તું: તજ તું: તજ તું!
મુજ પ્રેમ હવે દરિયે પટકું!
મુજ પ્રાણ ન કાં દરિયે પટકું!
ફટકયો! ફટકયો! ભટકું! ભટકું!

૨૭–૧૧–૯૨.

तारामैत्रकः मुग्ध प्रेम.

સંધાડી પ્રેમદોરી મેં, મચાવી મિષ્ઠ ગોષ્ઠી મેં,
પ્હેરાવી પ્રેમમાલા મેં, જગાવી પ્રેમજ્યોતિ મેં!

ઉડાવ્યું પક્ષી પ્રીતિનું, ઝીલ્યું સુપુષ્પ ચક્ષુનું,
કરાવ્યું સ્નાન પ્રીતિનું, કર્યું મેં પાન પ્રીતિનું!

સુધાના નીરમાં ન્હાયાં, અમે પ્રેમી રમ્યાં મ્હાલ્યાં,
પડ્યાં ત્યાં સ્નેહફાંસામાં, છૂટ્યાં તે ના વછૂટ્યાં ના!

મદિરા નેત્રનખરાંનો પી પી ભાન ભૂલ્યો હું:
થયો હું હોલો! તે હોલી! થયો તે હું! થઇ તે હું!

પછી રતિનાવ ઝીંકયું મેં કપાળે હાથ દઇ દરિયે!
ઓળે કે બચાવે તે સુકાની પ્રાણપ્યારી છે!

अश्रुस्थान.

ના પાડ હે મન અરે! કદિ પ્રેમબિન્દુ :
ના ઢાળ હે મન! અરે! કદિ પ્રેમસિન્ધુ :
ના રેડ અમૃતઝરો કદિ પ્રેમઇન્દુ :
નીચોવ ના રસભર્યું કદિ પ્રેમલીંબુ!

નિઃશ્વાસ અશ્રુ દપટી ધર ધીર સ્નેહી :
ના રોળ ક્ષાર ભૂમિમાં પુલડાં સુપ્રેમી :
હૈયે દબાય કદિ જો કુમળું સુહૈયું,
રો રો ભલે ટપકતે નયને પછી તું!

રો વા ભલે વિજન કો કહિં સ્થાંન શોધી :
આંસુ ભલે વિખરતાં રડતાં સુમોતી;
જા જંગલે નિડર તું પડ વૃક્ષખોળે,
આંસુઝરો જલઝરે જ વરાળ ખોળે!

૧૩-૧૨-૯૨.

एकप्रेम.

હકીમ કે તબીબની તલબ
નફસની પ
માશૂક ન
ખલ્કની

પરિવાર મ્હારો હું જ છું: મસ્તાન છું મને !
બેઝાર હું આજે ફરૂં: ગલતાન છું મને !

પ્રેમગુલ ચૂમ્યાં ઘણાં: ખાર ભોંકાયા મને !
દર્દ-ખૂન દિલ દર્દ-કર્ત્તા દસ્ત લાધ્યું ના મને !

સખા જોયા મેં ઘણા: સખી જોઇ એક મેં !
ઉમેદ બર આવી નહીં: શું કહું ખાલેક નેકને !

દ્વૈતપ્રેમી જે હતો અદ્વૈતપ્રેમી હું થયો !
બ્રહ્માંડ મ્હારૂં: બ્રહ્મ મ્હારૂં: બ્રહ્મવાદી હું થયો !

૧૪-૧૨-૯૨.

દિલને રજા.

ફાટે કે ન ફાટે તું, ચીરા કે ન ચીરા તું,
અરે દિલ ! તેં કર્યો બેહાલ: મારે કે ન મારે તું !

ભલે ધડકી રહે છાનું, ભલે બળી કોયલો થા તું,
ખરી જા તું મને તો શું ? ઠરી જા તું મને તો શું ?

રખે કાંટો તને લાગે, કમલ જાણી તને રાખ્યું,
પરન્તુ તું જ કાંટો છે, ઉડી જા તું: ગળી જા તું !

દુનિયા છે તને ખારી, હવે છે તું મને ખારૂં,
તું કોઇનું નથી તો હું ન ત્હારો છું ન મ્હારૂં

જૂની પ્રીતિ ગઇ તૂટી! નથી તૂટી તણી બૂટી!
ખુટી ગઇ વાટ દીવાની, પછી બળવું રહ્યું ક્યાંથી ?

હવે બ્રહ્માંડમાં હું છું: હવે બ્રહ્માંડમાં તું છે:
પ્રીતિ તો આપણી એ છે! મિલાવો આપણો એ છે!

૨૨-૧૨-૯૨.

केलिस्मरण.

લતા સુભ્રૂની ચડતી વિલાસે:
પયોધરો ગાઢ હલે હુલાસે:
વિશાલ નેત્રો રતિમાં વિકાસે:
પ્રફુલ્લ સુપલ્લવ લાલ ભાસે!

સીત્કાર શબ્દો મુખથી નિકાસે:
પ્રભા પ્રિયાના મુખથી પ્રકાશે:
ઉરોજ કંપે કૃશ ઉદરીનું:
કપોલમાં છે પરસ્વેદબિન્દુ!

નૂપુર છંદો ઝમકી રહે છે:
પુષ્પો ગતિથી સરકી પડે છે:
છૂટેલ બાલો વિખરાઇ જાયે:
શ્રમિત અંગે લપટાઈ જાયે!

શિથિલ બાલા સુકુમાર કાયે:
સ્વ હસ્ત ઢીલા જરી ના હલાવે:

નિતમ્બભારે લચકી પડે છે:
કટિ સ્તનોના ભયથી લડે છે!

અહેલી પ્યારા પિયુને ઉભે છે:
પતિથી ટેકો દઇને હુલે છે:
જરા ખસી ચુંબનને જુવે છે:
કટાક્ષ મારી ચપલા હસે છે!

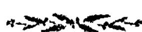
"પ્રભુ!" કહી તે પતિ સાથ લે છે:
અગાસિયે તે ઝટ સંચરે છે:
જુવે પતિનું મુખ સર્વ પ્હેલી:
જુવે નિશા ચાંદની પ્રેમ છેલી!

પ્રિયા ન એવી નિરખી, અરે! મેં:
પ્રિયા ન એવી રીઝવી, અરે! મેં:
પ્રિયા ન એવી લીધી ઉર, રે! મેં:
વસંતકેલિ ન કીધી, ખરે! મેં!

૧૮૯૨.

ઠગારો સ્નેહ.

હૃદય દગલબાજી જાણશે ના કદી આ,
હૃદય હૃદય આલે ઝૂરવું છે પછી, હા!
હૃદય ધવલ સર્વે દુગ્ધ જાણી પુલાયે,
શુવરપય ગળેથી ઉતરી આગ આપે!

ઘન ગડગડ ગાજ્યો ચાતકું ચિત્ત ફૂલે,
પથર વત કરાનો મેઘ આવી મળ્યો તે!
ષટપદ મકરન્દ લુબ્ધ રીઝી રહે શું,
ધવલ કમલ ના આ છીપલીને કરે શું!

મૃગજલ સમ સ્નેહી સ્નેહસિન્ધુ ધરે છે,
હૃદયમૃગ બિચારૂં આશ રાખી મરે છે;
સરપશિર મણિને પ્રેમ પ્રેમી તણો આ
વિષ રગ રગ વ્યાપે પ્રાસ થાયે કદી ના!

૧-૧-૯૩.

स्नेहशंका.

ઘણું તાવ્યું-ઘણું ટપકયું-બિચારૂં સીણતું હૈડું:
દ્રવ્યા કરશે હજી એ તો બિચારૂં પ્રેમનું પ્યાલું!

ન થા ન્યારી: ન થા ઘેલી: ન થા વ્હેમી: ન થા મેલી!
કરી મ્હારૂં હૃદય ત્હારૂં હવે શંકા પ્રિયે, શાની!

કદી દિલને ન દે દિલ તું: દીધું દિલ તો ન લે તે તું:
હૃદયનું સત્ત્વ પીધું તેં: હૃદયહીણો કરે તો શું!

કહે ને પ્રાણ, દિલમાં કયાં રહી તુજને હજી શંકા?
કાપી દઉં તે નાખી હું: ન છે તેની મને પરવા!

કાંટો જે તને લાગે મને ભાલો તે ભોંકાયે:
ચચીરે રુધિર રાતું વહે છે તે તપાસી લે!

હૈયું હનુમાનનું ચીર્યું, નિહાળી રામની મૂર્તિ: ॥
હૃદય મારૂં અરીસો છે ઉઘાડી તું ભલે જો તે! ॥

૯–૧–૯૩.

કુસુદિનીનો પ્રેમોપાલમ્ભ.

લગાડી મોહની, પ્યારા! કઠિન હૈયું કર્યું શાને!
અહો હો! નાથ કપટી રે! બલિહારી ત્હમારી છે!

સ્મૃતિ છે એજ મુખડાની, ન દેખી હું દુઃખી છું રે!
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે!

બકું છું હું તમે માનો: જિગરમાં ઘા મને ઊંડા!
ઉમળકા આ હૃદયના હા! કહો ક્યાં ઠાલવું પ્રાડી!

કરો ના બૂજ દર્દીની, ન મારો બાંધીને મ્હોઢું:
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે!

વનોમાં આગિયા ઉડે, પલક ચમકી રહે છાના:
સુપ્રેમી આગિયા જેવા તમે તોયે પ્રભુ મ્હારા!

ન તાણો પ્રેમની દોરી, બહુ તાણ્યે જશે તૂટી:
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે!

હું તો આ પુષ્પ છું કુમળું, ઝર્દ આ દર્દથી કીધું:
થજો સ્વપ્ને કરુણ, વ્હાલા! હણાઈ હેતવાળી હું!

હતાં સાથે: ગયા ઉડી વિચારે હો! વિસારો શે?
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે!

જીવન આ ચંદ્રથી ઓપ્યું: શરીર પાણી પરે લટક્યું!
દુઃખિયણ હું દુભાયેલી જીવું તો શું! મરૂં તો શું!

અમીની આંખની પ્યાસી કુમુદ આ તો ત્હમારી છે:
ગ્રહી જો બાંય, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે!

અરે રે! યોગ થાશો માં! થયો તો સ્નેહ જામો ના!
મૃદુથી બેપરવા યા બેદરકાર પ્રેમી જડાશો માં!

અજાયબ સ્નેહના રસ્તા! અજાયબ ગાંઠ પ્રેમીની!
ખુમારીને ખુવારી છે: અજાયબ પ્રેમની મસ્તી!

૧૫-૨-૯૩.

मस्त इश्क.

અયે કાતીલ! સીને તું સૂતું રહેજે: પડ્યું રહે તું:
નથી તકસીર ત્હારી એ: ગુનેહગારી હમારી છે!

બિસમિલ્લાહ ખતમ થઇ જા: જિકર કર ના: જિગર ગમ ખા:
હૃદય નાદાન પ્રેમીલા, દિગમ્બર રાખ ચોળી થા!

કિતાબો ઇશ્કની ખોળી: ઉથામ્યાં પ્રેમનાં પોથાં:
છે ડંખ પ્રીતિના: વિકટ છે સ્નેહરસ્તા ત્યાં!

મધુ પ્રેમ કરમાઈ જવા પેદા થયો જે ના દિસે,
મધુ મૃત્યુ સૌ જનને દિસે કરતું નિઃસ્નેહી ખાક જે,
એમાં મગજ સમજે નહીં: જાણું નહીં મધુતર કયું!

પ્રેમમાં ઘસડાઈ જાવા ઇચ્છું જો કદી તે બને:
દોરાઉં હું મૃત્યુ થકી બોલાવતું તે ત્યાં મને:
બોલાવ રે! હું આવું છું! હું આવું છું! મરવું હવે!

૨૮-૪-૯૩.

પ્રેમ અને શ્રદ્ધા.*

પ્રેમ પ્રેમ હોય જો, પ્રેમ આપણો જો હોય,
તો પ્રેમમાં શ્રદ્ધા અશ્રદ્ધાનું સંઘાતે બલ ન હોય:
અશ્રદ્ધા અણુ માત્ર તે અશ્રદ્ધા છે બધી ખરે!

અદૃશ્ય ને ઝીણો પડે ચીરો કો વીણામાં જરી,
ધીમે ધીમે તે મધુર રવને કુંદ કરી નાખે કદી:
પહોળો થતાં મ્હોટો થતાં તે સ્વરહીણું કરી નાખશે!

પ્રેમીદિલવીણા મહીં ચીરો કદી ઝીણો પડે,
કે સુરબ્બાની બરણીમાં ફલ એકને ચાંદી પડે,
તો પ્રેમ સ્વર ઉડી જશે: ફલ મિષ્ટ સૌ બગડી જશે!

અશ્રદ્ધાનું બીજ પણ નથી ગ્રાહ્ય: ફેંકી દે તું એ:
પણ એ જશે? રે! રંગ કાળો પ્રાણ સાથે તે ખસે!
રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહીં તો નહીં રતિભાર પણ!

---

* ઈંગ્રેજ રાજકવિ ટેનિસનના એક ગીત ઉપરથી.

મુજ નામ જે મ્હારૂં હતું ત્હારૂં થયું : બન્યું એક એ :
મને કીર્ત્તિ જો મળે તો તે બધી ત્હારી જ છે :
લાગે તને કદી ડાઘ કાળો તો મને લાગી ચુકયો :
તો રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહીં તો નહીં રતિભાર પણ !

૯—૫—૯૩.

ચંચલ પ્રેમસુખ.*

કટાક્ષમાં ધિક્કાર કે અવકૃપા શબ્દમાં,
વા ભ્રાન્તિ માત્ર એવી સ્નેહી હૃદયમાં—
ન્હાના આવા સબબથી દિલ પ્રેમી, અરે ! લડે !
નિર્મલ વાતાવરણમાં નૌકા ચાલ્યું સિન્ધુ :
તરંગ ઘન તોફાનમાં નડ્યાં ન ડૂબ્યું કિન્તુ :
પણ શાન્ત નભ જ્યારે હતું બેઠું જઈ તળે !
જરા વારમાં કસેલું દિલ આમ જ ફીટી પડે !
જે હરદમ હતું ગમીના વખ્તમાં પ્રેમી ખરે !
હા ! જે ડગતો ના જરી વાઝોડામાં પ્રેમ,
ફૂંકે ઉડયો તુટી પડયો ફૂટે સીસો જેમ !
ચીરો શબ્દો ક્રૂરથી પડયો પ્રેમમાં જેહ,
ક્રૂરતર વાકયો વરસશે મ્હોટો કરવા તેહ !
તારામૈત્રી જે જામતી પ્રેમી નયનની,
માધુર્ય તે ઉડી જશે નેત્રપાતથી !

---

*ટૉમસ મૂરના એક કાવ્ય પરથી.

પુષ્પાવલિ દીપાવતી પ્રેમબોલ જે,
છૂટી જશે: તૂટી જશે: વિખરાઇ પડશે તે!
 મુક્તાહાર તૂટી પડયે મોતીડાં પડી જાય:
 પ્રીતિ સરસર સરી જશે તેમ જ દિલથી હાય!
 પ્રીતિલથબથ જે હતાં ભોળાં હૈયાં નેક,
 વાદળ વિખરાયાં સમાં છૂટાં બનશે છેક!
હાસ્યવદનું નાચતું ઝરણુ ગિરિ પરે:
અખૂટ ને અમાપ દિનરાત જલ ઢળે:
 વહ્યું: ગયું: ફાંટા પડ્યા: રણમાં ગયું સમાઇ!
 નાચવું, હસવું, ઘુઘવવું—સર્વે રહ્યું છુપાઇ!
તેમ દોર પ્રેમ–સ્નેહ–પ્રીતિનો તૂટે!
ન્હાના સુના સબબથી દિલ પ્રેમી કલહ કરે!

* * * *

 સુખ જેનો દુ:ખ અન્ત છે તેને ઇચ્છે કોણ?
 ગ્રન્થિ જે પલપલ તૂટે તે પર નાચે કોણ?
અનન્ત કાલ ઘોરવું અન્ધકારમાં,
પણ ન મોહ માનવો ચપલ જ્યોતિમાં!
 તેજસ્વી સૌ ઉપટશે કાચા રંગ સમાન!
 વધુ તેજસ્વી વધુ ચપલ વિજળી તેનું પ્રમાણ!
મિષ્ટ સૌ પેદા થયું પ્રેમ સૃષ્ટિમાં:
હાથમાંથી મિષ્ટતમ થતાં ઉડી જવા!

* * * *

 ઉલ્લસિત ને સુખમગ્ન ના મુખમુદ્રા તુજ રાખ,
 કેમકે ભય આવે હજુ લપતો જાણે વાઘ!

તુજ નેત્ર ભ્રૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી લઈ જશે !
તિમિર દીપ પાછળ રહ્યું, કિરણ પુઠે રહી છાય,
તેમ સર્વ સુખ શાન્તિમાં ભય દુઃખ સાથે જાય !
તે સૂચવે પ્રેમાન્ધને "તુજ સુખ ઉડી જશે,"
જ્યારે પ્રેમી બિચારો સુખરેલમાં હશે !
તો ઉલ્લસિત સુખમગ્ન ના મુખમુદ્રા તુજ રાખ,
કેમકે ભય આવે હજુ ઉડતો જાણે બાજ !
તુજ નેત્ર ભ્રૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી ગળી જશે !
અરે ! અરે ! આવાં હશે વિધિનાં કયમ નિર્માણ !
પ્રિયતમ, મધુતમ, મન્જુતમ અતિ વેગે ઉડી જાય !
સુવર્ણરંગી ભભક સુખપાંખ પર ચડે,
કે પળ એકમાં વ્હોળી કરી આકાશમાં ઉડે !
જનનયને અશ્રુ મૂકી ધોતાં કૂળા ગાલ,
નિજ સુરંગ સંકેલી લે રૂડું અમ્બુદચાપ !
તેમ દુર્વહ દુઃખઅંડ સેવવા મૂકી,
સુખ દૃષ્ટિ બહાર જાય ફરી મળે નહીં !
તો ઉલ્લસિત સુખમગ્ન ના મુખમુદ્રા તુજ રાખ,
કેમકે ભય આવે, અરે ! છુપતો જાણે સાપ !
તુજ નેત્ર ભ્રૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
કે તુર્ત ખેદ, દુઃખ, શોક લઇ તને જશે !

૧૪-૬-૯૩.

પ્રેમીની આશિષ.

(પીલુ.)

હર્ષશોકના રંગીન પાટા ચિત્ર વિચિત્ર પડ્યા ઝિંદગીમાં:
સિન્ધુતરંગની વહે છે પરંપરા એક પછી બીજા તેમ વહે આ!

કાળો પટો કોઈ, કો સોનેરી, કોઇ રડાવે ને કોઈ હસાવે:
અશ્રુ સૂકયાં ના હાસ્ય થયું ત્યાં, હાસ્ય પછી અશ્રુ પલમાં પડે છે!

નયન હસે છે, સ્મિત મુખડે છે, પ્રહર્ષ પ્રફુલ્લિત હૈયું કરે છે:
તે મુજ સ્થિતિ નિત્ય રહે ના, આનંદઉભરા કાલ હશે ના!

ઝિંદગીનો છે રણનો રસ્તો, શુષ્ક અને જલહીન તપેલો:
પુષ્પ ખીલેલાં ત્યાં નહિ મળશે, મળશે તે ક્ષણમાં કરમાશે!
જે દિલ ફુલથી બહુ મલકાશે, જે હૈયે ફુલથી અતિ હર્ષ થાશે,
તે હૈયે કાંટો તુર્ત ભોંકાશે, તે હૈયું ભોળું તુર્ત ચીરાશે!

દુનિયાના આ પ્રવાસની મધ્યે સુખ લેવાનું તે લ્હાવો ખરે છે:
નાચ તો વ્હાલા! નાચ રસીલા! કુમકુમથાપા દે હૈયામાં!
હાસ્યવિરાજિત આનંદાશ્રુ પ્રેમીનાં પ્રેમીલાં નયને વસજો:
અથવા અશ્રુ અનુકંપાનાં હાસ્ય ભૂંસી પ્રેમીને મળજો!

જીવનદોરી બનત અકારી પ્રેમ સંયોજિત હોત નહીં તો:
એજ સત્ય છે, તો મુજ આયુ પ્રેમ તૂટ્યા પછી ક્ષણમાં તૂટો હો!
પણ નિષ્કલંક ને વત્સલ પ્રેમી પ્રેમનશે ચકચૂર થયેલાં:
મધુર સ્વપ્ન સૌ ઉડી જવાથી આશાભંગથી બહુ છે રોયાં!

પ્રેમ ઉપર વિશ્વાસ ધરીને સ્વસ્થ હૃદય નિઃશંક સુવે તે,
કદી જો કપટથી દુભાય નહીં, તો સુભગ અને સુખવાળું ખરે છે!

પણ જનહૃદયે પ્રેમ વસે છે, પ્રેમીને તો મુજ આશિષ એ છે:
“પ્રેમરવિ સૌ હૃદયે પ્રકાશો સ્નેહશશી સૌ પર અમૃત ઢોળો!”

૨૧-૮-૯૩.

પ્રેમનું પૃથક્કરણ.

મુકે નિઃશ્વાસો તે હૃદય દુખડાંનાં નહિ નહીં!
રડે, ખેરે અશ્રુ, નયન પલળેલાં, દિલ સૂકાં!
ઘડી પ્રેમી સાથે લટપટ બની ગેલ કરતાં,
પછી “વ્હાલી,” “પ્યારી,” “પ્રિયતમ,” “પિયુ”નામ જ રહે

નમે સૌ દેવોને, હૃદય ન નમ્યું કોઇ સુરને!
કરે પ્રીતિ સૌથી, જીગરવ્રત એકે નહિ નહીં!
બધાં નેત્રો વ્હાલાં, નયન પ્રિયનાં માત્ર પ્રિય ના!
પડે કો બન્ધે તો નહિ નહિ નહીં સ્થાનગણના!

રહે પ્રીતિ નેત્રે, નહિ જ હૃદયે પ્રેમ વસતો!
ઉડે સ્થાને સ્થાને, હૃદય સ્થિર ના કોકિલ સમું!
અરે! આવી મૈત્રી જગત પર દિસે ભટકતી!
ઘણાં હૈયાં ચીરી હૃદયરુધિરે રાસ રમતી!

*　*　*　*　*

યુવા, વૃદ્ધાવસ્થા, સુખદુઃખસમે, નિર્મલ અતિ!
ડગે ના પ્રીતિની દિલ પરની જ્વાલા ઝળકતી;
બગીચા, મ્હેલોમાં, ઘટ વન અને જંગલ વિષે
રહે શાન્તિ હૈયે, પ્રિયતમ પ્રિયા એક જ રહે.

ભર્યાં હૈયાં પ્રેમેઃ વધુ ઘટુ થતાં જીવ નિકળે,
વધે તો આનન્દે, કમી થઇ જતાં શોકથી મરે!
દ્રવે, નીચોવાયે હૃદયરસ મીઠો છલકતો,
પરંતુ વ્હાળો તે દિલરસઝરો ના ખૂટી જતો.

બલિહારી આવાં મધુર રસવાળાં હૃદયને!
અહો! સાધુ હૈયાં! વિમલ શુભ સ્થાને ચિર રહો!
પ્રભુ! આવી પ્રીતિ જન હૃદયમાં વાસ કરજો!
ઉડો પૃથ્વી ઊંચે! સુર, જન બનો દિવ્ય સરખાં!

૯—૯—૯૩.

मरणशील प्रेमी.

આયુ સ્વલ્પ મનુષ્યને દઇ કર્યાં પ્રેમી ઈશે કાં ભલા!
શું પીવાય મુહૂર્તમાં રસઘડા વ્હાલાં દિલે જે વસ્યા?
સન્તોષે સુખમાં રહેત દિલ આ જો હોત હર્ષે ભર્યું:
માગું ના કદિ દીર્ઘ આ જીવિત જો તે હોત આનન્દનું!

ગાઢાં સંકટમાં પડયાં હૃદય કો ચીરાય ભોળાં, અહો!
ઝીણા ઘૂંઘટમાં છુપાઇ સરતો આનન્દ તેઓ તણો!

આશા એજ મનુષ્યનું જીવિત છે. તો આશ રાખું ભલે:
મૃત્યુ બાદ મળો અખંડ સુખનો કો દેશ સૌ પ્રેમીને!

આંહીં તો કદિ હાસ્ય થાય પ્રિયથી, વા હસ્તમેળા બને:
જાણી ના રતિ કોઇના હૃદયની ત્યાં મૃત્યુ આવી મળે!
વ્હાલા! દુર્લભ હર્ષ છે અતિ અહીં, તો મૂલ્ય મોંઘું નકી:
તેને આદરભાવથી હૃદયમાં રાખો જીવો ત્યાં સુધી!

આવે રંગિન પક્ષીઓ મધુરવાં, ભાગે વસન્તાન્તથી,
કો વેળા ત્યમ હર્ષ સૌ હૃદયમાં આવી ઉડે છે ફરી!
હોજો વિદ્યુત સાંકળી ચળકતી પ્રેમાર્દ્ર હૈયાં વિષે!
સ્પર્શે હર્ષ જરી જ કો હૃદયને તો સર્વવ્યાપી બને!

૧૫-૯-૯૩.

કમલિની.

લાડલી હું શ્વેતવરણી ઝૂલતી રહું જલ પરે,
મકરન્દ છાંટું ભૃંગ પર તે ગુંજતો મુજ પર રહે;
તેને સુવાડું રાત્રિએ મમ હૂંફવાળા હૃદયમાં,
ત્યાં પ્રેમધબકારા ઝીલે બન્ને દિલો આનન્દમાં!

ફાનુસ રૂપાળા, દ્રાક્ષરસના જામ કે જાંબુ સમી,
હું તો રહું જલલ્હેરીઓની ઉપર ધીમે હીંચતી;
ક્ષણ એક મ્હારી પાસ ન્હાનો આગિયો ચળકી રહે,
મમ પાંખસમ્પુટ ઉપર ફેંકે નીલવરણું તેજ તે!

ને કુંભ અમૃતનો ભરી ઉદધિ થકી ચંદા કુદે,
તે વાળ ખંખેરી રૂપેરી સુધા છલકાવી હસે ;
સ્ફટિક તણો ગગને ધરે ઘન પાટલો તે પર ઉભે,
ને અધર ફરકાવી લવે કંઇ મંત્ર મીઠા તે સમે !

બુરખો નવો મુખ પર ધરી ડગલાં ભરે ત્રણ ચાર, ને
મૂંઝાઇ ફેંકે દૂર તે ત્યાં સ્વેદબિન્દુડાં ખરે ;
તિલ ગાલ પરનો, ધનુષ ભ્રૂ ને શ્યામ કાજળ નયનનું,
હીરાજડિત મ્હોટા અરીસામાં જુવે કરી ડોકિયું !

કુમુદી ન્હાની બેનડી મુજ વ્હાલ ચંદા પર ધરે,
ચંદા કુંળા કર સ્પર્શ મૃદુથી ફેરવે મુખડા પરે ;
ભગિની મ્હારી લાડકી તે જાગતી આખી નિશા,
મુજ પાસ જલશૈયા પરે નિદ્રા કરે દિનમાં સદા !

સખી સાથે સ્નાન કરીને ચાલી ચંદા દૂર ત્યાં,
બરફ ગોળા પર મુકી પગ સ્મિત કરી કંપી જરા ;
તે દૃષ્ટિ ચૂકાવી પડી, સરકી ગઇ, જલમાં ઢળી,
ને બાપડી હુસકાં ભરી રડતી રહી પ્રિય કુમુદિની !

તે વેળ બધી મુજ ભૃંગ ને હું તો હતાં સુખરેલમાં,
કઇ ગોષ્ટીના પડદા ઉઘાડી પ્રેમમાં ઘેલાં હતાં ;
હૃદયનો વિનિમય થતો ’તો, શાન્ત રસ દ્રવતો હતો,
ને દિવ્ય ચમકારા થતા ’તા હૃદય બન્નેમાં, અહો !

છૂટી સમાધિ હું ઉઠી સુણી હિબકતી કુમુદી આ,
પંપાળી વાંસો લ્હોઇ નીલી પર સુવાડી શાન્તિમાં ;

ફ્રરર ફ્રર ફ્રર ફૂંકતો નેં મન્દ ગતિથી વહી જતો,
નિઃશ્વાસ વિરહિણીના સમો ત્યાં અનિલ આવ્યો શીતળો !

ચડી તે પર, સુરખ સાડી ધરી, આવી ઉષા રૂડી,
અતિ શ્રમ થકી તેના અધર ને ગાલ પર લાલી હતી ;
પવન તો સરકી ગયો તે એકલી રહી ઉડતી,
તારા ઝીણાની પંક્તિ તેની પાંખમાં શોભી રહી !

ધ્રૂજતાં ધીમે રહ્યાં તેનાં સુનેરી પીંછડાં,
ને શુક્રની ચોડી હતી રમણીય ટીલી ભાલમાં ;
કદ રાક્ષસીનું પણ રહ્યું તેમાં હૃદય અતિ કોમળું,
'તમ દંપતી સુખમાં રહો,' તેણે મને ભેટી કહ્યું !

પલમાં અહીં જલમાં પડી, પલમાં ગઈ નભમાં ઉડી,
કિન્તુ સુનેરી રેશમી સાડી અહીં સરકી પડી ;
ધીમે ધીમે તે દિવ્ય બાલા પિગળી ગઇ કુંમળી,
ને પૂર્વમાં પલ એક રહી ગઇ શ્વેત જ્યોતિ ઝળકતી !

ઝળળ ઝળહળ તેજગોળો લાલ ત્યાં લટકી ગયો,
તેજસ્વી તે રવિને શિરે કંઈ મુકુટ કંચનનો રહ્યો ;
હું તો ઉઠી છોડી દઇ પિયુ-ભ્રમર મ્હારી બાથથી,
તે પર ફિદા આ શરીર વળી હું પ્રેમ રવિ પર ધરૂં અતિ !

ફિક્કા પડેલા તારલા મેંઢાં સમા વિખરી પડ્યા,
ગોવાલ–રવિના માત્ર દર્શનથી ડરી ન્હાસી ગયા !
દંડ પ્રહર્યો એક તેણે ૫્હાડ ધૂમસના ઉપર,
પલ એકમાં પિગળી ગયાં ઝાકળ તણાં શિખરે શિખર !

વ્હાલમ ગયો રમતો અને ઉડતો બગીચે એકલો,
વેલી તણી વેણી અને વૃક્ષો મહીં છુપી ગયો ;
કુંજ પેલીમાં કરે છિત્કાર તમરાં ત્યાં ફર્યો,
ને હવે નાજુક છોડના તે ગુલ ઉપર ઘૂમી રહ્યો !

અપ્સરાઓ નિત્ય આવી સરકિનારે ખેલતી,
મુજ ભૃંગને પૂજે પીળી ચંદન તણી અર્ચા કરી ;
તેઓ ફરે પુદડી, ઉડે ગુચ્છા સુનેરી વાળના,
રવિકિરણમાં રવિકિરણ જેવા રેશમી તે ચળકતા !

મેં સ્નાન સરજલમાં કર્યું, મુજ ગાત્ર ભીનાં કંપતાં,
આ મોતીડાં કે બિન્દુડાં જલનાં ભર્યાં મમ કેશમાં ;
રવિ હોળતો મુજ વાળ તેને તો કર્યો મેં ભ્રાત છે,
તેની અને મ્હારી છબી આ જલ ખિલોરીમાં પડે !

ખળક ખળકે તરંગોની લહરી શીતલ માધુરી,
ને કઇક બુદબુદ જન્મ પામી શમી જતા પાછા વળી ;
રવિકિરણથી નવરંગના તે શીકર જલના ઉડતા,
છંટાઇ તે મ્હારા ઉપર મમ શરીરને શૃંગારતા !

ઝીણી રૂપેરી માછલી કૂદી ઉડી જલમાં પડે,
રવિબિમ્બ તો ધ્રૂજી રહે ને ચકર પાણીમાં બને ;
રૂડા મુક્તાહારમાં હીરા તણા ચકદા સમી
નાજુક રૂપાળી હાસ્યવદની એક પલ રહું ડોલતી !

શંખ જ્યમ લપસી પડે કો ચોક મણિના ઉપરે,
ત્યમ હંસજોડી ધવલ કટકા ચંદ્ર જેવી ત્યાં તરે ;

પાંખ જલથી આફળે ને તરંગો રહે છબછબી,
એ પૃથ્વીનાં પક્ષી નહીં, છે દિવ્ય દૈવી કે. નકી !

શી ડોક તેઓની રૂડી ડોલર તણી માલા સમી,
ને હિમપર્વતશૃંગ પરના બર્ફથી ધોળી ઘણી ;
છે લાલ ચંચુ લાલ કે દાડિમ તણી જેવી કળી,
તે પવનવેગે જલ પરે શી ચળકતી ચાલી ગઇ !

હવે તો મધ્યાહ્નકાલે ધોમ ધખિયો વ્યોમમાં,
સૌ જગત સૂતું શાન્તિમાં ને પુષ્પવેલી ઢળી ગયાં ;
પણ સારસયુગલ ઉતરે કુંજમાં ઉડતું ધીમે,
ને એક સમળી ચીસ પાડી શાન્તિનાં પડને ચારે.

કઇક પુલથી હાસ્ય કરતો, કઇક પુલ રંજાડતો,
મુમ કર્ણપુલડું હૃદયરાજા મધુર મધુકર આવીઓ ;
પત્ર-થાળી, દાંડલી-કર, બિન્દુજલનાં મોતિડાં,
તેને વધાવું તે થકી ને અશ્રુ છાંટું નયનનાં !

સંયોગની પલ ટૂંકડી વીતી ગઇ સ્વપ્ના સમી,
રવિ પશ્ચિમે ડુંગર ઉપર ઉભો રહ્યો દોડી જઇ ;
લંબાવી કરકિરણો જગાડ્યાં વૃક્ષ સૌ ઘંઘેણીને,
ને ત્યાં ઉડાડ્યાં પક્ષીઓ કુમકુમ સમું કંઇ છાંટીને.

કોકિલ તણી કીકી સમો રસ દ્રાક્ષનો ઢાળ્યો પણે,
ને ચળકતાં પુલડાં ગુલાબી વેરિયાં નભમંડપે ;
ત્યાં ગાર આછી ચોકમાં લીંપી રૂડી કેસર તણી;
પણ ભાનુ તો ડુબી ગયો ને શાન્ત સંધ્યા રહી ગઇ !

આ આભને અસમાની પડદે કિરણ સૈ રેળી ગયાં,
ને એક બાજુ વાદળીમાં નવીનરંગી થઇ રહ્યાં;
ને પણે વાદળ ગરુડ જેવું કનકનું લટકી રહ્યું,
તે તો હવે રસ થઇ જઇ ઢોળાઇને પિગળી ગયું!

ત્યાં વૃક્ષના ઘટ ઝુંડમાં કો બુરજ ઉભો એકલો,
તે સ્થાનમાં ઝીણો, મધુર, ગંભીર વાગે શંખ કો;
તે સૈ પ્રદેશો ઉપર ડોળા ફાડતી રાત્રિ ધસી,
અંધારપડદે છાઇ લીધું વિશ્વ મ્હોળું ક્ષણ મહીં!

વાંસવૃન્દો આરડે ને પવન હાંફે જોરથી,
ને આંખ છે અંગાર જેવી સિંહની ત્યાં ચળકતી;
પણ ત્યાં ઉભું તટ પર દિસે કોઇ દબાયું દુઃખથી,
માનવ હશે! એના વિના આ સુખી જગતમાં કો દુઃખી?

દુઃખમાં પડયું માનવ અને દુઃખદાહ તે પાછળ જુવે,
નહિ જ્ઞાન તેને ભાવિનું પણ કલ્પી દુઃખ કરતું રહે;
કંઇ સ્વાર્થ, સત્તા, દંભ, એવા બન્ધ તેને ફરી વળે,
સુખમય અમારી જ્ઞાતિ તેની બ્હાર તે તો ટળવળે!

૧૦-૧૧-૯૩.

रसेच्छा.*

પૃથ્વી! સમુદ્ર! પવન! પ્રિય ભ્રાતૃભાવ!
જો હોય લેશ હૃદયે મુજ ધર્મ, ને જો—

* ઇંગ્રેજ કવિ શેલીના એક કાવ્યના ન્હાના કકડા પરથી.

સન્ધ્યા-પ્રભાત-રવિનાં કિરણો રૂડાંથી—
રંગેલ લાલ પડદા નભના સુનેરી,
પુષ્પો પરે ટપકતાં સુતુષારબિન્દુ,
ને સ્નિગ્ધ પાંખ ફુલની મકરન્દભીની,
અન્ધાર ઘોર વિધુહીન નિશાની શાન્તિ,
વા શ્વેત દૂધ સમ રેલ રૂડા શશીની,
ઘેલાં વસન્તથી બનેલ મહાન વૃક્ષો,
વર્ષા કરે હરિત નાજુક જે સુગુલ્મો,
ને બર્ફના ઢગ ભરેલ તુષારકાલ—
આ સૌ મને દિલસમાં પ્રિય હોય, ને જો—
કોઇ પશુ ગરીબડું, જીવજન્તુ કોઇ,
વા પક્ષી કો ચળકતું કદિ ન્હોય દૂભ્યું,
હોણ રહ્યો સ્વજન સૌ ગણી સાથ હું જો,
બન્ધુ! તમે હૃદય આ રસથી ભરો તો!

૧૭-૧૨-૯૩.

તુષાર.

હું છું ઉભો ગિરિ તણા શિખરે ચડીને,
કલ્લોલમાલ સમ ગીચ તુષાર નીચે—
મેદાન નીલવરણા ઉપરે ઝુક્યો છે:
જાણે જડ્યું સર રૂડું નભને તળે તે!

મોજાં વહે ચળકતાં ભુખરાં રૂપાળાં,
રેસા સમા રવિકરો સુરખી ભરે ત્યાં;
ઠંડી સમીરલહરી થકી ગોલ ઘૂમે,
ભૂરાં કબૂતર તણા જ્યમ ગોટ ઉડે!

આ મેખલા સમ ઊંચો ગિરિશૃંગ ઘેર્યો,
ત્યાં ન્હોકળા ઉપર હસ્તી સમો રહ્યો, જો!
તે ખીણમાં પથરનો કરી કોટ ઉભો,
ને વૃક્ષની ઉપર તીડ સમો પડયો, જો!

રૂપા તણા રસ સમો જલધોધ વો તે—
આ ગીચ ધૂમસ તણા મુખમાં પડે છે!
ત્યાં પક્ષીઓ કિલકિલે પણ ના દિસે કો:
અન્ધારમાં જગત આજ પડયું, અહો હો!

ત્યાં દૂર સિન્ધુ ઘુઘવે, નદ ત્યાં મળે છે,
ત્યાં એ તુષારઢગના બુરજો ઉભા છે!
ત્યાં રાક્ષસો સમ ઉડે બહુરૂપધારી—
કાળો તુષાર નભના પડદા સુધીથી!

ત્યાં બર્ફનો અતુલ પ્હાડ પડયો ઢળીને,
નીચે ધસી લઇ જતો બહુ વૃક્ષને તે;
મ્હોટો કડાક કડડાટ થયો દિશામાં,
તે એ ડુબ્યો ગરજતો ધૂમ સિન્ધુનમાં!

૯—૧—૯

મૃત્યુ.

મેં બાપડું રમકડું કુમળું ઉછેર્યું,
આ પ્રેમના હૃદયનો રસ પાઇ પોષ્યું ;
પારેવડા સમ હતું બહુ ભોળિયું એ,
ને ગીતડું પ્રણયનું, મુજ બાલુડું તે !

મ્હારી પ્રિયા હૃદયનું ફુલડું હતું એ,
પ્રીતિ તણું મન હતું, સુખિયું હતું તે ;
પોઢયું હતું મુજ કને દિન એક કાલું,
સૌએ રડી કળકળી ફુલ તે ઉપાડયું !

લોકો કહે 'મરી ગયું,' સમજ્યો ન હું તો,
ચાલ્યાં લઇ 'કુસુમ,' પાછળ હુંય ચાલ્યો ;
જેને કહે જન 'સ્મશાન' તહીં ગયાં સૌ,
મ્હારી પ્રિયા પણ હતી જનસાથમાં ત્યાં.

ત્યાં કાષ્ટના ઢગ પરે ફુલ તે સુવાડયું !
લોકે કહ્યું 'શબ' ભલે, 'ફુલ' મેં કહ્યું 'તું ;
મેં તો કહ્યું, " અરર ! ભાઇ, જરાક થંભો,
આ લાડકું કઠિન અગ્નિ વતી ન બાળો !"

રે સાંભળો ! પણ તહીં ભડકો ઉઠયો શું,
મૂર્ચ્છા તળે દુઃખ ભૂલી ધરણી ઢળ્યો હું ;
તે ક્રૂર સૌ જન ગયાં નિજ ઘેર ચાલ્યાં,
આ એક જે મુજ હતી રહી પાસ તે ત્યાં.

હું તો ઉઠ્યો, સળગતું મુજ કાળજું 'તું,
ઢુંઢ્યું, ન ત્હોય નજરે મમ પુષ્પ આવ્યું ;
ત્યાં દૂર વૃદ્ધ અવધૂત હતો ગુફામાં,
તેણે સુણી રુદન આવી મને કહ્યું આ :—

"ત્હારૂં ગયું કમલ મૃત્યુ તણે બિછાને,
"ત્યાં સૌ જશે, જગત તો ભ્રમછાબડું છે ;
"આ પ્રેમ શો ! રુદન શું ! દુઃખદાહ શાને ?
"તું કોણ ? તે સમજ, બાપ ! જરા ઉભો રહે !

"ત્હારૂં ચીરે હૃદય વ્યર્થ રડી રડીને,
"ત્હારૂં ગયું ન વળશે કદિ પુષ્પ, ભાઇ !
"સ્પર્ધા કરી જલધિ વ્યોમ ભણી કુદે છે,
"ને સૂર્ય આ લઇ ગ્રહો ફરતો ફરે છે :

"આવા અનેક ઉદધિ ઉછળ્યા કરે, ને–
"બ્રહ્માંડમાં રવિ મળી અણુ શા ઉડે કૈ ;
"અસ્તિત્વ એ સહુ તણું નહિ હોય કો દી,
"કો દી હશે નસ બધું પરિશૂન્ય આ તો !

"ત્હોયે હતાં સહુ જ તત્ત્વ રૂપાન્તરે આ,
"કો એ નવું નથી થયું, નવ થાય કાંઇ ;
"કો દી વળી પ્રલયનો સહુ ભોગ થાશે,
"ત્યારેય બીજરૂપમાં સહુ આ સમાશે !

"ત્યારેય ન્યૂન રતિભાર નહીં થવાનુ,
"ને કાંઇ એ અધિક હાલ નથી થયેલું ;

"દોરાય કો ગતિ અનન્તથી વિશ્વ આવું,
"ચીલો પડેલ પણ રાહ તણો દિસે ના !
"તે માર્ગનાં પથિક ત્હોય બધાં દિસે છે,
"છે મૃત્યુ, જન્મ, જીવવું, સહુ ભાસ માત્ર;
"તો મૃત્યુથી રુદન, જન્મથી હાસ્ય શાને?
"વૈરાગ્યમગ્ન રહી આયુ ન ગાળ શાને?"

તે દિનથી મન વિરાગ ધરી રહ્યો છું,
ને તાહરૂં સ્મરણ, મૃત્યુ ! કર્યા કરૂં છું;
તું શાન્તિનું ભુવન છે, દુઃખઅન્ત તું છે,
પ્રેમે બળેલ દિલનો મધુકાલ તું છે !

તું હાસ્ય છે રુદન કે હૃદયાગ્નિ રૂપે,
ને અશ્રુના ઝરણમાં સ્થલ જ્ઞાનનું છે;
ત્હારાં સુખી ચરણમાં સહુ ઘોર ઊંઘે,
ત્હોયે તને મનુજ કો કદિ એ ન જાણે !

અન્ધાર તું, જગત જે કદિ એ ન જોશે,
અંજાય વા નયન સૌ, બહુ દિવ્ય તું છે;
જ્યાં સૌ રડે, ખડખડી કર હાસ્ય ત્યાં તું,
ત્હારૂં અધિપતિપણું સહુકાલ ચાલે !

રે ભાઇ મૃત્યુ ! ગત કાલ બધો જ ત્હારો,
ભાવી તણા તિમિરમાં ઉજળો તું દીવો:
તું, હું, પ્રિયા મુજ, સહોદર શાં રહેશું,
તે ભિષ્ટ કાલ સુધી સાચવ બાર મ્હારૂં !

૨૦-૧-૯

પુષ્પ.

અહો ! મીઠા આત્મા ! રસિક કુમળું મ્હોં તુજ હસે
ફુલેલા અંગેથી મનહર રૂડો ગન્ધ પ્રસરે ;
વસન્તી વાયે છે સમીરલહરી ગેલ કરતી,
રમી ત્હારી સાથે મધુર રવથી જાય વહતી !

શિરે ત્હારે વૃક્ષો નવીન ચળકે કુંપળભર્યાં,
સૂતું તું મધ્યાહ્ને સુખમય રહ્યાં છાય ધરતાં ;
હવે સંધ્યાકાલે કુસુમ સરખી મ્હોરકળીની—
કરે વૃષ્ટિ ધીમી તુજ પર ધરી વ્હાલ દિલથી !

સુનેરી દીપે છે નભ પર તરે વાદળ રૂડું,
ડુબે નીચે પેલું ક્ષિતિજ પર ત્યાં બિમ્બ રવિનું ;
તને આલિંગે છે સુકર રવિના ચુમ્બન કરી,
તરે તે આકાશે ગરક મકરન્દે તુજ થઈ !

રૂડો જાંબુરંગી સુરસ રસ સંધ્યા સલુણીનો,
ધરી પ્રીતિ હૈયે તુજ પર અભિષેક કરતો ;
ગુલાબી પાંખો આ, સુમન ! તુજ તેજે ચળકતી,
દિસે તું સાક્ષાત પ્રણય, રતિ, ને મૂર્તિ સુખની !

અરે વ્હાલા ! વાશે પવન અધિકો ઉષ્ણ બળતો,
હશે આ કાલે વા તુજ તરફ એ ક્રૂર ધસતો ;
તને ચિન્તા ના ના ! સુભગ તુજ હૈયું સુખભર્યું,
તને ના સ્પર્શે કો વિષમ દુઃખ આ ક્રૂર જગનું !

સુખી આ સંસારે સુખમય નહીં કો તુજ સમું,
અમારે આનન્દે દિલ પર રહે છે દુઃખ છુપ્યું ;
દુઃખી જો ઓછું તો સુખ બસ થયું એમ ગણશે,
બિચારૂં ભોળું એ મનુજ સુખ પૂરૂં ન સમજે !

અમારાં મીઠાં તે રુદનમય છે ગીત સઘળાં,
દુઃખે શિખેલાં એ કવિદિલ શિખાવે દુઃખ બધાં ;
ન નિદ્રામાં એ છે પરમ સુખ વિશ્રાન્તિ અમને,
બૂરાં સ્વપ્નો આવી જનહૃદયમાં કંટક ભરે !

ન આનન્દે ત્હારા બિલકુલ હશે ધ્વંસ કદિએ,
ઉદાસીની છાયા તુજ દિલ પરે ના રજ વસે ;
કરે છે પ્રીતિ તું, સરવ તુજ પ્રેમે ખુશ રહે,
અતિ તૃપ્તિની તું સમજ નહિ પીડા પણ ખરે !

સુખી આત્માનું ને પ્રણય જગ ને મૃત્યુ ભવનું-
હશે ઊંડું સાચું તુજ હૃદયમાં જ્ઞાન વસતું,
ન જે જાણે છે કો મગજ કપટી મર્ત્ય જનનું :
નહીં તો આવું તું સુખભર રહે કેમ ખીલતું !

ન જાણું તું શું છે! તુજ સમ હશે શું જગતમાં ?
ન ત્હારા જેવી મેં નિરખી ખુશબો કો કુસુમમાં ;
નહીં તું પૃથ્વીનું, સમ મુજ કહે ક્યાં અવતર્યું ?
વસ્યું 'તું કૈલાસે ? શિવશિર પરેથી સરી પડ્યું ?

ન તું સ્વાર્થી ને ના કૃપણ તુજ હૈયું જન સમું,
ગ્રહી આશા તેથી હૃદય મમ કુંળું તુજ કર્યું ;

મને દે તું દીક્ષા, મધુપ તુજ વ્હાલો કર મને,
અભેદાનન્દો હું શિખવીશ પછી આ જગતને !

૨૦-૨-૯૪.

म्हारूं कबूतर.

સુખે ચાલ્યો જાતો દિવસ સુખમાં ના ગત થશે !
મળ્યા અલ્પાનન્દો મનુજ દિલને તે ખરી જશે !
રહેશે રોવું ! તે રુદન મનનું બાન્ધવ ખરૂં :
બધું વ્હાલું બીજું મરણશરણે જાય વહતું.

હતું મેં પાળ્યું ને કબૂતર રહ્યું 'તું ઘુઘવતું,
ઉછેર્યું 'તું પ્રેમે, કનકમય આ પિંજર પૂર્યું ;
પહેરાવ્યાં મુક્તાજડિત રુડલાં ઝાંઝર પગે,
ફરન્તું ભોળું તું સુરખ પગ ન્હાના ઠમકતે !

અરેરે ! પૂર્યું કાં ? જડ કનક પ્યારૂં ન તુજને,
સુવર્ણે લોભાયા કૃપણ શઠ એ તો જન અમે ;
તને નીલી વ્હાલી ઘટ વનઘટા નીલમ સમી,
ગણે મોતી હીરા વિભવરચના તુચ્છ સઘળી.

તને બન્ધે નાંખ્યું ! દિલ મતલબી કાં મુજ થયું ?
અરે ! ત્હોયે ત્હારૂં મુજ પર હતું વ્હાલ અધિકું !
અહો ! ત્હારૂં હૈયું પ્રણયરસભીનું પરગજુ,
દુઃખી હું હોઊં તો મન રીઝવવા નૃત્ય કરતું !

તને કેદી કીધું ! હૃદય મમ પ્રેમે ન સળગ્યું !
હતું સ્વચ્છંદી તું, પરવશ કર્યું મેં અહ પ્રભુ !
મનુષ્યો સંહારી સુખદ રતિબન્ધો કુદરતી–
અરે ! ભોળાં પ્રાણી ઉપર ચલવે રાજ્ય જુલમી !

મીઠાબોલી ભીરુ કબૂતરી વિયોગે મરી હશે,
મર્યું આજે તું એ ઝુરી ઝુરી પ્રિયાના જ વિરહે ;
વિયોગે ભૂલાયે પ્રીતિ, જન વૃથા એમ વદતાં,
ભૂલાયે ભૂંસાયે પ્રીતિ નહિ જ, એ સ્વાર્થસ્વપનાં !

પૂરૂં આનન્દી ને પરમ સુખિયું બ્રહ્મરૂપ તું,
અહો ! “ ઘૂઘૂ” શબ્દે પ્રણયધ્વનિ ઊંડો ગજવતું ;
અરે ! પંખી ! મ્હારૂં પતિત દિલ આ પાવન કરી,
સ્વધામે ચાલ્યું તું, કસુર મમ શું માફ ન કરી ?

પ્રિયે ! બચ્ચાં વ્હાલાં ! તમ સમ હતું તે મરી ગયું,
જતાં તે પારેવું ગૃહ મમ થયું શૂન્ય સરખું ;
થયું થાવાનું તે, થઇ ગયું ‘ થયું ના’ નહિ થશે,
ઉન્હાં અશ્રુ ત્હોયે દિલરુધિર શાં વ્યર્થ વહશે !

અરે ! કો પ્યાલામાં શરબત ભર્યું તે પડી ગયું,
ઢળ્યું પાણીમાં ને ઉદધિવીચિ માંહી મળી રહ્યું ;
ન પીવાયું, ખોયું, પણ નવ ગયું પૃથ્વી પરથી,
રહ્યાં તત્ત્વો મીઠાં ઉદધિ કડવામાં ભળી જઇ !

અહો ! આ પારેવું શરબત હતું, અમૃત હતું,
બૂરાં ભાગ્યે મ્હારાં મમ ગૃહ તજ્યું, એ મરી ગયું ;

મર્યું, ખોવાયું, વા ઢળી ગયું કહો, કે ઉડી ગયું,
ભળ્યાં ભૂતે ભૂતો ; લય નથી થયું એ કબુતરૂં !

૨૨-૩-૯૪.

समुद्रथी छंटातुं बालक.*

નિગૂઢાર્થો આવા તુજ નયનને કોણ શિખવે?
ઉદાસી ભાવો આ, શિશુ ! તુજ દિલે કોણ છુપવે?
વિચારો ઊંડામાં શિથિલ સહુ છે આ અવયવો,
ભર્યો તારા ભ્રૂમાં ગમગીન અને શાન્ત ભડકો !

વહી જાતાં વ્હાણો બગ સમ દિસે દૂર દરિયે,
ઝુલંતાં પાણીમાં શિખર વત મોજાં કૂદી રહે ;
વિના હેતુ ના ના જલધિ ધરતી કાર્ય કરતાં,
ન પક્ષી ન્હાનાં આ ભ્રમણ કરતાં વ્યર્થ અથવા.

તને તો ભાસે છે વિષમય બધાં ક્ષુદ્ર સુખ આ,
વિચારો ત્હારા છે ગભીર અતિ કોથી ન ડગતા ;
સમાધિ સાધી તેં સજડ તુજ આત્મારટનની,
દુઃખો તારાં ધૈર્યે વહન કર આશા દિલ ધરી.

પિગાળે, ગાળે છે, રસમય કરે છે, જગત જે,
અહો ! એ નેત્રોથી દિલસવઝરાતું જલ વહે ;
જનેતા ત્હારી ના હૃદય તુજ ભોળી સમજતી !
મનુષ્યો શું જાણે ગહન રચના દિવ્ય દિલની ?

* ઈંગ્રેજ કવિ મેથ્યુ આર્નોલ્ડના Gipsy Child એ નામના એક કાવ્ય પર '

થતાં તારામૈત્રી નયન તુજ ગોષ્ઠી મચવતાં,
મીઠા ઝીણા ઘેરા પ્રણયરસના નાદ કરતાં ;
પડી એ મોહિની મુજ પર મને મત્ત કરતી,
અહું ભૂલાયું ને રતિ રહી દિલે આ ટપકતી !

અરે ! ત્હારા જેવી ગમગીની ન ગંભીર નિરખી !
ખરે ! શાન્તિ મ્લાનિ તુજ જીગરની તીક્ષ્ણ વિજળી
અહો ! મ્લાનિ મીઠી સુરખ જગની વૃદ્ધિ સબળી,
દુઃખો સંસારીનાં પરમ સુખનાં સાધન નકી.

ખરા મધ્યાહ્ને જ્યાં મૃગજલ ઢળે દૂર સઘળે,
નીચે જામેલું ત્યાં શૂરવીર તણું યુદ્ધ ગરજે,
નિહાળે એકાન્તે ગિરિ પર ચઢી કો મનુજ એ,
ખરે ! તે જેવું મ્હોં કુતૂહલભર્યું, બાલ ! તુજ છે !

નહીં ભીરુ તેવું—વનપતિ સમાં ગાત્ર તુજ આ,
હજારો સેનાને કતલ કરનારાં દૃગ ખરાં ;
લલાટે અગ્નિ છે, અધર પર છે તેજ બળતું,
મચ્યું યુદ્ધે તેવું મુખ તુજ દિસે રુદ્ર સરખું !

સ્મરી વીત્યાં સુખો મરણસમયે પાન્થ રડતો,
બધી આશા ત્યાગી હૃદય પર તે હાથ ધરતો ;
અરે ! આવું હૈયું તુજ દિલ સમું ના દુઃખભર્યું,
નિરાશાનું જોડું જગ પર દિસે ના તુજ સમું.

બહુ જોયું, જાણ્યું, ખટપટ પ્રપંચો પણ કર્યા,
ગયું આયુ આખું, ધવલ શિર ને ભ્રૂ થઇ ગયાં ;

વહ્યો મ્હોટો બોજો શિર પર પ્રજાના દુઃખ તણો,
હવે કાંઠે આવી નરપતિ રહ્યો કાલ સ્મરતો.

વિચારે વર્ષો ને દુઃખવતી મુખે છે કરચલી,
બહુ ચિન્તા વેઠી, જીવન પર ના પ્રેમ અરુચિ !
અરે ! એવું, બાપુ ! તવ મુખ દિસે પાત્ર દુઃખનું !
ગયા જન્મોનું શું તુજ દુઃખ સ્મરે જે અનુભવ્યું !

તને ખાસી લાધી જગત પર કાંઇ કટુ અતિ,
બધું ધિક્કારીને મન તુજ વળ્યું શું વન ભણી ?
અરે ! જ્ઞાની ! જ્ઞાની ! જડ વત કર્યું તેં હૃદય શું ?
ખરો જ્ઞાની પ્રેમી, સમજ રજ તો પ્રેમ ધર તું !

અહો પ્રેમી ! જ્ઞાની ! પ્રીતિ વિણ હશે શું દુઃખ તને ?
દયા, આશા, મ્લાનિ પ્રણયઝરણાના શીકર છે ;
તને એ છંટાયાં, હૃદય તુજ પ્રેમે નિગળતું,
વહે, ધીકે, કૂદે, રુધિર તુજ પ્રીતિભર ઉન્હું.

ઠગારી આશાનું કપટ સમજ્યું છે જરૂર તું,
અગાડીથી જોયું ભવિષ તુજ તેં ત્હોય જીવ તું !
અહો ! પૂર્વજ્ઞાની ! દિલ તુજ નિહાળે ધ્રુવ દુઃખો,
શક્યો જે જોઇ કો બુધ સમ ન વિદ્વાન સરખો.

ચમત્કારો કેવા વખત તુજ હૈયે છુપવશે !
કયા વ્હેતા દા'ડા રુદનસ્વર ઉત્ફુલ્લ કરશે !
કંઇ રત્નગર્ભા રવિ ગ્રહ કયા તું સમજશે !
ક્યાં તારાં કાર્યો જગત વશ આખુંય કરશે !

અરે ! સર્વાશી આ મરણ તુજને બાથ ભરશે,
નિશા કાળી પેલી તુજ પર ભરી ફાળ પડશે ;
ખરે તે પ્હેલાં તેં જનજીવિત તાગ્યું પૂરૂં હશે,
હશે જાણ્યું સર્વે, નહિતર ગયું ભૂલી સઘળું !

નિશા અન્ધારીમાં જગત ઘસડી કો લઇ જતું,
બધી જ્ઞાનેન્દ્રી ને દુઃખની વય તેણે પડ ધર્યું ;
હજારો નિદ્રાથી જનમગજ લેપી જડ કર્યું,
ઝીણા તન્તુ, સ્નાયુ, રુધિર, નસમાં જાદુ ઢપટયું !

મહાત્માનું હૈયું પણ જરી ડરે ના તિમિરથી,
ડગે ના માયાથી સમજી સહુ એ જાળ કપટી ;
કરોડો જાદુને તૃણવત ગણી જે વિહરતું,
ચૂકે તે ફન્દોમાં નહિ નહિ કદી લક્ષ્ય નિજનું.

કરી જૂદું પાણી પય જ્યમ પીએ હંસ સઘળા,
ભલે તું એ તેવું ગુણ ગ્રહી રહે આ જગતમાં ;
ભલે ઝૂઝે યુદ્ધે, જગત પર છે યુદ્ધ સઘળે,
વિના લોભે કીર્તિ તુજ બલ ભલે મેળવી ઘુમે !

ભલે તેજસ્વી તે રવિ તુજ પરે કિરણ ધરે,
ભલે તારૂં આર્યુ–કટુ ઝરણ–તેજે જળહળે ;
કદી અંજાયે તો નયન તુજ તે તેજથી ભલે,
ભલે શાન્તિ પામે હૃદય તુજ આનન્દ ઉભરે.

અરે ત્હોયે છેલ્લે જીવનરવિના અસ્ત સમયે,
ઝઝૂમેલી સંધ્યા સરકી જતી જ્યારે નિરખશે,

પહેરી લેશે તું શરીર પર તે શાન્ત ઝભલું,
અને પાછું ત્યારે ગ્રહીશ દુઃખ તે ઉગ્ર બળતું !

૧૬—૫—૯૪.

જ્યાં તું ત્યાં હું.

ચિન્તાક્રાન્ત મુખે ખરે ટપકતાં અશ્રુ ઉન્હાં મોતી શાં,
ત્હારાં શાં વિગલિત ગાત્ર વનમાં વૃક્ષે અઢેલી રહ્યાં !
મીઠું કાંઇ મુખે લવી પ્રિય, અહા ! નિશ્વાસ ધીમે મૂક્યો ;
તે સૌ હું નજરે રહું નિરખતો, સૌભાગ્યશાલી બન્યો !

કેવી શાન્ત નિશા ! જરી પવનથી ના ડોલતું પાંદડું !
કેવું ચન્દ્રપ્રકાશથી ચળકતું આકાશ આ ઉજ્વળું !
હા હા ! આ સમયે, પ્રિયે ! હૃદયથી કાં ના લપેટે મને ?
કાં ત્હારૂં મન શોકથી ઉભરતું શંકાભરેલું ? અરે !

હા ! નિદ્રાવશ તું બની, કમલ શાં નેત્રો મિચાઈ ગયાં ;
નીલા ઘાસ તણી બિછાત પરં આ અંગો પડયાં શાન્તિમાં ;
આંસુના પડદા વતી નયન તો મ્હારાં થયાં આંધળાં !
લૂછ્યાં ના પણ ઉષ્ણ શ્વાસ દિલને અશ્રુ સૂકાવી દીધાં !

સૂજે, પ્રાણ ! સુખે રહી નિડર તું ત્હારો ઉભો દાસ આ,
તે સ્પર્શી તુજ ગાલ લાલ અધરે ચૂમી ન લેશે પ્રિયા !
શાન્તિમાં તુજ ભંગ એ નહિ કરે આલિંગી બન્ને ભુજે,
સૂતી સિંહણ, કોણ ક્રુદ્ધ કરશે તેને જગાડી ? કહે !

જોશે ભાગ્ય ગણી ઉભો અધર જે જૂદો રહ્યો ઓષ્ઠથી,
જેણે કો દિન શબ્દ મિષ્ટ ઉચરી શાન્તિ પમાડી નહીં;
માયાળુ નહિ ત્હોય ક્રૂર દિસતી નિદ્રસ્થ પ્યારી નહીં,
એવા દર્શનને વિલોકી બનશે પ્રેમાર્દ્ર હૈયું સુખી !

વ્હાલી પૂર્ણ સદોષ છે, જખમ આ કારી કર્યો કાળજે,
ત્હોયે તે મમ ગીતની અસરથી નિશ્ચિન્ત સૂતી રહે !
મ્હારૂં વજ્ર સમું કઠિન દિલ આ ચીરાય ઘાથી નહીં,
હું તો ના નહિ તો રહું ટળવળું જ્યારે સુખે એ સૂતી !

સંયોગી તુજ ના બન્યો, વિરહમાં જીવું બની ભસ્મ હું,
પ્યારી ! શું દુઃખદાહ શું જીવિત છે પ્યારૂં મને એવડું ?
એવું શું બનશે, પ્રિયે ! જગતમાં ત્હારા વિના હું જીવું ?
ત્હારી ખાક લગાવી અંગ પર શું બાવો બની હું ફરૂં ?

ત્હારાથી મુજ આ દ્વિધા નહિ બને હૈયું, પ્રિયે ! મૃત્યુથી,
મ્હારી તું નવ લેશ ઓછી બનશે એ કાલરાત્રિ થકી ;
તું જાતાં નહિ હું રહું, જીવિતનો લોભી નથી હું નકી,
તું સ્વર્ગે કર વાસ, કે સમજજે આ દાસ ઉભો તહીં !

ત્હારાં કોમલ ગીતડાં મધુરવાં હું સાંભળી એકલો—
ઘેલો મસ્ત બનીશ સ્વર્ગભૂમિમાં કો બાલ ન્હાના સમો ;
કેવી સુન્દર લ્હેરીઓ અનિલની, ત્હારા રૂડા બાલની—
સેરો રેશમના સમી, નિજ કરે સ્પર્શી હશે ચાલતી !

કેવી મોહક વાટિકા, વનઘટા, પુષ્પો પરાગે ભર્યાં !
કેવા રંગિન ત્યાં હશે મધુકરો સંધ્યા સમે ગુંજતા !

ત્હારી શાલ સુવર્ણરંગી ચળકે સાડી ઝીણી ઉપરે,
તેમાંથી તુજ દિવ્ય સૌ અવયવો દેખાઇ આછાં રહે !

ત્યાંયે નાજુક વૃક્ષની વનઘટા માંહી છુપેલો રહી,
ત્હારાં સૌ સુખના વિચાર રસીલા કલ્પી બનું હું સુખી ;
હા ! અદૃશ્ય સદા રહી તુજ કને જ્યાં તું ભમે ત્યાં ભમું,
જેથી હું નવ કલાન્ત એક પલકે ત્હારાથી જૂદો રહું !

તું ચૂંટે મધુ પુષ્પ કોમલ કરે તે ના ગ્રહું હું કૂદી,
વા ના દાબીશ સ્નિગ્ધ તે અધર હું લોભાઇ પીયૂષથી ;
ત્હારાં ચંચલ નેત્રના ઝરણમાં ડૂબ્યો રહું સર્વદા,
ત્હારી નાજુક પાદપંક્તિ પરની ધૂલી લગાવું શિરે !

હિંડોલા સમ ઝુલતું જલભર્યું કાસાર ત્યાં સ્વર્ગનું—
પુષ્પોની ખરતી સુગન્ધી રજથી મ્હેકી રહેલું બધું ;
સોનેરી ઢગ રેતના ચળકતા ભીના બનેલા જલે,
આવી શાન્ત નિશા શશી સહ હવે તે સૌ પ્રદેશો પરે.

શોધી તીર કદમ્બની સુખભરી છાયા ઘડી ત્યાં ઉભે,
રેલી છે સહુ પાસ રેલ શશીની તે જોઇ તું તો હસે ;
ઇચ્છા સ્નાન તણી થતાં ચમકી તું ચોપાસ ભીરુ જુવે,
ના ના ! હું નજરે કદી નહિ પડું : છું વૃક્ષડાળી પરે !

તોડે ગાંઠ ન છૂટતાં કર વતી તું એક ચોળી તણી,
લજ્જાળુ મન નીવિબન્ધ છૂટતાં શર્માઈ સ્તંભે જરી ;
ત્હોયે વસ્ત્ર સરે, પડે સરકતું, તે વિશ્વ જોતું રહે,
ને એ કૌતુક તો બધું નયનથી પી જાઉં છું હું ખરે !

હા હા ! દેહકળી દિગમ્બર બની પ્યારી ખીલી નીકળી,
ઉડ્યા કેશ લપેટવા સ્તનતટો ને કેસરી શી કટિ ;
બે બાહુ કમલો તણા રસિકડા છે દંડ ન્હાના સમા,
સ્કન્ધોને સ્તન કોતરી બરફના ખ્હાડેથી જાણે લીધાં !

ધીરી ઉદ્ધત છે ગતિ તુજ, પ્રિયે ! તું મોહમાયા દિસે !
ત્હારૂં ભવ્ય કપાલ સ્ફાટિક સમું તેજે ભર્યું છે ખરે ;
જંઘા છે કદલી, ગુલાબપુલડાં હાથેલિયો હાથની,
લાંબી ડોક કપોત શી તુજ પ્રિયે, ભ્રૂની લતા ચાપ શી !

ચાલે બે ડગલાં નિરંકુશ બની, પ્હોંચી કિનારે હવે,
ત્હારી નાજુક તું છબી નિરખતી, ઉભી તટે, વારિએ ;
કેવાં સ્વર્ગતડાગનાં મધુરવાં મોજાં કૂદી આફળે !
તે કેવાં તુજ પાદને રમતમાં રાખી ઉડે છે હવે !

મ્હારી અસ્થિર છે છબી સલિલમાં તે જોઇ કંપી જરા,
રીસાઇ મનમાં, ડરી ચમકી તું, ધ્રૂજી પડી વારિમાં ;
નીચી મંજુલ આકૃતિ જલ તણું ચીરી કલેજું ગઇ,
કુંડાળું જલમાં પડ્યું ખળકતું હું તો રહ્યો જોઇ તે !

આવું સ્વર્ગ વળી જહીં પ્રિય વસે તે હું ન છોડું કદી,
તું સ્વર્ગે કર વાસ કે સમજજે આ દાસ ઉભો તહીં ;
પ્યારી ! કાં રડ તું ? અરે ! દુઃખભર્યાં સ્વપ્ને વિંટાઇ હતી !
પ્રેમીલા તુજ દાસને દુઃખ દીધું તે શું વિચારી હતી ?

રે ! નિદ્રા ! રજની મહીં સ્તવન હું ત્હારૂં કરૂં છું સદા,
ઇચ્છું હું પ્રિયની સખી સમજીને ત્હારી કને માગવા :—

" વ્હાલીને સમજાવ પ્રીતિ કરવા : કાંઇ દયા લાવવા :
" જેથી એ સુખમાં ઉઠી હૃદયથી ચાંપી મને લે પ્રિયા!"

૨૪-૬-૯૪.

हमारा राह.

કટાયેલું અને બૂઠું ઘસીને તીક્ષ્ણ તેં કીધું ;
કર્યું પાછું હતું તેવું, અરે! દિલબર! હૃદય મ્હારૂં!

ગમીના જામ પી હરદમ ધરી માશૂક! તને ગરદન ;
ન ખંજરથી કર્યા ટુકડા! ન જામે ઇશ્ક પાયો વા!

પછી બસ મસ્ત દિલ કીધું, ઉઘાડી ચશ્મ મેં જોયું ;
સિતમગર ત્હોય તું મ્હારો ખરો ઉસ્તાદ છે પ્યારો!

ગુલો મેં બાગનાં તોડી દીધાં સૌ ધૂળમાં ચોળી ;
બિછાનું ખારનું કીધું, ઉપર લોટી રહ્યો તે હું!

મુબારક હો ત્હમોને આ ત્હમારા ઇશ્કના રસ્તા ;
હમારો રાહ ન્યારો છે, ત્હમોને જે ન ફાવ્યો તે!

ત્હમારા માર્ગમાં મજનૂં અને લૈલી શીરીં ફરહાદ
ચીરાયેલાં કપાયેલાં પડ્યાં છે લોહીથી ભીનાં!

ગુલામો કાયદાના છો! ભલા એ કાયદો કોનો?
ગુલામોને કહું હું શું? હમારા રાહ ન્યારા છે!

મને ઘેલો કહી, લોકો ! હજારો નામ આપો છો !
હમો મનસૂરના ચેલા ખુદાથી ખેલ કરનારા !

નહીં જાહોજલાલીના, નહીં કીર્તિ, ન ઉત્કૃતના—
હમે લોભી છીએ, ના ! ના ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

ત્હમારી બેવફાઈના, હરામી ને હલાલીના—
ચીરી પડદા હમે ન્યારા ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

હમે મગરૂર મસ્તાના ! બિયાબાંમાં રઝળનારા !
ખરા મહબૂબ સિંહો ત્યાં ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

કુરંગો જ્યાં કૂદે ભોળાં, પરિન્દાનાં ઉડે ટોળાં,
કબૂતર ઘૂઘવે છે જ્યાં હમારા મ્હેલ ઉભા ત્યાં !

લવે છે બેત નદીઓ જ્યાં, ગઝલ દરખત રહ્યાં ગાતાં,
હમે ત્યાં નાચતા નાગા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

ત્હમારા કૃષ્ણ ને મોહમદ, ત્હમારા માઘ, કાલિદાસ,
બિરાદર એ બધા મ્હારા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

હતાં મ્હેતો અને મીરાં ખરાં ઇલ્મી, ખરાં શૂરાં :
હમારા કાફલામાં એ મુસાફર બે હતાં પૂરાં !

પૂજારી એ હમારાં, ને હમો તો પૂજતા તેને,
હમારાં એ હતાં માશૂક, હમો તેના હતા દિલબર !

ત્હમારા રાજ્યદ્વારોના ખૂની ભપકા નથી ગમતા ;
મતલબની મુરવ્વત ત્યાં, ખુશામદના ખઝાના જ્યાં !

હમો તમને નથી અડતા, હમોને છેડશો કો ના !
લગાવી હૂલ હૈયે સેં નિચોવી પ્રેમ દીધો છે !

હવાઈ મ્હેલના વાસી હમે એકાન્તદુઃખવાદી !
હમોને શોખ મરવાનો ! હમારો રાહ છે ન્યારો !

ખુવારીમાંજ મસ્તી છે ! તમે ના સ્વાદ ચાખ્યો એ :
હમોને તો જગત ખારૂં થઇ ચૂક્યું ! થઇ ચૂક્યું !

૧૨-૮-૯૪.

कुदरत अने मनुष्य.

પહોંચે ના કર્ણે કલકલ ધ્વનિ આ જગતના,
વહે ધીમાં ધીમાં ખળખળ અહીં શાન્ત ઝરણાં;
પડે ધોધો ગાજી મધુર જ્યમ માતંગ ગરજે,
રૂડાં બચ્ચાં ન્હાનાં ચપલ હરિણોનાં કૂદી રહે !

સૂતો છું આ કુંજે, શરીર મનમાં શાન્તિ પિગળે,
હજારો મીઠા મિશ્રિત સ્વર ભરે છે મગજને ;
વિચારો આનન્દી મુજ દિલ કરે છે દુઃખભર્યું !
અહો ! મ્હારૂં હૈયું સુખમય દુઃખોથી ઉભરતું !

અને આ આત્માને કુદરત ગ્રહી લે નિજ કરે,
ઉડાડી દે ઊંચો, પકડી વળી ચાંપે નિજ દિલે ;
મૂકે તેને પાછો હસી મૃદુલ શેવાલ પર ને
પછી પંપાળે છે ફરી ફરી દઈ ચુમ્બન મુખે !

અરે! એ માતા છે ભગિની મુજ કે શાન્તિ સુખ છે,
નવાં કાર્યો પ્રેરી મુજ હૃદયમાં અગ્નિ છુપવે!
નિહાળી વિચારી મુજ દિલ બની કાષ્ટ સળગે,
અહીં આ જે રીતિ જન પ્રતિ ચલાવે જન, અરે!

નીલી કુંજોમાં છે સુમન મકરન્દે ભભકતાં,
નીચે ઊંચે ઉડે પુદ્દડી નવરંગી રમતમાં;
અને હું ધારૂં છું પ્રતિ પુલ રૂપાળું હસમુખું—
બને છે ભોગી આ અનિલલહરીસ્પર્શસુખનું!

અહો! પક્ષી—એ તો કૂદી કૂદી રમે છે મુજ કને,
વિચારો તેઓના સમજી શકતો હું ન જરી એ;
અહા! કિન્તુ તેની અતિ ચપલ સૌ અલ્પ ગતિએ—
મને તો ભાસે છે પુલકિત થતો હર્ષ ચમકે!

પ્રશાખા ગુલ્મોની વ્યજન નિજ વિસ્તીર્ણ કરતી,
ભરી લેવા હૈયું દિનકર તણાં આ કિરણથી;
નકી હું માનું છું, તરુ પુલ બધાં હર્ષમય છે,
ડૂબેલાં સર્વે છે પ્રણયમધુના મિષ્ટ ઝરણે!

અરે! આ શ્રદ્ધા જો કુદરત-પ્રભુ-પાથરી રહે,
અને યોજી દે છે વિભુપતિ જ આ ધર્મ સહુને,
નહીં કાં રોઉં તો રુધિર દિલનું હું નિરખીને—
અહીં આ જે રીતિ જન પ્રતિ ચલાવે જન, અરે!

નદી જો રોશે તો રુદન કરશે પ્હાડપથરા,
અને ઝીણું ઝીણું રુદન કરશે પક્ષી સઘળાં;

વનોના આગારો—તરુ સહુ ભિચારાં ટપકશે,
ઝરાનાં હૈયાં તો છણ છણ તપીને ઉકળશે!

અને આંસુ લ્હોતો પવન નદીનો મિત્ર બનશે,
નભે ઝૂમેલાં તે ઘનદલ તણાં અશ્રુ ખરશે!
કૃતિ આવી મીઠી કુદરત તણો જે ક્રમ કહે,
જનોમાં એ ના ના! જડ સમ નહીં શું જન અરે!

કહું શાને હાવાં ઉદધિ જડ ને આ જડ નદી?
ગણું તિર્યંચોને હૃદયહીણ હું તો કયમ કદી?
અરે! હું જાણું છું જગત સહુ ચૈતન્યમય છે,
નહીં તો ક્યાંથી આ પ્રણય, કરુણા ને રતિ, અરે!

ભલે કાલિદાસે નિજ દિલ કહ્યું વાદળી કને,
પ્રિયાનો સન્દેશો ઘન સહ દીધો તે પણ ભલે;
નકી માન્યું છે આ મુજ દિલ અને એ કવિદિલે,
પહોંચાડયું મેઘે કવિરુદન તેની રમણીને!

કવિ આ ભોળો તો કુદરત તણો બાન્ધવ હતો,
જનો તે શું જાણે? જન પર રહ્યો સ્વાર્થ લપટયો;
વિના અશ્રુ જોશે જનદુઃખ જનો જ્યાં સુધી, અરે!
કવિતાના ભોક્તા સુખમય રસીલા નહિ બને!

નવા રંગો ધારી સુરધનુ અહીં આજ વિરમે,
જનોથી મ્હારે શું? કુદરત મહીં આ દિલ રમે;
રૂડી સંધ્યા રેલી સરિત સર ને પ્હાડ પર છે,
નું સંકેલાયું, હિમકર તણું શૃંગ ચળકે!

ગ્રહો તારા સાથે ધવલ નભગંગા ખળભળે,
રૂડાં પીળાં પીછાં શશી પર ધરે વાદળી હવે ;
ધકેલી તેને આ અનિલ લઇ ચાલ્યો રમતમાં,
અને પેલી ચન્દા થરથર રહી ધ્રૂજી જલમાં !

અહા ! કેવા પન્થે કુદરત કરે છે ગતિ, અને—
અરે ! કેવા પન્થે કુદરત તણાં બાલક ભમે !
વિચારી વિચારી મમ દિલ બને ભસ્મ સળગી,
અરેરે ! જે રીતિ જન પ્રતિ ચલાવે જન અહીં !

૨૯—૮—૯૪.

पान्थ पंखीडुं.

આ જો, ઘોર તિમિર શો જીવિતનો મ્હોળો પડયો પન્થ છે :
નિર્માયો સહુ કાજ એ કયમ પછી પાછો ફરી તું શકે ?
લેવાનો શિર ભાર તે લઇ અને આકાશમાં ઉડવું,
જાવું જ્યાં લઇ જાય વાયુ તુજને વિશ્રાન્તિ લેતાં જવું !

જો તે કાશ્મીરદેશના મધુરવા મીઠા ઝરા આવશે,
વ્હાલા પાન્થ ! તહીં જરી વિરમજે, એ દેશ વ્હાલો મને ;
ત્યાંના તે અતિ રમ્ય ને ટપકતા મીઠા રસે કુંજમાં—
ગુચ્છા દ્રાક્ષ તણા ખિલોરી જલમાં છાયા રહે પાડતા !

પુષ્પોની રજથી ભર્યા અનિલ ત્યાં વૃક્ષો ધુણાવી રહે,
ત્યાં તું ટોચ પરે ચડી, સ્થિર થઇ, મીઠાં ફલો ચાખજે ;

સોનેરી તુજ પીંછડાં શ્રમિત તે તાજાં કરી લે ભલે,
જાવાનું બહુ દૂર હોય તુજને ત્યાં થાક લાગ્યો હશે !

જાણ્યો તેં નથી માર્ગ ને વિકટ છે ત્યાંનાં વનો ને ગિરિ,
કિન્તુ સુન્દર સૌ પ્રદેશ નિરખી પ્રેમે વહેવું તહીં ;
ત્યાંની કો સરિતે તરી, ઠરી જરી, ક્રીડા કરન્તાં જરા,
અંગો તપ્ત થયેલ શીતલ થતાં આનન્દ આવે મહા !

સંધ્યાએ વળી હિમપર્વત તણાં શૃંગો ગુલાબી બને !
ખીણેખીણ, ઝરેઝરા, સર સહુ ત્યારે રૂપેરી બને !
ત્યાંનાં તે ગિરિ શાં તરુ ગિરિ નભે તારાથી વાતો કરે,
તે સૌ દિવ્ય ઉજાસમાં ગરક થૈ હર્ષે ભર્યાં ખીલશે !

ત્યારે તો પ્રિય જે હશે તુજ દિલે તે યાદ સૌ આવશે,
ગાજે તો તુજ ચિત્તડું દુઃખભર્યું ને અશ્રુ બે ખેરજે !
ઝુમઝુમ કો પડી ઝાપટું વહી જશે ને કૈંક કહેતું જશે,
ત્યારે તું પ્રિય તે ઉદાસ સુખમાં ડૂબી ભલે મ્હાલજે !

વ્હાલા, હું ગુરુ ને વળી તુજ સખો, તે ભક્ત સંભારજે,
બાલુડા ! મુજ પ્રાણ ! તે વખત તું રોજે અરેરે ભલે !
ઉછેર્યું તરુ એક મેં વન મહીં ત્યાં તું વળી બેસજે,
વ્હાલા ! મેં લઘુ એક કોતરી લખ્યું તે કાવ્ય તું વાંચજે !

હા, હું એ ઘસડાઇ એક વખતે વ્હાલા ! ગયો ત્યાં હતો,
વ્હાલાંનો વિરહી બની હૃદયને ચીરી રડ્યો ત્યાં હતો ;
તે અશ્રુઝરણું જ શોણિત સમું તે કાવ્યમાં છે ભર્યું,
સ્વેચ્છાએ ભરી ચંચુ લાલ મુખથી પીજે ભલે આંસુડું !

ને જો શુષ્ક રણે જવું તુજ બને ઓળંગી સિન્ધુ, અરે!
રેતીના ઢગ ત્યાં ઉડે, પવન ત્યાં ફૂંકી ઉન્હા આફળે ;
તું મ્હારૂં, તુજ હું, બની પણ સખે! હું ભોમિયો ના શકું,
એવા સંકટમાં અરે! મદદ ત્યાં આપી જરી ના શકું!

પાંખો સુન્દર ત્યાં અતિ શ્રમવતી ચોળાઇ ચીરાઇને—
કંઠે સોસ પડયો હશે જલ વિના બાપું! અરેરે તને!
પાંખોને તુજ શક્તિ ત્યાં ગરુડની દેજે પ્રભુને સ્તવી,
ને જાજે જલદી ઉડી, ઘટિત ના રોકાવું ત્યારે ઘડી!

ત્હારા માર્ગ પરે ઘણા તુજ સમા પાન્થો ગયા ઉડીને,
માર્ગે તેજ જવું, ભલે સુખ તને આવી મળે ના મળે!
નિર્માયું જવું તો જવું દુઃખ દહી. આનન્દ ધૈર્યે વહી,
આ તો ઝિંદગીભાર પુણ્ય સરખો સૂએ ના સિદ્ધિ કશી!

પ્હોંચે જ્યાં સુધી સ્થાન તું અવધિનું, તે અન્ત આવ્યા સુધી—
આકાશે જલદી અગાડી ઉચકી તે ભાર તું જા ઉડી ;
પૂરા સાહસથી અલિષ્ટ દુઃખને સન્તોષથી પી જવું,
ને આનન્દ વિશેષ પ્રેમસુખથી તે દુઃખમાં માનવું!

હું આ વૃદ્ધ રડું ન તે ઘટિત છે, લૂછું હવે અશ્રુને,
જા તું, થા સુખિયું, ન આમ રડવું, છાતીથી ચાંપું અયે!
રક્ષે ઈશ્વર પાપથી હૃદય ને દોરે સુમાર્ગે તને ,
વ્હાલા પાન્થ! સુખી સુખી સુખી થજે! આશિષ મ્હારી તને!

૩૧-૧૦-૯૪.

વિરહસ્મરણ.

દેશેદેશોાં નવીન નિરખી ઘૂમતો ’તો પ્રિયે! હું,
ત્યાં ત્હોયે હા વિરહભડકે દાઝતો ’તો પ્રિયે! હું;
ન્હોતું ત્યારે તુજ છબી શું ને શાન્ત રોઇ થવાનું,
ન્હોતું કાંઇ વિરહભડકો બૂઝવી નાંખવાનું.

ક્યારે એ જો વિસરી દુઃખ હું લેશ આનન્દ લેતો,
ત્યારે વ્હાલી દ્વિગુણ દુઃખમાં ડૂબતો હું ફરી તો;
“હું આવો શે અનુભવી શકું હર્ષ પ્યારી રડે ને?”—
હૈયું મ્હારૂં સળગી ઉઠતું કાંઇ એવા વિચારે.

જૂદાં થાતાં મુખ તુજ હતું ગ્લાનિપૂરે છવાયું,
સ્વપ્નામાં એ નિરખું છબી તો આંસુડાં ઢાળતો હું;
હૈયામાં એ ચિતરી કદિ હું હાસ્ય ત્હારૂં શક્યો ના,
રોતો હું ને રડતી પ્રિય તું એજ ચિત્રો હતાં ત્યાં.

મીઠાં ત્હારાં નયન દિલના લક્ષ્યમાં એક ધારી—
જોતો હું જ્યાં નિમિષ તજીને ચન્દ્રનું બિમ્બ પ્યારી;
આલેખાતું તુજ મુખ તહીં ધ્રૂજતા ઓષ્ઠવાળું,
ને એ ત્હારૂં શરીર દુબળું શોકઓઘે છવાયું!

રોપાતો ત્યાં વિનિમિત થઇ શોક મ્હારે દિલે હા!
રોતી તું ને મુખ મુજ બધું ભીંજવી અશ્રુ દેતાં;
એ આંસુ કે વિરહઉદધિ ઉછળી ઉછળીને—
અત્યારે એ વિગત દુઃખમાં ડૂબવી દે મને છે.

અત્યારે એ હૃદય ગળતાં અશ્રુની ધાર વ્હેતાં
ભીંજ્યા ત્હારાં કમલ સરખાં નેત્રના લાલ ખૂણા;
ત્હોયે પ્યારી મધુર સ્મિત છે સ્નિગ્ધ ઓષ્ઠે છવાયું,
ને હા! વ્હાલી, વપુ તુજ દિસે હર્ષના ઘેનવાળું.

ઓળંગી તું ઉદધિ દુઃખનો ત્યાં નિહાળી રહે છે,
મ્હાલે છે તું સુખઅનિલમાં હાસ્ય તેથી કરે છે;
વ્હાલી! આવા સરલ હૃદયે પ્રેમ જે દાખવે તું—
તેના સામે નિરખી શકું હું એજ સામર્થ્ય યાચું!

૧૪–૨–૯૫.

विषपान.

અહો ઘોળી પીધું મધુર વિષપ્યાલું પ્રિય સખા!
હવે હું ભૂલું છું જગત સઘળું તે લહરીમાં!
ધીમે ધીમે મૂર્છા મુજ મગજને ચુમ્બન કરે,
અહા! હું ગાતો તે અનુભવી શકું છું સુખ હવે.

તીરે ભેદાયેલા મુજ હૃદયને તો કળ વળી,
અમી ઢોળાયું શું ધગધગી રહેલા ઉર મહીં!
નથી આશા ઇચ્છા, ગત દુઃખ તણું ના સ્મરણ વા;
અહો! મેં તો પીધું નહિ વિષ, નકી અમૃત સખા!

વ્હાલા! જ્યાં ઘસડાઇ જાય જગ ત્યાં મ્હારે ખુશીથી જવું,
.ાયે છે દુઃખ એક આ દિલ મહીં, છોડું તને તે તણું;

એ ચિન્તા પણ શાન્ત છેલ્લી ઘડીએ થાશે નકી હા સખા !
એ જ્વાલા પણ અન્તરે ડૂબી જશે આનન્દની લ્હેરમાં.

આશામાં ડૂબતું અને ધડકતું, ઝાળો ઘણી સાંધતું,
તે હૈયું મુજ આમ આજ વિષથી વિશ્રાન્તિ લેવા ઢળ્યું ;
ના તે કોદિ હવે ઉઠી સળગી કે ચીરાઇ રોશે, સખા !
ના તે કોદિ ફલંગ મારી પડશે પ્રીતિ તણી જાળમાં.

નકી મ્હારે જાવું, રુદન નવ વ્હાલા ! કર હવે,
સુખી હું થાતાં તું રુદન કર તે તો નવ ઘટે ;
સુખી હું થાતો ત્યાં હૃદય તુજ હર્ષે ઉભરતું
અરે ! તો કાં હાવાં મુજ સુખ તને દુઃખી કરતું ?

અહો ! ત્હારાં આંસુ પિગળી મુજ અન્તઃકરણમાં—
ગયા સંસ્કારોથી સ્મરણમય આત્મા કરી જતાં ;
હશે મ્હારે માટે રુદન કરવું મૃત્યુસમયે—
પ્રભુએ નિર્મ્યું તો ઉર મુજ ઉખેળું તુજ કને.

જોને ભાઇ ! તહીં રહી મલપતી તે મોહની ક્રૂરતા,
તેમાં તે અતિ રમ્ય આકૃતિ રહી જેને કહી મેં "પ્રિયા ;"
ચૂંથાયાં મુજ તે અરે પ્રણયીઓ એ જાળ માંહી દિસે,
ભોળાંને નિરખી ડૂબ્યાં, ડૂબી જતાં ચીરાય હૈયું સખે !

તે સૌ આમ જ આજ માર્ગ પર હા ! રોઇ રડી આવશે,
તેઓનાં દુઃખથી દુઃખી થઇ અરે ! કૈ પ્રેત મિત્રો રડે ;
તેઓની કબરો તણા પથરમાં અશ્રુઝરા ચાલતા,
તેઓના બળી ભસ્મ જે થઇ ગયા તે અંશ સૌ કંપતા !

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં હશે પ્રેમ ક્યાં ?
આંહીં બીજ વવાય છે વિષય ને સૌ સ્થાનમાં મોહનાં ;
કાંટાળાં તરુ તે ઉગી હૃદય કૈ ભોળાં બિચારાં ચીરે,
ક્યાંહીં છે રુધિરે ભર્યા ઉઝરડા, ક્યાંહીં વ્રણો ગાઢ છે.

રે ! ત્હોયે મુજ ભક્તિનું પ્રણયનું મેં બીજ વાવ્યું સખા !
છે તો ક્ષારભૂમિ પરન્તુ ઉગીને જાણ્યું થશે વૃક્ષ આ ;
આશાએ દિલ આ તણા ઝરણના વારિથી પોષ્યું, છતાં—
તે તો ત્યાં જ બળી ગયું પણ વળી માન્યું જ મેં તે ન કાં ?

મનાયું ના હુંથી તરુ મુજ કદી તે નહિ થશે,
અરે ! માન્યું નિત્યે લલિત ફણગો કાલ ફુટશે ;
અરેરે ! દહાડો એ પણ કદિ મળ્યો ના સુખ તણો,
અને આશાતન્તુ જીવિત સહ આજે તૂટી ગયો !

તને ને વ્હાલીને ફલ સહુ ધરૂં એ પ્રણયનાં,
હતી આશા એવી પણ ન પ્રભુને કૈં હતી દયા ;
તમે વ્હાલાં ! વ્હાલાં ! સમજી મમ ઇચ્છા નવ શક્યાં,
હવે ના રોવું તો મુજ મરણકાલે પ્રિય સખા !

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં વિના સ્વાર્થ શું !
ક્યાં પ્રેમી દિલમાં હશે સુખ, સખે ! વૈરાગ્ય સાથે વસ્યું ?
'છે વૈરાગ્ય જ પ્રેમ, પ્રીતિ સુખ છે, પ્રેમી વિરાગી ખરો,'
જૂઠી એ મમ માન્યતા થઇ, અને હું પ્રાણ ત્યાગું, અહો !

સૂકાયાં ના આંસુ હજુ પણ અરેરે ! નયનથી,
તજાઇ ના પ્રીતિ મરણસમયે એ હૃદયથી ;

ત્હમારૂં વ્હાલાંનું નવ હજુ ગયું ચિન્તન અહો !
ન બૂઝાયો વ્હાલા ! પ્રણયભડકો આ હૃદયનો.

થાકેલું હરણુંય અન્તસમયે એકાન્ત ને શાન્તિમાં
બેસીને નિજ પ્રાણ ત્યાગ કરતું નિઃશ્વાસ અશ્રુ વિના;
હું તો કૈંક વિચાર ને દુઃખ મહીં આ પ્રાણ ત્યાગું, સખા !
ને હું જેમ જ સૌ મનુષ્ય દુઃખમાં રોઇ ત્યજે પ્રાણ હા !

૩–૪–૯૫.

સારસી.

મીઠા દીર્ઘ ધ્વનિ વતી વન બધું હર્ષે ભરે કોકિલા,
ઝીણી વાંસળી શા સ્વરો સુખભર્યા ચંડોળ આલાપતાં;
ખિસ્કોલી તરુના મહાન વિટપે ઝૂકી રહી ત્યાં કૂદે,
ને રંગીન શુકો ઘણાં મધુરવાં આકાશ ઉડી રહે !

આવી આનન્દવેળાએ બિચારૂં કોણ આ દુઃખી ?
હશે એ પ્રેમનું માર્યું હૈયું કોઇ રહ્યું તપી !

ગંભીર નાદ કરતી સરિતા વહે છે,
સીંચી જલે પુલિન શીતલ એ કરે છે;
ત્યાં દીન સારસી ઉભી જલપૂર નેત્રે,
સૂની, અરે ! શિર નમાવી રહી રડે એ !

અહોહો ! પાંખ પ્રીતિની તેની તૂટી ગઇ દિસે,
આવું આ પક્ષી, તેને એ આવી પીડા ખરી ! અરે !

રેરે ! તેનો પ્રિયતમ તહીં પાદ પાસે પડ્યો છે,
વ્હાલી પાંખો શિથિલ બની છે મૃત્યુનો હસ્ત લાગ્યે ;
પારાધીએ હૃદય પર હા ! તીર માર્યો દિસે છે,
ખૂંચ્યો છે ત્યાં રુધિર વહતું બંધ હાવાં થયું છે.

જીવતું જીવ લેઇને આંહીં એવી દિસે રીતિ!
કોઇને દુઃખ દેવાથી તૃપ્તિ કેમ હશે થતી ?

મૂકી ગયો કયમ શિકાર હશે શિકારી ?
આવી હશે દિલ દયા કંઇ સારસીની ?
બચ્ચાં અને પતિપ્રિયા તણી એ ઘડીની
નાસ્યો હશે હૃદય ચીરતી ચીસ સુણી !

ગાળે છે પ્રેમનાં અશ્રુ વજ્ર જેવાય દિલને,
કો વેળા પારધીને એ પ્રેમનો દંશ લાગતો.

આવું આવું નિરખી દિલમાં કાંઇ કેવુંય થાય,
કેવો છે રે રુદનમય આ ક્રૂર દેખાવ હાય !
ન્હાનાં બચ્ચાં ટળવળી રહી માત સામું જુવે છે,
ને પંપાળે નિજ જનકના કંઠને ચંચુથી એ.

હજુ તો ખેલવા પૂરૂં શીખ્યાં આ નથી બાલુડાં,
રે ! તે શું મૃત્યુને જાણે ભોળાં આ લઘુ પંખીડાં !

દુઃખ સહુ ઉડી જાશે કાલ આ બાલકોનાં,
રમતગમત માંહી હર્ષ લેશે ફરી આ ;
પણ ઝૂરી મરશે રે સારસી બાપડી તો,
જખમ નહિ રુઝાશે પ્રેમનો કારી લાગ્યો.

પ્રેમીએ પ્રેમી જાતાં કો બીજાથી પ્રેમ જોડવો,
આવું કાં ન કરે સૌએ પ્રેમી જોકે મળે ખરો ?

જોડવી એક જોડીને બેકો ખંડિત થાય તો,
બન્નેનાં એકબીજાથી ઓછાં જેથી બને દુઃખો.

અઢેલી બાઝીને તરુ સહ રહે ખીલતી લતા,
દઈ પુષ્પો પ્રેમે લઈ રસ જીવે છે પ્રણયમાં ;
સુખી આવા દહાડા સરકી કઈ જાતા રમતમાં,
અને એ વેલીને મરણપડદામાં લઈ જતા.

મરેલી વેલીનું સ્મરણ નવ ભૂલે તરુ કદી,
અને પ્રેમી ગાળે દિવસ દુઃખના કૈં રડી રડી ;
પરન્તુ ચાંપે છે હૃદય પર બીજી લઈ લતા,
અને પ્રેમે રેડે મધુર રસ તેના હૃદયમાં.

ધીમે ધીમે આવું તરુ થઈ જઈ વૃદ્ધ મરતું,
અને વેલી વીલી રુદન કરતી કૈં દુઃખભર્યું ;
છતાં ટેકો બીજા તરુ પર લઈનેય જીવતી,
અને આપી પુષ્પો જીવિત નિજ તે પૂર્ણ કરતી.

ન કિન્તુ સારસી આ તો આવો માર્ગ કદી ગ્રહે,
એકને દિલ અર્પ્યું તે બીજાં કોનું નહીં બને.

પ્રેમને કારણો સાથે સમ્બન્ધ કાંઈ એ નથી,
કારણ પ્રીતિનું પ્રીતિઃ પ્રેમીની લક્ષ્મી તે બધી.

ઝૂરી ઝૂરી મરવામાં સ્નેહ સન્તોષ માને,
નહિ કદિ રસ શોધે સારસી અન્ય સ્થાને ;
રસ દઈ લઈ લીધો ઈશ્વરે છીનવી તો,
હૃદયહીણ બિચારાં પ્રેમીને મૃત્યુ આપો.

પ્રેમીનો હોય બેલી કો તો આનું કૈં થવું ઘટે,
પાસે છે ત્રાસ મ્હારો તો આત્મા આ દુઃખ જોઈને.

ત્યાં કાંઈ આ વન મહીં હીલચાલ થાય,
પક્ષી બધાં ઉડી ઉડી અહીં શાં તણાય !
સર્પો, હરિણ, સસલાં, સહુ દોડી આવે,
લાંબો ધ્વનિ ભયભર્યો શ્રવણે પડે છે.

ઉલ્કાપાત થયો કાંઈ હશે આ વનની મહીં,
પ્રતીતિ થાય છે એવી જોઈ આ ગતિ સૌ તણી.

હા ! અગ્નિ ત્યાં સળગી ઘાસ પ્રજાળતો, રે !
વૃક્ષો તણાં કુંપળ બાળી ઉડાડતો તે ;
ભૂખ્યો ધસી જીવ અનેક ગળી જતો તે,
દિશા બધી ધૂમવતી છવરાવી દે છે !

વ્હાલો છે જીવ પોતાનો વ્હાલાંથીય વધુ ! અરે !
ન્હાસે છે સિંહ પેલો ત્યાં સૂતી સિંહણ છોડીને.

પણ અડગ સમાધિ સારસીની ન છૂટે,
મરણશરણ જાવું હર્ષ તેને દિસે છે ;
ભડભડભડ થાતી અગ્નિની ઝાળ આવી,
બળી મરી પ્રિય સાથે સારસી પ્રેમઘેલી.

દગો.

કફન વિણ લાશ વેરાને દિવાનાંની પડી, દિલબર!
અફ્રા તેની ઉપર થાતાં અરે! તુજ હાથ શું આવ્યું

હુવાગીર આ તમારાથી લઇ જલ્લાદની તલવાર—
ખૂની તુજ હાથ કરવાથી અરેરે! હાથ શું આવ્યું?

દઇ દિલદાગને ધક્કો કજાના હાથમાં દેતાં—
અરે! એ પેશકદમીથી કહે તુજ હાથ શું આવ્યું?

કદમ તુજ બોસવા ગભરૂ પડયો ’તો પેરમાં ત્હારા—
જફામાં ફેંકતા તેને અરે! તુજ હાથ શું આવ્યું?

હતી જ્યાં વસ્લની ખ્વાહિશ મળ્યું ત્યાં ઝહેરનું પ્યાલું!
મગર તે જામને ભરતાં કહે તુજ હાથ શું આવ્યું?

મુકદ્દરમાં હતું તેવું બન્યું તુજ હાથથી, માલિક!
પરન્તુ એ દગો દેતાં કહે તુજ હાથ શું આવ્યું?

હતો બસ મોતનો પ્યાલો! ખુશીથી જાત પી પ્રિદવી!
રહેતાં ચૂપ તો એવું કહે તુજ હાથ શું આવ્યું?

“જામે શરાબ માશૂકને ભરી દે ઓ ભલા સાકી”—
હસીને બોલતાં એવું કહે તુજ હાથ શું આવ્યું?

ભરી દેતાં રડયો સાકી ત્યારે તું થઇ ગુસ્સે—
તેને લાત તે દેતાં કહે તુજ હાથ શું આવ્યું?

ખુદા પાસે દુવા ત્હારી રડીને માગતું 'તું દિલ,
ખંજર ભોંકતાં તેને કહે તુજ હાથ શું આવ્યું ?

"ફુલોની ગેંદ છે, માશૂક !" છુરી છુપાવી બોલી—
અહો ! ખિલાફ એ કહેતાં અરે ! તુજ હાથ શું આવ્યું ?

જીગર અશરાફ આ મ્હારે ખતા તુજ માફ કીધી છે;
હવે તોબા સદા કરજે ખુદા માફી તને બખ્શે.

રહે આબાદ તું દિલબર ! અને ખંજર અને પ્યાલું !
અરે પણ ઇશ્ક કરવાથી હમારે હાથ શું આવ્યું ?

૩૦–૬–૯૫.

તું મ્હારી હતી.

બહેતર બોલવું પ્યારી, "નથી ને ના હતી યારી";
પરન્તુ ના કહેજે તું, "હતી ન હતી થઇ ત્હારી"!

નહીં આ ઇશ્કદરિયાનાં ચઢ્યાં મોજાં ઉતરવાનાં;
નથી તું યાર આજે તો હતી દિન કોઇ ના યારી !

કર્યું કુરબાન આ દિલ મેં "હતી હું ચાહતી તેને",
કહેતાં બોલ તું એવા નહીં શરમિંદ શું થાશે ?

નઝરથી દૂર હું થાતાં, અગર દૌલત ઉડી જાતાં,
જબાંથી બોલશે શું તું, "હતી હું ચાહતી તેને"?

કબજ આ રૂ થશે ત્યારે જમીમાં ગારશે મુર્દું—
પુલો ફેંકી ઉપર તે શું કહેશે "ચાહતી તેને"?

કબર નીચે—ખુદા ઉપર નથી કૈં દૂર—ઓ દિલબર!
છતાં "દિન એક તેની હું હતી" એવું કહેશે શું?

કહેવાનું કહી ચૂકી! હવે ફરિયાદ શી ગાવી?
ભલે તો ખેર કિસ્મતમાં ફકીરી ખાક છે લાગી!

હવા તુજ વસ્લની પલટી, ચમન મ્હારો ગયો ફીટી,
હવે આ હાડપિંજરને રહી અંજામની બરકત!

અરે! એ મસ્ત યારીમાં ખુદાઇ શી હતી બરકત!
હવે તો બેહયાઇ ને રહી બેઝારીમાં બરકત!

રહેવું મોજમાં માશૂક—તને આમીન એ બરકત!
હમારી પાયમાલીમાં હમોને છે મળી બરકત!

અમીરી બો અને ઇઝ્ઝત રહે હરગિઝ તુજ કાયમ!
ફકીરોની ફકીરીમાં ફકીરોને ખરી બરકત!

મગર અફસોસ—ઓ માશૂક! હતું દિલ આ ઝબે કરવું—
નિવાઝી કોઇને તેને હતું ખેરાતમાં દેવું!

પરન્તુ છેવટે ભોળી, હતું કહેવું રડીને કે—
"અરે! તું છે હજુ મ્હારો અને હું છું સદા ત્હારી"!

૧૬–૮–૯૫.

ગ્રામ્ય માતા.

ઉગે છે સુરખી ભરી રવિ મૃદુ હેમન્તનો પૂર્વમાં,
ભૂરૂં છે નભ સ્વચ્છ સ્વચ્છ, દિસતી એકે નથી વાદળી ;
થંડો હિમભર્યો વહે અનિલ શો ઉત્સાહને પ્રેરતો,
જે ઉત્સાહ ભરી દિસે શુક ઉડી ગાતાં મીઠાં ગીતડાં !

મધુર સમય તેવે ખેતરે શેલડીના
રમત કૃષિવલોનાં બાલ ન્હાનાં કરે છે ;
કમલ વત ગણીને બાલના ગાલ રાતા,
રવિ નિજ કર તેની ઉપરે ફેરવે છે !

વૃદ્ધ માતા અને તાત તાપે છે શગડી કરી,
અહો ! કેવું સુખી જોડું કર્તાએ નિરમ્યું દિસે !

ત્યાં ધૂલ દૂર નજરે ઉડતી પડે છે,
ને અશ્વ ઉપર ચડી નર કોઇ આવે ;
ટોળે વળી મુખ વિકાસી ઉભાં રહીને,
તે અશ્વને કુતૂહલે સહુ બાલ જોતાં !

ધીમે ઉઠી શિથિલ કરને નેત્રની પાસ રાખી
વૃદ્ધા માતા નયન નબળાં ફેરવીને જુવે છે ;
ને તેનો એ પ્રિય પતિ હજુ શાન્ત બેસી રહીને
જોતાં ગાતો શગડી પરનો દેવતા ફેરવે છે !

ત્યાં તો આવી પહોંચ્યો એ અશ્વ સાથે યુવાન ત્યાં ;
કૃષિક એ ઉઠી ત્યારે “આવો બાપુ” કહી ઉભો.

"લાગી છે મુજને તૃષા, જલ જરી દે તું મને" બોલી ને,
અશ્વેથી ઉતરી યુવાન ઉભીને ચારે દિશાએ જુવે ;
"મીઠો છે રસ ભાઇ! શેલડી તણો" એવું દયાથી કહી,
માતા ચાલી યુવાનને લઇ ગઇ જ્યાં છે ઉભી શેલડ઼

પ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરીક કાતળી એક કાપી ;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા
ને કૈં વિચાર કરતો નર તે ગયો પી.

"બીજું પ્યાલું ભરી દેને હજુ છે મુજને તૃષા,"
કહીને પાત્ર યુવાને માતાના કરમાં ધર્યું.

કાપી કાપી ફરી ફરી અરે કાતળી શેલડીની,
એકે બિન્દુ પણ રસ તણું કેમ હાવાં પડે ના !
"શું કોપ્યો છે પ્રભુ મુજ પરે?" આંખમાં આંસુ લાવી,
બોલી માતા વળી ફરી છુરી ભોંકતી શેલડીમાં.

"રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ ;
"નહીં તો ના બને આવું," બોલી માતા ફરી રડી.

એવું યુવાન સુણતાં ચમકી ગયો ને
માતા તણે પગ પડી ઉઠીને કહે છે—
"એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ બાઇ !
"એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ ઈશ !
"પીતો'તો રસ મિષ્ટ હું પ્રભુ અરે ત્યારે જ ધાર્યું હતું—
"આ લોકો સહુ દ્રવ્યવાન નકી છે એવી ધરા છે અહીં

"છે ત્હાયે મુજ ભાગ કૈં નહિ સમો તે હું વધારૂં હવે,
"શા માટે બહુ દ્રવ્ય આ ધનિકની પાસેથી લેવું નહીં?

"રસે હવે દે ભરી પાત્ર બાઇ,
"પ્રભુકૃપાએ નકી એ ભરાશે;
"સુખી રહે બાઇ! સુખી રહો સૌ,
"ત્હમારી તો આશિષ માત્ર માગું!"

પ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરી જ કાતળી એક કાપી;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ન્હોળો વહે રસ અહો! છલકાવી પ્યાલું!

૧૪-૧૦-૯૫.

बिल्वमंगल.

છુપી ઊંઘે ઘનપડ મહીં તારલા વ્યોમઅંકે,
નિદ્રા મીઠી ગિરિ નદી અને વિશ્વ આખું લે છે;
ને રૂપેરી શ્રમિત દિસતી વીજળી એક સ્થાને
સૂતી સૂતી હસતી મધુરૂં સ્વપ્ન માંહીં દિસે છે!

આવી રાતે ધ્વનિ કરી મહા શ્યામ વ્હેતી યમુના,
તેના ન્હોળા જલ ઉપરની ભેખડે કોણ છે આ?
કૂદી નીચે જલ સમીપ તે માનવી આવી ઉભું,
ને શોધે છે કંઇ પણ કશું હાથ તેને ન આવ્યું.

એવામાં ત્યાં શબ જલ પરે કોઈ આવે તણાતું,
હોડી તેને સમજી જલદી જોરથી ઝાલી લીધું ;
ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની બેસી,
હર્ષે બોલ્યો "પ્રિય, નક્કી થશે આજ તો આશ પૂરી."

ત્યાં તો અભ્રે ધવલ ભડકા વીજળીએ કર્યા શા,
તેથી સર્વે તરુ નદી અને પ્હાડ તેજે છવાયાં ;
ગાજી ઉઠ્યું ચમકી વન આ મેઘની ગર્જનાથી,
નિદ્રામાંથી મયૂર ટહુક્યા હર્ષથી જાગી ઉઠી !

છો ઉઠીને મયૂર ટહુકે, પ્હાડ ગાજે ભલેને,
તેમાંથી તે મગજ નરનું કોઇથી એ ન જાગે !
દૃષ્ટિ તેની શબ પર હતી ત્હોય જોઇ શકે ના,
છોને આખું જગત સળગી વીજળીથી બળે આ !

તેની પત્ની હૃદયવિભૂતિ સ્નેહની જે સરિતા,
તેની પાસે જીગર ઘસડી જાય છે લેઈ હાવાં ;
આલેખાયું હૃદયપટમાં ચિત્ર વ્હાલી તણું છે,
અંગોમાંથી જીવન સઘળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે.

દોરાતો આ પ્રિયજન કને આમ આશા ધરીને,
પ્હોંચી ઉભો શબ ઉપરથી ઉતરીને કિનારે ;
પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વદે છે :—
"દીવા મ્હારી પ્રિય સખી તણા ઓરડાના દિસે તે."

અન્ધારામાં ત્વરિત પગલે ડોલતો ચાલતો આ
આવી પ્હોંચી પ્રિયગૃહ કને જોઈ ઉંચે ઉભો ત્યાં ;

"છે ત્હોયે મુજ ભાગ કે નહિ સમો તે હું વધારૂં હવે,
" શા માટે બહુ દ્રવ્ય આ ધનિકની પાસેથી લેવું નહીં ?

"રસે હવે દે ભરી પાત્ર બાઇ,
"પ્રભુકૃપાએ નકી એ ભરાશે;
"સુખી રહે બાઇ! સુખી રહો સૌ,
" ત્હમારી તો આશિષ માત્ર માગું!"

પ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરી જ કાતળી એક કાપી;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ખ્હોળો વહે રસ અહો! છલકાવી પ્યાલું!

૧૪-૧૦-૯૫.

बिल्वमंगल.

છુપી ઊંઘે ઘનપડ મહીં તારલા વ્યોમઅંકે,
નિદ્રા મીઠી ગિરિ નદી અને વિશ્વ આખુંય લે છે:
ને રૂપેરી સ્મિત દિસતી વીજળી એક સ્થાને
સૂતી સૂતી હસતી મધુરૂં સ્વપ્ન માંહીં દિસે છે!

આવી રાતે ધ્વનિ કરી મહા શ્યામ વ્હેતી યમુના,
તેના ખ્હોળા જલ ઉપરની ભેખડે કોણ છે આ?
કૂદી નીચે જલ સમીપ તે માનવી આવી ઉભું,
ને શોધે છે કંઇ પણ કશું હાથ તેને ન આવ્યું.

એવામાં ત્યાં શબ જલ પરે કોઈ આવે તણાતું,
હોડી તેને સમજી જલદી જોરથી ઝાલી લીધું ;
ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની બેસી,
હર્ષે બોલ્યો "પ્રિય, નકી થશે આજ તો આશ પૂરી."

ત્યાં તો અભ્રે ધવલ ભડકા વીજળીએ કર્યા શા,
તેથી સર્વે તરુ નદી અને ઝ્હાડ તેજે છવાયાં ;
ગાજી ઉઠ્યું ચમકી વન આ મેઘની ગર્જનાથી,
નિદ્રામાંથી મયૂર ટહુક્યા હર્ષથી જાગી ઉઠી !

છો ઉઠીને મયૂર ટહુકે, ઝ્હાડ ગાજે ભલેને,
તેમાંથી તે મગજ નરનું કોઇથી એ ન જાગે !
દૃષ્ટિ તેની શબ પર હતી ત્હોય જોઇ શકે ના,
છોને આખું જગત સળગી વીજળીથી બળે આ !

તેની પત્ની હૃદયવિભૂતિ સ્નેહની જે સરિતા,
તેની પાસે જીગર ઘસડી જાય છે લેઈ હાવાં ;
આલેખાયું હૃદયપટમાં ચિત્ર વ્હાલી તણું છે,
અંગોમાંથી જીવન સઘળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે.

દોરાતો આ પ્રિયજન કને આમ આશા ધરીને,
પ્હોંચી ઉભો શબ ઉપરથી ઉતરીને કિનારે ;
પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વદે છેઃ—
"દીવા મ્હારી પ્રિય સખી તણા ઓરડાના દિસે તે."

અન્ધારામાં ત્વરિત પગલે ડોલતો ચાલતો આ
આવી પ્હોંચી પ્રિયગૃહ કને જોઈ ઊંચે ઉભો ત્યાં ;

ગોખેથી ત્યાં લટકી ઝૂલતું કાંઇ દોરી સમું છે,
ઝાલી તેને ઉપર ચડીને ગોખ માંહીં ઉભો તે.

દીઠી તેને હૃદય ધડકે જેમ ચીરાઇ જાતું,
દીઠી તેને અવયવ બધા પિગળી જાય છે શું;
દિસે તેને ચકર ફરતો કંપતો ઓરડો એ,
કામી પ્રેમી અનિમિષ રહી પ્યારીને નિરખે છે!

જોઈ લેજે ફરી ફરી સુખે પ્રેમનું સ્થાન પ્રેમે,
આવી મીઠી સુખની વખતે કોઇ વેળા ન આવે;
આવી પ્રીતિ તુજ ન વખતે હોય કાલે પ્રભાતે,
આ આશાનું મધુર સુખ તો આજ ઉડી જ જાશે:

જોઇ લેજે ફરી ફરી ભલે દૂરથી જોઇ લેજે,
ઇચ્છે તેવું સુખ અનુભવી આજની રાત લેજે;
ત્હારે માટે દિવસ ઉગતાં કાંઇ જૂદું જ ભાગ્ય,
ત્હારો નિર્મ્યો કરુણ પ્રભુએ કાંઇ જૂદો જ માર્ગ!

જોને તારી યુવતી રમણી શાન્ત નિદ્રસ્થ આ છે,
ને વેલી શું શરીર સુખમાં શાન્ત શૈયા પરે છે;
નિદ્રા મીઠી કર સુખભર્યા ફેરવે છે કપાલે,
શું મૃત્યુથી કબજ થઇને અંગ સર્વે ઢળ્યાં છે!

નિદ્રાનું આ સુખ ત્યજી દઇ ઉઠીને સુન્દરી તું,
ચાંપી લેને હૃદય હૃદયે મિત્રનું સુન્દરી તું;
એ હૈયાનો રસ તુજ પરે ખૂબ વર્ષી રહ્યો છે,
રાત્રિના બે પ્રહર સુખમાં પૂર્ણ માણી હવે લે!

આ રાત્રિમાં તુજ પ્રિય કને મીઠડાં ગીત ગાવાં,
ત્હારી તેની જરૂર કરવી આજ તો તૃપ્ત આશા ;
ત્હારે કાંઈ મધુર સુખમાં આજ છે ઝૂલવાનું,
કાલે તો કો નવીન રસના સિન્ધુમાં ડૂબવાનું.

પેલો કામી પુરુષ હજુ ત્યાં ગોખ માંહીં ઉભો છે,
તેનાં કામી પ્રણયી નયનો પ્રેમીને નિરખે છે ;
ત્યાં દીવામાં ચડચડી મર્યું એક ભોળું પતંગ,
જોવા લાગ્યો સ્થિર નયનને ફેરવી ત્યાં યુવાન !

બોલી ઉઠ્યો, " અહહહ પ્રભુ ! સ્નેહની આ દશા શી ?
" ઓહો કર્તા ! તુજ કરણીમાં આવી તે ક્રૂરતા શી ?
" પ્રેમી ભોક્તા પ્રણયી હૃદયે ભોજ્યની પાસ આવે,
" તે ભોક્તાનું જિગર કુમળું ભોજ્ય તે કેમ બાળે ?

" કાંઇ મીઠું સુખ નકી હશે પ્રેમીને બાળવામાં,
" ને કૈં તેથી વધુ સુખ હશે પ્રેમીને દ ઝવામાં ;
" બાળી દે તો—પ્રિય સખિ—મને !" એટલું બોલી દોડી,
સૂતેલીના હૃદય સહ તે ધ્રૂજતી છાતી ચાંપી !

જાગી બોલી ચમકી લલના, " જીવના જીવ મ્હારા !
" શું અત્યારે તુજ સખી કને આમ આવ્યો જ વ્હાલા !"
ને બન્ને એ હૃદય ધડકયાં સાથ સાથે દબાઇ,
ભાને ભૂલી પ્રણયી સુખિયાં શાન્ત પામ્યાં સમાધિ.

આ બન્નેની દૃઢ ક્ષણ મહીં છૂટશે ગ્રન્થિ હાય !
કેવો મીઠો સમય સુખનો ત્હોય કેવો ક્ષણિક !

જૂનાં થાતાં મધુર સુખડાં ચિત્ત શોધે નવાંને,
ને આશામાં વખત સઘળો આમ પ્રેમી ગુમાવે !

સ્થાયી ક્યાંએ સુખ નવ મળે સ્થાયી આશા ન ક્યાંએ,
રે ! સંધ્યાની સુરખી વત સૌ સ્નેહના રંગ ભાસે ;
ને આશામાં મધુર સુખ તે તૃપ્તિમાં કેમ છે ના ?
રે ! ત્હોયે સૌ હૃદય ધરતાં તૃપ્તિની કેમ આશા ?

જે છે તે છે સુખ દુઃખ અને તૃપ્તિ આશા અહીં તો,
જે પામો તે અનુભવી સુખે સ્નેહી લેજો તમે તો ;
સંયોગી એ સુભગ દિલડાં તૃપ્તિનું આજ લ્હાણું,
ઉઠો ઉઠો અતિ સુખ મહીં ભાન ના ભૂલવાનું.

ધીમે અર્ધી રવિકર વતી પોયણી જેમ ખીલે,
બન્ને તેવી મૃગનયનીની આંખડી ઉઘડે છે ;
એ આંખો તો પીયૂષ પિયુનાં અંગને લેપી દેતી,
એ આંખોથી વશીકરણ શી પ્રેમમૂર્છા વહેતી !

ને ઘેરાતાં નયન પિયુનાં ઉઘડ્યાં દીર્ઘ સ્નિગ્ધ—
અર્પી દેતાં હૃદય પ્રિયના પાદમાં જેમ હોય ;
પી લેઇને શરીર પ્રિયનું નેત્રથી નેત્ર ચોટ્યાં,
મીઠા ભાવે રતિમય તહીં પૂર્ણ સત્કાર પામ્યાં.

એ દૃષ્ટિના અમીઝરણમાં ગાન દૈવી ગવાતું,
બન્ને આત્મા રસમય થતાં ઐક્યનું પાન થાતું ;
એ દૃષ્ટિમાં લય થઇ ગઇ વિશ્વની સૌ ઉપાધિ,
૫ વેળા વ્હેતી સતત ગતિએ તેમ ત્યાં સ્તંભી ઉભી.

ના ના રે રે! વખતનદ તો જાય ચાલ્યો સપાટે,
તે રોકાતો પલ પણ નહીં પ્રેમીનાં કાર્ય માટે;
બિચારાંની સફળ ઘડીઓ લેશ ના દીર્ઘ થાતી,
ઓહો! એ તો જલદી જલદી આવી કે ઉડી જાતી.

જ્યારે બન્ને રસમય દિલો સાથ સાથે દબાયાં,
ત્યારે તેના ગૃહ ઉપર કૈં વાદળાં દોડતાં 'તાં;
ને હાવાં તો ઘનદલ સહુ વિખરાઈ ગયાં છે,
તારા સાથે શશી ચળકતો પશ્ચિમે ઉતરે છે.

ઓહો મીઠું જરૂર દિસતું તૃપ્તિનું આજ લ્હાણું,
કેવું ઘેલું કૂદી કૂદી ઉડી ગીત ગાતું ચકોરૂં!
કેવાં નાચી પ્રતિ વીચિઉરે ચન્દ્રનું બિમ્બ ધારે
ને વાયુના અધર ફરકે પુષ્પના ઓષ્ટ સાથે.

હિમે ઢાંક્યા ગિરિવર તણા શૃંગ શૃંગે શશી છે,
ને ગુલ્મોના પ્રતિ ફુલઉરે ભૃંગ બાઝી રહ્યા છે;
આજે ક્યાંએ વિરહદુઃખનાં મ્લાનિ કે અશ્રુ છે ના,
ક્યાંએ છે ના જગત પરની સર્વવ્યાપી કટુતા.

પૂર્વે લાલી ચળકતી દિસે આભમાં કેસુડાં શી,
જે જોઈને કલરવ કરી ઉડતાં કૈક પક્ષી;
પિયુ સાથે શયન કરતી સાંભળી સુન્દરી તે
બોલી, "મ્હારા પ્રિયતમ ગઇ રાત્રિ ચાલી અરે રે!"

"આહા!" અન્તે જનહૃદયને બોલવાનું "અરેરે!"
કંપી રહેતાં જીગર સુખમાં ઉષ્ણ નિઃશ્વાસ આવે;

આંસુડાં જ્યાં નયન પરથી હર્ષનાં ના સૂકાયાં,
ત્યાં તો નેત્રો દુઃખમય બને આંસુની ધારવાળાં !

ચોટી ગ્લાનિ પિયુ હૃદયને સાંભળી તે "અરેરે,"
ને અંગોમાં દુઃખમય અરે ગ્લાનિની સુસ્તી આવે ;
ફેંકી દૃષ્ટિ અતિ દુઃખભરી પ્યારીનાં નેત્ર સામે,
જે દૃષ્ટિમાં દુઃખમય અમી વ્હાલનું વર્ષી રહે છે.

બન્ને ઉઠી શિથિલ પગલે ગોખમાં આવી ઉભાં,
ભારે હૈયે કુદરત તણું શાન્ત સૌન્દર્ય જોતાં ;
ઉગે છે ત્યાં જળહળ થતો પૂર્વમાં લાલ ગોળો,
નાચી રહે છે કિરણ સલિલે રેડતાં રંગ રાતો.

"કેવું વ્હાલા, ખૂબસુરત છે વિશ્વનું રૂપ ભવ્ય !
"નાચે કેવો સુખમય તહીં ઢેલ સાથે મયૂર !
"અશ્રુ ઝીલે પ્રિયતમ કને હેતથી તે મયૂરી,
"ને તે દે છે મયૂર પ્રણયી પ્રેમની ચીસ પાડી.

"ચુમ્બી અશ્રુ તુજ પ્રિય સખે ! ગાલથી લૂછી નાખું,
"જાવું ના ના મુજ સહ રહે, એટલું નાથ યાચું ;"
બોલી એ ત્યાં નજર યમુનાતીર પાસે પડે છે,
ને ત્યાં પેલું શબ નિરખતાં નાથને એ પૂછે છે.

"જોને વ્હાલા! મૃત શરીર કો કેમ ત્યાં છે પડેલું !
"રે રે ! શું ના જગત પર છે કોઇએ મિત્ર તેનું ?
"રોવા તેને જગ પર નથી કોઇ ના દાહ દેવા !
"વ્હાલા, તેનું સુખમય હશે મૃત્યુ કેવું થયું હા !"

જોઈ તેને પ્રણયી વદતો શાન્ત ગંભીર વાણી :—
" હું આવ્યો છું ઉતરી યમુના રાત્રિએ હોડી માની ;
" વ્હાલી ! તે એ શબ જરૂર છે, મિત્ર તેનો બનું હું;
" ચાલો તેને નદીતટ જઈ અગ્નિનો દાહ દેશું."

આભારે કે પ્રણયઉભરે શીપ નીચું નમાવે,
ને પ્યારાના હૃદય સહ એ સુન્દરી ગાલ ચાંપે ;
ત્યાં તો " વ્હાલા, સરપ લટકે ગોખની બારીએ છે,"
બોલી એવું કૂદી પડી નીચે સુન્દરી ગાભરી એ.

જોઇ તેને પ્રિયતમ કહે ઉરથી ઉર ચાંપી :—
" આવ્યો હું તો ઉપર ચડી એ સાપને દોરી માની ;"
સુણી આવું ચકિત થઇને મૂક વિચારતી કૈં,
ચિન્તાવાળાં સજલ નયને સ્વામીને જોઇ રહેતી.

ત્યાં હોલાયે છત ઉપરથી ઝૂલતો એક દીવો,
હાંડીમાંથી સરકી નિકળ્યો ધૂમ્રનો શ્યામ ગોટો ;
તે જોઇને દૃઢ થઇ જરા ઉચ્ચરે આમ શ્યામા :—
" મ્હારા વ્હાલા ! સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

" ફાની છે આ જગત સઘળું અન્ત આ જીવવાને,
" જે છે તે ના ટકી કદિ રહે સર્વદા કાલ ક્યાંએ ;
" શોધી લેને પ્રિય પ્રિય સખે ! સર્વદા જે રહેશે,
" આશા તૃપ્તિ વિભવ સુખની તુચ્છ સૌ છોડી દેને !

" હું ત્હારી ને મુજ પણ સખે ! પ્રેમી આ દિલ ત્હારૂં :
" તે જાણીને હૃદય મમ તો આજ ચીરાઇ જાતું ;

"ત્હારૂં તે ના તુજ રહી શકે તૂટશે સર્વ મ્હારૂં,
"માટે છોડી 'તુજ' 'મુજ' હવે દાસ થા ઈશનો તું

"આ દીવો જો તુજ ગૃહ બધું તેજથી પૂરી દેતો,
"દીપ્તિહીણો તિમિરમય છે ધૂમ્ર તો અન્ત તેનો;
"ભોળા ત્હારા હૃદય સહ આ પ્રેમનું જે શરીર
"તેનો વાયુ વતી ઉડી જતી આખરે અન્ત ખાક !

"શું છે હુંમાં ? સુખરૂપ તને દેહ આ ના થવાની,
"વ્હાલા, તેને મરણ પછી તો કાષ્ટમાં બાળવાની;
"ટેકો જ્યારે તુજ હૃદયનો કોઈ ક્યાંએ ન રહેશે,
"રોતાં ત્યારે જીવિત સઘળું પૂર્ણ તે કેમ થાશે !

"તૈયારી તું પ્રિયતમ કરી મૃત્યુની લે અગાડી,
"ને મ્હારો તું કર ગૃહી મને સાથ લેને ઉપાડી;
"તોડી ભીંતો તિમિરગઢની દિવ્ય સ્થાને ઉડી જા
"ને તે માટે સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

"તેં શીખાવ્યો રસ ઉર ભરી પ્રેમ સંસારનો જો,
"દોરી જા તું મુજ ઉર હવે દૂર સંસારથી તો;
"શું શીખાવું શિખવ મુજને પ્રેમ વૈરાગ્યમાં તું,
"જાગી ચેતી ઉઠ ઉઠ હવે ઊંઘ વા સર્વદા તું !"

ઊંડું ઊંડું હૃદય ઉતરી સાંભળી આ રહ્યું 'તું,
ને પ્રેમીના મગજ ઉપરે ઉષ્ણ લોહી ફરન્તું;
નિદ્રામાંથી દિવસ ઉગતાં ઉઠતો જેમ હોય,
રાતું તેનું મુખ ત્યમ દિસે શાન્ત ગંભીર ભવ્ય !

દૃષ્ટિ ફેંકી પ્રિયમુખ ભણી, પ્રેમઔદાર્યભીની
બોલ્યો વાણી ગદગદ થઇ મેઘની ગર્જના શી :-
"રે કલ્યાણી ! સખિ ! ગુરુ ! પ્રિયે ! પ્રેમની દિવ્ય જ્યોતિ !
"ત્હારે પન્થે વિહરીશ હવે જાળ જંજાળ તોડી !

"સંસારીને શિખવીશ હવે સ્નેહ, વૈરાગ્ય, ભક્તિ,
"ને અન્તે હું મરીશ સુખમાં ઇશનું નામ બોલી ;
"ચાલો ચાલો નદીતટ પરે ઝુંપડી બાંધશું, ને
"વ્હાલા મ્હારા પરમ પ્રભુનાં ગીત ગાશું જ પ્રેમે !

"શૃંગારી આ હૃદય તુજ ક્યાં ? શાન્ત વૈરાગ્ય તે ક્યાં ?
"સંસારી આ તુજ હૃદયમાં જ્ઞાનનું ઉગવું ક્યાં ?
"શું વિચારૂં ? મુજ મગજ તો બાવરૂં આ બને છે,
"શું વિચારૂં ? મુજ હૃદયમાં આંસુડાં ઉભરે છે !

"જન્મ ને જીવનાં કૃત્યો છે આકસ્મિક સૌ અરે,
"પાસા ફેંકે જનો સર્વે દા દેવો હરિહાથ છે.

"કરૂં છું' ને 'કર્યું છે મેં' જૂઠું એ અભિમાન હા
"કરી તે શું શકે પ્રાણી આ અનન્ત અગાધમાં ?

પણ પિયુકરમાં લટકી પડી,
"નહિ પિયુ" લવતી રહી સુન્દરી !
પિયુ રહ્યો મુખ એ નિરખી, અને—
જલ તણી ઝરી પાંપણને ભરે !

૩૦-૧૧-૯

કન્યા અને ક્રૌંચ.

ખળખળ વહે વ્હેળું ગાતું ધ્વનિ મધુરા જહીં,
ફરફર સરે વાયુ ધીમે લતા તરુ ઝૂલવી ;
રુચિર વનમાં તેવે જ્યારે ડુબે રવિ પશ્ચિમે,
કિરણ કુમળાં પીળી પીળી પ્રભા રૂડી પાથરે !

વિટપ વિટપે વૃક્ષોની ત્યાં વિહંગ કૂદી રહ્યાં,
મધુર ગીતડાં ગાઇ ભોળાં નવી પ્રીતિ બાંધતાં ;
ચિર સમય ઓ! પક્ષી વ્હાલાં ! રહો તમ જોડલાં,
ચિર સમય સૌ પાંખે પાંખો રહો દૃઢ જોડતાં !

પણ વળી તહીં દૈવી મીઠા સ્વરો કંઇ આવતા,
રમણીય પ્રભાની લાલીમાં મળી સહ રેલતા ;
પરભૃત સમા કંઠે આવા સુનિર્જન સ્થાનમાં,
મૃદુ મૃદુ વીણા સાથે ગાતી સુકોમલ કન્યકા !

ક્રૌંચી એક ફરે પાસે, કન્યાને પ્રિય તે હતી ;
ફરે છે તે, ચણે છે, ને ખોળામાં વળી બેસતી.

વદનકમલે કન્યાના છે હજુ અનભિજ્ઞતા,
દુઃખ નથી સહ્યાં સંસારી કે ન કૈંજ કઠોરતા ;
પણ સુખભરી બાલ્યાવસ્થા વહી ગઇ છે, અને
મધુસમય શી યુવા તેના શરીર પરે ઝુમે !

ન-કિન્તુ પુષ્પો સૌ. મધુસમયમાં પૂર્ણ ખીલતાં,
ખીલેલાં પુષ્પો એ નવ સહુ મળે કંટક વિના ;

વસન્તે ના આવે અનિલલહરી શીતલ સદા,
બધાં માધુર્યો ના મધુસમયમાં સાથ મળતાં !

ખીલતી કળી આ—તે પાસે કો મધુપ હતો ભમ્યો,
હસી ઉડી ગયો ? ના એ ચોંટ્યો દિલે રસ લૂટવા ;
નજર પણ ત્યાં લાગી લાગી નવું કંઇ લાધતાં,
નયન શીખતાં હાસ્યો તે તો સબાષ્પ બની ગયાં !

ને એ દંશ રહી ગયો ખટકતો હૈયા પરે હેતનો,
તેના કોમલ ઝેરથી જગતની ઝેરી હવા એ થઇ ;
વીણાના સ્વરમાં અને અધરના ઉચ્ચાર ને કંપમાં
જ્યાંત્યાં અંગ પરે અને નસ મહીં એ ઝેર વ્યાપી ગયું

વસન્તે વાયુની જરૂર લહરી ઉષ્ણ વહતી,
ખીલેલાં પુષ્પો કે જરદ કરી નાખી વિહરતી :
અરે ! આ લ્હેરી કો કરી ગઇ જરી સ્પર્શ કળીને,
કદી ખીલે ત્હોયે મરણ વત તે ઝિંદગી બને !

પણ લહરી આ આશા આપી ગઈ હસતી વહી,
નજર હતી જે વૃક્ષે પુષ્પે લઇ દૂર તે ગઇ ;
હૃદય ઉલટ્યું ! વેળા મીઠી ગઇ પલટી અરે !
પણ ન સમજે હૈયું તેમાં વિકાર થયેલ તે !

* * * * * * *

વર્ષો કૈકથી એકલી વન મહીં કન્યા સદા આવતી,
સાથે પુષ્પ લઇ ઘણાં નિજ ગૃહે પાછી જતી હર્ષથી ;
આનન્દે ભર મસ્ત નાદ કરતી વીણા અહીં સર્વદા,
કંઠેથી પણ એજ જાદુ ઝરતું એકાન્ત આ સ્થાનમાં !

મીઠી ધૂન મચેલી એક દિવસે જ્યારે હતી ગાનની,
પૂર્વે લાલ ઉગ્યો હતો રવિ અને ચોમેર લાલી હતી ;
પક્ષી કોઇની ચીસ ત્યાં દુઃખભરી કન્યા સુણીને ઉઠી
મૂકી બીન શિલા પરે ત્વરિત તે પ્હોંચી કિનારે ઉભી.

વ્હેળામાં જલ નૃત્યથી ઉછળી ને ચાલ્યું જતું ત્યાં હતું,
કોઇ ક્રૌંચી પડી હતી જલ કને તીરે ઘવાઈ, પ્રભુ !
સામે ભીલ તહીં નિશાચર સમો ઉભો હતો ઘાતકી,
ક્રૌંચોનું યૂથ અભ્રમાં ઉડી ઉડી ચીસો હતું પાડતું !

એ કન્યાના મુખ ઉપરથી આંસુની ધાર વ્હેતી,
તે પારાધિ કુતૂહલ વતી જોઈ કન્યા રહ્યો 'તો ;
એ બન્ને ને તડફડતી એ કુંજની છાંય લાંબી
ધીમે વ્હેતા સલિલ ઉપરે ધ્રૂજતી છે છવાઈ !

મચ્યું છે યુદ્ધ બ્રહ્માંડે દેવદાનવનું સદા ;
હણે છે કોઇ તો કોઇ રક્ષાનું કરનાર છે !

ચાલ્યો ભીલ ગયો વને મૂકી દઇ એ ક્રૌંચ કન્યા કને,
કન્યા તે પર સિંચતી જલ અને જોઇ રહી 'તી દુઃખે ;
ત્યાં કોઈ નરની પડી જલ મહીં છાયા પછાડીથી ને
જોઇ આકૃતિ ભવ્ય સુન્દર જરા ઝંખાઈ કન્યા ગઇ !

પણ ક્ષણ મહીં ગાલે ઓષ્ઠે રતાશ ભરાઇ, ને
વળી ક્ષણ મહીં તે ચ્હેરામાં ફિકાશ ફરી વળી ;
હૃદયપડદા ફૂલી જાતા, તૂટી ધડકી જતા,
કર ધ્રૂજી જતાં—સ્વેદે ભીના–પડી ગઇ ક્રૌંચી ત્યાં !

નયન તિરછાં પેલાનાં એ નિહાળી રહ્યાં હતાં,
પરવશ કરી કન્યાને એ થતો પરનો હતો ;
પરવશ થવું વ્હાલું શાને યુવાન દિલે હશે ?
પરવશ થઈ રોવું શાને યુવાન દિલો ચહે ?

શું જાણે કે પરવશ થઇ આંસુ છે વ્હોરવાનાં ?
શું જાણે કે હૃદય ધરતાં ઘા જ છે લાગવાના ?
આ સંસારે પ્રથમ પ્રીતિએ કોણ જાણી શકયું છે,
કે પ્રીતિનું રુધિર સઘળું ઉષ્ણ અશ્રુ તણું છે ?

"શ્રમ આવો જવા દેને, ધોઉં હું તુજ લોચને,"
બેઠો પાસે વદી એવું, ને પક્ષી કરમાં લીધું.

નયન રસિલાં ગોષ્ઠી મીઠી ચલાવી રહ્યાં હતાં,
હૃદય ધડકે—તે ભાવો એ ઉરો સમજ્યાં હતાં ;
ગભરુ ઉભયે મુગ્ધ પ્રેમી વદી પણ ના શકે,
કર કર વતી ચાંપી દેવા ન ધૃષ્ટ બની શકે.

પરન્તુ પ્રીતિમાં શરમ ટકી તે કયાં સુધી રહે ?
તુફાની સિન્ધુની ભરતી અટકી તે કયમ શકે ?
ચડેલાં ઉફાળે કુદરત તણે જ્યાં ઉર વહે,
વહે વ્હેતાં એ તો, જગતપ્રતિબન્ધે ન અટકે.

વહ્યાં વ્હેતાં એ ને શપથ પણ લીધા પ્રણયના,
હતું હૈયામાં તે ઠલવી પણ ચૂકયાં કુસુમડાં ;
ક્ષણો બે વીતી ને અધર અધરે એ દઇ ચૂકયાં,
કુમારાં બન્ને એ દિલ હજુ કુમારાં પણ હતાં.

મીઠી ધૂન મચેલી એક દિવસે જ્યારે હતી ગાનની,
પૂર્વે લાલ ઉગ્યો હતો રવિ અને ચોમેર લાલી હતી ;
પક્ષી કોઇની ચીસ ત્યાં દુઃખભરી કન્યા સુણીને ઉઠી
મૂકી બીન શિલા પરે ત્વરિત તે પ્હોંચી કિનારે ઉભી.

વ્હેળામાં જલ નૃત્યથી ઉછળી ને ચાલ્યું જતું ત્યાં હતું,
કોઇ ક્રૌંચી પડી હતી જલ કને તીરે ઘવાઈ, પ્રભુ !
સામે ભીલ તહીં નિશાચર સમો ઉભો હતો ઘાતકી,
ક્રૌંચોનું યૂથ અભ્રમાં ઉડી ઉડી ચીસો હતું પાડતું !

એ કન્યાના મુખ ઉપરથી આંસુની ધાર વ્હેતી,
તે પારાધિ કુતૂહલ વતી જોઈ કન્યા રહ્યો 'તો ;
એ બન્ને ને તડફડતી એ કુંજની છાંય લાંબી
ધીમે વ્હેતા સલિલ ઉપરે ધ્રૂજતી છે છવાઈ !

મચ્યું છે યુદ્ધ બ્રહ્માંડે દેવદાનવનું સદા ;
હણે છે કોઇ તો કોઇ રક્ષાનું કરનાર છે !

ચાલ્યો ભીલ ગયો વને મૂકી દઇ એ ક્રૌંચ કન્યા કને,
કન્યા તે પર સિંચતી જલ અને જોઇ રહી 'તી દુઃખે ;
ત્યાં કોઈ નરની પડી જલ મહીં છાયા પછાડીથી ને
જોઇ આકૃતિ ભવ્ય સુન્દર જરા ઝંખાઈ કન્યા ગઇ !

પણ ક્ષણ મહીં ગાલે ઓષ્ઠે રતાશ ભરાઇ, ને
વળી ક્ષણ મહીં તે ચ્હેરામાં ફિકાશ ફરી વળી ;
હૃદયપડદા ફૂલી જાતા, તૂટી ધડકી જતા,
કર ધ્રૂજી જતાં—સ્વેદે ભીના–પડી ગઇ ક્રૌંચી ત્યાં !

નયન તિરછાં પેલાનાં એ નિહાળી રહ્યાં હતાં,
પરવશ કરી કન્યાને એ થતો પરનો હતો ;
પરવશ થવું વ્હાલું શાને યુવાન દિલે હશે ?
પરવશ થઈ રોવું શાને યુવાન દિલો ચહે ?

શું જાણે કે પરવશ થઇ આંસુ છે વ્હોરવાનાં ?
શું જાણે કે હૃદય ધરતાં ઘા જ છે લાગવાના ?
આ સંસારે પ્રથમ પ્રીતિએ કોણ જાણી શક્યું છે,
કે પ્રીતિનું રુધિર સઘળું ઉષ્ણ અશ્રુ તણું છે ?

"શ્રમ આવો જવા દેને, ધોઉં હું તુજ ક્રૌંચને,"
બેઠો પાસે વદી એવું, ને પક્ષી કરમાં લીધું.

નયન રસિલાં ગોષ્ઠી મીઠી ચલાવી રહ્યાં હતાં,
હૃદય ધડકે—તે ભાવો એ ઉરો સમજ્યાં હતાં ;
ગભરુ ઉભયે મુગ્ધ પ્રેમી વદી પણ ના શકે,
કર કર વતી ચાંપી દેવા ન ધૃષ્ટ બની શકે.

પરન્તુ પ્રીતિમાં શરમ ટકી તે કયાં સુધી રહે ?
તુફાની સિન્ધુની ભરતી અટકી તે કયમ શકે ?
ચડેલાં ઉફાળે કુદરત તણે જ્યાં ઉર વહે,
વહે વ્હેતાં એ તો, જગતપ્રતિબન્ધે ન અટકે.

વહ્યાં વ્હેતાં એ ને શપથ પણ લીધા પ્રણયના,
હતું હૈયામાં તે ઠલવી પણ ચૂકયાં કુસુમડાં ;
ક્ષણો બે વીતી ને અધર અધરે એ દઇ ચૂકયાં,
કુમારાં બન્ને એ દિલ હજુ કુમારાં પણ હતાં.

અગાડી દેવાને પ્રણયરસની દૈવી સરિતા
વિકારો સંસારી જરી પણ અડયા ત્યાં નવ હતા ;
હતાં અર્પી દેતાં હૃદય કુમળાં માર્દવભર્યાં,
હતી એ ઇચ્છા ને જગત તૃણ શું અન્ય ગણતાં.

વાતો કૈંક થઇ અને જીગરનાં ખુલ્લાં પડો એ થયાં,
તેમાંથી અતિ દિવ્ય કો રસ તણાં ફોરાં ઉડી ત્યાં રહ્યાં :
તે આત્માદ્વય એકમેક થઇને ઊંચે રહ્યા ઉડતા,
ઉડી પૂર્ણ અભેદના ઝળકતા આનન્દકેન્દ્રે ગયા.

ન લાગે કૈં વેળા પ્રણયી પ્રણયીથી મળી જતાં,
રહે ના કૈં ભીતિ રતિરસ તણું ઐક્ય બનતાં ;
ભલે પ્રીતિ પ્હેલાં પરિચય કદી લેશ નવ હો,
ભલે પ્હેલી દૃષ્ટિ પ્રણય કરવાનો સમય હો.

અપેક્ષા પ્રેમીલું હૃદય ન પરીક્ષા તણી કરે,
વિના શંકા ક્યાંથી જરી પણ પરીક્ષા થઇ શકે ?
અને કોઇ ડાહ્યાં કરી કરી કસોટી પ્રીતિ કરે,
અરે ! ત્હોયે તેમાં બહુ જન બિચારાં રડી મરે.

પ્રણયી રસિલાં ! ઝૂકાવ્યું તો ભલે તમ વ્હાણ આ,
બહુ બહુ ડુબ્યાં ને તો ભોળાં તમે તરી ઉતર્યાં ;
જગત હસશે, રોશો વ્હાલાં અને મરશો દુઃખે,
પણ પ્રણયના લ્હાવા લેવા સુમાર્ગ જ આ જ છે.

ધીમેધીમે પણ રવિ હવે વ્યોમની મધ્ય આવ્યો,
ન્હાનામ્હોટાં શુક લપી જઇ છાયમાં આવી બેઠાં ;

કોઇ કયાંએ જરી નવ હલે કોઇ કયાંએ ન બોલે,
ને આવે જે ધ્વનિ લઘુ બધા શાન્તિનું રાજ્ય સ્થાપે.

પ્રિયતમ કરે ટેકો લેતી અને હસતી જરા
ગભરુ સરખી થાકી જેવી ઉઠી સુખી કન્યકા ;
ઉછળી ઉછળી જ્વાલામુખી શમે જ્યમ શાન્તિએ,
ત્યમ દિલ નવા પ્રેમે ઘૂમી અચેષ્ટ સમું બને.

પેલી ક્રૌંચી હવે જરા દુઃખ થકી નિવૃત્તિ પામી હતી,
તેને લેઇ યુવાન ઉઠી કરમાં તેની પ્રિયાના ધરી ;
બોલ્યો, " રે પ્રિય ! રે સખી ! તુજ થકી હા ! દૂર જાવું થશે!
" કિન્તુ હું દશ દિનમાં ફરી પ્રિયે, આવી મળું તુજને !"

આપતાં કોલ આ કિન્તુ કમ્પારી છૂટી અંગમાં ;
શંકા કાંઇ હતી હૈયે છુપાવી પણ તે દીધી.

જૂદું કેમ થવાય ના સમજતી કન્યા બિચારી હતી,
જૂદાઇ કદિ આવશે ત્યમ વળી તે ધારતી ના હતી ;
હૈયું તો પિગળી ગયું નયનમાં અશ્રુ ભરાયાં અરે !
જાણે જીવ ઉડી જશે ફડફડી હૈયું ચીરાઇ જશે !

રજા ના દેવાયે, " પ્રિયતમ રહો !" ના કહી શકે,
ગળે બાઝી બાઝી હઠ પણ કશો ના કરી શકે ;
બનેલાં રાતાં એ નયન રડતાં માત્ર વદતાં :—
" ત્વરા આવી શાને ? પ્રિયતમ ! ભલે જા રહી જરા."

અને આવી આજ્ઞા અણુયી કદિ લોપી કયમ શકે?
તહીં બન્ને બેઠાં પણ સુખ હવે ના કંઇ મળે ;

ઝઝૂમે જ્યાં પાસે વિકટ દુઃખ શિરે વિરહનું,
તહીં સ્વપ્નું એ ના કદિ મળી શકે લેશ સુખનું.

વળી યત્ને ના ના સુખ તણી પ્રતિભા ઉઠી શકે,
બલાત્કારે પાછી મધુર ગત વેળા નવ મળે ;
પલો નિર્માયેલી સુખ દુઃખ તણી ના ફરી શકે,
કદી સિન્ધુમાં ના ભરતી ચડતી ઓટ વખતે.

આવતા કષ્ટની કિન્તુ તૈયારી કરી એ શક્યાં,
પંપાળી પ્રેમથી હૈયાં ઓછો ભાર કરી શક્યાં.

પણ વખત એ આવી પ્હોંચ્યો થવા વિખુટાં તણો,
ટમટમી રહ્યાં નેત્રે અશ્રુ, દિલે દ્રવતાં રહ્યાં ;
હૃદય હૃદયે ચંપાયાં ને છૂટાં થઇ એ ગયાં,
પ્રણયી નયનો છેલ્લી છેલ્લી સલામ કરી ચૂક્યાં.

અરે ! એ કન્યાનાં મગજ દિલ આત્મા લઇ ગયો,
રહ્યું ખાલી ખોળું ઉદધિ દુઃખનામાં ઉછળતું ;
ન મૂર્છા આવી કે મરણ નવ આવ્યું સુખભર્યું,
નિસાસો ના આવે, નયન થકી ના અશ્રુ ખરતું.

ઊંડું ઊંડું હૃદય ઉતરી કાંઇ વિચારતું ’તું,
વીતી વેળા પરથી પડ સૌ ખેંચી નિહાળતું ’તું ;
પૂરાયું એ પણ જગતનું પિંજરૂં તોડી નાખ્યું,
પૂરાયું એ પણ નવ હતું કેદનું કષ્ટ જાણ્યું.

દ્રષ્ટિ કન્યા તણી ત્યાં એ પડે છે ક્રૌંચી ઉપરે,
ખોળા માંહીં લઇ તેને ધીમેથી કર ફેરવે.

બને છે દર્દ કૈં ઓછું દર્દીને દર્દી લાધતાં ;
લાગી કે દર્દમાં થાતાં પોતાનું દર્દ જાય છે.

કન્યા બોલી "પ્રિય વિરહિણી ક્રૌંચડી બાપડી રે !
"મ્હારાથી તું વધુ દુઃખી નહીં કાંઇ આશા વિના છે ;
"ઉડી ચાલ્યો તુજ પ્રિય અને વાયદો કૈં ન આપ્યો,
"આશા રાખી જીવિત તુજ તું ધારજે ત્હોય વ્હાલી !

"આશામાં છે દિવસ દશ આ ગાળવા માત્ર મ્હારે,
"ત્હોયે શંકા મમ હૃદયમાં કાંઇની કાંઇ આવે ;
"પ્રીતિવાળું બીકણ દિલ આ વિઘ્ન કલ્પે હજારો,
"રે ! આશાથી કઠિન વિધિએ વિઘ્નની બીક જોડી !"

ઉઠી ધીમે નિજ ગૃહ ગઇ ક્રૌંચની સાથ કન્યા,
થાકેલા એ દિલ પર ધરી હસ્ત સૂઈ ગઈ ત્યાં ;
આવી નિદ્રા મગજ દિલનું દર્દ સૌ દૂર કીધું,
ગ્લાનિના સૌ વિખરી પડદા મ્હોં પરે સ્મિત આવ્યું.

ક્રૌંચે તેની સખી પર ધરી ડોક લાંબી સુખેથી
નિદ્રા જેવી સુખદ મધુરી શાન્તિ આવાહતી 'તી ;
નિદ્રા લેજો: મધુર નહીં છે ઊંઘવું જાગવાથી
જો છે મૃત્યુ મધુર વધુ આ વિશ્વમાં જીવવાથી.

ઉઠીને પણ એ ગઇ વન મહીં પ્રેમી મળ્યો જ્યાં હતો,
નિદ્રા ઉડી ગઇ અને નવ પડ્યું કૈં ચેન તેને ગૃહે ;
સાથે ક્રૌંચી લઈ ગઈ પ્રિય થઈ તે તો દયાથી હતી,
લીધું બીન હતું વળી હૃદયના ભાવો બજાવા તહીં.

નિત્યે આમ જ આવતી વન મહીં આશાભરી કન્યકા,
સંધ્યાએ દિન એક પૂર્ણ બનતાં આનન્દ તેને થતો ;
બીજે કોઈ સ્થલે જરી હૃદય એ વિશ્રાન્તિ ના પામતું,
બીજે કોઇ સ્થલે ન અશ્રુ પડતું આશાભર્યા પ્રેમનું.

મળ્યું જ્યાં પ્રેમી તે સ્થલ પ્રિય બને છે પ્રણયીને,
ભરાયું જ્યાં હર્ષે જિગર ફરી યાચે સુખ તહીં ;
અરે વૃક્ષો વેલી સમદુઃખિત ત્યાં સૌ જડ દિસે,
તહીં હોનારાંની ઉપર અનુકમ્પા સહુ ધરે !

સ્મૃતિનાં બીબાં ત્યાં હૃદય પર ચોકખાં પડી શકે,
અને મીઠી મીઠી સ્મૃતિ વિરહીનું તો જીવિત છે ;
કદી સન્તોષી ના સ્મૃતિ થકી પરન્તુ દિલ બને,
અરે ! તેને ખેંચી હૃદય ધડકીને તૂટી પડે !

* * * * * *

ખીલતી કળીને ભોગી ભૃંગે કહ્યો દિન આજ છે,
પ્રિયતમ તણો ભેટો થાવા વકી પ્રિય આજ છે ;
દિવસ સઘળો આશા માંહીં ક્ષણો ગણતાં ગયો,
રવિ પણ ગયો ના ના ત્હોયે પતિ નજરે પડ્યો !

તૃણ જરી હલે, વાયુ વાયે, ઉડે શુક કોઇએ,
ધ્વનિ જરી થતાં હૈયું ભોળું અરે ! ધડકી રહે ;
“ નકી નકી જ એ વ્હાલો મ્હારો,” વદી ઉઠીને જુવે,
કંઇ નવ અરે ! જોતાં બેસે, વળી ઉઠીને ફરે !

કંઇ પણ થતાં એવું હાવાં ઉઠે નવ બાપડી,
પણ "જરૂર છે વ્હાલો આ તો" નક્કી ત્યમ ધારતી ;
મૃગનયનને મીંચી કયારે થઈ ચૂપ બેસતી,
"નયન પ્રિયથી ચંપાશે આ," નકી ત્યમ માનતી.

નિચોવી અશ્રુને હૃદય નિજ કૈં ખાલી કરવા,
પછી વીણા લીધી રુદનમયન્તે નાદ કરવા ;
ન ખાળી ધારા એ નયન પરથી પૂર વહતી,
ન કમ્પી છાતી કે અધર ફરકયા ના દુઃખ વતી.

પ્રભુ ! રોવું દેજે દરદમય ભોળાં જિગરને,
નકી રોવું એ તો તુજ હૃદયની આશિષ દિસે ;
ચિતારાનાં ચિત્રે કવિત કવિનાં ને ધ્વનિ મહીં
પ્રતિભાની લ્હેરો દરદમય મીઠું રુદન છે !

ભગિનિ ઓ કન્યા ! ફરી ફરી ભલે તું ફરી રડે,
ભલે ખાલી હૈયું રડી રડી રડીને તુજ કરે ;
મહા કષ્ટો સાથે રુદન પણ આપે પ્રભુ તને,
અને હૈયું ત્હારૂં રુદન વતી એ સાફ કરજે !

પણ હૃદયમાં રોતાં રોતાં નવીન થયું કશું,
પ્રિયતમ તણી છાયા જેવું પડયું નજરે કશું ;
ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
નવ સ્મિત હતું ચ્હેરામાં વા હતું સુખ ના જરી !

કહી ગઇ અરે ! આવું, કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :-
"દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું"

શરદી વતી એ કન્યા કસ્પી અતિ દુઃખમાં લવી :—
"દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું નથી !"

પડી એ બાપડી બાલા ધ્રૂજતી ધરણી પરે,
ગયા બે તાર તૂટી ને વીણા એ કરથી પડી.

*   *   *   *   *   *   *

એ વેળા એ તન ત્યજી ગયો પ્રેમી કન્યા તણો એ,
કો શત્રુના કર વતી થયો શીશનો છેદ રે રે !
મૃત્યુ આવ્યું પ્રિય નવ મળી હોંશ પૂરી થઈ ના,
"વ્હાલી, હું આ......." જીવ ઉડી ગયો એટલું બોલતાંમાં.

શંકા મૃત્યુની આ હતી હૃદયમાં જ્યારે પ્રિયાની કને
બોલ્યો, "હું દશ દિનમાં ફરી પ્રિયે આવી મળું તુજને ;"
કોઈ ગામ પરે ચડાઇ કરીને તે દી જવાનું હતું,
ને એ પ્રેમ તણું રુધિર સઘળું ત્યાં અર્પવાનું હતું !

અર્પાયાં શિર, જિંદગી રુધિર એ શોણિતની નીકમાં,
તેને પ્રેમ અને છબી પ્રિય તણી ને હર્ષ હૈયે હતાં ;
યુદ્ધે બાહુ મચ્યો હતો પ્રલય શો સંહારમાં શત્રુના,
ઉન્હા લોહી તણી હતી નિકળતી શેડો સહુ અંગમાં !

તેમાં ઇન્દ્રધનુ રૂડું ચળકતું સૂર્યે પૂરેલું હતું,
તેમાં છાપ પડી હતી હૃદયના ઔદાર્ય ને શૌર્યની ;
વીંઝાતાં વળી ખડગ એ રુધિરની શેડો મહીંથી હતાં,
મ્હોં કે ભૂમિ પરે પડેલ શબનાં ધોવાઇ જાતાં હતાં.

શૂરા ત્યાં સુખથી પ્રહાર કરતા ને હર્ષથી ઝીલતા,
શૂરા હર્ષથી મૃત્યુના સુખ મહીં જાતા અને આવતા ;
આ મૃત્યુ, બસ આજ મૃત્યુ, જન સૌ જેથી ડરો છો તમે,
આ શૂરા વળી આજ શૌર્ય જન સૌ જેને વખાણો તમે !

વખાણો ચાહો છો વળી ક્યમ ડરો છો મરણથી ?
ત્હમારા લોહીથી વળી ક્યમ કરો સ્નાન સુખથી ?
બનો છો આ ભોળાં જન વતી ડરીને ખૂની તમે,
અરે ! વીરો શૂરા ! હૃદય તમ તો બીકણુ ખરે !

ધરા માટે કાપી શિર જન તણાં તું ક્યમ શક્યો ?
ધરા માટે પ્રેમી ! વિસરી તુજ વ્હાલી ક્યમ શક્યો ?
પડી છે મૂર્છામાં તુજ પ્રિયતમા બાપડી અરે !
અરે ! તેના હૈયા ઉપર ખરડાયું રુધિર છે !

* * * * * * *

“ દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું નથી !”
લવી ઉઠી વળી કન્યા બોલી, “ અરે ! મળવું નથી !”
સ્મૃતિ નવ ખસે એ શબ્દોની, ડરે દિલ બાપડું,
નવ વળી શકે માની સાચો પ્રહાર પડેલ તે.

હરિ હરિ અરે ! છુપા ઘા આ ઘટે કરવા તને ?
અણુચી દિલને વિના દોષે ઘટે હણવાં તને ?
કદિ કંઇ હશે દોષો ત્હોયે ક્ષમા નવ શું ઘટે ?
તુજ સખત આ શિક્ષાથી રે વિધિ ! શુભ શું થશે ?

ઢુંઢે છે પ્રિયને વૃથા રખડતી આશા વિના બાપડી,
આશા મેળવવા ફરી હૃદયને પ્રેરે વૃથા બાપડી;
આશા જો ગઇ ને પડી જિગરમાં કૈં ફાળ પ્રેમી વિષે,
ચોંટી તો ઉખડે નહીં ફિકર એ યત્નો હજારો વડે.

આશાનો તન્તુ ત્હોયે ના તૂટી છેક પડ્યો હતો;
આશામાં ને નિરાશામાં ઝિંદગી લટકી રહી!

આવી રીતે દિન પછી દિનો કષ્ટના કૈંક વીત્યા,
રીબાતું ને હૃદય ઝૂરતું ત્હોય તૂટી પડે ના;
થાકેલી એ ભટકતી ઘણું ક્રૌંચને સાથ લેઈ,
નિશાની એ પ્રિય તણી ગણી જોઇ તે રોઇ રહેતી!

આશા મીઠી કટુ થઇ હવે ત્હોય છોડી ન છૂટે,
જૂઠી તેને મગજ સમજે ત્હોય હૈયું ન છોડે;
આશા એ તો મધુર કડવો અંશ છે ઝિંદગીનો,
છેદાયે ના જીવિત સુધી એ છેદતાં જીવ જાતો!

રોતાં રોતાં રવિ ઉદયથી અસ્ત તેના નિહાળ્યા,
રોતાં રોતાં શશી ઉદય ને અસ્ત તેનાય જોયા;
સ્પર્શ્યો જેને પ્રણયતણખો આમ તે ઝૂરવાનું,
સર્વાંગે આ અનલભડકે આમ એ દાઝવાનું!

ગમે તે વેળાએ જન કદિ અહીંથી નિકળતું,
કટુ કારી તેનું રુદન સુણીને તે અટકતું;
અને ઉઠી કન્યા પૂછતી પ્રિયનું નામ લઇને,
"કહીં દીઠો તેને?" જરૂર મળતું ઉત્તર "નહીં!"

વળી રોતી ગાતી ભમતી હિજરાઇ ગળી જતી,
પડી છાની જોતી નભ પર જતી વાદળી વળી ;
ઉઘાડાં નેત્રોથી કદી વળી કશું ના નિરખતી,
મહા અન્ધારામાં ઉતરી ઉતરીને અટકતી.

સૂતી એક દિને હતી દુ:ખ તણા અન્ધારમાં આમ એ,
તે છાયા તરતી હતી મગજમાં ચોંટી હતી દૃષ્ટિએ ;
બીજું કો દિલ સ્નેહના દુ:ખ વતી ત્યાં ધૂંધવાતું હતું,
કન્યાને પણ ભાન એ હૃદયનું કૈંએ રહ્યું ના હતું.

કપાતું રેસાતું વિરહી દિલ એ કૌંચડી તણું,
દિલાસો કે આશા વગર જીવતું એ ગરીબડું ;
દયા કન્યાની એ ઉપર હતી તો તેથી પણ શું ?
ઇલાજોનું તેને પણ નવ હતું સાધન કશું.

વિના શક્તિ ઇલાજોની દયા તો દુ:ખ માત્ર છે ;
દયાનાં અશ્રુમાં ત્હોયે ઊંડી કાંઇ મીઠાશ છે !

જ્યારે કન્યા હૃદય સરસી ચાંપતી કૌંચને આ,
ત્યારે કોઇ મધુર રસમાં ઝૂલતાં આર્દ્ર હૈયાં ;
થંડી કાંઈ વ્રણ પર થતી ઔષધિ એ દયાથી,
ને ખોળામાં સુખમય બની કૌંચી તો સૂઇ જાતી.

હવે કન્યા આવો તુજ દિલ ન લ્હાવો લઇ શકે,
દયાની શાન્તિ એ અરર નહિ રહેશે તુજ કને ;
કરી લે તૈયારી દુ:ખમય થવાની ભગિનિ રે !
નિશાની છેલ્લી એ તુજ સુખ તણી આ ઉડી જશે !

વાગે છે પાંખ આકાશે ને ક્રૌંચો ઉડતી દીસે ;
કણુકી એક તેમાંની આ નીચે ઉતરી પડે.

ઝડપથી ઉડી કન્યાની ત્યાં ચડી ગઇ ક્રૌંચી એ,
હૃદય હૃદયે બન્ને ક્રૌંચો દબાવી નીચે પડે ;
દૃઢ દૃઢ અતિ લાંબી ડોકે પડી ગઇ ગ્રન્થિ છે,
ફડ ફડ થતી પાંખો ન્હોળી નીચે લડી આફળે.

ઝબકી ઉઠીને કન્યા તેને નિહાળતી ગાભરી,
પણ તુરત એ પ્રેમી જોડી તહીં પગમાં પડી ;
નવ પછી હલી પાંખો ભૂરી, સ્ફુરી નવ છાતી વા,
જરી રુધિરના બન્ને નાકે ટીપાં દિસતાં હતાં.

ચક્કર ફરીને તેને ક્રૌંચો સ્વમાર્ગ ઉડી ગઇ,
કલકલ થતા એ ટોળામાં હશે દિલ સૌ દુઃખી ;
સુખ દુઃખ ભલે જે હો તે હો ! સુખી મરનાર છે !
મરણુ સુખમાં વીત્યું તો શી પછી દરકાર છે ?

કન્યાથી આ હૃદય ભરતું દેખતાં મિષ્ટ લ્હાણું,
અંગો ન્હાનાં શિથિલ બનતાં ત્યાંજ બેસી જવાયું ;
વીણા લેવા ફરી કર મહીં કાંઇ સામર્થ્ય આવ્યું,
ને હૈયાથી રુદનમય આ ગાન મીઠું ગવાયું :—

"અરે વ્હાલા ! મ્હારી ગરદન પરે ખડગ ધરીને
"ઉપાડી લે શાને ? જખમ કયમ કારી નવ કરે ?
"ઉગામી અન્ધારે અસિ મુજ પરે તું કયમ શકે ?
"ઉગામે તે શાને વધ નવ સુખેથી કરી શકે ?

" અરે ! હું જાણું છું, વિરહ પ્રણયીનું મરણ છે,
" વળી જાણ્યું છે, કે મરણ વિરહીને સુખદ છે ;
" અરે! કિન્તુ આશા મરણ વચમાં છે પડ ખરે,
" મને તે કાં સોંપી ? મરણ નવ સોંપ્યું કયમ મને ?

" મળ્યાથી મૃત્યુ છે ! તુજ મરણ જાણ્યે મરણ છે !
" અરે ! એ જાણ્યાથી વધુ દુઃખદ આશા જરૂર છે ;
" સુખી તું છે જાણી મુજ દુઃખ સુખેથી ત્યજીશ હું,
" અરેરે ! હું ધારૂં તુજ સુખ જ માટે જીવિત છું.

" નહીં બોલું વ્હાલા ! કયમ દશ દિને તું નવ મળ્યો,
" રખે તેને માટે તુજ મુખ છુપાવી દૂર રહ્યો !
" અરે ! એ આશાના પ્રિયતમ! નકી વ્હેમ સઘળા,
" ઠગાઉં છું ભોળી દૂષિત નવ હો તું પ્રિય સખા !

" દુઃખી થાનારૂં છે દુઃખકર થનારાથી સુખિયું,
" અને ઓ વ્હાલા ! હું દુઃખકર નથી ને સુખી જ છું ;
" છતાં હું જાણું કે દુઃખ દઇ મને તું સુખી બન્યો,
" મરૂં તો સન્તોષે ! સુખી બહુ તને ઈશ્વર કરો !

" કહે પ્રજ્ઞો, કે ના પ્રણય કરશો વ્યક્તિ સહ કો—
ઘટે બ્રહ્માંડોના પ્રતિ જીવ પરે પ્રેમ સરખો ;
વળી ગુણો સાથે અનુભવી કહે પ્રેમ કરવા,
બધાં વારે વ્યક્તિ સહ પ્રીતિ કરી કેદ પડવા.

" ગુરુ લાડ્યો આવો અનુભવી તને શું પ્રિય સખે ?
" કહ્યું સાચું તેણે, મમ અનુભવે તેમજ કહે !

" તને સ્વતિ સ્વતિ ! પ્રણય તુજ તેવો ખીલવજે,
" બધાસાં હું એ તો મુજ હૃદયને ના વિસરજે.

" ભલે એ સત્તાથી સહુ જીવનું કલ્યાણ કરજે,
" ભલે આ હૈયાનો બલિ વત ગણી ભોગ કરજે ;
" મને શીખાવા તે પણ ન કદિ તું યત્ન કરજે,
" શીખી હું જે શીખી ! શીખીશ નહિ બીજું કદિ હવે !

" રહી ઉડી જાવા તુજ સહ ન તાકાત મુજમાં,
" નથી ઇચ્છાશક્તિ પકડી તુજને કેદ કરવા ;
" તને જે વ્હાલું તે ચિર સમય વ્હાલું તુજ રહે,
" અરે અસ્તુ અસ્તુ ! પ્રિય મુજ દિલે તો મરણ છે.

" કદી ત્હારા માર્ગે ભટકત સખે ! હું તુજ સહે,
" અરેરે ! તેથી એ તુજ જગતનું શું શુભ થતે ?
" કદી મ્હારાથી કૈં શુભ થઇ ગયું ત્હોય પણ શું ?
" અને ત્હારા હાથે બહુ શુભ થશે ત્હોય પણ શું ?

" ગયા અન્ધારામાં જગત ત્યજી મ્હોટા સહુ અરે !
" અને એ કીર્તિ એ અમુક સમયે ઉડી જ જશે ;
" સખે ! એ કાર્યોની અસર પણ રહે છે અમર શું ?
" અરે વ્હાલા ! તે જો અમર કદિ હો ત્હોય પણ શું ?

" સખે ! ચૂરા થાશે જગત રવિ તારા સહુ અરે !
" બધાં યત્નોની ત્યાં અસર સઘળી વ્યર્થ બનશે ;
" સખે ! શું તો મ્હારૂં સુખમય નથી કેદ પડવું ?
" અરે ! તું ભોળો ને જરૂર બહુ ભોળો તુજ ગુરુ !

"અરે ! એ આશાના પ્રિયતમ નકી વ્હેમ સઘળા,
"નકી તેં તો છોડયું મમ કમનસીબે જગત આ !
"ભલે જે હો તે હો મરણ પણ મ્હારૂં તુરત હો !
"મને જે વ્હાલું તે મરણ સુધી વ્હાલું મુજ રહો !"

પણ હૃદયમાં ગાતાં ગાતાં નવીન થયું કશું,
પ્રિયતમ તણી એ છાયા શું પડયું નજરે કશું ;
ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઇ ઉડતી વહી,
સ્મિતભર હતું મ્હોં ને અંગો દિસે ભર હર્ષથી.

કહી ગઇ અહા ! આવું કે એ કહ્યું તેમ ધારતી :—
"પ્રિય, પ્રિય અહો ! ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !"
શરદી વતી એ કન્યા કમ્પી અતિ સુખમાં લવી :—
"પ્રિય, પ્રિય અહો ! ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !"

પડી એ ધ્રૂજતી બાલા વેલી શી ધરણી પરે ;
વીણા નીચે પડી તૂટી, કન્યા ઇચ્છતી તે બની !

૧૫-૧-૯૬.

पुत्रीमरणथी हसतो पिता.

ભલે રોતાં લોકો, હૃદય મમ તો આજ હસશે,
હવે શું કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ?
બહુ ધોવાયા છે રુદન વતી આ ગાલ ઘરડા,
અને લીંટા મ્હોટા દુઃખ વતી પડયા છે જિગરમાં.

અરે ! એ લીંટા એ દુઃખ વતી પૂરાઇ સહુ ગયાં,
હવે અશ્રુ વ્હેવા જરી પણ નથી માર્ગ દિલમાં ;
અરે ! આ હૈયાની ઉપર વળી વહ્નિ વરસતો,
હવે તો સૂકાવી હૃદયજલ પોતે બૂઝી ગયો.

અહો વ્હાલી બાપુ ! મરણ તુજ આજે થઇ ગયું,
નિરાશાનું લ્હાણું સુખમય મને એ દઇ ગયું ;
ગયું તેવું લાંબું જીવિત મુજ બાકી નહિ હશે,
હશે ત્હોયે છો હો, કરીશ સઘળું પૂર્ણ હસીને.

અરે ! રોવું એ તો જરૂર નબળાઇ જ સઘળી,
અશ્રદ્ધા એ પૂરી કુદરત તણાં કાર્ય પરની ;
રડે એ તો સ્વાર્થી, જરૂર હસનારો જ પ્રણયી,
ન સ્વાર્થો મ્હારે તો નવ રડી બનું હું સતલબી.

ગયો ત્હારો ભાઇ રુદન કરતાં છોડી અમને,
હતી તું તો ન્હાની હસતી શબ સામું નિરખીને ;
છતાં ચ્હેરો ત્હારો રુદન કરતાં જોઇ અમને
જરા ઝંખાયો ને ખડખડી હસી તું ફરી અરે !

ન ત્હારી માતાનો જખમ કદિ રૂઝયો જિગરનો,
છતાં છુપાવા એ કરતી બહુ યત્નો મુજ થકી ;
ન રોવાતું હુંથી, "રુદન વતી થાશે દુઃખી પ્રિયા,"
અરે ! એવું ધારી ખમખમી રહેતું હૃદય આ.

પરાણે શે આવે રુદનમય હૈયે સ્મિત ભલા ?
હસ્યાથી એ છુપું પ્રણયી થકી હૈયું ક્યમ રહે ?

કશું કો દી છાનું પ્રિય થકી ન જ્યાં હોય દિલનું,
તહીં પ્રેમી ક્યાંથી જરી પણ શકે વેશ ભજવી ?

પ્રિયાના હૈયાનું દરદ સઘળું હું સમજતો,
અને આ હૈયાનું સમજતી પ્રિયા કષ્ટ સઘળું ;
નથી છાનું હુંથી નિજ દરદ તે એ સમજતી,
નથી છાનું તેથી દરદ મુજ તે હું સમજતો.

છતાં બોલી તેનો ભરમ નવ ભાંગ્યો કદિ અરે !
અચમ્બો પામું છું પ્રણયીથી બન્યું એ ક્યમ હશે ?
કહે છે લોકો, કે દુઃખકથનથી તો સુખ મળે,
અરે ! તો તે શાન્તિ પણ ન કદિ કાં મેળવી અમે ?

ઉમેરો કૈં થાશે રુદન વતી પ્રેમી હૃદયમાં,
અમે એ ભીતિથી સમજણ છતાં ચૂપ જ રહ્યાં ;
અમે સાથે રહેતાં ગુમસુમ કલાકો કંઇ જતા,
પરાણે શોધીને વિષય પછી કૈં વાત કરતાં.

અરે ! આવી રીતે દિવસ બહુ લાંબા ગત થયા,
ગયા ન્હોતા ઝાઝા પણ બહુ ગયા એમ દિસતા ;
ઉદાસી એ આવ્યા દુઃખી દિવસ વર્ષાઋતુ તણા,
અને ઘેરાયેલું ઘન વતી રહેતું નભ સદા.

મચેલું અન્ધારૂં અતિ અતિ હતું એક દિવસે,
પડે ધારા તેથી જલમય બન્યું 'તું જગત, ને
બહુ પાસે આવી ગડગડ થતી વાદળી ફરે,
અહો ! ગોળા મ્હોટા નભ ઉપરથી શું રડી પડે !

તને છાતી સાથે દબવી મમ બેઠી પ્રિય હતી,
અને હું બેઠો 'તો મુજ કર મહીં પુસ્તક લઇ;
હતી થંડી તેથી શગડી બળતી 'તી ગરમ ત્યાં,
અને અંગારાની પ્રસરી હતી લાલી તુજ મુખે.

ઉઠી ઓચિન્તી ત્યાં શયનગૃહમાં એ જતી રહી,
ગઇ તે શાને તે તુરત સમજ્યો હું મન મહીં;
ગયો હું એ ઉઠી શયન પર એ જ્યાં પડી હતી,
અને દીઠી તેને રુદન કરતી ને હિબકતી.

ઉપાડી વ્હાલીને હૃદય સરસી ચાંપી કુમળી,
અને રોવા દીધી સુખમય બની જ્યાં સુધી હતી;
મને તો રોવાનું હૃદય ગળતાં ભાન ન હતું,
છતાં એ રોઇને હૃદય મમ ખાલી થઇ ગયું.

અરે! જેને માટે બહુ દુઃખ સહ્યું તે થઇ ગયું,
થયું ને તે સાથે દુઃખ પણ બધું એ ઉડી ગયું;
પછી ઢોળી પ્રીતિ ગત કુસુમની તું ઉપર, ને
ગયેલાને ભૂલી તુજ પર ધરી આશ સઘળી.

પછી બાપુ અશ્રુ ફરી કદિ ભરાયાં ન હૃદયે,
પ્રભુ જાણે કેવાં સુખમય બન્યાં 'તાં ફરી અમે;
પછી વર્ષા મ્હાણી તુજ સહ અને એ પ્રિય સહે,
સુખે ચુમ્બી લેતાં ફરી વળી શીખ્યાં 'તાં અધરને.

હતા કિન્તુ આવા દિવસ બહુ થોડા તકદિરે,
બહુ થોડા તો ના પણ સુખથી થોડા બહુ દિસે;

પછી લેવાયું એ પ્રિય શરીર ઝીણા જ્વર વડે,
અહો ! આજે કાલે હૃદય સમજ્યું કે સુખ થશે.

મનાયું ના હુંથી સુપરત થશે તું મુજ કરે,
અને માતા ત્હારી જગત ત્યજીને સ્વર્ગ વસશે ;
મનાયું ના તે તો પણ બની જતાં માનવું પડ્યું,
અને સોંપાયેલું ધન પણ ગયું આજ સઘળું.

ગઇ એ ત્યારે તું, પ્રિય ! મરણ શું તે સમજતી,
"નહીં માતા પાછી કદિ પણ મળે" એ સમજતી ;
અરે ત્હારૂં મ્હોં તો રડી રડી બન્યું લાલ સઘળું,
ન જોવા તે સામે જરી પણ હતી શક્તિ મુજમાં.

થયું મ્હારૂં તો જે અનુભવી બધા એ સમજશે,
કહું શું ? રે યાદી ઉચિત નવ એ લાવવી દિલે !
અરે ! એ વેળાથી હૃદય સઘળું આ તુજ થયું,
છતાં માની ખામી કદિ પણ અરે ના પૂરી શક્યું.

ન રોતી તું ત્હોયે દિલ તુજ નિસાસાભર હતું,
અરે ! એ વેળાથી ગરીબ તુજ મ્હોડું થઇ ગયું ;
હતી તું એ શીખી દુઃખ તુજ છુપાવા ગરીબડી,
છતાં ઊંડા છાના રમત કરતાં શ્વાસ મૂકતી.

નિસાસા લેતાં ને રમત કરતાં તું સૂઇ જતી,
અને ત્યારે ત્હારૂં રુદન કરતો મુખ નિરખી ;
ખરે ! બચ્ચાં પાસે રુદન કરવું પાતક ગણી
અરેરે ! ના ધોયું તુજ મુખ કદી મેં રુદનથી.

હવે તો તું વ્હાલી મુજ પ્રિય તણી થાપણ જતાં
ઘટે ભૂલી જાવો દુઃખમય ઇતિહાસ સઘળો ;
કહે છે "પ્રીતિ" તે જગત પર તો રાગ જ બધો,
ખરી પ્રીતિમાં ના કદિ પણ રહે કષ્ટભડકો.

ભણ્યો તુંથી આજે પ્રણય કરવા આ જગતથી,
ત્યજી સ્વાર્થી અશ્રુ પિગળીશ દયાના રુદનથી ;
અહીં ત્યાં સર્વેમાં અનુભવીશ હું પ્રેમમયતા,
વિના સ્વાર્થે ભાગી બનીશ સહુના હું રુદનમાં.

હવે સુસ્તી છોડી લૂછીશ જગનાં અશ્રુ સઘળાં,
બની અંગારો હું ભળી જઇશ દાવાનલ મહીં ;
અરે ઊંઘ્યો ઝાઝું, પણ થઈ પૂરી છે રજની આ,
નવા સૂર્યે પૂર્યું નવીન અજવાળું હૃદયમાં.

હવે જાણું છું કે પ્રતિ ગતિ તણી છે અસર, ને
બધાં બ્રહ્માંડોને અસર કરનારી પ્રતિ ગતિ ;
ગમે તેવી ન્હાની કૃતિ અસર વિના નવ રહે,
ગમે તેવું ન્હાનું જન શુભ બહુ એ કરી શકે.

જરા ફેંકયે ખૂણે અગર વચમાં કોઇ પથરો
વહે કુંડાળું તે ઉદધિ સઘળામાં નકી નકી ;
ભલે ના દેખાયે પણ અસર તેની જરૂર છે,
મહા તેવી રીતે જનકૃતિ તણી એ અસર છે.

નકી માનું છું કે અસર વળી સર્વે અમર છે,
ન એ બ્રહ્માંડોના પ્રલય બનતાં એ કદી ખસે ;

રહેશે જે તત્ત્વો અતિ અતિ અતિ સૂક્ષ્મ જગના,
રહેશે તેમાં એ અસર સઘળી સૂક્ષ્મ બનીને.

અરે ! આવું છે તો રડીશ નહિ હું તો કદિ હવે,
હવે ના કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ;
હવે તો જ્યાં સુધી મમ જીવિતનું તેલ બળશે,
અરે ! ત્યાં સુધી હું ઘૂમીશ પ્રીતિદાવાનલ મહીં !

૫-૨-૯૬.

બેકદરદાની.

બેકદરની બેકદર હું કૈં કદર ન કરી શક્યો,
બેકદરના વસ્લમાં હું બેકદર માર્યો ગયો !

કદરદાનીની કદર જે તે કદરદાની ખરી,
બેકદરદાની નક્કી છે બેકદરથી ઇશ્ક તો !

જૂઠી લ્યાકતને નમી કુરનિશ હજારો મેં કરી,
તાઝીમ ન માશૂકે લીધી ! મોહતાજ હું તે કાં બન્યો !

સુખન મહોબતનાં કહ્યાં તે ઝિદ્દ મહબૂબે ગણી,
તકદીર ! રે બરબાદ કીધી યારીની એ ગુફ્તગો !

નઝર દિલ મેં આ કર્યું તેનેય બસ રિશ્વત ગણી,
ફરમાન રુખસતનું મળ્યું હું ત્હોય કાં ઉભો રહ્યો !

મુનાસિબ આ દિલ ઉપર તેને હતું થાવું ફિદા,
બરદાશ્ત કૈં એવી થશે ઇતબારમાં હું એ રહ્યો !

આ મુલાયમ દિલ અરે કાતર મૂકીને કાતર્યું,
તેનેય ન્યામત માનીને આજીજી હું કરતો રહ્યો!

અફસોસ! છે ઝુલ્મી તણા ઇકબાલમાં કૈં રોશની,
નહિ તો અહો! નાહક ફિસાદે હું ફસાઇ કાં પડયો!

શયતાન લેવા ઇશ્કની ગેબી બલાનું કયાં ચડયું?
કૈં ખાતરી કીધા વિના એ આતશે હું કયાં પડયો?

મોજૂદ છે ગુલ લાખ આ ગુલઝારમાં જયાં ખાર ના,
મોજૂદ આ દર ગુલ ઉપર ચોંટી રહી તે માખીઓ!

મ્હારી તલાશે તો મને આ ખાર કાં લાધ્યો, ખુદા?
વળી શી રહી ખૂબસુરતી તેની અણી ઉપર અહો!

મેં કૈંજ શંકા ના કરી યા કંઇ તસલ્લી ના થઈ,
મળી માહિતી મુજને હવે "બાતલ જહાંથી હું થયો"!

મ્હારી સિફારશ ખુદ જિગર મહબૂબનું કરતું હતું,
આહ તેની એ તરફ થઇ સખ્ત એ દિલદાર તો!

મ્હારા જિગરખૂનનો કરીને હોજ તેમાં નાહી તે,
ને તે હમામે હું વળી જાદૂથી ખેંચાઇ પડયો!

ત્યાં શું કર્યું? ત્યાં શું થયું? તેનું ન ભાન કશું રહ્યું!
ત્યાંથી શિતાબી નિકળી ગાફિલ હું ગાંડો થયો!

કૈવત ગયું ને મર્ઝ ચોંટયો! ગઇ સનમ તો દૂર દૂર!
આ નેક દિલ ફટકી ગયું તેનો હિમાયતી કોણ કો?

દે શુક્ર ઓ વાલી ખુદા ગમખાર બેગાના પરે,
તેને સમાલી લે, બન્યો દરવેશ તે તો ઇશ્કનો !

બેકદરના યારને ના છે સનમ, ના છે ખુદા,
વા ના ઇબારત દર્દનું કૈં તાન ગાવાને અહો !

તો ઠીક છે, તું ઠીક છે, તું પાંખડી ઘેલાઇની,
ઓઢી તને મૂંગો રહી રોતો રહું હું એકલો !

રોવું થયું હાસિલ છે આ ખૂનને ટીપે ટીપે,
હસતી ભલે એ બેકદર ! હું બેકદર રોતો ભલો !

૯–૨–૯૬.

માફી.

દરગુઝર કર એ ખતા તો દરગુઝર કરવી ઘટે !
કર ખુન ત્હોયે ના ખૂની તું : એ સજા એ ઠીક છે !

આ ખૂન ને આ ઝિંદગી લે તો નથી તુજને હરામ,
લેતો ખુદા નાખુશ નથી ફરિયાદ યા મ્હારી ન છે !

દિલ કુમળું તુજ કમ્પતાં ત્યાંથી ઝર્યો મીઠો શરાબ,
તે જામ તેં મુજને ધર્યું, "દિલદાર પી લે" બોલીને !

કમબખ્ત મેં ઢોળી દઇ, "જા જા જલાવી દે" કહ્યું ;
એ માફ કર એ માફ કર દાનાઇથી હેવાનને !

એ જામના કટકા પરે તુજ ચશ્મથી પાણી પડયું,
તે મોતીડાં ચાંપી દઈ ચાલ્યો ગયો હું તો અરે !

લિબાસ લેઇ ફકીરનો તું હું પછાડી આથડી,
ઇતરાઝીની તેના ઉપર ઢોળી બૂરી ગરમી અરે !

ત્હારા નિખાલસ દિલ પરે મેં તો કરી બદી બેશુમાર,
ખૂને જિગર પીવા થયો તૈયાર ખામોખા અરે !

ત્યાં એ ખડી થઇ બન્દગી તુજ આંખમાં આંસુ ભર્યાં,
એ જોશના એ ઝોરથી ખુરકો ગયો ભીંજાઇ એ !

આ સખ્ત સીનાનો જતાં કિલ્લો તૂટી પણ આખરે
ત્હારા તુફૈલે હૂર અય ! નસીહત મળી આજે મને !

રે ! લફ્ઝ કહેવા ઇશ્કના મ્હારી ન છે કૈં એ મજાલ,
"આ ઘાતકી દિલ રાખ તું," એ બોલવા હિમ્મત ન છે !

ઇશ્કના ચોગાનમાં ઝાલિમ નકી ન્હેલો ન હું,
જે છે વફા તેને જફા એતો ખુદાઇ દોર છે !

ગુલ વીંધીને ગેંદો કરે એ ઝુલ્મ ઝાહિર છે અહીં,
ગુલ ચશ્મથી ના ચાંપવાની એબ આદમ જાતને !

પણ આ જહાંમાં માફી તો છે નૂર અલ્લાહનું નકી,
હા ! બેહયાઇ ઇશ્કદારીમાં ભળીને જયાં પળે !

તો માફ કર ! દિલદાર થા ! ગઇ ગુઝરી તું ભૂલી જા !
આ બેવફા બન્દો હવે ઉગારી લે ઉગારી લે !

૨૦-૨-૯૬.

एक स्वप्न,

અહો ! કેવું મીઠું મમ જીવિતવ્હેળું વહી જતું !
અરે ! તેમાં કેવું વિષ ભળી ગયું ક્યાંથી કડવું !
અહા ! એ રાત્રિથી સમજણ પડી આ જગતની,
અને એ ગાફેલી મધુર સઘળીએ ઉડી ગઇ !

હતો મ્હારી નિદ્રા ઉપર શીતળો ચન્દ્ર દ્રવતો,
હતો વાયુ થંડો ફરફર ફરીને સરકતો ;
હતો વ્હાલો ન્હાનો મમ ઉર પરે હસ્ત પ્રિયનો,
હતો ક્યાંએ ના ના હૃદય પર છાંટો દુઃખ તણો.

અમે ઊંઘ્યાં ત્યારે સ્મિતભર હતાં મ્હોં મલકતાં,
હતી ચિન્તા ના નાં જરી પણ કશાની મગજમાં ;
અરે ! તેમાં ક્યાંથી દુઃખમય થયું સ્વપ્ન મુજને ?
નથી એ ભૂલાતું : હજુ પણ પીડે છે જિગરને !

* * * * * *

અહાહા ! મેં દીઠાં વન, વળી વને કૈંક ઝરણાં,
ઝરાના ગુફામાં ખળખળ થતા ધોધ પડતા ;
શિકારે ઉડન્તાં ઘુવડ રજનીમાં ઘુઘવતાં,
પતંગો વૃક્ષોમાં ઉડી ઉડી મશાલો પ્રકટતાં !

તહીં સર્પાકારે વહી જતી હતી એક સરિતા,
તરંગો વિલાસી કૂદી કૂદી રમન્તાં વહી જતા ;
પડી કો પોલાણે ધ્વનિ કરતી શેવાલ પર તે —
અહો ! વૃદ્ધાવસ્થા અતિ દુઃખભરેલી જ્યમ રડે !

શિલાઓમાં ક્યારે રમત અથવા નૃત્ય કરતી,
હજારો શેડો ત્યાં શશીમય બનીને ઉછળતી,
અને તાળી દેતી દ્રુમકર રૂડાં પર્ણ પર તે—
મીઠી બાલ્યાવસ્થા હસતી નિજ માર્ગે જ્યમ વહે.

સપાટી સીધીમાં વહતી પછી ધીસે મદભરી,
બધાં ગુલ્મોને ને કુમળી કળીઓને દિલ ધરી ;
બધી એ છાયામાં પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો,
યુવા જેવા તેના વહનમય પોતે થઇ જતો.

પ્રિયાની વાણી શું ઝરણધ્વનિમાં કાંઇ સુણતાં
દ્રવી મ્હારો આત્મા ચૂપ થઇ રહ્યો શાન્ત સ્થિર ત્યાં ;
ઠર્યો મ્હારો આત્મા રુદન કરતી સાંભળી પ્રિયા,
અને ચોક્ખા આવા મમ શ્રવણમાં અક્ષર પડયા :—

" ઝરા ! રે વ્હેનારા ! ગહન તુજ છે ગૂઢ વહવું,
" કયા માર્ગે ત્હારૂં વિમલ જલ વ્હે છે ખળકતું ?
" રહી ચોક્ખી તુંમાં મમ જીવિતની છે પ્રતિકૃતિ,
" અરે ! ચિતારા એ કઇ કલમથી કેમ ચિતરી ?

" મહા અન્ધારી આ તુજ સલિલની શાન્ત ચૂપકી,
" મને આંજી દે તે તુજ વીચિ તણી દિવ્ય ઝળકી ;
" ફુવારા, ને ધોધો, વમળ, વળી વાંકી તુજ ગતિ,
" બધાં એ ત્હારાંની મમ હૃદય એ એકજ છબી !

" ભરાયું આ મીઠું તુજ જલ કઇ વાદળી વતી ?
" તને ચૂસી ઘૂમે નભ ઉપર તે વાદળી કઇ ?

"ભરાયું ક્યાંથી ને મુજ હૃદય ક્યાં ખાલી બનશે ?
"અરે ! તેનો પત્તો નભ વિણ ન બીજો દઇ શકે.

"હવે મ્હારૂં હૈયું તુજ પુલ પરે શાન્ત બનશે,
"હવે શ્વાસોની એ જરી નવ રહેશે ગતિ મને ;
"ખરેલી વ્હાલાંથી જરઠ તુજ હું પત્ર સરખી,
"અરે ! હું તો કોઇ પવનલહરી છું ભટકતી" !

"હું ત્હારો મકરન્દ છું, અનિલની તું લ્હેર મીઠી ભલે,
"તું જો પર્ણ ખરે, અરે ! હૃદય આ હુંહું બની તો બળે ;
"હૈયું તું સરિતા તણું ભરી અને પીનાર હું મેઘ છું,
"તારા દિલની છાપ જ્યાં ભરી રહે આકાશ તે હું જ છું" !

કહેવા બોલ આ કિન્તુ શક્તિ ના જરી એ હતી ;
ના જાણ્યું મેં થયું શું કે અક્ષરે ના વદી શક્યો.

છેલ્લા શ્વાસો કર દિલ પરે મૂકીને લેતી'તી એ,
ન્હાનું ન્હાનું કુણકું કુણકું અંગ તેનું હતું એ ;
શૈયા તેની પ્રુલ પર હતી, શાન્ત મૂર્તિ હતી એ,
કોઇ તેનું જગત પર ના એમ રે ધારતી એ.

નિરાશા આશાની સૂઇ ગઇ હતી પીડ દિલમાં,
ન શાન્તિમાં તેને દુઃખ ભય રહ્યાં ધ્વંસ કરવા ;
કસી એ અંગોથી જરી જરી હતું ચેતન થતું,
જહીં સુધી છેલ્લે મધુર વદને હાસ્ય ચમક્યું !

જેનું શૃંગ હતું પીળું લટકતું ઝાંખું દૂરે પશ્ચિમે,
જેની સાથ રહ્યો હતો કિરણમાં અન્ધાર ગૂંથાઇને,

તે મીઠા શશી ઉપરે નયન એ છેલ્લાં વિરામ્યાં હતાં,
ને તેની સહ ગોષ્ટી કૈં પ્રણયની મીઠી મચાવી રહ્યાં.

ભરાયું એ જ્યારે ગિરિખડકમાં શૃંગ શશીનું,
ફરન્તું 'તું ત્યારે શિથિલ ગતિએ રક્ત પ્રિયનું ;
પછી નીચે નીચે ઉતરી પડતો એ શશી હતો,
હતો ઊંડો ઊંડો પ્રિય ઉદરમાં શ્વાસ ફરતો.

શશીના છેડાનાં જરીક જ હતાં બિન્દુ દિસતાં,
રહ્યા એ નાડીમાં પ્રિયજીવનના બેજ ધડકા ;
પછી અન્ધારામાં કુદરત બધી આંધળી બની,
અને અન્ધારામાં પ્રિયરહિત હું એ થઇ રહ્યો.

પડ્યો જાણે હું તો દરદમય આખો સળગતો,
પડ્યો હું મૂર્છામાં નવીન કંઇ ભૂતો નિરખતો ;
વળી એ સ્વપ્નામાં દુઃખમય ઉગ્યો સૂર્ય બળતો,
ઉઠી તેની હું કે "પ્રિય ! પ્રિય" ! કહી સાદ કરતો.

ઓચિન્તો હું ચમકી ઉઠતાં પાસથી હંસ કોઇ
ઉડી ચાલ્યો ફડ ફડ કરી શ્વેત પીછાં પસારી ;
મ્હારી દૃષ્ટિ ઉડતી ગતિની સાથ ચાલી ઉડન્તી,
ને હૈયું એ સળગી ઉઠતાં નિકળી ઝાળ આવી:—

"ઉડી ઝટ જજે ત્હારી હંસી પછી તુજને મળે,
"હૃદય રસીલું એ હું ધારૂં તને નકી નોતરે ;
"ચપલ નયનો તેનાં તુંને તહીં અભિનન્દશે,
"ધવલ વળી એ ગ્રીવા બાઝી રહે તુજ કંઠને.

"ભટકીશ અહીં ! તું ઉડી જા ! નથી મુજ હંસલી !
"ભટકીશ અહીં ખાલી ભૂરી ભમે જ્યમ વાદળી !
"અનિલલહરી ઉડી જાતાં પરાગ પડ્યો ધૂળે,
હૃદયરસ આ મ્હારો તેવો મળ્યો રજમાં હવે !

મુજ તરસને છીપાવાની ગઈ સરિતા સૂકી,
ભટકી ભટકી પ્યાસો પ્યાસો જવું તરસે મરી ;
મમ હૃદયનાં નીલાં પર્ણો જતાં સઘળાં ખરી,
મરણઝરણું ખેંચી જાશે રડીશ તહીં સુધી."

* * * * * * *

મુંઝાઈ આ જતાં હૈયું હું જાગી ચમકી ઉઠ્યો ;
ધડકતું હતું લોહી વેદના દિલમાં હતી.

પછી ઉઠી જોયું વદન પ્રિયનું ચન્દ્ર સરખું,
અને ગાલે ઓષ્ઠે ફરી ફરી સુખે ચુમ્બન કર્યું ;
છતાં એ પીડા તો કદિ નવ ખસી આ જિગરથી,
ખરે ! એ ગાળેલી મધુર સઘળી એ ઉડી ગઇ !

હરિ ! હરિ ! અરે ! અન્તે શું છે ? ન સૂઝ કશી પડે !
મરણ નકી છે ! રે ! પ્હેલું કો અને પછી કોણ છે ?
પ્રથમ કદિ હું, વ્હાલીનું તો થશે પછી શું પ્રભુ ?
પ્રથમ કદિ એ, રે ! તો મ્હારૂં થશે પછી શું પ્રભુ ?

૩-૩-૯૬.

પ્રેમની ઓટ.

તુજ પ્રેમ તણી થઇ ઓટ, સખે !
મમ પ્રેમની આ ભરતી ઉપડે !
વીચિઓ દિલની મમ ક્યાં ઠરશે ?
ઘુઘવાટ હવે જઇ ક્યાં સમશે ?
હતી હોંશ મળું ભરી બાથ, સખે !
મમ ખાલી પડ્યા પણ હાથ, સખે !

થઇ દૂર, સખે !
થઇ ક્રૂર, સખે !

વિષ ઘોળી મને ક્યમ આપ ? સખે !
વ્યવહારી બન્યો પ્રણયી ટળીને !
વ્યવહાર શિખાવ મને ન સખે !
તુજ પ્રૌઢ થયું દિલ, બાલક હું ;
બન પ્રેમી ફરી બની બાલ સખે !
"તુજ લાયક હું ન" કહીશ નહીં,
તુજ એ વદવું નહિ પ્રેમ સખે !
"નથી પ્રેમ ઘટ્યો" કહી કેમ શકે ?
ક્યમ કારણ હુંથી મનાય ? સખે !
તુજ કારણ લાખ મને ન રુચે !
નહિ કારણ પ્રેમ કદી સમજે !

ફરી નેત્ર ગયું !
ફરી દિલ ગયું !

તેના મ્હોં પર ને નસેનસ મહીં ઉચ્ચાર ને ચાલમાં,
ક્ષત્રીઓ તણું ઉગ્ર દિવ્ય ઝળકી લોહી વહેતું હતુ ;
ઊંચે અષ્ટમીનો હતો જ્યમ શશી ફિક્કા કરી તારલા
તેવું ભવ્ય લલાટ ભૂષણ બધાં ફિક્કાં કરી નાખતું.

કર્યા એ ઉત્સાહી કર જરી હતા દીર્ઘ ગ્રહવા,
સુગન્ધી પુષ્પોને રમત કરતાં શાન્ત થઈને ;
હતી જોતી ઉભી કુસુમકલીઓ હેત ધરીને,
દયાથી ના કિન્તુ ચૂંટી લઇ શકી કોઇ કલીને.

" રુદન તો હવે લોહીમાં મળ્યું !
" રુદનનો મને ઘા નહીં કશો !
" રડી મરૂં અહીં સાંભળે ન કો !
" ન મુજ મૃત્યુથી કોઈને કશું !"

રમાના કર્ણોમાં સ્વર પડી ગયા ઉતરી દિલે,
વલોવાયું તેનું હૃદય કુમળું એ રુદનથી ;
ગઈ એ તો ચાલી અનુસરી સ્વરો એ રુદનના,
અને પ્હોંચી ત્યારે દુઃખદ ફરી આ ગાન સુણતી :—

" વિટપ ને તરુ મૂલથી ગયાં !
" ક્યમ કલી હજુ ના સૂકી મરે ?
" કુદરતી ફર્યો આજ કાયદો,
" મુજ પતિતના કષ્ટકારણે !"

" કુદરતી ફર્યો આજ કાયદો,
" તુજ પવિત્રના પ્રેમકારણે !

"લઇ ગયો છતાં તું સૂકી નહીં,
"વિટપ વૃક્ષ તો આપશે નવાં !"

આપ્યો આ વૃક્ષ આડેથી રમાએ સ્નેહઉત્તર,
બાલકી એ ઉઠી જાગી જુવે તો રાત્રિ છે પડી.

રમા દોડી ચાંપે રુદન કરતીને નિજ ઉરે,
વહ્યું પાણી પાણી હૃદય થઇને એ દુઃખી પરે ;
મળ્યાં બન્ને હૈયાં જલ જલ સહે જેમ મળતું,
વહ્યાં અશ્રુ ચારે નયનકમલેથી બહુ બહુ.

દયા છે ઈશ્વરી માયા આ સંસાર કટુ મહીં :
દયામાં બ્રહ્મપ્રીતિનું કાંઈ ભાન જનો કરે.

"આ સંસાર અગાધના ચળકતા તું છે કિનારે હજુ,
"ત્યાં શું મૃત્યુની ક્રૂર પાંખ સુણી તે વ્હાલું ઉપાડી જતી ?
"ઇચ્છે તું તુજ તે બનું, સખી બનું, માતા, ભગિની બનું,
"રોવું ના ! પણ કોઇ જો દિલ મળે તો ત્યાં વિરામી જવું."

હૃદયરસ દ્રવેલો બાલકી પી રમાનો,
હિબકી હિબકી રોતી, રોઇ હૈયું ઠલાવ્યું ;
રુદન મધુર લાગે કોઇ જો પ્રેમી લાધે,
રુદન જરૂર આંહીં પૃથ્વીમાં સ્વર્ગઅંશ.

"અશ્રુ લૂછી રમા બોલી, "ત્હારૂં નામ કહે, સખિ !"
"**શોભના,**" બાલિકા બોલી પાછી ચૂપ થઈ રહી.

"બાપુ ! બોલ હવે ! નહીં દુઃખ વતી આવું પીડાવું ઘટે,
"બાપુ ! બોલ હવે અને જલદી તું વૃત્તાન્ત ત્હારૂં કહે ;"

કમ્પી ગાત્ર ગયાં અને હૃદયના તારો ઝણેણ્યા, છતાં
લૂછી અશ્રુ ગરીબ ગાલ પરથી બોલી ધીમે શોભના :

" ડર હતો દિલે, મેં સુણ્યું હતું,
" મરણને છતાં જાણતી નહીં !
" રુદન મેં દીઠું, દેખી બ્હીતી 'તી !
" રુદન મેં કદી ના કર્યું હતું !
" પૂછતી માતને, 'મૃત્યુ શું ? કહે !'
" રડી રહેતી એ! ના કહ્યું કદી !
" 'ક્યમ રડે ? કહે !' બોલતી નહીં !
" રુદન મૃત્યુ હું જાણતી નહીં !

" કરતી કાં રડ્યા જોઇ મા મને,
" સમજું હું હવે, ના સુણ્યું કદી !
" મમ પિતા ગયા ગામ જ્યારથી
" રડતી મા સદા જોઇ સુજને ! "

" રડતી મા સદા, " બોલતાં રડી,
ગરીબ શોભના બોલતી વળી :—
" 'તુજ પિતા ગયા ગામ છે,' કહ્યું !
" ક્યમ જૂઠું ગણું વેણ માતનું ?

" પણ કદી ફર્યા ગામથી નહીં,
" નયનમાં રહ્યાં અશ્રુ માતને !
" રમત તો મને ભાવતી નહીં !
" રમતી રે ! છતાં સાથ મ્હારી તે !

" ઉધરસે પછી મા ગઇ ગળી,
" ગઇ ગળી અને ના ફરી વળી !
" રુદન માતનું દૃષ્ટિ આગળે,
" કદિ કદિ અરે ! ના ભૂલાય એ !

" મુજ સહે રહી વૃદ્ધ ડોશી કો,
" મુજ પડોશમાં એ રહેતી 'તી ;
" પછી ગઇ કહીં મા ન જાણું હું !
" નવ પછી દીઠી મા અરે ! અરે !

" પૂછતી હું, 'કહીં મા ગઈ! કહો!'
" 'તુજ પિતા ગયા એજ ગામમાં !'
" રડતી ડોશી ને રોતી હું વળી !
" દિવસ એમ કૈ દુઃખના વહ્યા !

" દિવસ એક એ ડોશીમા હતાં !
" સૂઇ જતાં અને ચુમ્બીને કહ્યું :—
" 'તુજ પિતા મર્યા ! મા મરી અરે !
" 'મરી જ જાઉં છું આજ હુંય જો !

" 'કદિ નહીં અમે આવશું અહીં !
" 'તુજ હવે નથી કોઇ વિશ્વમાં !'
" રડી રડી અરે ! હું પડી ગઇ,
" ઉઠી અને હતું કોઇ પાસ ના !

" રડી મરૂં અને કોઇ ના રડે !
" કહી શકું નહીં શું થયું પછી !"

જલ વહે વહે ચાર નેત્રથી,
દુઃખી વધુ હશે કોણ બે મહીં !

થાય છે પ્રેમ હૈયામાં ભક્તિથી રસઐક્યથી ;
દયાની પ્રેમઉત્પત્તિ તે જૂદી જ નકી નકી.

સખી પાસે બન્ને શિથિલ પગલે પ્હોંચી ગઇ ત્યાં,
રમાને બોલાવે "સખિ ! સખિ !" કહીને રમતી સૌ ;
રમાને જોઇને સખી જરી વદી એક હસીને,
"અકેલી તું તો રહે સગપણ થયું જ્યારથી, સખિ !"

રમાએ શોભનાને ત્યાં ઓળખાવી અને રડી ;
સખીઓ ચૂપ ઉભી ત્યાં, દયાથી પિગળી બધી.

એવામાં તરુઓ મહીં ઉડી ઉડી કૈ આગિયા આવતા,
પાંખોના ચળકાટ અક્ષર લખે જાણે સુનેરી રૂડા ;
તેઓને નિજ હાથમાં પકડવા દોડે સખી સૌ તહીં,
જોઈ સ્નિગ્ધ દયાર્દ્ર વ્હાલથી ધીમે ન્હાની કહે શોભના :—

"અડકશો નહીં ! ઝાલશો નહીં !
"સુખથી જે ફરે તે ભલે ફરે !
"ન સપડાવશો ! એ ડરે નકી !
"ફીટી પડે અરે ! હર્ષ તે તણો !

"ચળકતી અને દૂરથી રૂડી
"રજ ખરી જશે જો અડો તમે !
"અડકશો નહીં ! ઓ સખિ ! સખિ !
"સુખથી એ ફરે તો ભલે ફરે !"

છોડી ખેલ દઇ તુર્ત સ્નેહે કો સખી બોલતી :—
" દુઃખી જે હોય તે જાણે પારકાંનાં દુઃખો નકી."

નિજ ગૃહ જલદીથી ચાલી પ્હોંચી ગઇ સૌ,
ગરીબ ગઇ ગૃહે એ શોભના તો રૂસાને ;
નિજ દુઃખ વતી તેણે સર્વને દુઃખી દીઠાં,
ભળી ગઇ સહુ સાથે દિન થોડા મહીં એ.

ગયાં બે ચક્ર વર્ષોનાં ફરી તે રાત્રિ ઉપરે ;
શોભના બાપડી કાંઈ શીખી 'તી હસતાં હવે.

* * * * * * *

સૂતાં છે સહુ શાન્તિમાં, રજની તો થોડી વહી છે ગઇ,
મીઠી વાયુની મન્દ લ્હેર વહતી નિદ્રાની પાંખો સમી ;
નિઃશ્વાસો મૂકતી અને દુઃખી દિલે સ્ત્રી કો રૂસાને ગૃહે,
રૂમઝુમ જે વરસે અને ટમટમે તે મેઘ જોતી ફરે.

તેનું ભવ્ય લલાટ વીજળી સમું અન્ધારમાં દિસતું,
તેમાં રેખ પડી રહી હૃદયના ઔદાર્ય ને શૌર્યની ;
કાળાં વસ્ત્ર મહીં રહેલ મુખ એ લાંબા ઈતિહાસની,
વાતો કૈંક પરે વિચાર કરતું, છે શાન્ત ત્હોયે હજી.

પણ હૃદય પીડે તે કાંઇ છે દર્દ તાજું,
અગર કંઇ થવાનો આજ કે કાલમાં ઘા ;
ડસડસી દિલ તેનું અશ્રુને થોભી રાખી,
" જઇશ ! પ્રિય ! અરેરે ! કાલ તું !" એમ બોલે.

" પરણીને જશે કાલે રમા ઘેર પતિ તણે!
" જશે કેમ દિનો મ્હારા !" બોલી માતા રમા તણી.

સૂતી હતી નહીં, જાગતી હતી,
ગરીબ બેય એ—શોભના, રમા;
રડી રડી હતી શાન્તિ મેળવી,
પણ દિલો થયાં ખોખરાં હતાં.

" ક્યમ થશે ? સખિ ! કેમ કાઢશું
" દિવસ આપણા મા વિના અરે !
" ક્યમ થશે તને ? શું થશે મને ?
" સમજ ના પડે ! દિલ આ બળે !

" રુદન આ દિસે ઝિંદગી તણું !
" રુદનમાં ડૂબી ઝિંદગી દિસે !
" રુદન જન્મીને મેં સદા કર્યું !
" રુદન આપશે શું તને પ્રભુ !

" હસીશ તું સખિ ! હું પરે સદા,
" રુદન તો કરૂં હું ભલે સદા !"
કહી રડી પડી શોભના, અને
સુણી રડી પડી બાપડી રમા !

માતા તે સાંભળી વાતો આવી ત્યાં ઓરડા મહીં;
ને બોલે કંઠ ભારેથી અશ્રુ લૂછી રમા તણાં:—

" કહું શું હું ? બાપુ ! ઉઘડી મમ હૈયું નવ શકે !
" જશે તું તો કાલે ! સુખી બહુ તને ઈશ્વર કરે !

" હજુ ન્હાની તું છે! સમજણ વિનાનું દિલ હજુ!
' તરી જાવું ઊંડું જગતઉદધિનું જલ રહ્યું.

" સખી આવે સાથે, દિલ ન કદિ તેનું દુભવજે,
" મરી જાશે એ તો નઝર તુજ જો કૈંજ ફરશે!
" હવે સોંપું છું આ ગરીબ કર તેનો તુજ કરે,
" ગણી તેને ત્હારી સુખદુઃખ તણી સાથી કરજે."

કહેવાનું વધુ તે તો અશ્રુપૂર વતી કહ્યું;
ઉત્તરે નેત્ર ભીનાંએ અશ્રુપૂર વતી દીધું.

ઓહો! વિયોગ દિલને કરી ના શકે શું!
પંઝા મહીં વિરહના પડતું નહીં શું?
તેનાં બિમાર રડતાં જગમાં દિલો કૈં?
તેનાં બિમાર જગમાં મરતાં દિલો કૈં!

શોભનાને લઈ સાથે પિયુઘેર ગઈ રમા,
છ વર્ષો ત્યાં ગયાં ચાલ્યાં, હૈયાં એ ખીલતાં હતાં.

* * * * *

ઉપવન મહીં ખીલ્યાં પુષ્પો, ખીલી કલીએ કલી,
શીકર શીતળા વાયુ સાથે ઉડે જલયંત્રથી;
રવિ હજુ ઉગે તાજો તે એ હસે સહુ સૃષ્ટિથી,
રવિકર મહીં તાજાં થાવા ઉડે લઘુ પક્ષી કૈં.

આંહીં કોઇ યુવાન ભવ્ય દિસતો બેઠો મહા શાન્તિમાં,
તેનાં સ્વેદથી અંગ કૈં કસરતે ભીનાં થયેલાં હતાં;

મ્હોટું પુસ્તક કોઇ તે કર કને નીચે પડેલું હતુ,
ચોંટી દૃષ્ટિ રહી હતી જલ તણાં ફોરાં ઉડે તે પરે.

હતું તેનું હૈયું કમલ સરખું કોમલ, અને
હતો તેમાં દૈવી પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો ;
હતું તેને મ્હોંએ મધુર સ્મિત કાંઇ ચળકતું,
દિસે તેનાં ગાત્રો પુલકિત થતાં હર્ષમય સૌ.

દિસે તેવું કિન્તુ હૃદય ન હતું પૂર્ણ સુખિયું,
વિચારો ઊંડામાં ગરક થઇ તે તો વહતું 'તું ;
દુઃખી કે સુખી તે કહી નવ શકે અન્ય નયનો,
દુઃખી કે સુખી તે સમજી નવ પોતે પણ શકે !

રમાના પ્રેમનો સ્તમ્ભ આ પિયુ પતિ કે પ્રભુ,
રમાના પ્રેમના તારો કમ્પાવી કમ્પનાર આ.

વદે ધેરા સાદે, મધુર ધ્વનિ એ સ્નિગ્ધ પ્રણયી,
છતાં તેમાં ઊંડે મધુર દુઃખ ભાર્યું કંઇ હતું :—
" ફુવારા ! તું વ્હાલા ! વહીશ વહતો તેમ જ સદા,
" વહેવું ત્હારૂં આ મધુર ગતિનું એમ જ કહે !
" અહો ! વ્હેવું ! વ્હેવું ! મધુર ગતિએ એ વહી જવું !
" ઝરા વ્હેતા તેવું રુદન કરતાં એ વહી જવું !
" વહે છે તો ક્યાંથી વહીશ વહતો તેમજ સદા ?
" વહેનારાં સર્વે નકી નકી ' ન વ્હેતાં ' બની જતાં !

" વહેશે તું ત્હોયે ગતિ તુજ જશે કાલ પલટી !
" સદા હું તો ઇચ્છું ગતિ તુજ રહેજો નભ ભણી !

"'વહું છું, વ્હેતું 'તું, વહીશ ત્યમ હું જ્યાં સુધી વહું'
"અરે! વ્હેનારૂં કો કદિ પણ ન આવું કહી શકયું.

"ગયેલી વેળાથી ચિતરી મમ ભાવિ નવ શકું!
"છતાં એ વિચારી મમ હૃદય બાળી કયમ શકું?
"રમાનું હૈયું એ વચન નવ આપી કંઈ શકે,
"અને ના ના એ કૈં દરદ મમ જાણી કદિ શકે!

"સુખી એ છે એ તો મમ હૃદયનું છે સુખ નકી,
"કરી તેને ભાગી સુખી દિલ શકું ના કરી દુઃખી!
"પ્રિયાની વ્હાલી એ પણ મૃદુ સખી આ સમજતી!
"દુઃખી એ હૈયું તો મમ હૃદયની છે પ્રતિકૃતિ.

"કૃપા છે, માયા છે, છલકતી દયા છે જિગરની,
"રમા તેને ચાહે, પણ દરદ જાણી નવ શકી!
"મને ચાહે, પૂજે, પણ દિલ ન ખુલ્લું કરી શકે!
"રમા મ્હારી ત્હોયે દરદ મમ જાણી નવ શકે!

"છ વર્ષોથી મ્હારૂં હૃદયઝરણું આમ વહતું!
"છ વર્ષોથી તેનું ગરીબ દિલડું આમજ વહે!
"રમાને હું યાચું! મમ હૃદય યાચે ગરીબ એ!
"રમાને તો વ્હાલાં હૃદયદ્વય છે એક સરખાં!

"જિગર જળી જતાં એ અંકુરો ખાક થાશે!
"રડી રડી કરમાશે શોભના બાપડી રે?
"ગરીબ દિલ ઉકેલે કોઇ એવું મળે જો,
"હૃદય મમ ઠરે રે! દાઝતું કાંઇ આ તો."

હાથમાં હાથ દેઇને આવે છે શોભના, રમા !
દિસે યુવાન પી જાતો બન્નેના ઉરનો રસ.

આવે કુરંગ વળી કો કૂદતું બીધેલું,
આવી યુવાન પગમાં પડી એ ગયું ત્યાં ;
નેત્રો હતાં ચપલ બીક વતી થયેલાં,
ને શ્વાસથી હૃદય એ ધડકી રહ્યું ’તું.

બોલી લેશ હસી રમા, “પ્રિય અહો ! આ છે દુઃખી કાં હજુ,
“ આવ્યું છે તુજ એ હવે શરણમાં ! પંપાળ તેને જરા !
“ પાળેલું મુજ એ ગરીબ મૃગલું ! તે આશરે જો પડ્યું !
“ માગે જો કદિ છાંય કો જિગરથી તો આપવી તે ઘટે.”

“ શરણ મમ થયું તે પૂર્ણ આનન્દમાં હો !
“ શરણ મમ પડેલાં કોઇ દી ના દુઃખી હો !
“ પણ શરણ પડેલાં સર્વ ના છે સુખી હા !
“ હૃદય મમ બળે છે માત્ર તેથી જ વ્હાલી !”

મૂકી નિઃશ્વાસ બોલ્યો એ રમાનો કર ચાંપીને,
બગાસું ખાઈને બોલે ધીમેથી મૃદુ શોભના :—

“ હૃદયની દયા એજ છે બધું,
“ બની શકે નહીં કૈંજ જો વધુ ;
“ શરણ આપવું એટલે, સખિ !
“ હૃદય આપવું એજ છે નકી.

“ હૃદયની મળે કાંઇ જો દયા,
“ શરણ જે પડ્યું તે દુઃખી ન તો ;

"સુખી દુઃખી કરી વિશ્વમાં શકે,
"હૃદય એકલું ! ના બીજું કશું !

"હૃદય જો મળ્યું તો બધું મળ્યું !
"હૃદય જો નહીં તો નહીં કશું !
"શરણ તેં દીધું, ભાઈ ! છે નકી
"હરિણીને, જુવો એ કૂદી રમે."

"ના ના એમ બને નહીં ! હૃદયમાં શું સર્વ આવી રહ્યું ?
"ક્ષત્રીનું નવ લોહી ભૂમિ કદી એ પીવા શકી હોત તો !
"જેને દિલ દીધેલ તે દુઃખી થતું પ્રેમી ન જોઈ શકે,
"ના જો એમ પછી, સખિ ! શરણ તો આવ્યું કહું હું નહીં !"

"નકી સાચું રમા બોલી, પ્રીતિ એજ નકી ખરી,"
ઊંડા કાંઇ વિચારોમાં બોલી ઉઠ્યો યુવાન એ.

નવીન કલી રૂપાળી શોભના ચૂંટતી, ને
ગૂંથતી લઘુ કરે એ વાળમાં સૌ રમાના ;
મધુર મધુર પુષ્પો ચૂંટતો એ યુવાન,
કમલ વત્ રમાના હસ્તમાં આપતો સૌ.

* * * * * *

સળગી ઉઠતું હૈયું ત્યારે યુવાન તણું હતું,
હૃદય ઘડતું કાંઈ કાંઈ વિચાર નવા હતું ;
નવ સુખી થયું તે દીથી એ ! કદી નવ વા ઠર્યું !
પિગળી પિગળી ધીમે ધીમે વહ્યું, વહતું વહ્યું !

પ્રણય ઘસડે તોડી દેવા અહો સહુ પિંજરાં !
ફરજ ઘસડે કેદી થાવા અને મરવા દુઃખે !
ફરજ હતી આ, પેલી પ્રીતિ ! રહ્યું રડવું હવે !
ફરજ લડતી પ્રીતિ સાથે ! રહ્યું મરવું હવે !

શરણ પ્રણયી આવે તેને રખાય અરે નહીં !
શરણ પ્રણયી આવે તેને કઢાય નહીં વળી !
વચન પ્રિયને આપેલું, "હું થઇશ ન અન્યનો,"
વચન પ્રિયનું પાળે તેથી મરે દુઃખી દિલ કો !

અરે ! શાને આવો અધવચ રહે તું લટકતો ?
હજુ જા ઊંડો તો પડ સહુ તહીં તૂટી પડશે !
વિભાગો કીધાથી પ્રણય ન કદી ન્યૂન બનતો,
અને તેથી, ભાઇ ! પ્રણય પ્રભુ છે આ જગતનો.

આ વિચાર મહીં જુવાન દિલ એ ઝૂકી રહેલું હતું,
તેના તાર બસુર સર્વ બનીને કમ્પી રહેલા હતા;
ઓહો ! એક ઘડી રહી, પલ રહી, તે કાં ઢળે કે મરે !
તોડે પિંજર એક આ ક્ષણ મહીં, ના તો કદી એ નહીં !

કાર્ય છે સિન્ધુનું મોજું, ઘા છે કે ગતિ કાંઇ છે,
આમ કે તેમ કીધું તે કીધું ને તે થઈ ગયું !

થયું ને કીધું તે કદિ પણ બને ના "નવ થયું !"
ક્ષણે કીધેલું તે જીવિતભર સાલે જિગરને !
અચમ્બો લાગે છે, સમજણ પડે ના, કયમ થયું !
ઘણી વેળા પોતે દિલ પણ ઠગાયું સમજતું !

ઠગાવું જો હશે નિર્મ્યું ઠગાવું તો ભલે સુખે,
પરન્તુ જાય છે ખેંચી હૈયું તો તો જવું પડે !

કરે જો કાંઇ તો સુખથી કરજે ને સુખી થજે,
પરન્તુ કાંઇ તું છચુપચુ રહીને કરીશ ના ;
કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
નહીં તો પસ્તાવો દુઃખમય અગાડી બહુ થશે.

ફરજ ને પ્રીતિને તું દોરજે એક માર્ગમાં :
ધર્મથી પ્રેમ જૂદો ના, ફરજ એજ પ્રેમ છે.

* * * * * *

ઊંચો છે રવિ મધ્યમાં નભ પરે, છે ચૂપ સંસાર સૌ,
ધીકેલી ધરણી દિસે, તરુ મહીં પક્ષી લપાયાં સહુ ;
ગાઢા મંડપમાં જુવાન ફુલડાં વેરી નીચે છે પડયો,
કિન્તુ કંટકથી ભર્યા હૃદયને પીડી રહ્યાં છે દુઃખો.

આવે છે ચાલતી ધીમે દૂરથી ત્યાંજ શોભના,
ઉદાસ એ દિસે ચ્હેરો, ગમ્ભીર નેત્ર છે ઢળ્યાં.

આછું એક જ શ્વેત સ્વચ્છ કપડું તેણે પહેર્યું હતું,
તેનાં અંગની દિવ્ય ઝાંય ઝળકી રહેતી બહારે હતી ;
તાપે તપ્ત થયેલ ગાલ પર એ ગાઢી ગુલાબી હતી,
ને તેની પર મધ્યમાં ચળકતું બિન્દુ હતું સ્વેદનું.

ડાબો હતો કર કમાન વળેલ કેડે,
બીજો હતો લટકતો ગૃહી પુષ્પગુચ્છો ;

યુવાનના પદ ભણી ઢળતી પ્રીતિ શાં,
ઓષ્ઠેથી લાલ નિકળી કિરણો છવાતાં.

ઊંચી એક જરા ગુલાલ ઝરતી મ્હાની હતી પાદની,
ઉભી એમ રહી યુવાન નિરખી નિઃશ્વાસ મૂકી જરી;
નેત્રે નેત્ર મળ્યાં અને ઢળી ગયાં! પાછાં મળ્યાં! ને ઢળ્યાં!
રૂંધાયું દિલ ત્હોય યત્ન કરીને બોલી ધીમું શોભના:—

"પ્રીતિ ધરી રૂમા જે ઉછેરતી,
"પ્રથમ પુષ્પ આ તે ગુલાબનાં;
"કરતી સ્નાન એ તેથી મોકલી,
"પ્રિય સખે! મને આપવા તને."

લાંબો કરી કર જરી નમી પુષ્પ આપે,
ત્યાં એ જરા લથડતી લપસી પડે છે;
પુષ્પો પડયાં, કર રહ્યો કરમાં ધ્રૂજન્તો,
ખેંચ્યો નહીં મૂકી દીધો નહિ વા યુવાને.

ત્યાં કૈં થયું મગજમાં, કરમાં થયું કૈં,
કાંઇ નવું નયન ને દિલમાં થયું કૈં;
જે ખાળતાં હૃદય તે નિકળી પડયું કૈં,
જેનો હતો ડર દિલે થઇ એ ગયું કૈં.

ઉઘાડી બારીએથી ત્યાં દેખે છે કોઇ આ બધું;
યુવાને ઓળખી વ્હાલી, ખેંચી હસ્ત લીધો ઝટ.

ભોંઠી પડી શરમથી ચમકી ઉઠી એ,
જે ના થવું ઘટિત તે થઇ તો ગયું કૈં;

એ સ્વપ્ન, એ જખમ, એ વિષઘૂંટડાને,
વિમાસતી, સળગતી ગૃહમાં ગઈ એ.

જોયું મનાય નહિ એ કદિ એ ક્ષમાથી,
જોયું ભૂલાય નહિ એ કદિ એ ક્ષમાથી;
કિન્તુ "દીઠેલ કદિ આ નવ હોય સાચું,"
સંકલ્પ એ દૃઢ કરી સુખણી થઇ એ!

બિચારાનું હૈયું સળગી પણ ઉઠ્યું, બળી ગયું,
ફરે, ડોલે માથું, નયન પર ગાઢું પડ વળ્યું;
રહ્યા સ્વેદે ભીના થરરથર કમ્પી અવયવો,
ક્ષણો બે વીતી ને રુદનમય આ નાદ નિકળ્યો:—

"અરે! મ્હારી વૃત્તિ, હૃદય મમ, ને વૃત્ત મુજ એ
"ઘડીમાં શું જૂઠાં થઇ જઇ બન્યાં મોહવશ રે!
"અરે! નિર્માયું શું મમ હૃદયને ધુળ મળવું?
"અને એ કન્યાના હૃદય કુમળાને સળગવું?

"ક્ષમા! વ્હાલી! વ્હાલી! ઝળક તુજ ચોકખા હૃદયન
"હવે ઊંચી આંખે નિરખી શકવાનો કદિ નહીં!
"હવે ક્યાંથી પુજું? હૃદય તુજ ઊંચું અતિ રહ્યું!
"ગયું પાતાલે ને મમ હૃદય પાપી થઇ ગયું!

"પ્રભુ, એવું કહેજે કદિ નહિ મને તું, પ્રિય! હવે!
"પ્રભુ, ત્હારો પાપી જખમ તુજને એ કરી શકે!
"અરે! ઉછેર્યું તેં મધુર સૃદુ કેવું કુસુમડું?
"બગાડ્યું મેં તેને કચરી કચરામાં! પ્રભુ! પ્રભુ!

"કલી મીઠી દૈવી ! રજ પડી હવે દૂર કરજે !
"ફરી આ જાળે તું લપટીશ, કલિ ! ના કદિ અરે !
"ક્ષમા જેવી પાછી ઝળકમય તેજે ચળકજે !
ક્ષમા આ પાપીને કરી કદિ હવે તે ન સમરજે !"

ભૃં ભૃં ભૃં ગુંજતો આવે પુષ્પો ઉપર ભૃંગ ત્યાં,
ખીલેલાં કૈંક પુષ્પોને ચૂસતો તે ફર્યા કરે.

નઝર પડી ત્યાં પેલાની ને જરા ચમકી ઉઠયો,
નઝર પડતાં કાંઇ પાછો વિચાર નવો ઉઠયો ;
હૃદય ગળવા લાગ્યું, પાછું થયું વહવું શરૂ,
હૃદય ગમતું શોધી લેવાં વળ્યું, ફરીને ગળ્યું !

"અહો ! કેવાં પુષ્પો ભ્રમર પર પ્રેમે ઝૂકી રહે !
"અને કેવાં ચુમ્બે સ્મિત અધરથી સૌ ભ્રમરને !
"અહા ! કેવો ગુંજી ફુલ ફુલ પરે ભૃંગ ભમતો !
"અને કેવો ચોંટી કલી કલી મહીંથી રસ પીતો !

"અહો ! કેવી મીઠી કુસુમકલી એ સ્નિગ્ધ ઉઘડે !
"તહીં ચોંટયો જાણે કદિ નહિ હવે એ ઉખડશે !
"પરન્તુ આ ઉડયો નવીન કલીઓ ને કુસુમમાં !
"ફરી ઇચ્છા થાતાં લપટી પડશે એજ કલીમાં !

"અહો ! સ્વચ્છન્દી એ નવ કદિ રહે પિંજરપૂર્યો,
"વળી ભોગી સાચો કદિ નવ વિસારે કુસુમ કો !
"બધાંને ચાહે છે પણ ત્યજી ન દે કોઇ ફુલડું !
"હશે આવું પાપી કુદરત તણું શું રમકડું ?

"અરે ! હું માટે તો કુદરત તણો શું ક્રમ ફરે ?
"મને શું સૌન્દર્યે લપટી પડતાં પાતક પડે ?
"પ્રભુએ આપી તે કુસુમરજ હું કાં નવ ગ્રહું ?
"અરે ! તે ખોવી તે પ્રણયી દિલને પાતક ન શું !"

આવે છે ગુંજતો બીજો તે પુષ્પો પર ભૃંગ ત્યાં,
જોઇ તે અશ્રુ આવ્યાં ને ઉદાસ તે થયો ફરી.

"ક્ષમાવાળાં હૈયાં કુદરતી ભલે આમ જ રમે !
"મનુષ્યો તે માટે નથી હજુ થયાં લાયક ખરે !
"સુખે આલિંગે છે કુમળી કલી કોઇ ભ્રમરને !
"નથી એ બન્ધાઇ અમુક ભમરાથી નકી નકી !

"વિભાગો ભોજ્યભોક્તાના પાડેલા છે વૃથા અમે !
"ભોક્તાનો માર્ગ જૂદો કૈં ભોજ્યનોય જૂદો વળી !

"દિસે એવો કાંઇ કુદરત તણો ના ક્રમ નકી,
"અહો ! ભોજ્યે ભોક્તા કુદરત તણા એ ક્રમ સહીં !
"અહા ! બન્ને પાંખો કુદરતની સ્વચ્છન્દ ફરતી,
"રહે તેથી ઊંચાં કુદરત તણાં બાલક ઉડી !

"ઉડી ક્યાંથી શકે લોકો તોડીને એક પાંખને ?
"ઉત્સાહી ઉડવાનું કો રડે તો તે ભલે રડે !

"તને છોડી વ્હાલી કયમ જઇ શકું ઉડી કદિ હું ?
"વિચારો મ્હારાથી જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;
"ઉડી હું જાઉં તો પછી તુજ રહે શું જગતમાં ;
"ભલે કેદી થાતું તુજ હૃદયનું આ દિલ સદા !

"ભલે ભૃંગો ઉડે કલી કલી પરે ને ફુલ પરે,
"મને તે ના છાજે, ફુલ મુજ રહ્યું એક જ હવે;
"ઉછેરેલી તેં તે મધુર કલી વ્હાલી પણ મને!
"મને વ્હાલી ત્હોયે મુજ કદિ હવે તે ન બનશે.

"પ્રભુ આપે તેને પ્રણયી રસીલો ભૃંગ કુમળો,
"પરન્તુ એ ચિન્તા મમ હૃદયનો એક ભડકો,
"ફરી કેદી ત્હારો જીવિત સઘળાનો થઇ રહ્યો,
"હવે હું તો ત્હારો જરૂર અપરાધી નવ રહ્યો!"

રાખજે યાદ તું ભોળા, ત્હારાં વેણ સદા હવે!
હવે જો ચૂક તો ત્હારૂં કોઈ આ જગમાં નથી!

કલીની પ્રીતિ એ તુજ દિલ હજુ જો ઘસડી લે,
ભલે પ્રેમી થાજે! પણ વચન આ ના ભૂલી જજે;
કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
નહીં તો પસ્તાવો દુઃખમય અગાડી બહુ થશે.

સન્ધ્યા પડી રવિ હવે ડૂબવા જતો એ,
આવે સખી ફરતી બેય યુવાન પાસે;
સુખી હતી ત્યમ હજુ સુખી છે રમા, ને
ઢાંકી દુઃખો રમતી બાપડી શોભના એ.

રમ્યાં ફર્યાં એ ત્રણ બાગની મહીં,
છુપું હતું એ દિલમાં નવું કંઈ;
હતું દબાવ્યું પણ ઉછળી જતું,
ચકિત નેત્રો મળતાં પ્રકાશતું!

રમા કશું એ ગણકારતી નહીં,
છતાં નવું કૈં સમજી જતી હતી;
ન દેખતી હર્ષ પિયુમુખે, અને
ન દેખતી હર્ષ સખીમુખે વળી!

"હશે એ શું સાચું? મમ હૃદય કાંઇ નવ કહે!
"હજુ શું દેખું છું? સમજણ પડે ના કશી મને!
"કહેજો! ઓ વ્હાલાં! તમ હૃદયની ગ્રન્થિ પડી શું?
"નહીં એ હું તોડું! દુઃખી કરી તમોને કયમ શકું?

"સુખી હું છું, વ્હાલા! તુજ વધુ સુખે હું વધુ સુખી!
"છુપું રાખો તેથી પણ બળી મરૂં હું જિગરથી;
"પ્રભુ! ત્હારૂં તેનું હૃદય કુમળાં છે અતિ અતિ!
"અરે! તેની ગ્રન્થિ કયમ કરી શકું તોડી જ કદી?

"નકી બનું પાપી જ આ વિચારથી,
"ન શ્યામ મ્હારો કદિ હોય અન્યનો;
"અરે! ક્ષમા તું કરજે મને, પિયુ!
"ન સ્વપ્નમાં તે કદિ હોય તું, પ્રભુ!"

એવા કાંઇ વિચારોમાં રમા તો ડૂબતી હતી;
અહોહો! પ્રેમીના પ્રેમી દોષો જોઇ શકે નહીં!

રમાની શુદ્ધિથી હૃદયદ્વયમાં શુદ્ધિ પ્રસરી,
અને એ શુદ્ધિ શો શશી પણ પ્રકાશ્યો નભ મહીં;
રમા વ્હાલા સાથે હસતી થઇ જૂદી સખી થકી
અને નિદ્રા આવી રજની વહતાં મીઠડી ઘણી.

* * * * * *

અર્ધેક રાત્રિ વીતી ત્યાં આવ્યું સ્વપ્ન યુવાનને ;
સ્વપ્નમાં ત્યાં રમા દીઠી નિદ્રા લેતી સુશાન્તિમ

વળી કોઈ મ્હોટી ઉડતી દીઠી દેવી શિર પરે,
હતા તેના વાળો શિરથી પગ સુધી લટકતા ;
હતી તીણી દૃષ્ટિ, મુખ પણ હતું સખ્ત દિસતું,
અને કાળી લાંબી લટકતી હતી દોરી કરમાં.

યુવાના બે કરો બાંધી બોલી ક્રોધથી દેવી એ :—
"નામ મ્હારૂં જાતિદેવી, કેદી તું મુજ છે બન્યો !"

એ સુણતાં ગૃહ મહીં પ્રકટ્યો ઉજાસ,
આકાશમાં લટકતું કંઇ સત્ત્વ બીજું ;
તેના પ્રકાશથી ગયો ઝટ બન્ધ તૂટી,
ને દેવી કેદી કરનાર ભળી હવામાં !

આ પાંખનો નભ મહીં સુસવાટ વાગે !
પાંખો કને કબૂતરો ઉડતાં દિસે કે !
તે શ્વેત છે કબૂતરો, વળી શ્વેત પાંખો,
ને શ્વેત વસ્ત્ર દિસતાં ઉડતાં હવામાં ?

તે આસપાસ વીજળી સરખું કૂંડાળું
કે કિરણોમય દિસે ચળકાટવાળું !
તેમાં દિસે પદ ગુલાબી પુલો સરીખા,
જેમાંથી અમૃતઝરો ઝરતો અથાગ !

તેના પડે શીકર સૂર્ય શશી પરે, ને
તેના પડે શીકર તારક ને ગ્રહોમાં !

ત્રી શું દિસે મુખ શશી વત સત્ત્વનું એ,
જેમાંથી ડોલર તણી ખુશબો વહે છે!

પ્રીતિદેવી તહીં આવી ઉભી યુવાનની કને;
એક હસ્તે ગૃહ્યો હસ્ત, બીજો હસ્ત દિલે ધર્યો.

તેના સ્પર્શથી અંગ ને અવયવો કમ્પી રહ્યાં સૌ, અને
મીઠું ઘેન ચડી ગયું મગજમાં ને જીવ જૂદો પડે!
દેવી પાંખ પસારી ઉડી ગઈ એ આત્મા લઈ સ્વર્ગમાં!
સામી આવતી દેખી ાં હસમુખી તેની પ્રિયા શોભના!

કુમારિકાનો કર એક લીધો,
લીધો વળી એક યુવાનનો; ને
જરી હસી દેવી કહે "સુપ્રેમી!
"બનો હવે એકરૂપે સુખેથી!

"રૂમા વળી આવતી આ ઉડીને!
"ત્રણે દિલો એકજ આજ થાશે!
"સદા રહેજો મમ રાજ્ય માંહીં,
"સુખી થશો! આશિષ મ્હારી! બચ્ચાં!"

કિન્તુ વ્યગ્ર થઈ યુવાન નભમાં જોઈ રહ્યો બીકથી!
નીચાં ઉતરતી રૂમા નભથી તે જોઈ કહે દેવીને :—
"'હું ના અન્ય તણો બનું કદી સખિ!' એ વેણ તૂટયું ગણી
નક્કી એ દુખણી બને! હૃદય એ નક્કી ચીરાઈ જશે!"

"જા! ચોર! તું!" કહી ઉડી ગઈ દેવી એને,
નીચે પડયો ગબડતો જીવ એ ડરીને!

સ્વપ્નું ગયું ઉડી ગઇ વળી શાન્ત નિદ્રા,
હૈયું રહ્યું ધડકતું ભય ને પીડાથી.

જુવે છે બાજુમાં તો ત્યાં રમા દીઠી સુખે સૂતી;
નિદ્રામાં તે હસી મીઠું "પ્રભુ! વ્હાલા!" લવી જરી.

"જા! ચોર! તું!" હૃદયમાં હજુ એજ શબ્દો!
"જા! ચોર!" એ મગજમાં ભણકાર વાગે!
ત્યાં કૈં સ્વરો રુદનના ભટકાય કર્ણે,
તેથી ડરી ચમકી તુર્ત યુવાન ઉઠે.

અગાસિયેથી સ્વર આવતા એ,
યુવાન ઉભો ચડી બારીએ ત્યાં;
ચતી પડેલી હતી શોભના ત્યાં,
શરીરનું ભાન હતું કશું ના!

ચોકખું છે નભ ને હવા શીતળી છે, છે ચન્દ્ર ઊંચે ચડયો,
તારા કોઇજ આંહી ત્યાં ટમટમે, ત્યાં એક નીચે ખર્યો;
મેદાનો, નદી ને તરુ સહુ પરે છે ચાંદની પાથરી,
તેમાં એક જ પુષ્પની કલી સમી દિસે રૂડી શોભના.

દિસે ઝૂલન્તું એ કૃશ ઉદર કાસાર સરખું,
અને તેને દાબી કમલ સરખો છે કર રહ્યો;
પડેલી છે આંટી કદલી સરખા એ પગ તણી,
અને વચ્ચે ઉડે ફરફર થતી પાટલી ઝીણી.

અશીશા મ્હોટાથી શિર જરી રહ્યું છે અધર, ને
રહ્યો તેના ભાલે શશી ચળકતો વાસ કરીને;

વહે વારિ ખ્હોળું નયન પરથી ગાલ પર છે,
તુષારે ભીંજેલા ફુલ વત દિસે ગૌર મુખડું.

પડે છે કો બિન્દુ ચિબુક પરથી એ સ્તન પરે,
અને ત્યાંથી ધીમે ટપકી પડતું જાજમ પરે ;
સ્તનો બેની વચ્ચે ટપકી વળી કોઇ સ્થિર થતું,
દિસે જાણે મોતી શશીકિરણમાં કો ચળકતું.

બન્ને સ્તનો ધડકતા દિલથી ધ્રૂજે છે,
ને શ્વાસ ઉષ્ણ વહતાં ઝૂલતાં રહે છે,
સમ્પુટ એ ધવલ કેતકીપુષ્પ કેરાં !
કે ચન્દ્રકાન્તકડકા સરખાં દિસે છે !

દિસે છે અંગ એ આખું કામના શર શું રૂડું ;
ઉઘડ્યા ઓષ્ઠ ન્હાના બે ને આવા સ્વર નિકળે :—

"પરની હું બની ! મ્હારી હું નહીં !
"નહિ અરે ! અરે ! કોઇની નકી !
"મુજ થયો અરે ! એ હજુ નથી !
"પરની હું બની ! મ્હારૂં કો નહીં !

"કરીશ શું ક્ષમા તું રમા મને ?
"સરપ હું બની ડંખું છું તને !
"નકી અજાણ તું ! જાણ તું નહીં !
"સરપ પાળીઓ દૂધ પાઇ તેં !

"નકી અજાણ છે તું રખે ! વળી,
"પ્રીતિ રમા તણી રાખશે કહીં ?

"દિલ હવે ઠર્યું આપવું મને !
"પછી રૂમા તણું રાખશે કહીં ?

"હૃદયના પડે ભાગ ના કદી,
"હૃદય એકમાં બે સમાય ના ;
"હૃદય પ્રેમ તો લાખથી કરે !
"સહુ કહે ભલે ! ના બન્યું કદી !

"પ્રણયી ઓ ! હવે ભૂલ તું મને !
"પ્રિય રૂમા અરે ! છોડ તું મને !
"જઇશ હું હવે એકલી વને,
"મરીશ હું હવે એકલી વને.

"કહીશ હું સહુ વાત આ તને,
"અરર ! દુઃખ તો શું થશે તને ?
"કહી શકું નહીં તો દુઃખી થશે
"તુજ પિયુ નકી વા મરી જશે !

"હૃદય એ ગળી જાય છે વહી !
"હૃદય આ વળી ખેંચી જાય એ !
"હૃદય તું તણી આડ જે રહી,
"તૂટી પડી જશે બે દિનો મહીં !

"તુજ પછી મને વિશ્વ આ બધું,
"પણ સખિ સખિ ! શું અરે કરૂં ?
"તુજ દયા તણો ભાર છે બહુ,
"ફુલ ગણી સદા હું ઉપાડતી !

"રવિ નદી વતી સિન્ધુ પૂરતો
"ત્યમ દયાથી આ દિલ તેં ભર્યું !
"હૃદયસિન્ધુનો ચન્દ્ર કિન્તુ એ,
"ઉછળી ઉર્મિઓ જે પરે પડે !

"હૃદયવારિમાં છાપ કૈં પડે,
"રવિ, ઉષા અને તારકો દિસે,
"ઘન ઝઝૂમતા ડોકિયાં કરે,
"શશીની છાપ તો રાત્રિ આખી રહે.

"કઇ તરુ અને કૈં વિહંગમો
"ઘડીક કોઇ ને વર્ષ કો રહે ;
"ઘડીક છાય કો આભ ઢાંકતી,
"પણ બધી જતી આખરે ઉડી.

"પણ પિયુ ! પિયુ ! છાપ તું તણી
"હૃદયવારિમાં આભ શી પડી !
"જલ સૂકાઈને રેતી ઉડશે,
"તહીં સુધી પિયુ એ નહીં ખસે !

"જખમ લાગશે ! ઉર ફાટશે !
"જિગરથી અરે ! રક્ત ચાલશે !
"સમય તે સહુ ત્યાગશે તને !
"પ્રિય સખે ! દીધું એજ મેં તને !

"શકીશ ના કદી તું હવે હસી !
"રુદન એ તણો ચેપ લાગશે !

“ મધુર હાસ્ય તો એ ઉડી જશે !
“ પ્રિય સખિ ! દીધું એજ મેં તને !

“ પ્રણયીનાં કર્યાં ખૂન મેં અરે !
“ હૃદય તેથી આ શું વિરામશે ?
“ ભટકીને હવે દેહ છોડવી !
“ પ્રભુ ! પ્રભુ ! દીધું એજ મેં મને !

“ ન કરવું ઘટે એજ મેં કર્યું !
“ અરર ! શું હરિ ! એજ છે થવું ?
“ હૃદયયન્ત્રની કૂંચી ના મળે,
“ વિધિ કને રહી ! શું કરૂં અરે !

“ હૃદયના સખે ! પ્રાણના પિયુ !
“ દિલની બેન ઓ ! દેવિ ! રે સખિ !
“ નહિ કહી શકું કાંઇ હું તને !
“ નહિ કહી શકું કાંઇ હું તને !

“ મરી ત્યજી જવું એજ માર્ગ છે !
“ ત્યજી જવું અરે ! રે ત્યજી જવું !
“ નવ બને અરે ! એ ત્યજી જવું !
“ હૃદય ઘા કરી કેમ એ શકે ?

“ વિધિ વિના અરે ! હસ્ત કોઇનો
“ પ્રણયીને કદી તોડી ના શકે !
“ નવ મરી શકું ! જીવી ના શકું !
“ ખૂન કરી શકું માત્ર પાપી હું !”

શબ્દોથી આંસુડાંથી આ હૈયું યુવાનનું ગળ્યું ;
ઘસડાયું ભૂલી ભાન, કાબૂ લેશ રહ્યો નહીં !

હૃદય ઉપર લાગ્યો કારમો કૈંક ધક્કો,
કુદરતની ગતિએ અન્ધ દોરાઇ ચાલ્યો ;
ડગ દ્વય ભરી આવી શોભના પાસ ઉભો,
કર થઇ જઇ લાંબો કુંમળો હસ્ત ઝાલ્યો !

કમ્પી કાળજડું રહ્યું થરથરી ત્યાં શોભનાનું દ્રવી,
બચ્ચું પક્ષી તણું ઉડે જયમ ડરી પ્હેલું જ માળો મૂકી ;
માળો છોડી દીધો અને પડી ગયું એ તો અરે ! પિંજરે,
ને એ પિંજર પૂરમાં વહી જતાં કેદી તણાઇ વહે !

પ્રણયરસનું પીધું પ્યાલું નિશો જ ગયો ચડી !
મધુર ઝળકી લાગી ગાલે, રહ્યા અધરો સ્ફુરી !
શિથિલ ધ્રૂજતાં અંગે અંગે ચડી ગઇ ખાલી, ને
પરવશ થવું નિર્માયું એ થવાઇ ગયું, અરે !

ડર નવ રહ્યો ! હૈયે હૈયું રહ્યું ધડકી, અને
પ્રિય અધરથી અશ્રુ ઉન્હાં લૂછાઇ ગયાં સહુ !
સમય મધુરો ! પ્હેલી પ્રીતિ ! અને રસએકતા !
હૃદય નવલાં લ્હાણું એવું સુખે મચવી રહ્યાં !

"તુજ થઇ હવે" એ કહેવાનું હતું નવ કૈં રહ્યું !
પ્રણયી હૃદયો વાંછ્યું પામ્યાં પછી વદવું કશું ?
ઉર ઉર વતી ભેટાયાં એ પછી હજુ ન્યૂન શું ?
સભર દરિયે વાયુ મીઠે સુલ્હાણ વહ્યું વહ્યું !

ઊંચે ઉડે કરંટો ! ક્ષિતિજ પર દિસે મેઘમાલા સુનેરી !
ફૂલેલા એ ધ્રૂજે છે શઢ ફરતાફરતા દૂરની વાદળી શા !
વાગે વીણા મધુરૂં તુતક પર તહીં પંખીડું નાચતું કો !
મ્હોં સુધી છે ભરેલાં ઝગમગ ધ્રૂજતાં પાત્ર બે આસવોનાં !

ભાને તેને જરી નવ હતું દૂરની વાદળીનું !
કાળી કાળી પ્રસરી ચડતી મેઘથી પૂર્ણ ભીની !
વ્હાણે ડોલ્યું ! ખળભળી ગઇ સિન્ધુની એ સપાટી !
ચાલ્યું કિન્તુ સુખમય વહ્યું ધ્રુવ સામે અગાડી !

ગિરિ સમ ઊંચાં મ્હોટાં મોજાં હજુ ચડશે, અને
તુતક તૂટશે ! વંટોળામાં શઢો વિખરી જશે !
પણ દૃઢ રહો ત્યારે એ તો ભલે સુખ મ્હાણજો !
નિકર મધુરો લ્હેજો આ તો ઘડીબઘડી તણો !

અનિલ ફરકે ધીમે થંડો પ્રભાત તણો હવે,
હૃદય રસમાં ઝોકાં ખાતું, સુશાન્ત બન્યું હવે ;
પિયુકર ફરે ગાલે, ઓષ્ઠે અને નયનો પરે,
સૂઇ ગઇ સુખે માથું મુકી પિયુપદ ઉપરે.

યુવાનની પડી દૃષ્ટિ અન્ધારા એ ખૂણા મહીં,
ઝરે છે અશ્રિ નેત્રેથી એવી રોતી રમા દીઠી !

તાકી જોયું ફરી ત્યાં તો અન્ધારે નવ કૈં હતું,
કિન્તુ છાતી ગઇ ધ્રૂજી ! થંડું રક્ત થઇ ગયું !
વીજળી શું ફરી કાંઈ અંગે અંગ મહીં ગયું !
હતું શું એ ? થયું શું એ ? જાણી કૈંજ શક્યો નહીં !

ઓહો ! સૂતી પરમ શાન્તિથી શોભના છે,
એ પ્રેમહાસ્ય મુખમાં ઝળકી રહ્યું છે ;
તેને નિહાળી ફરી શાન્ત થયો યુવાન,
ચુમ્બી લઇ અધરને કર ચાંપી ઉઠયો.

ગયો રમા જ્યાં મુખમાં સૂતી છે,
થયો રમાનો ફરી મ્હોં નિહાળી ;
"પિયુ ! પ્રભુ !" એમ લવી રમા, ને
યુવાન ભૂલ્યો ફરી શોભનાને.

"પડું જૂદો હું નકી શોભનાથી,
"રહ્યો હવે એક જ માર્ગ એ છે !"
વદી ધરી ગાલ પ્રિયા કરે એ,
સૂઇ ગયો શાન્ત થઇ ફરીને.

"આ સાચું ને કરીશ ત્યમ હું કાલથી," એમ ભાઇ !
ભાવિ જાણ્યા વિણ કયમ શકયો ગર્વના બોલ કાઢી ?
ભોળો તું છે ! અનુભવ તને વિશ્વનો કાંઇ ના ના !
એવા બોલો કહીશ ફરી ના ! બોલ તો ભૂલજે ના !

દોરાવું એ સહુ હૃદયનું, ભાઇ . નિર્માણ આંહીં,
ભાવિ વિના જનહૃદયનો અન્ય ના કો સુકાની ;
જે ચાવીનું જડ રમકડું નાચનારૂં જ છે તું,
તે ચાવીને તુજ કર લઈ ફેરવી ના શકે તું.

* * * * * *

રાત્રિ ગઈ, રવિ ઉગ્યો, શુક ઉડતા કૈં;
બાગે કૂદી રમતિયાળ કુરંગ ખેલે;
વચ્ચે ઉડે મધુર તે જલને ફુવારે,
આવે ઉડી કબૂતરો જલપાન માટે.

રમા ઉઠી ને પિયુને ઉઠાડી,
અગાસિયે જાય મૃદુ હસી બે;
હજુ સૂતી એકલી શોભના ત્યાં,
રમા ઉઠાડે લઈ ચુમ્બી તેને.

"પિયુ! વ્હાલા!" લવી ઉઠી, હસી તે સુણતાં રમા;
"કયો વ્હાલો?" રમા પૂછે, રહ્યો જોઈ જુવાન તે.

જરી મજાકમાં એ ત્રણે હસ્યાં,
ગઈ પછી નીચે તુર્ત શોભના;
"મમ સખી હવે પ્રેમ શોધતી,"
કર ગ્રહી કહે પિયુને રમા.

નથી તું જાણતી, બાઈ! શોધતી તે સખી ચૂકશું!
શોધ્યું તે તું સુણી રોશે! હસી લે પણ ત્યાં સુધી.

"રમા! એ ત્હારી છે! તુજ હૃદય છે! તું જરૂપ છે!
"છતાં તે કૈં શોધે! તુજ શરણ છે, દેવું જ ઘટે;
"અરે! કિન્તુ હૈયું જગત પર ક્યાં શોધીશ? સખિ!
"અને વ્હાલી! ચાલ્યું ઝરણ દિલનું એ વહી વહી!"

શું દેવું 'તું? વદ્યો જૂઠું! 'શોધે તે હું!' ન કાં કહે?
પ્રેમના જૂઠમાં એ શું, પ્રેમી! કાંઈ મીઠાશ છે?

"અરે વ્હાલા! સાચું! મમ હૃદયમાં જે નવ મળે,
"નકી તે તે શોધે! હૃદય નવ ક્યાંએ પણ મળે!
"બહુ એ રોઈ છે! રુદન વળી શું આવ્યું ફરીને?
અરે! તે લાધ્યાથી જગત વિષ કે અમૃત થશે?

"આ બ્રહ્માંડ અને તેની નિસરણી કે સિન્ધુની વીચિઓ!
"ઊંચીનીચી સહુ, જૂદી ગતિ તણી, જૂદે જ માર્ગે જતી!
"કોઈ એક જ છાપની છબી બની ક્યાંએ દિસે બે નહીં!
"કોઈ નિસરણી, વીચિ, પગથિયું સાથે વહેતું નહીં!

"ઓહો! એક જ બિન્દુ પાસ ધપતાં બિન્દુ બધાં એ વહે,
"તેની સાંકળમાં ન કોઇ કડી બે સાથે જ જોડાઇ છે!
"કિન્તુ સાંકળ આખીમાં હર કડી ખેંચાઇ, ખેંચી શકે!
"તે ખેંચાણ અનન્ત પ્રેમ! પ્રભુ એ! તું હુંની ગ્રન્થિય એ!

"પ્રભુ! તે તે શોધે! રસ નિજ ભળે તે રસ બીજો
"ઘટે તેને દેવો! નિકર પિયુ! એ તો ગળી જશે!
"તને સોંપું છું હું હૃદય કુમળું એ સખી તણું,
"થઇ એ તો ત્હારી! પ્રિયતમ! હવે મિત્ર બન તું!"

કાર્ય તેં પ્રેમનું કીધું! પ્રેમ સાચવી રાખજે!
ઉદાર માર્ગ લીધો તેં! એ ઔદાર્ય ન ત્યાગજે!

"હૃદય સુખી થશે એ આપું છું કોલ, પ્યારી!
"કળી નવ કરમાશે! ખીલશે પૂર્ણ! પ્યારી!
"સહુ તુજ દિલ ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મ્હારો,
"તુજ સખી તણું ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મ્હારો."

કહી કાંઇ કરે કાંઇ જેની ખાતર આ બધું,
અરે ! તે કાર્યથી તેને શું તું સુખ દઈ શકે ?

દોરી જવું હૃદય તે તુજ ધર્મ સ્થાપ્યો,
છે માર્ગ તો અટપટો વળી ના દીઠેલો !
ખેંચાણ છે ગજબ ને ઉપરે જવું છે !
તો પાંખ સાવધ કરી ઉડ ભાઈ ઊંચે !

* * * * *

" રમા વાંચે મને તો કૈં વાંચવું ગમતું નથી !
" નક્કી છે એ બગીચામાં ! જોઉં એ સુખ ત્યાં જઇ !"

વીત્યું પ્રભાત હજુ ના રવિ ઉગ્ર કિન્તુ,
તાજાં હજુ ચળકતાં સહુ પક્ષીઓ છે ;
છે દીર્ઘ છાય તરુની, સહુ પર્ણ તાજાં,
અતૃપ્ત છે ભ્રમર સૌ મકરન્દ પીતા.

ધડકતે દિલે ચાલી શોભના ઉતરી નીચે,
ધડકતું હતું હૈયું તેને ત્યાં મળવા જતી.

" મયૂર નાચ તું શી કળા કરી !
" મમ દિલે ગમે એ નિહાળવી !
" પિયુ નક્કી અહીં આવીને ગયો !
" પિયુ નક્કી તને જોઇને ગયો !

" હૃદય એ થશે તું સમું ન શું ?
" મમ ઉરે અરે ! નાચશે ન શું ?

"અરે વ્હાલા ! સાચું ! મમ હૃદયમાં જે નવ મળે,
"નકી તે તે શોધે ! હૃદય નવ ક્યાંએ પણ મળે !
"બહુ એ રોઈ છે ! રુદન વળી શું આવ્યું ફરીને ?
અરે ! તે લાધ્યાથી જગત વિષ કે અમૃત થશે ?

"આ બ્રહ્માંડ અને તેની નિસરણી કે સિન્ધુની વીચિઓ !
"ઊંચીનીચી સહુ, જૂદી ગતિ તણી, જૂદે જ માર્ગે જતી !
"કોઈ એક જ છાપની છબી બની ક્યાંએ દિસે એ નહીં !
"કોઈ નિસરણી, વીચિ, પગથિયું સાથે વહેતું નહીં !

"ઓહો ! એક જ બિન્દુ પાસ ધપતાં બિન્દુ બધાં એ વહે,
"તેની સાંકળમાં ન કોઈ કડી એ સાથે જ જોડાઈ છે !
"કિન્તુ સાંકળ આખીમાં દર કડી ખેંચાઈ, ખેંચી શકે !
"તે ખેંચાણ અનન્ત પ્રેમ ! પ્રભુ એ ! તું હુંની ગ્રન્થિય એ !

"પ્રભુ ! તે તે શોધે ! રસ નિજ ભળે તે રસ બીજો
"ઘટે તેને દેવો ! નિકર પિયુ ! એ તો ગળી જશે !
"તને સોંપું છું હું હૃદય કુમળું એ સખી તણું,
"થઈ એ તો ત્હારી ! પ્રિયતમ ! હવે મિત્ર બન તું !"

કાર્ય તેં પ્રેમનું કીધું ! પ્રેમ સાચવી રાખજે !
ઉદાર માર્ગ લીધો તેં ! એ ઔદાર્ય ન ત્યાગજે !

"હૃદય સુખી થશે એ આપું છું કોલ, પ્યારી !
"કળી નવ કરમાશે ! ખીલશે પૂર્ણ ! પ્યારી !
"સહુ તુજ દિલ ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મ્હારો,
"તુજ સખી તણું ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મ્હારો."

કહી કાંઇ કરે કાંઇ જેની ખાતર આ બધું,
અરે ! તે કાર્યથી તેને શું તું સુખ દઈ શકે ?

દોરી જવું હૃદય તે તુજ ધર્મ સ્થાપ્યો,
છે માર્ગ તો અટપટો વળી ના દીઠેલો !
ખેંચાણ છે ગજબ ને ઉપરે જવું છે !
તો પાંખ સાવધ કરી ઉડ ભાઈ ઊંચે !

* * * * *

" રમા વાંચે મને તો કૈં વાંચવું ગમતું નથી !
" નક્કી છે એ બગીચામાં ! જોઉં એ સુખ ત્યાં જઇ !"

વીત્યું પ્રભાત હજુ ના રવિ ઉગ્ર કિન્તુ,
તાજાં હજુ ચળકતાં સહુ પક્ષીઓ છે ;
છે દીર્ઘ છાય તરુની, સહુ પર્ણ તાજાં,
અતૃપ્ત છે ભ્રમર સૌ મકરન્દ પીતા.

ધડકતે દિલે ચાલી શોભના ઉતરી નીચે,
ધડકતું હતું હૈયું તેને ત્યાં મળવા જતી.

" મયૂર નાચ તું શી કળા કરી !
" મમ દિલે ગમે એ નિહાળવી !
" પિયુ નક્કી અહીં આવીને ગયો !
" પિયુ નક્કી તને જોઇને ગયો !

" હૃદય એ થશે તું સમું ન શું ?
" મમ ઉરે અરે ! નાચશે ન શું ?

"પિયુ ઉરેથી જે આંસુડું ખરે,
"કયમ ગળું નહીં ઢેલ હું બની!"

વિસામો લે! વિચારી લે! ઉભી રહે! અભિસારિકા!
હોય જો કૈંજ ભીતિ ના તો દોરાઇ ભલે જ જા!

અભિલાષા થજો પૂરી! મીઠો આ અભિસાર છે!
કિન્તુ ચીરી ચીરાશે જો શંકાયૂંક રહી હશે!

પ્રેમી મળે ત્યમ મળ્યાં દિલ એ ફરી બે,
ના ઝિંદગી સુધી હવે વિખૂટાં પડે તે;
"મ્હારી થઈ!" "તુજ થઇ જ!" લવી ગયાં એ,
અંગો જૂદાં પણ થયાં મળવા ફરીને!

નેત્રે નેત્ર મળ્યે જરા મલકતાં, કયારે ઇશારા થતા,
કયારે ચુમ્બન ને સુ કોઇ વખતે વાતો કરી ભેટતાં,
કયારે વેણી ફુલો વડે પ્રિય કરે ગૂંથાઇને મ્હેકતી,
ને કયારે બસ એકબેજ ક્ષણમાં કમ્પી રહેતાં મળી!

જ્યારે જેવો સમય મળતો તેટલું લ્હાણું લેતાં,
ને બાકીનો સમય સઘળો ખૂબ ખેંચાઇ રહેતાં!
છુપી પ્રીતિ, પ્રણયી! મધુરી કેમ કેવી દિસે છે?
બી વાવો છો તમ હૃદયમાં ઝેરનાં કિન્તુ ભોળાં!

સમય ના મળ્યો તેથી પીધું ઝેર હજુ નથી!
ભર્યાં છે માત્ર પાત્રો આ! તેનું ઘેન ચડી ગયું!

ભોળા યુવાન, તુજ પિંજર કેમ તોડયું?
શું ભૃંગ માફક હવે ફરવા જ ઇચ્છયું?

સ્વાતન્ત્ર્ય તોપણ ન મેળવી તું શક્યો છે ?
રે ! એક પિંજર ત્યજી તું બીજે પડ્યો છે !

ત્હારૂં હતું જરી કહે ! હજુ તે શું ત્હારૂં ?
તેમાં હવે જઇ ફરી વસી તું શકે શું ?
તે પુષ્પમાં રસ હવે પડતો નથી કૈં !
તેના ગુણો ઉપર માત્ર નિગાહ ત્હારી !

ત્હારી હજુ નઝર ત્યાં પણ પ્રેમ ના ના !
ત્હારૂં હજુ મગજ ત્યાં પણ દિલ ના ના ?
તે વાંક કિન્તુ તુજ હું કદિ એ ગણું ના !
'સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો' પણ તે કહું ના !

જૂઠો ગણ્યો તુજ હિસાબ ! ભૂલી ગયો તું !
તેં બે અને ત્રણ ગણ્યા કયમ ભાઇ સાત !
તોળી તપાસી દિલ બે પ્રીતિત્રાજવામાં !
જો જો ! અને ભૂલ જ જોઇ શકાય છે ત્યાં !

ત્હારી નવીન કલી પાંખ મહીં બિડાતી,
ત્યારેય તે ફુલ પરે તું શું આફરીન ?
શું પુષ્પચુમ્બન સમે મશગૂલ તેમાં ?
તું પુષ્પનો મટી થયો કલીનો જ, વ્હાલા !

રે ! ભૃંગથી ગત ફુલો ન સ્મરાય કો દી' !
કો લાધતાં નવીન ભૃંગ ત્યજે જ જૂની !
તો કેમ ના નવીન આ કલી છોડી દેશે ?
તું પ્રેમી છે ! પણ [illegible] ' તણો રહ્યો છે !

તું કેમ બેય કલીપુષ્પ ન બાથમાં લે ?
'સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો' ક્યમ તું કહેશે ?
શંકા રહી ! ડર રહ્યો ! દુઃખી તું થયો છે !
આધીનતા દુઃખની લૈ સુખની ત્યજી તેં !
ના અન્યનો પણ સીતા કદિ રામ માને,
તે કિન્તુ કાંઇ સમજી દુખણી થઇ છે;
તે કાંઇ ખામી નિજ પ્રેમ મહીં ગણે છે !
શું એ ઉરે અરર ! ખંજર ભોંકવાનો !
ભૂલી જ બાઇ ! ઉપકાર બધાય તું શું ?
ત્હારી સખી ઉપર શું ભૂલથી ઉગાર્યું ?
ભક્તિ, દયા, પ્રણયની શું દયાય ખોઈ ?
તું ભૃંગની ઉપર આમ જ છેક મોહી !
તું શું કરે ! ડગમગ્યા ગિરિ મેરુ જેવા !
ખેંચાઇ જાય રવિ ત્યાં ગ્રહ શું બિચારા ?
તું તો ગરીબ દ્રવતું પુલકું બિચારૂં !
ચોળાઇ તું પણ અરે ! ધૂળમાં જવાનું !
ઓ દેવિ ! ઓ પ્રણયની પ્રતિમા ! ક્ષમા રે !
શું તું શકીશ તુજ પ્રેમ સદા ભજાવી ?
છે હર્ષ તો ગત થયો ! પણ ભક્તિ ત્હારી
બ્રહ્માંડ આખું ડુલતાં ડગશે કદી ના !
પતંગો છો ! જળી જાશો ! નવા રંગ નિહાળશો !
ચડચડાટ ના થાશે ! આ તો છે પ્રેમદીવડો !

* * * * * *

તાજું સ્નાન કર્યાથી છે જલ તણાં બિન્દુ શરીરે હજી,
ને એ ગૌર મુખે વિશેષ ચળકી લાલી રહી છે દીપી;
ચાંલ્લો કુંકુમનો લલાટ પર છે, ગાત્રો હસી છે રહ્યાં,
ભીના વાળ છૂટાં સ્તનો પર ઉડે જાણે પિયુ બાંધવા!

તાજું પાન લીધેલ છે મુખ મહીં તેથી ભરેલા રૂડા
સ્વાભાવિક દિસે હજુ સુરખ છે ન્હાના સુબિમ્બાધરો;
લીસા ગાલ, કટિ, કરો, પિયુ સ્મરે તે દીર્ઘ નેત્રો, અને
શું ના મોહક શોભનાશરીરનું? વ્હાલું પિયુને ન શું?

વ્હાલો છે હૃદયે, અહો! હૃદયમાં એ મૂર્તિ છે કોતરી,
ને તેમાં જ અરે! રમાહૃદયની ચિન્તા ડૂબેલી વળી!
બન્ને ઉપર ચારણી થઇ દ્રવે હૈયું ઝરો પ્રેમનો!
શું ના મોહક શોભનાહૃદયનું? વ્હાલું પિયુને ન શું?

પ્રેમમાં તું પિયુ જીતી! ન્હાની અજ્ઞાન શોભના!
તેનાથી ના થયું તે તેં પ્રેમમાં ભજવી દીધું!

અરે! શું જુવે છે પ્રણયી તુજ વ્હાલી? રસિક ઓ!
અગાસીમાં ઉભી પ્રણયી નિજ વિચાર સહ છો!
અરે! ના જો તેને! શરીર ચિર ના સુન્દર રહે!
અરે! જો દેખે તો પ્રિય હૃદય જો દૂર જઇને!

ન જા! જો જો તું જો! તુજ હૃદય તે લાયક નહીં!
રસીલો ભોગી તે કયમ નવ શકે દિલ સમજી?
અરે! તો હે ભાઇ! કયમ પ્રિય રમા છોડવી પડી?
રસીલી દૃષ્ટિ એ અરર! નબળી શું થઇ ગઇ?

પ્રીતિ તણો નવ થયો ! નવ નીતિ રાખી !
આ પ્રેમ ના ! પણ નક્ી નબળાઇ આવી !
તું ચેત, ચેત, નહિ તો નકી ' ચોર' ભાઇ !
પ્રીતિ નીતિ ઉભય ભ્રષ્ટ રહી ગુમાવી !

કરવામાં જ મુશ્કેલી ! શીખવવું સ્હેલ છે !
નબળો નહિ તું ભાઈ! આ દુનિયા નબળી જ છે !

કહેનારાં ભલે કહેતાં ! કહેવું પણ ઠીક છે !
કહેનારાં કરી જોશે ! પછી કહે વિરલાં જ છે !

શોધશે ભાઇ ! એવાં તો એવાં એ મળશે અહીં !
પરન્તુ તે કહે કોને ? ત્હારે કાન રહ્યા નથી !

ભલે ભાઇ વ્હેતું હૃદય તુજ સંતુષ્ઠ કરતો,
ભલે બન્ને ભોળાં નયન નયને મેળવી હસો !
ત્હમારૂં ભાવિ તો પવનલહરી શું થઇ રહ્યું !
વહો ને ચીરાઓ ! ફરી વળી મળો યા નવ મળો !

થઇ ગઇ વાત નેત્રોની, આમન્ત્રણ મળી ચૂક્યું ;
નિસરણી ચડે દોડી તેને જોતી ઉભી રહી.

ચડી જજે ! જો ! પડી ના જતો તું !
ડગી સીડી રે ! લથડી પડે શું ?
ચડી જજે હસ્ત ગ્રહી પ્રિયાનો,
રહ્યો કને દીર્ઘ રૂડો લતા શો.

કર ગ્રહી લીધો, આવ્યો ઊંચે અને લપટી પડયાં !
હૃદયરસની લ્હેરો વાતાં સમાધિ મહીં ચડયાં !

રસ અમર હો વ્હેતો આવો ઉરો તમ ઉપરે !
અતિ સુખ તણા લ્હેઝા કિન્તુ ન દીર્ઘ બની શકે !

ત્યાં બારી એક ઉઘડે ગૃહની જરાક,
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું મુખડું રમાનું ;
જોયું ! મનાય નહિ ! ગાભરી શી બની એ !
જોયું ફરી ! હૃદય તૂટી પડયું ખડીને !

"રે રે ! પ્રભુ !" લવી ઢળી ધરણીપરે તે,
તે મગ્ન પ્રેમી ચમકી ઉખડી પડયાં બે ;
પ્હોંચી જતાં સમય તે પડદો ચીરાયો,
ભોળાં ! અરે ! થઇ ગયું સહુ ધૂળધાણી !

રે રે ! જીવે ગયો ઉડી શોભના ને જુવાનનો,
"થયું શું આ !" ગયાં દોડી લવી બન્ને રમા કને.

બોલી ન કૈં પણ રમા ગઇ ચાલી તુર્ત,
જોઇ રહ્યો સુરખ મ્હોં નયનો જુવાન ;
એ બેજ ત્યાં ફરી રહ્યાં મૂજતાં અકેલાં,
એ ચાર ત્યાં ફરી મળ્યાં નયનો ઝરન્તાં.

હૈયા તણાં નયન એ ઉઘડી ગયાં, ને
બ્રહ્માંડકમ્પ સરખું કંઇ નેત્ર દેખે !
રે ! શું થયું ? કયમ થયું ? કયમ ખૂન કીધું ?
તે સૌ રહ્યું તરી જ સ્વપ્ન શું નેત્ર પાસે !

છેલ્લી સલામ કરી નેત્ર પડયાં વિખૂટાં !
યાચી ક્ષમા ... ાં વિખૂટાં થયાં એ !

રે રે ! ખૂની ! ખૂનની લિજ્જત કેવી લાગી ?
રે ! આપઘાત તણી લિજ્જત કેવી લાગી ?

* * * * * *

ન ધાર્યું સ્વપ્નમાં એ તે બન્યું બાપુ ક્ષમા અરે !
ઝીલશે ભાર હૈયું શે ! રે રે ! આભ તૂટી પડયો !

નિચોવાયું હૈયું ! રડી રડી ગઇ ખાટ પલળી !
વળી હેલા આવે રડી રડી વળી એ ગળી જતી ;
ખૂટયાં અશ્રુ ત્હોયે રુદન નવ ખૂટયું હૃદયનું,
સુખે ફૂટો રસ્તો પછી હૃદયને એ દઇ દીધો.

" પિયુ ! હું તો પાપી જરૂર અપરાધી તુજ બનું !
" નકી એ દીઠેલું ! પણ અરર ! માની કયમ શકું ?
" ન માનું ! ના માનું ! પણ હૃદય માને ! કયમ કરૂં ?
" અરે ! દીઠું દીઠું ! પછી કયમ કરૂં ? ના કયમ રહું ?

" રહું ! વ્હાલા ! વ્હાલા ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું !
" અરે ! મ્હારી પ્રીતિ તુજ પર છતાં હું કયમ રહું ?
" રહું છું હું વ્હાલા ! મમ પ્રણય શું ખૂટી જ ગયો ?
" હજુ છે પ્રીતિ તો જીવિત મમ આ કાં કટુ થયું ?

" અરે ! મ્હારા વ્હાલા ! પ્રણયી નવ ઇચ્છે મરણને,
" અરે ! હું તો ઇચ્છું ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;
" મને વ્હાલો તું તો મરણ કયમ વ્હાલું થઇ શકે ?
" ગઇ પ્રીતિ મ્હારી ! નવ રહી શકી ! માફ કરજે !

" કહ્યું ના કાં વ્હેલું ? દુઃખી કરી તને શું શકત હું ?
" અજાણ્યે શું, વ્હાલા ! મુજથી કદિ એવું થઇ ગયું ?
" નથી લાગ્યો એવું પણ કદિ દિલે તું પ્રિય સખે !
" ન જાણું હું ભોળી ! કદિ થઇ ગયું તો કર ક્ષમા !

" શક્યું તોડી ત્હારૂં હૃદય કદિ સંકોચ ન હશે !
" શક્યો ના શું ધારી મુજ દિલ મહીં શું દુઃખ થશે ?
" ન કાં મારી નાખી ? અરરર ! રિબાવી કયમ શકે ?
" કર્યું ના કૈં તો તેં કયમ નવ છુપું રાખ્યું જ સદા ?

" થયું ! બાઇ ! કિન્તુ કંઇ નવ તને તો દુઃખ દીધું !
" તને તો ના ખૂંચ્યું જરી પણ કદી આ દિલ હતું !
" તને રે ! શું કહેવું ? તુજ હૃદય તો બાલક હજી,
" સુખી એ જેમાં ત્યાં સુખી જ મુજને તું સમજતી !

" હતું એવું તો કાં કયમ કદિ હસીને નવ કહ્યું,
" 'મને એ ચાહે છે, મમ હૃદય તેનું વળી થયું';
" હશે બાઇ ! તું એ મમ પ્રિય તણી છે પ્રિય છતાં,
" બનું પાપી ત્હોયે નવ કદિ તને ચાહી જ શકું.

" તને છોડી, વ્હાલા ! સ્મરણ તુજ લેવા નકી કરૂં !
" તને જોવો છોડી મુજ દિલ મહીંની છબી ભજું !
" અરે કિન્તુ ત્હારી નવીન પ્રીતિઓ ના ચિર હશે !
" વિના પ્રીતિ પ્રેમી જીવી નવ શકે તું કદિ ! સખે !

" શકું શું હું જાણી તુજ દિલ દુઃખી છે અતિ અતિ !
" મને ત્હારૂં હૈયું કદિ પણ શકે રે ! નવ ત્યજી !

"કહે, કે 'ચાહું છું!' મમ હૃદય તો આ તુજ હજી!
"કહે ના ત્હોયે હું તુજ વિણ શકું ના ક્ષણ જીવી!"

ગઇ પ્રીતિ અરે! ભોળી! સમાધાન બને નહીં!
હૃદય તો ગયું ફાટી! રે! સાંધા કરવા હવે!

તું તારા શામને જોતી, ફુલાતી "શામ" બોલતાં!
ગયું એ જોર છાતીનું! ધર્મને વળગી રહી!

"ચાહું છું હું!" ભલે કહેતી! એ મુશ્કેલ થયું હવે!
ન્હાનકું દિલ ત્હારૂં એ આભનું થિગડું નહીં!

ભૂલ્યો બાઇ! શકું શું હું માપી દિલ મનુષ્યનું?
ભક્તિના પ્રેમથી ભીનું શું ના દિલ કરી શકે?

છે નેત્ર લાલ મુખ લાલ રડી થયેલાં,
છે અંગ સૌ ધગધગી દુઃખથી રહેલાં;
છાતી કરી કઠિન અશ્રુનું પૂર ખાળી,
ત્યાં શોભના થરથરી રહી આવી ઉભી.

મળ્યાં ચારે નેત્રો! મળી ઢળી વળી એ ફરી ગયાં!
બન્યાં ક્રોધે રાતાં નયન કરી ઊંચાં વદી રમા:—
"હવેથી તું તેને મુખ તુજ બતાવીશ કદિ ના,
"અને ત્હારે તેનું મુખ કદિ હવે જોવું જ નહીં!"

તૈયારી એ કરી જ સુણવા આવી 'તી શોભના ત્યાં,
ત્હોયે લાગ્યો સહન ન થતો કારમો વજ્રપાત!

જોયાં તેણે કદિ નવ હતાં નેત્ર આવાં ર્‌હમાનાં,
મ્હોટાં મ્હોટાં પગ પર પડયાં અશ્રુનાં ચાર ટીપાં.

ચાલી ગઈ એ રડતી તહીંથી,
હૈયું ન તેનું કબજે રહ્યું એ ;
જોવું નહીં રે ! મુખ એ પિયુનું !
જોઈ શકાયે નવ મ્હોં સખીનું.

* * * * *

યુવાનનો એ વ્રણ ના રૂઝે કદી,
ગળી જતો યોધ ધીમે ધીમે જ એ ;
વહ્યા દિનો કૈં કૃશ અંગ એ થયું,
જ્વરે ઝલાયો બહુ કાલ વીતતાં.

ઘડી ન જોતો હસતું ર્‌હમામુખ,
ઘડી ન જોતો પ્રિય શોભનામુખ ;
દુઃખી થતો ને ગભરાઇ એ જતો,
સ્થિતિ મહીં આ કયમ જીવી એ શકે ?

ર્‌હમા બિચારી કરી ના શકે કશું,
ર્‌હમાય ધીમે ગળતી જતી હતી ;
હસાય કયાંથી રડવું ભર્યું હતું ?
હસાય કયાંથી દિલ શૂળ ભોંકતું ?

અહો ! ભૂલાયા વત દર્દ દિસતું,
ન કિન્તુ એ નાબુદ તો થયું હતું ;

હતો કૃમી તો વિષનો ધીમે ધીમે,
ત્રણે દિલો કોતરી ખાઇ એ જતો.

થઇ ગઇ વાભૂત શોભના હતી,
ન ભાન તેને દિનરાત્રિનું હતું ;
સફેદ વાળો શિરના થયા કઇ,
અને ગળી છેક જ એ ગઈ હતી.

* * * * *

" અરર ! માવડી, બ્હેન, ઓ સખિ !
" હસીશ શું નહીં ઝિંદગી મહીં ?
" મમ શિરે હવે મૃત્યુ આ ભમે !
" ન સુખ એ મને શું બતાવશે ?

" અમ વચ્ચે રહી આ દિવાલ છે,
" પણ પહાડથી એ બૂરી મને !
" હૃદય આ ભર્યું તર્ક લાખથી,
" નવ કશું ભલું ભાવિનું સૂઝે !

" ફરજ ના, સખિ ! એ વિચારવું !
" હૃદયને અરે ! કેમ બાંધું હું ?
" મન વળોટતું આણુ ત્હારી એ,
" જિગરમાં પિયુ તો રમ્યા કરે !

" તુજ કરે, સખી ! ખંજર્ને લઈ,
" તડપું હું નહીં, કત્લ જો કરે ;
" મુજથી એ થઈ સ્હેજથી શકે,
" પણ ત્યજાય ના એ પિયુ અરે !

" તુજ વિરોધી આ દિલ છે થયું !
" તુજ વિરોધી એ મ્હારૂં હોય ના ;
" ઘુઘવતી વહે આ નદી અહીં,
" હૃદય સાથ હું ત્યાં મરૂં પડી !

" મમ ગયા પછી કૈં સુખી થજે !
" રડતું કોઇ તો અશ્રુ લૂછજે !
" જરૂર તું ક્ષમા આપશે મને !
" જઇશ હું હવે માતની કને !

" હૃદય આ ઘણું સાચવ્યું ! સખિ !
" પણ હવે મને ચેન કૈં નથી !
" ચડી ગઇ કહી એ અગાસિયે,
" ઉભી નદી જુવે વ્હેતી પૂર જે.

" કમલ ! કમલ ! ત્હારી પાંખ ભૃંગે જ ચીરી
" મરીશ મરીશ ના ના ! કેમ તો જીવશે એ ?
" મરણ પ્રિય છતાં એ સાથ આવી શકે ના !
" હૃદયમણિ રમાનું કેમ તોડી શકે એ ?

અહો સુવાને કર શોભનાનો,
હતો રહેલો તપી તાવથી જે ;
રમાની દાસી કંઇ કામ માટે
ચડી, દીઠું ને ગઇ તુર્ત નીચે.

બન્ને મળ્યાં ! અરર ! એ મળવું શું છેલ્લું ?
છેલ્લું હશે જ નહિ તો દિલ કેમ ફાટે ?

આંસુ તણી નદી વહે જલપૂર નેત્રે,
ને ત્હોય તે ન ઉભરા શમતા હજુએ.

છૂટાં પડયાં ફરજનું કંઇ ભાન થાતાં!
રે! ક્રૂર તું ફરજ છે દિલ ચીરનારી!
રે! ક્રૂર તું પ્રણય ઓ! દિલ રેસનારો!
રે! ક્રૂરતા જ વિધિએ સરજી દિસે છે!

આ ઝેરના જગતમાં અમીના કૃમી શી
ભૂલે વિધિથી પડયું અમૃતબિન્દુ એવી
બેભાન ને લથડતી નકી એ રમા શું?
શે ઓળખાય દુઃખમાં હસનાર આણી!

લપેટી લે છે ઉર શોભના રમા,
મહા પ્રયત્ને વદી એટલું એ :—
"પિયુ વિના તું જીવી ના શકે નકી,
"ન તું વિના એ પિયુ દેહ રાખશે."

"થઈ તું એની! સુખિયાં થજો તમે!"
જલે ભર્યાં નેત્ર જ એમ સૂચવે!
રમા ગઈ તું ભવ આ તરી નકી!
ઉદાર, પ્રેમી, પ્રિય ભક્ત બેની!

"નહીં રમા!" ઉત્તર એજ આવ્યું!
ગયું ચીરાઇ દિલ શોભનાનું.
હવે ગળ્યું એ વિષ તેં! અરેરે!
પરન્તુ જો સ્વર્ગ દિસે તહીં છે!

*   *   *   *   *   *

" રજની ગઇ છે ! વાયુ ફૂંક્યા ! તુફાન પૂરાં થયાં !
" ઉડી ગઇ હવે નિદ્રા ! પેલો રવિ પણ ઉગશે !
" ફડફડ થયા, કંપ્યા દીવા ! છતાં ન બૂઝયા તમે !
" અનિલ મધુરો ! થાવા આવ્યું પ્રભાત ! બૂઝો હવે" !

અગ્નાશ્રિયે બેય સૂતાં હતાં તહીં
ભરેલ તાવે પિયુ એ લવ્યો, અને
સુનેરી કુંળાં કિરણો રવિ તણાં
ગયાં છવાઈ પિયુપ્રેયસી પરે.

મૂર્છા મહીંથી ઉઠ ચાતકી તું !
તારા શશીને હજુ જોઇ લેને !
જો જીવશે તો ફરી આજ સ્થિતિ !
પીળો થયો છે ! ડૂબી એ જશે ! જો !

" રે રે ! રમા ! હૃદય ઓ ! કર માફ ! વ્હાલી !
" હું જાઉં છું ! તલસું છું ! કર માફ ! વ્હાલી !
" છાતી પરે કર હવે તુજ રાખ ! વ્હાલી !
" ને શોભનાકર વતી મુજ નેત્ર ચાંપ !"

રમા કમ્પી ઉઠી નયન નયને એ મળી રહ્યાં !
પડયાં ના આંસુ કે નયન પણ ભીનાં નવ થયાં !
ગઇ જાણી સર્વે ! ફટકી ગઇ ! ને એ ગઇ નીચે !
પિયુના લોહીને ચકર ફરવાં ના બહુ હવે !

દેખે યુવાન ફરી સ્વપ્ન નવાઇ જેવું,
તે દેવી તે કબૂતરો નભ[illegible] છે ;

ઊંચે ઝુમે સુરભથી ભરપૂર સ્તંભ,
ને ઝાલરો ચળકતી નભમાં તરે છે.

તે દેવીએ શિર પરે કર આવી મૂકયો,
વીતેલ કાલની કંઇ થઇ ઝાંખી ઝાંખી ;
ત્યાં શોભના પ્રિય રમા હસતી દિસે છે,
તે જોઇને મુખ જરા સ્મિતથી પ્રકાશે.

ગુલાબના પુલ સમું મુખ એ પ્રકાશ્યું,
ને ભાલની ઉપર તેજ રહ્યું છવાઇ ;
"વ્હાલી રમા ! દિલ હવે દિલ સાથ ચાંપ !
"હે શોભના!" લવી ગયો વળી સ્વપ્ન દેખે.

ત્યાં એક હસ્ત કુમળો દિલને અડે છે,
ને એક હસ્ત શિર ઉપર કમ્પી રહે છે ;
જુવાનનાં નયન અર્ધક ઉઘડે છે,
ને નેત્ર એ ગળગળાં સુખથી બને છે.

કાંઈ નવો રસ ત્રણે દિલ એ પિયે છે !
કાંઈ નવા રસ મહીં હૃદયો ગળે છે !
ઘેરાં થતાં નયનને પ્રિય હસ્ત દાબે !
ને ધ્રૂજતા હૃદયને દિલ પ્રેમી ચાંપે !

છાતી પરે પગ પરે લથડી પડી ને
મૂર્છા મહીં ઢળી પડી વળી એ લતા બે ;
મ્હાલ્યાં ત્રણે હૃદય એક જ સ્વપ્ન માંહીં,
સાથે મળી જયમ મળે દરિયે નદી બે.

સંગીત શો મધુર એ કંઇ નાદ સુણે,
બ્રહ્માંડ નાદમય આ સઘળું દિસે છે!
ભાવિ મહીં ચળકતા કંઇ સૂર્ય ભાસે,
બ્રહ્માંડ તેજમય આ સઘળું દિસે છે!

એ નેત્ર ચાર મૃગ શાં વળી અર્ધ ખૂલ્યાં,
ગમ્ભીર ભાવમય એ મળીને બિડાયાં;
વીતી પળો કંઇ અને ફરી શોભનાનાં
છેલ્લાં જ વિશ્વ પર નેત્ર ફરી મિચાયાં.

રજની ગઇ એ, વાયુ ફૂંક્યા! તુફાન થયાં પૂરાં!
ઝળહળ થતો ઉગ્યો ભાનુ! તુષાર ઉડી ગયા!
દીપક ધ્રૂજતા તે બૂઝાઇ ગયા રવિમાં ભળી!
ધપતી ધપતી વ્હેતી વ્હેતી નદી દરિયે મળી!

આ મૃત્યુ! આ પ્રણય ને રસએકતા આ!
આ મધ્યબિન્દુ સહુ જાળની ગૂંથણીનું!
જે પ્રેમ એક જ હતો બહુરંગધારી
તેનો જ આ અસલ રંગ રહ્યો ઝળેળી!

હર્ષ શું ઝિન્દગીમાં ને હર્ષ શું હોત મૃત્યુમાં,
પ્રેમના રંગથી જો ના રંગાયું વિશ્વ હોત આ!

૭–૪–૯૬.

शान्त प्रेम.

નવું આજે કાંઇ તુજ મુખ પરે ને હૃદયમાં!
નવી રીતે કાંઇ મુજ ઉપર દૃષ્ટિ ઢળી પડે!
અહો! બાલુશિરે તુજ કર ફરે તે પણ નવો!
નવાં ગાત્રોએ થઇ નવીન રસમાં આજ પલળે!

બની માતા આજે ગૃહિણી તુજનું આ દિલ વહે,
અહા! એ વાત્સલ્યે તુજ હૃદય આજે ગરક છે;
ફુલેલી છાતીમાં સુખની મગરૂરી છલકતી,
સુખી તું જેવું કો જગત પર ના અન્ય ગણતી!

સુખી તું છે સુખી, મધુર સુખ આમીન તુજને,
અને બાલુ સામે નિરખતી સદા જોઉં તુજને;
ગૃહિણી દેવી તું દિલની મમ માતા પણ થજે,
અહો! કેવું મીઠું પ્રણય સહ વાત્સલ્ય ભળશે.

સૂએ બાલુ ત્હારા કદલી સરખા આ પદ પરે,
અને ત્યારે જેવાં નયન તુજ તેને નિરખતાં,
સખિ! હું યાચું એ નયન તુજનો એકજ રસ,
સૂઉં છું હું જ્યારે તુજ ... પરે શિર ધરીને.

મને વ્હાલાં લાગે ચપલ ... ાાન્ત નયનો,
પતિ હું ને ના ના, પણ હૃદયનો મિત્ર ગણવો;
મને બન્ધુ, વ્હાલો, પિયુ, તુજ પિતા, પુત્ર ગણજે,
અને એ ભાવોથી મમ હૃદયનો આ રસ પીજે.

નહીં દૈવી રીતે હૃદય પ્રણયીનો રસ પીતું,
ખરા સ્નેહે જ્યારે શરીરસુખ સૌ ગૌણ બનતું ;
વસે સ્વર્ગે તે ના અધિક કંઇ આવા પ્રણયથી.
અને સ્વર્ગ તેથી પ્રણયી દિલનું ઇચ્છિત નહીં !

૧૬-૪-૯૬.

જ્વરમાં પ્રિયાને.

અરે ! તું વૈદ્ય કાં તેડે ? ગળે કાં ઔષધિ રેડે ?
ભૂલી વૈદ્યક શું ગઇ ? વ્હાલી વ્હાલી પ્રાણ !
કૂપી અમૃતની પ્રિયે ! તું તું ઔષધખાણ !
ભૂલી તું તો બતાવું હું ! ભરે જલ નેત્રમાં આ શું ?
લલાટે રાખ કર ત્હારો પછી એ તાવ પણ પ્યારો !
વૈદ્ય રહે તેથી પ્રિયે ! આ દરદી મૂંઝાય,
નાડી જો દિલની અને કર તું કાંઇ ઉપાય.
હૃદયનો વૈદ્ય મ્હારો તું ! હૃદય રાજી દરદ તો શું ?
મને આ તાવ સારો છે ! મધુરી હૂંફવાળો છે !
જ્વરથી જોઇ શકાય છે ત્હારૂં હૈયું ! પ્રાણ !
બીજી કોઈ સ્થિતિ [illegible] જ્વર તે મીઠી લ્હાણ !
અરે ! એ લ્હાણ [illegible] ાં ? મને તો ભાવતી એવી !
કડુ કાં ઔષધિ લેવી ? મળે છે જો મધુરી કૈં !
દિલબૂટી તુજથી ઝરે કૂંણા રસની ધાર !
જોવું જો કૈં પારખું તો મુખ દર્પણ ધાર !

મને એ મ્હોં અતિ વ્હાલું, ગરીબ મૃદુ ને ફિકરવાળું!
અહીં અહીં આવ ચુમ્બી લઉં! હવે પગ ચાંપતાં થાકી!
સ્મિત મુખ છે પ્રિય મુજને, શું ના પ્રિય તુજ હોય?
ચિન્તાગ્રસ્ત પરન્તુ આ તુજ મુખ કેવું સ્હોય?
મને મ્હોં એ વધુ વ્હાલું! કંઇ તેમાં નવું પ્યારૂં!
અહાહા! ગોળ ગોરૂં એ જરા શરમાઇને નમતું!
એ મુખ પાસે હોય તો સીહું શું નવ હોય?
તાવ હોય કે કાંઇ હો જે હો તે છો હોય!
પ્રિયે! મુખ એ હસે છે હા! ગયો જ્વર કાંઇ ઉડી આ!
અહીં તું આવ આલિંગું! નયન મૃગ શાં મીચે છે શું?

૧૭-૪-૯૬.

આકાશને.

અહો! કૈં ખેંચાણો તુજ ઉદરમાં આથડી રહ્યાં,
વલોવાતા ગોળા ગણતરી વિનાના ઘૂમી રહ્યા;
ફર્યા એ કૈ કોશો અગણિત ફરીને લય થશે,
હતા જે સ્થાને ત્યાં ફરી નવ અડ્યા વા ન અડશે!

અહો! ન્હાના ન્હાના ટમ ટમ થતા દૂર દિસતા,
અને ન્હાની ન્હાની ગૂંથણી ઝુમખાંની ગૂંથી રહ્યા;
પરન્તુ પાસેથી કદ કદિ મપાઈ નવ શકે,
અને કલ્પી તેનાં મન નવ કદી અન્તર શકે!

અરે ! આવા કેનો લય થઇ જઈ ઉદ્ભવ થશે,
અને ત્હોયે એ સૌ તુજ ઉદરની મધ્ય જ હશે !
અહીં, ત્યાં, ત્યાં દૂરે, તુજ ઉદરનું મધ્ય જ બધું !
નહીં છેડો તેનું નવ કશું હશે સ્થાન વચલું ?

ભરેલું શું ત્હારૂં ઉદર સઘળું પૂરણ હશે ?
અરે ! વચ્ચે સૌ તો અગણિત સ્થળો ખાલી જ હશે !
બધાં આ બ્રહ્માંડો અણુ વત નકી તું ઉદરમાં,
અને ન્હાના લીટા જરૂર અજવાળાં રવિ તણાં !

પછી તો અન્ધારૂં તુજ ઉદર શું ફેલી જ રહ્યું !
વસે છે તું જેમાં ! તુજ ઉદરમાં જે વસી રહ્યું !
જરા તે રેલે, તો પ્રલય સઘળાનો થઇ જતો !
જરા સંકોચાતાં ઉદ્ભવ થતો આ જગતનો !

તમે બન્ને એવાં પણ અમ કને એવું જ કંઇ !
અમારૂં હૈયું એ તમ ઉદર શું છે નકી નકી !
તમારી પાસે કૈં અમ હૃદયનું માપ ન મળે !
તમોને ના માપે જનહૃદય તે માપી ન શકે !

૧૮-૪-૯૬

કૃતઘ્નતા.

ભલે ફૂંકો ફૂંકો પવન તમ જ્વાલા સળગતી !
ભલે વંટોળાની ગગનપડમાં ધૂળ ઉડતી !

સુસાટામાં છોને ગિરિશિખર મ્હોટાં ઢળી પડે !
ભલે સૂર્યે ઢાંકી રજ સહુ દિશા મેલી જ કરે !

ભલે વ્હેતાં વ્હાણે શઢ સહુ ચીરાઈ તૂટી પડે !
પ્રચંડોર્મિ છોને જલધિજલના ઉછળી રહે !
ભલે હોડી ડૂબી ગરક દરિયામાં થઇ જતી !
ભલે જાતી આખી જન સહ રસાતાલ પૃથિવી !

હવે તો હું વૈરી જગત સઘળાનો થઇ રહ્યો !
અહો ! જેને માટે મમ હૃદય બાળી દુઃખી થયો !
કૃતઘ્ની લોકોને કદર નવ કાંઈ હૃદયની !
ન જોવાની ઇચ્છા ! કદર કરવા સાધન નહીં.

તુફાની સત્ત્વો આ કુદરત તણામાં મળી રહું !
બને તો વંટોળો થઇ જગત આ ઉજડ કરૂં !
ગડેડાટો મ્હોટા, કડડ કડડાટો વીજળીના,
મને વ્હાલાં વ્હાલાં પ્રલયધમસાણો પવનનાં !

દયાના, પ્રીતિના, મૃદુ હૃદય ને માર્દવ તણા
તમે લોકો વૈરી, મમ હૃદય લે વૈર કયમ ના ?
હસો રોતાં દેખી ! હસીશ તમને આજ ચગદી !
અહો ! રોનારાં આ મમ નયનમાં જ્વાલ સળગી !

દયા રોનારાંની ઉપર નવ મ્હારા હૃદયને !
ત્હમારૂં રોવું એ કપટમયને ક્રૂર જ દિસે !
ત્હમારાં લોહીમાં મમ હૃદય આ સ્નાન કરશે,
અને ત્હોયે સૌ એ ઘટિત જ થયું એમ ગણશે !

અહોહો! આ મીઠી કુદરત તણી કેવી મૃદુતા ?
અરે ! તેમાં ક્યાંથી હૃદય તમ શીખ્યાં અજડતા ?
ત્હમારે માટે કો હૃદય ભગવું જે કરી રહે,
અરે ! તેને ચીરો ! તમ હૃદય તો ચીરીશ હવે !

સખે ! તેં એ શું આ જિગર ચીરવા ખંજર લીધું!
હતું ખુલ્લું ત્હોયે હૃદય મમ તેં એ નવ દીઠું !
કહું શું લોકોને ? અરર ! સઘળાં પાસર નકી !
વૃથા ઢોળું ત્યાં હું મમ હૃદયનો ક્રોધ જ નકી !

તને તો ના ઓહો ! મુજ જિગર કૈં એ કહી શકે !
મૂક્યું ખોળે માથું પછી કતલનો શું ડર રહે ?
દગો ત્યાંએ ત્યાંએ ! પછી જગતને શું કહી શકું ?
વિના બોલ્યે કાંઇ પણ નવ હું મૂંગો મરી શકું !

ભલે ફૂંકે ફૂંકે અનિલ અથડાયા વગર સૌ !
ગિરિ તો આ રૂનો થઇ જઇ હવે પોલ ઉડતો !
ઘણા વ્હોની સામે અડગ રહીને ટક્કર લીધી,
હવે તે ખેંચાતો તૃણ વત થઈ તાણની મહીં !

જવા સામે પૂરે સરપ સરખો યત્ન કરશે,
હજુ એ ખેંચાતો પણ નવ ખુશીથી કદિ જશે !
અરે ! આશા કિન્તુ જરી પણ રહી ના હૃદયને,
પડ્યો જે નીચે તે જગત કયમ ઊંચે લઇ શકે ?

સખે ! અન્યાયી તું મુજ હૃદયને ને જગતને !
અરેરે ! તેં કીધું જગત કડવું આ હૃદયને !

કૃતઘ્ની તું થાતાં મમ દિલ કૃતઘ્ની થઇ ગયું !
પ્રભુની લીલાને વિષમ ગણતાં એ શીખી ગયું !

તને કૈં કહેવું એ દિલની નબળાઈ મુજ નકી !
વિના સ્વાર્થે પ્રીતિ મમ હૃદયથી ના થઇ શકી !
નકી આશા કાંઈ તુજ હૃદયમાં રાખી જ હશે,
ન તે પૂરી થાતાં મમ હૃદયને આ દુઃખ, સખે !

હશે ! ભાઈ! કિન્તુ હૃદય ત્યજવું તે સુખથી શે ?
ઉછેર્યું મેં ત્હારૂં હૃદય કુમળું દુઃખી ગણીને ;
હવે કાંટા લાગે ! અસર તુજ એ કંટક હજો !
પરન્તુ બીજાથી જરી વધુ હવે કોમલ થજો !

૧૯-૪-૯૬

बालक कवि.

ત્હારી દિસે ચપલ નેત્રની જ્યોતિ, બાપુ !
કીકી ભરી રમતિયાળ હજાર ભાવે !
ત્હારાં સહુ ઉઘડતાં ફુલ શાં સુઅંગો
આ બાલવૃન્દ મહીં કાંઇ જુદાં જ ભાસે !

શોધી રહ્યો નવીન કાંઇ સ્થલે સ્થલે તું,
ને ખેલમાં મચી રહ્યો વળી પૂર્ણ હર્ષે !
તું સર્વ જ્યાં અટકતાં કૂદી જાય સ્હેજે !
ના કાંઇ જોખમ તને નજરે પડે છે !

કેડી પરે વન મહીં સહુ બાલ ખેલે,
ક્યાંએ તું તો ઘૂસી જતો વન માંહીં દૂરે !
વૃક્ષે ચડી ઝરણુ એ વહતું જુએ છે,
ને ત્યાંય કાંઇ નિરખી મશગૂલ રહે છે !

જો એજ માર્ગ તુજ ઝિન્દગીનો ગ્રહે તું,
કેડી મૂકી ભટકવા તું યથેચ્છ ઇચ્છે,
જ્યાં જે જડે ડૂબી જવું જ તહીં તું ધારે,
તો સાવધાની બહુ રાખવી ભાઇ, ત્હારે.

છૂટ્ટું મૂકેલ દિલ જો કબજે રહે ના,
તો પક્ષી પિંજર બહાર ન કાઢજે તું;
એ પંખિડું અજબ છે બહુરંગધારી,
ને પાંખ તીવ્ર બહુ છે નભમાં વિહારી.

કે મેઘમાલ તરવા ગિરિપાર ઉડે
ને સિન્ધુઉર્મિ મહીં ડૂબકી દે ડૂબીને !
ક્યાંએ પડે નિડર પારધિજાલ માંહીં,
ને તોડી એ ઉડી જતું વળી ક્યાંહીં ક્યાંહીં !

દેખ્યું સદા પણ નવીન જ દેખશે તું !
આ દૃષ્ટિ બાલ તણી વૃદ્ધ થતાં ન જાશે !
સૌન્દર્ય નગ્ન થઇ સૌ તુજ પાસ રહેશે,
સૌન્દર્ય સર્વ સ્થલમાં તુજ નેત્ર જોશે.

તુંને અરે ! હૃદય આવું જ છે મળેલું,
તો રાખજે દૃઢ લગામ—સદા કરે તું ;

છે એક બાજુ દુનિયાં સઘળી હઠીલી,
ને એકલો કવિ રહીશ તું એક બાજુ.

છે મિત્ર તું જગત સર્વ તણો થવાનો,
ના લાગવા જગતનો પણ પાસ દેવો !
એ ખેંચશે રિબવશે રિપુ માની તુંને,
ત્હોયે નિભાવ તુજ મૈત્રી સદા સુપ્રેમે.

આ ક્ષાર સિન્ધુ મહીં શોધક મોતીનો તું,
દોરી વિના ઉદધિને તળિયે જવાનું !
ત્યાં મચ્છ સિન્ધુ મહીં વ્હાણ ગળી જનારા !
તોફાન ગિરિમૂલનેય ઉખેડનારાં !

તે રાક્ષસોની ઉપરે પ્રીતિ રાખવાની !
તે રાક્ષસોની સહ સાચવ દૈવ અંશ !
છે યુદ્ધ તો જગવવું: પણ પ્રેમ રાખી !
લોહી લીધા વગર લોહી દઈ જ દેવું !

દોરાઇ છે વળી જવું કંઇ તાંતણાથી !
આજ્ઞા થતાં કુદરતી કહી "ના" શકે ના ;
જેને જનો જગતમાં નબળાઇ કહેતાં,
તેમાં જ છે તુજ થવું પુરુષાર્થ, વ્હાલા !

જે માર્ગથી જગત આ પડી જાય નીચે,
તે માર્ગથી જ જગને લઇ જાવું ઊંચે !
જે ગીત સર્વ નબળાઇ મહીં તું ગાશે
તે ગીતથી જ જગની નબળાઇ જાશે !

તાકાત હોય કરવા સહુ સાહસો આ,
જો મૃત્યુ પાછળય રાખી શકે તું આશા,
તો કેડી છોડી નવી કેડી તું ખેડતો છો,
જા તું ફરી જગતના ક્રમમાં નહીં તો.

૨૦—૪—૯૬.

નદીને સિન્ધુનું નિમન્ત્રણ.

ઘૂઘૂઘૂઘૂ ગિરિ ઉપરથી ઘૂઘવી આવતી 'તી,
મ્હારે માટે હૃદય દ્રવતું ભેટવા લાવતી 'તી;
સર્પાકારે વહતી વનમાં ગીત ગાતી હતી તું,
મ્હારી છાયા સમજી નભને ઉરમાં ધારતી તું.

દીઠા મ્હારા અવર નદીથી હસ્તને ખેલતાં શું?
દીઠી મ્હારી ચડતીપડતી પ્રેમમાં તેં અરે શું?
દીઠી છાપો દિલ પર પડી સર્વ ભૂંસાઇ જાતી?
શું દીઠું કે ત્યજી દઇ મને રેતમાં તુ સમાઇ?

મ્હારા હસ્તો જરૂર નદીઓ અન્યથી ખેલનારા,
ખેંચાતું જે મુજ તરફ ત્યાં દિલ ખેંચાઇ જાતું;
તું એ વ્હાલી ગિરિ પર થઇ આવતી તે ભૂલી શું?
ભૂલી કાંઇ રજ મધુ પિતા પાસથી લાવી તે શું?

રે! વેળાથી ચડતીપડતી કાંઇ પ્રેમેય થાતી!
કમ્પે છે આ, સ્થિર નવ રહે સર્વ બ્રહ્માંડ, વ્હાલી!

વીણા તારો સ્વર શરૂ કરી અન્ત્ય વિરામ પામે,
કમ્પે પાછા નિપુણ કરનો કમ્પ ને સ્પર્શ થાતાં.

રે! ભૂંસાતી દિલ પર પડી છાપ એ કમ્પસ્પર્શે,
ભૂંસી દેવું, ફરી ચિતરવું એજ છે ચિત્ર આંહીં!
ઓહો! આવા નીરસ રસમાં વિશ્વ ને તું વહેતાં!
ત્હારૂં મ્હારૂં જીવિત સરખાં, પ્રેમ ના સમ્ભવે કાં?

મ્હારી થા તું ફરી ઉછળને રેતનાં એ પડોથી!
ના છાજે આ સલિલ મધુરૂં ધૂળમાં રોળવાનું;
હું સંયોગે કટુ થઇશ તું ત્હોય હું નાથ ત્હારો,
રે રે વ્હાલી! નવ મળી શકે ઐક્ય કો અન્ય સ્થાને.

૨૪-૪-૯૬.

વૃદ્ધ ટેલિયો.

પડી 'તી ડાંગ લાંબી ત્યાં ડોસાના પગ આગળે,
બેઠો 'તો માર્ગની પાસે શિલા એક પરે નમી.

કૈનેના એક ખંડેરે દૃષ્ટિ સ્નિગ્ધ હતી ઢળી;
શ્વેત એ પાંપણો નીચે છુપાં અશ્રુ ભર્યાં હતાં.

જરા ધ્રૂજે છે નમી શીર્ષ નીચે,
કપાસના પોલ સમું દિસે તે;
દુઃખે દિસે છે જરી ઓષ્ઠ દાબ્યા,
દુઃખોની રેષામય ગાલ ભાસે.

ચિતાની અગ્નિજ્વાલામાં દીધો છે પગ એક, ને
બીજો તે જો ઉપાડે તો અન્ત ત્યાં સહુ કષ્ટનો.

હું ત્યાં ગયો હૃદય ખેદિત કાંઇ થાતાં,
અશ્રુ દુઃખી નિરખતાં હૃદયે ભરાયાં ;
તે જોઇને દુઃખી ન રાક્ષસ કોણ થાય ?
અશ્રુ વહે જનઉરે જન જોઇ દર્દી.

પૂછ્યું, "ભાઇ! કહીંનો તું ? કહીં ને કેમ જાય છે ?
"ઘટે ના આપવો આવો શ્રમ આ પદને હવે."

વિચારોથી જાગી મુજ તરફ જોયું જરી હસી,
અહો ! કેવું મીઠું હૃદય દુખિયાં એ હસી શકે !
પરન્તુ એ હાસ્યે મમ હૃદયને તો દુઃખ દીધું !
મને તો રે ! લાગ્યું સ્મિત નહિ પરન્તુ રુદન એ !

અને એવું એવું રુદન સરખું હાસ્ય કરતી,
બધાં વૃક્ષોમાંએ રુદન સરખું હાસ્ય ભરતી,
ગઇ વ્હેતી ધીમે અનિલલહરી કો સુસવતી,
અને ડોસો એને શ્રવણ દઇ જાણે નિરખતો !

બોલ્યો ધીમે, "અરે બાપુ ! દુઃખીનાં દુઃખ કાં પૂછો ?
"ન જાણે તે ન જાણે છે વાતોથી દુઃખીનાં દુઃખો."

તહીં હું તો બેઠો દુઃખી દિલ તણી વાત સુણવા,
કહ્યું, "બોલો ! બોલો તમ હૃદયની વાત સઘળી ;
"દયા જોકે છેદી દુઃખી દિલ તણાં ના દુઃખ શકે,
"નકી પંપાળીને જિગર હલકાં તો કરી શકે."

ગાલે કરચલી કમ્પી ને જોઇ મુજ મ્હોં રહ્યો;
હું તેના વૃદ્ધ હૈયાના રક્તને સુણતો હતો.

ટટ્ટાર એ થઇ પછી ક્ષણુ એક વીત્યે,
તે ડાંગને પગથી રેડવી આમ બોલ્યો :—
"રે બાપુ! તું જરૂર સાંભળશે દુઃખો શું?
"શું વૃદ્ધ આ હૃદયને નિરખી શકીશ?

"થોડાં વર્ષો પર બહુ હશે કાળચક્રો ફર્યાં ના,
"તાજી આશા તુજ હૃદયની, રક્ત તાજું હજુ આ;
"હું તો ભાઇ! મરણુ પર છું આંખ રાખી રહેલો,
"મ્હારા મ્હોંની કરચલી બધી જીર્ણ વાતો ગણે કૈં.

"જૂની વાતો, સગજ ઘરડું, હોય શું સ્વાદ તેમાં?
"મૃત્યુ જેવું નીરસ સઘળું લાગશે, ભાઇ! એ તો!
"ત્હારી દૃષ્ટિ ઝળહળ થતા ભાવિમાં બાપુ! ચોટી,
"મ્હારી દૃષ્ટિ ગત સમયના ગાઢ કિલ્લા ઉખેળે.

"બહુ વેળા દુઃખો સ્હેતાં કાટી આ દિલ છે ગયું;
"ભલે ત્હોયે પડો ગાઢાં ઉખેળું તુજ પાસ હું."

છૂટા ન શબ્દો પણુ એ થતા 'તા,
ખંડેરમાં એ નયનો ફરે હજુ;
મ્હારીય ત્યાં દૃષ્ટિ જરાક સ્તંભી,
એ સ્થાન કૈં ગમ્ભીર ભાસતું હતું.

તુટેલ જૂના ગૃહની નિશાની,
ગાઢાં તરુ, નાજુક એક વ્હેળું;

ભાસ્યું મને સ્થાનક ભૂતનું એ,
કે છુપવા ઠોઠ નિશાળિયાનું.

ટક્કાર કિન્તુ થઇ એ ક્ષણમાં ફરીથી
નિ:શ્વાસ એક લઇ દીર્ઘ મને કહ્યું આ:—
"રે મ્હેરબાન! નક્કી મૃત્યુ ભલાનું વ્હેલું:
"ને શુષ્કને સળગવા બહુ કાલ લાંબો!

"આ નેત્ર કૈં નિરખતાં અહીં આસપાસ,
"જેનું કશું નયન જોઇ શકે ન ત્હારાં;
"આ સ્થાનમાં સમયના પલટા કઈ છે,
"રે! સ્થૂલ ભૂમિ પણ કૈં પલટા સહેતી!

"રે ભાઇ! આખર બધાંય મરી જવાનાં,
"લેતું ન મૃત્યુ વળી આપણ એકલાંને!
"જે જે પદાર્થ પર પ્રેમ જનો કરે છે,
"તે તે પદાર્થ પણ તે જન સાથ જાતા!

"તે વ્હાલની અગર ચીજ ફરી જતી સૌ,
"વીતેલની પ્રીતિ તણું ફરતું બધું એ;
"હા! તુર્ત સુન્દર સહુય કુરૂપ થાતું!
"વીતેલની રહી શકે ન નિશાની એ કો!

"'આલાં' કરી મુજ હતી ભગિની સમી કો,
"તેનું જ આ ગૃહ, અહો! મુજ આશરો કો;
"મ્હારો જ ના: પણ ગરીબ સહુયનો આ
"તૂટી પડ્યો કઇંક વર્ષથી આશરો છે.

" એ બ્હેન ! બ્હેન હતી ના મુજને જહાંમાં,
" એ બ્હેન કિન્તુ મુજને પ્રભુએ ધરી 'તી ;
" મ્હારા પડોશ મહીં પુષ્પ હતું ખીલ્યું એ,
" પંપાળવા હૃદયને જ હતું ઉગેલું.

" એનું હશે સુખ નહીં બહુ બોલ બોલ્યું,
" થોડા જ શબ્દ, પણ બિન્દુ બધાં સુધાનાં ;
" એ શાન્ત આર્દ્ર ભગિની સરખી નિગાહે
" કોને કર્યું નવ હશે ઉપકાર ગાતું !

" મ્હારા પછી જગતમાં જનમી હતી એ,
" પાછી જતાં મગર પ્હેલ કરી જ ચાલી ;
" મ્હારે ગૃહે બચપણે રમનાર બ્હેની
" આંહીં હતી, તહીંય બાલક એ હજુ છે.

" મ્હારે ગૃહે ! સમય એ પણ યાદ આવે !
" **બાલ**ાં તણું પ્રિય હતું મુજ ઝૂંપડું એ ;
" એનું અને મુજ હતું ગૃહ સાંકળેલું
" કો પ્રેમથી વળી સમાન અનુભવોથી.

" માતા મને ત્યજી ગઇ મુજ જન્મ થાતાં,
" એ દૂધ વત્સલ ન પામી શકેલ હું છું ;
" બોજો પડચો મુજ પિતાશિર એ વહીને
" થાકી ગયેલ ઉર મૃત્યુ મહીં વિરામ્યું.

" **બાલ**ાં તણા વડીલ બન્ધુ સહે રહ્યો હું,
" એનાંય માત વળી તાત રહ્યાં હતાં ના ;

" કેવાં હતાં હૃદય એ કુમળાં બનેલાં !
" કેવાં સદા મધુર સ્વપ્ન મહીં રહેલાં !

" 'જે સર્વને જગતમાં નવ તે મને છે !
" 'જે ના મને વળી તનેય રહ્યું નહીં એ !
" એવી જ નિત્ય કંઇ વાત અમે કરીને
" ના જાણતાં હૃદયમાં ગળતું હતું શું !

" 'જે અન્યને જગતમાં, નવ તે મને છે',
" એ લાગણી ઉપર વિશ્વ બધું ફરે આ ;
" એ લાગણી નરકસ્વર્ગ તણી જનેતા :
" ને એ વતી જ અમ ઉર ઢળ્યાં પ્રભુમાં.

" પછી તો ભાઇની સાથે કાપવા કાષ્ઠ હું જતો,
" ઉપયોગી થયો માની ઉપાધિ કરતો હતો.

" વસન્તના એક દિને રૂપાળે
" પ્રભાતકાલે વનમાં હતો હું ;
" ભલો અમારો નૃપ અશ્વ માથે
" કને જ દીઠો ફરતો તહીં મેં.

" મને જોઇ ઉભો રાજા, દયાથી મુજને કહ્યું :—
" 'સુખી છે કે ? ગુજારો તું કરે છે તુજ શી રીતે' ?

" કહી સહુ મેં મુજ વાત તેને,
" જરા વિચારી નૃપ આમ બોલ્યો :—
" 'મહેલમાં આજ જ આવજે તું,
" 'દઈશ હું નોકરી બાગમાં ત્યાં.'

" ગયો બ્હેન કને દોડી, કહી વાત કૂદી કૂદી ;
" ભાઇની લઇને આજ્ઞા જોડાયો મુજ બાગથી.

" તહીં બગીચે નૃપ આવતો સદા,
" મને હસીને કંઇ પૂછતો સદા ;
" ભણાવતો ગમ્મતમાં મને કંઇ,
" અને પછી પુસ્તક કાંઇ આપતો.

" સોંપેલ તે મુજ તરુ જલ પાઇ પોષી,
" ચિત્રો નિહાળી મમ પુસ્તક વાંચતો હું ;
" ને ખેલતો ભ્રમરથી ફુલડાં ઉછાળી,
" રે ! એમ કૈંક દિવસો સુખના ગયા ત્યાં.

" અરે ! જે છાયામાં કમનસીબ પક્ષી જઇ વસે,
" તરુ એ તે સૂકે, ગહન ગતિ એવી હરિ તણી !
ઉડી જાતાં છાયા ગરીબ કઇ પંખી રડવડે,
અહીં સંસારે એ બહુ વખત કૈં માલુમ પડે !

" ગઇ સ્વર્ગે ભલી રાણી અમ્બાનો અવતાર એ,
" પ્રિયાની પાછળે ઓહો ! ઝૂરી ઝૂરી ગયો નૃપે.

" ખાવા ધાતાં તરુ સહુ મને, ચેન ના ક્યાંય થાતું,
" હું તો ન્હાસી સમય મળતાં બ્હેનની પાસ જાતો ;
" રે રે ! મ્હારા નવીન નૃપની ક્રૂર છાતી હતી કૈં,
" ના બીજાંના સુખદુઃખ તણું ભાન તેને હતું કૈં.

" પેટને કાજ હું તો ત્યાં ગુજારો કરતો હતો,
" અરેરે ! બન્ધુ એ ત્યાં તો ઓચિન્તો ગુજરી ગયો.

" એ આત્માને પ્રભુ સુખ સદા આપજો સ્વર્ગ માંહીં,
" એ માટે હૈં રુદન કરવું યોગ્ય ના ભાઇ! હાવાં;
" કિન્તુ પેલું વદન કુમળું આંખની પાસ આવે,
" આ ડોસાનાં બહુય વખતે આંસુડાં ખેરવે છે.

" કેવું કૂણું રમત કરતાં જોઇ રહેતું નભે તે!
" ઓહો! પેલું ગગન જહીંથી ભાવિ સર્વે ઘડાતાં!
" જાણે પૂછે નયન મુજને, 'ભાઇ તે ત્યાં હશે શું!'
" મીઠી દૃષ્ટિ જલભર સદા વિસરે કેમ એ તો!

" ત્હોયે એનું વદન હસતું કોઇ દહાડે હવે તો!
" જાણે કોઈ ચમન રચતું હાસ્ય એ હોય ના શું!
" જાણે આંહીં પ્રણય સહ કો શાન્તિ ફેલાવવાને
" એ હૈયામાં પ્રભુકર વતી પૂતળી કો ઘડાતી!

" એ હૈયું તો કુદરત તણા નાદનો દિવ્ય તાર!
" કેવું મીઠું રસમય અને આર્દ્ર કેવું સુરીલું!
" હું તો રેરે! બહુય વખતે માનતો ને કહેતો,
" 'તું નિર્માઇ જરૂર સુખડાં અર્પવા પામવાને'!

" પછી તો બેક વર્ષોમાં લગ્ન બ્હેન તણાં થયાં,
" સુખી છે એ, સદા એવું સાંભળી સુખી હું હતો.

" ત્હોયે બ્હેન સિધાવી તે દિવસથી ના અન્ન ભાવ્યું મને,
" આ સંસાર તણી દિશાય સઘળી જાણે મને ઘૂરકે;
" માતા તાત તણાં ખરાં મરણ એ તે દી ફરીથી થયાં,
" મોજાં અશ્રુ તણા કટું ઉદધિનાં તે વખ્તથી છે ઢળ્યાં.

"અરેરે! હર્ષની લ્હેરી સંકોચાતી વહે નકી!
"અરેરે! કષ્ટની રેલો વધે છે કાલ આજથી!

"હતો પડયો હું દિન એક દર્દમાં,
"તહીં અમારો નૃપ આવીને ઉભો;
"પ્રણામ દેવા નવ ભાન કૈં હતું,
"ઉભો રહ્યો એ, સૂઇ તો રહ્યો જ હું.

"મારી લાતો મને બોલ્યો, 'ચાલ્યો જા શઠ બ્હાર તું';
"આજીજી મેં કરી, કિન્તુ બ્હેરી સત્તા જ એ હતી!

"હવે તો એ નૃપે આજે બિચારો પદભ્રષ્ટ છે;
"ભલો એ છે હવે તો એ કાલના ક્રમમાં પડી.

"ગમે તે અલ્પની સામે, ગમે તે દુષ્ટની ભણી,
"કૃતઘ્ની ને મહા પાપી તિરસ્કારની દૃષ્ટિ છે.

"ગયો ગૃહે હું બની ભૂત જેવો,
"મને પડોશી સહુ પોષતાં 'તાં;
"ગરીબ કિન્તુ સહુ બાપડાં એ,
"ગરીબને પોષી શકે કહીંથી?

"હતી ન સત્તા હૃદયે શરીરે,
"ન કાર્ય હું કૈં કરતો હતો વા;
"અન્તે રડી એક દિને બહુએ,
"વેચી દીધું એ ગૃહ તાતનું મેં.

"પુત્રીને ગૃહને નાણે જેવારો ન થયો કદી,
"પિતૃની ને પ્રભુની કૈં દૃષ્ટિ તીખી તહીં નકી.

"અન્તે રહ્યું ન મુજ પાસ કશુંય ભાઈ,
"એ જન્મભૂમિ ત્યજવા દિન પાસ આવ્યો;
"વ્હાલું હતું જગત ત્યાં હક કૈં ન મ્હારો,
"શ્રીમાન એ તમ સમા સમજી શકે ના.

"રે! સાઠ વર્ષ દિન તે ઉપરે ફર્યાં છે,
"હું ટેલ તે દિવસથી દઈને ભમું છું;
"પ્હેલો જ આદર મળ્યો મુજ બ્હેનઘેરે,
"રે ભાઇ! બ્હેન મુજ એજ બિચારી ક્યાં હાલાં.

"સ્હેવાનું સહી નાખ્યું, બાકી આજ નહીં કશું;
"કપાતું આયુ કષ્ટોથી, મ્હારૂં તો દીર્ઘ છે થયું.

"હશે ભાઇ! હશે ભાઇ! દુઃખી હું નવ લેશ છું;
"જીવતાં હું નથી થાકયો, મોતથીય નહીં ડરૂં."

તહીં સુધી વાત કરી વિરામ્યો,
કિન્તુ હતું એ ઉર કાંઇ ભારે;
કહ્યું ફરી મેં; "હજુ કાંઇ પૂછું,
"એ બ્હેનનું આ ઘર કેમ આવું!"

ડોસો જરા વ્હાલભર્યું હસીને
મ્હારા ભણી શાન્ત નિહાળી રહેતાં,
બોલ્યો જરા એ ઠપકા સમું કૈં,
કેવું પરન્તુ મધુરૂં હતું એ!

"જીજ્ઞાસા કાજ દર્દીની વાતો ના સુણવી ઘટે;
"ઇચ્છા એવી મરેલાંમાં રાખતાં ઠપકો ઘટે.

" કોઇનાં એ દુઃખોમાં છે યોગ્ય ના સુખ પામવું ;
" મરેલાં તો પ્રભુનાં છે તેનું માન જ રાખવું.

" પરન્તુ આપણે સર્વે જાણતાંય નકી જ કે,
" દર્દીનાં દર્દની વાતે આપણું મિત્ર કો વસે.

" દર્દથી જે મળે તે કૈં દર્દની વાતથી મળે,
" દર્દોની કો કથામાં તો દર્શનો પ્રભુનાં જડે.

" દુનિયામાં સદા વીતે તેની આ મુજ વાત છે,
" કલા છે ના, નવું છે ના, રસીલુંય નહીં કશું.

" સુણો, કહું ભાઇ હવે ન થોભું,
" અહીં હતું એજ સુખી કુટુમ્બ ;
" વ્હાલાં તણા એ પતિ સાથ હું તો,
" થોડું રહ્યો કિન્તુ બનેલ મિત્ર.

" ઉદ્યોગની એ પ્રતિમા હતો, ને
" રહેતો બધો દિવસ ખેતરોમાં ;
" સન્ધ્યા થતાં ટેકરીએ ચડી આ,
" ગમ્ભીર સુર્યાસ્ત સદાય જોતો.

" હતું સદા એ સુખ હાસ્ય માંહીં,
" પ્રભાતકાલે નિરખ્યા સમું એ ;
" હતું ભરેલું ગૃહ અન્નથી આ
" ને વૃક્ષ આ દાડિમથી ઝૂકેલાં.

" રહી થોડા દિનો ત્યાં હું યાત્રાએ ફરવા ગયો,
" બહુ ઘૂમી બહુ વર્ષો પાછો ત્યાં ન ફર્યો હતો.

" દુકાળ મ્હોટો મરકી સહે ત્યાં,
" હતો પડેલો ત્રણ વર્ષ પૂરાં ;
" છત્રીશ તેને વરસો થયાં છે,
" હશે તમોને સ્મરણે નહીં એ.

" બધાં હતાં ખેતર છેક સૂકાં,
" કુવા મહીં એ જલ ના રહ્યું 'તું ;
" શહેરો બધાં તો શબના ઢગોથી,
" રોતાં હતાં દર્દ સ્મશાન જેવાં.

" વળી ઉઠી કાબુલમાં લડાઈ,
" ગમ્યું પ્રભુને સઘળું હતું એ ;
" શ્રીમાન કૈ યાચક થઇ ગયા, ને
" ભૂખે મરી કૈક ગયાં ગરીબો.

" હું ઝૂપડાં કૈક ભમી ભમીને,
" પુરૂં કદી અન્ન ન પામતો 'તો :
" તૂટેલ વસ્ત્રોય હતાં ન ત્યારે,
" એ સખ્ત કાળે મરતાં બચ્યો છું.

" હમેશના શોખ તણા પદાર્થો
" વ્હાલાં બધા દૂર કરી કરીને,
" આશા મહીં એ દિવસો ગણન્તી ;
" હર્ષે હતી આ ગૃહમાં રહેલી.

" પરન્તુ તોફાન બીજે ઉન્હાળે,
" આવી પડયું બ્હેન પરે નવું કૈં ;

૧૮૬

“ એનો પતિ સખ્ત જ્વરે ઝલાઇ,
“ પડયો રહ્યો માસ કંઈ બિછાને.

“ ઉઠયો ફરી : માલુમ ત્યાં પડયું, કે
“ હતું રહ્યું કૈંજ ગૃહે ન બાકી:
“ તોફાન માટે ઘરડાં થતાં વા,
“ રાખ્યું હતું કોસિર કૈં કરી જે.

“ વળી વધ્યું બાલક એક ત્યારે
“ કાંઇ વધારે તકલીફ દેવા ;
“ શ્રીમાનનાં ઇચ્છિત બાલકો તો
“ ગરીબને દર્દ સમાં બને છે.

“ પંખી ચુગે ટેકરીઓ ભમીને
“ દાણા પડયા જે વિખરાઇ આંહીં,
“ તેવાં જ ટોળાં કણબી તણાં કૈં
“ અહીં તહીં પેટ ભરી રહ્યાં ’તાં.

“ પરન્તુ જેનું ગૃહ પૂર્ણતામાં
“ ભર્યું હતું આજ સુધી સદાએ,
“ ના જ્યાં હતી ભાવિ તણીય ચિન્તા,
“ અસહ્ય તેને પલટો થયો આ.

“ પટેલ દ્વારે ઉભી સુસ્ત આ તો
“ આનન્દ દેનાર દુવાય ગાતો ;
“ જૂનો હવે હર્ષ ન કિન્તુ પામી
“ ચાલ્યો જતો ખેતરમાં ...

" ઊંડા કુવામાં નવ કોસ ખેડી
" ન્હાસી જતો ગામ મહીં કદી તો ;
" ટૂંકા હતા જે દિવસો ઉન્હાળે
" બન્યા હતા દીર્ઘ હવે શિયાળે.

" તેના હવે હર્ષ બધાય ડૂબી
" હૈયા મહીં ના રસ પૂરતા 'તા ;
" ટેવાયલું હર્ષ મહીં રહેવા
" તે હર્ષ જાતાં અરધું મરે છે.

" રીસાળ ધીમે ઉર એ થતું 'તું,
" કઠોરતા બાલક સાથ આવી ;
" રમાડતો બાલકને કદી તો
" તેમાંય કૈં ક્રૂર જ ભાસતું 'તું.

" એ બાપડાં બાલકનાં સુખોને
" બાલાં બિચારી શકતી ન જોઇ ;
" તેણે મને આમ રડી કહ્યું 'તું—
" 'એ હાસ્ય જોઇ મરતી જળી હું'."

અહીં સુધી કહી પાછો ડોસો એ અટકયો જરા,
બાગનાં વૃક્ષની સામે જોઇ શાન્ત વદ્યો ફરી :—

" અહીં મધ્યાહ્ને આ જગત સઘળું ગાઢ સુખમાં
" દિસે લેતું ઝોકાં, સહુ ગમ બધું શાન્ત સરખું ;
" દિસે છે અત્યારે જગત પર આરામની ઘડી,
" અને ના સૂતું તે રમણીય બધું હર્ષમય છે.

" અહીં જન્તુટોળાં ગણુ ગણુ ઉડે વૃક્ષવિટપે,
" બધાં એ શાન્તિથી મધુર સુરીલો મેળ રચતાં;
" અરે! ત્યારે કાં આ ગમગીન રહે વૃદ્ધ નયનો ?
" ઘટે ના આ દેવાં રુદન કરવા આપણુ ઉરો.

" ઘટે વ્હોરી લેવી નહિ જ નબળાઈ જન તણી
" ગયાં સ્વર્ગે તેનાં દરદ બહુ જૂનાં સ્મરી સ્મરી ;
" મરેલાંનાં સંત્યો મરણુ સુધી ના ના મળી શકે,
" અને રાહા જોવી વધુ પણુ કશું ના થઇ શકે.

" પ્રભુના આરામો ઉપર નયનો બન્ધ કરતાં
" ઘટે ન્હાની વાતો ઉપર નવ આંસુ ટપકવાં ;
" અહીં ઘોળી કાંઇ દુઃખમય વિચારો હૃદયમાં
" અરેરે ! શાને કૈં દખલ કરવી આ કુદરતે ?

" અંજલી ગમગીનીની સદાએ અરપ્યા થકી
" પ્રભુની પામવા પ્રીતિ-બિન્દુ હર્ષ તણું વધુ."

એ બોલ એ વૃદ્ધ મુખે ગભીરી
કૈં શાન્તિ, કૈં હર્ષ સ્ફુરાવતા 'તા ;
એવું હતું કૈં નરમાશવાળું
મ્હેરા મહીં એ વિલસી રહેલું.

ભૂલી ઘડી વાત ગયો જ હું એ,
કૈં વાત બીજી જ કરી ઘડીક ;
એ વૃદ્ધ મ્હોંને નિરખી રહેતાં
તૃપ્તિ નવી કૈં ઉર પામતું આ.

એ બાઇની વાત પરન્તુ તુર્ત
જાગી ઉઠી આ ઉરમાં ફરીથી;
સ્નેહી તણી વાત ન હોય જાણે
તેવો થયો હું સુણવા અધીરો.

વિનન્તી મેં કરી તેથી ડોસાએ સ્મિત સિષ્ટથી
રામનું નામ લઇને વાત તુર્ત શરૂ કરી :–

"એવી રીતે આ દિવસો સુધી એ
"બાલાં હતી શાન્તિ મહીં રહી જ્યાં,
"તે આ ગૃહે તે સમયે ફરીથી
"હું દૂર દેશો થકી આવતો 'તો.

"આ વૃક્ષને દૂર થકી નિહાળી
"આનન્દ ના આ ઉરમાં સમાતો ;
"ઉતાવળે મેં પગલાં ભરીને
"ધીમે લઇ આ ખડકી ઉઘાડી.

"પરન્તુ એ બ્હેન કને ઉભો તો
"એ તો રહી ચૂપ જ જોઇ હુંને !
"મ્હોં ફેરવી દેઇ પછી નિમાણું
"રોઇ પડી બાપડી એ અરેરે !

"બેસી ગઇ એ મુજ પાદ પાસે,
"શું આ થતું 'તું, સમજ્યો નહીં હું ;
"ઉઠી પછી આખર નામ મ્હારૂં
"કેવું કંઇ બોલી હતી અધૂરૂં !

" જાણે હતાં એ ઉરમાં હજારો
" દર્દો ભરેલાં ન સહાય એવાં ;
" જાણે હતું કોઇ ન પાસ એને
" એવાં દુઃખોમાં કંઇ વાત કહેવા.

" એ નેત્રનો સ્નેહ દુઃખે જળેલો,
" ન્હાડો સમી આફતથી ગળેલો,
" એ દૃષ્ટિ સાથે મુજ કાળજામાં
" ચોટી જતો 'તો તણખા સમો કૈં.

" હૈયા મહીં કૈં ડુસકાં ભર્યાં 'તાં,
" ઘડીક તો બોલી શકી ન એ કૈં ;
" દેઇ શકયો હું પણ ના દિલાસો,
" મનેય ના ભાન રહ્યું કશું એ.

" એનો પતિ ક્યાંહીં હતો દીઠો મેં ?
" એવું મને આખર સ્પષ્ટ પૂછયું !
" આશ્ચર્ય ને બીક મહીં ગળ્યો હું,
" શકિત હતી ઉત્તર આપવા ના.

" કિન્તુ પછી સ્પષ્ટ વિશેષ બોલી,
" કે એ હતો ન્હાસી ગયેલ ક્યાં એ ;
" તેને ન બે માસ હતા થયેલા,
" સૂનું થયું આ ગૃહ ત્યારથી છે.

" રોતાં દિનો બે દુઃખમાં ગયા, ને
" ત્રીજે પ્રભાતે હજુ ઉઠતી 'તી ;

"ત્યાં કોથળી એક કને જ દીઠી,
" જાણે ધરી એજ ગયેલ હોય !

" એ ઉઠતાં વેંતજ હાથ આવી,
" જેમાં હતું કાંઇ સુવર્ણ રાખ્યું ;
" એ કોથળી લેંઇ મને બતાવી,
" **આ**લાં ફરી રોઇ અને કહ્યું આ :—

" ' એ જોઇને ધ્રૂજ મને વછૂટી,
" ' સાચું જ મ્હારા ઉરમાં વસ્યું કેં ;
" ' સન્ધ્યા સુધી તોપણ હું અધીરી
" ' રહી અને એજ સુણ્યું પછી મેં.

" ' કહી ગયા 'તા મુજને કહેવા
" ' તે કોઇએ આવી મને કહ્યું, કે
" ' જ્યાં થાય છે કાબુલમાં લડાઇ
" ' ત્યાં એ નવા લશ્કર સાથ ચાલ્યા.

" ' છેલ્લીય મ્હારી પણ ભેટ લેવા
" ' કઠિન હૈયું ન કરી શકયા એ ;
" ' મને ગયા એમ જ એ ત્યજીને,
" ' કાંઇ પછી ના ખબરે મળ્યા છે.

" ' એને હશે બીક ઉરે અરેરે !
" ' કે હુંય લેઇ મુજ બાલકોને
" ' એની સહે ઉજ્ર કરી જઇને
" ' મ્હાડા મહીં કયાંહીં મરી જઇશ.'

" કહ્યું મને અશ્રુ ભરી ભરી સૌ
" ને અશ્રુ માંહીં જ રહી વિરામી ;
" ચીરા બધા એ ઉરના નિહાળી
" ત્રોફાઇ મ્હારૂં ઉર આ જતું 'તું.

" હું તો ન નેત્રે ઉંચકી શક્યો આ,
" દ્હાબ્યાં હતાં અશ્રુ કઠોર યત્ને ;
" કિન્તુ પછી શાન્ત થયો સુણીને
" આશાની વાતો કંઇ એજ મ્હોંથી.

" થોડી જ વેળા મહીં ત્યાં વધારે
" વિચાર આશામય કૈં ઉઠ્યા 'તા ;
" શ્રદ્ધાલુ બાઇ ચડી એ વિચારે
" હર્ષાશ્રુમાં ડૂબતી દિસતી 'તી.

" જૂદાં પડ્યાં તુર્ત અમે પછી તો,
" એ તો રહી ત્યાં ગૃહકાર્યમાં કૈં ;
" મને હજુ પૂર્ણ જ સાંભરે છે,
" આવી હતી વાડ સુધી અહીં એ.

" ને હું જતાં દૂર ફરી પુકારી
" આનન્દથી આશિષ આપતી 'તી ;
" કેવી થઈ 'તી સુખણી પૂરી એ
" જ્યારે બની એ જલપૂર્ણ નેત્રે !

" વસન્તના એ દિવસો હતા, ને
" હું તો ગયો દૂર ફરી ભમન્તો ;

" છાયા મહીં ને તડકા મહીંએ
" કે એકલા આ પગ ચાલતા 'તા.

" ક્યારે થતાં 'તાં ઝરણાં સખાઓ,
" ક્યાં ઝાંઝવાંઓ રણ અર્પતા 'તાં;
" મ્હારા વિચારો સુખ કે દુઃખોમાં
" પ્રસંગ સાથે પૂરતા હતા કે.

" જ્યારે થયાં પૂર્ણ દુકાળયુદ્ધો,
" જ્યારે નવા મેઘ ચડ્યા આકાશે,
" ત્યારે ફરી આ ગૃહની ભણી હું
" કે માસ વીત્યા પછી આવતો 'તો.

" નીલાં હતાં ઘાંસ નવાં જ ફૂટ્યાં,
" તાજાં બની કૈ ઝરણાં કૂદન્તાં ;
" ગાતી હતી વાંસળીઓ ફરીથી,
" આશ્ચર્ય જેવી દુનિયા બની 'તી.

" દ્વારે ઉભી અન્દર મેં નિહાળ્યું,
" છાયાલાં હતી ના ગૃહમાં જણાયું ;
" ત્યારે હતો પત્થર બાગનો આ,
" બેઠો તહીં રાહ નિહાળતો હું.

" ગુચ્છા ફુલોના લટકી રહ્યાં 'તા,
" લતા હતી વૃક્ષ પરે ચડેલી ;
" કિન્તુ બધા ચોક પરે અહીં ત્યાં
" કુતેલી ને દર્ભ હતાં ઉગેલાં.

" એ સ્વચ્છતા ખોઇ હતી બગીચે,
" સૂકેલ પર્ણો વિખરી પડયાં 'તાં ;
" ત્યાં ડોકિયાં કાકિડીઓ કરીને
" આનન્દથી ચોગમ દોડતી 'તી.

" હોલો સુખે ઘૂઘવતો હતો ત્યાં
" માળો કરી એ નળિયાં મહીંથી ;
" જે પુષ્પ સંભાળથી ઉગતાં, તે
" ઢળ્યાં હતાં સૌ કરમાઇ નીચે.

" ઘેટાં તણી ઊન કમાડ પાસે
" ચોટી રહી 'તી વળી ઉડતી 'તી ;
" ત્યાં છેક એ ઊમર પાસ બેસી
" લેતાં વિસામો નકી રાત્રિએ તે.

" આલાંનું એ બાલક ઓરડીમાં
" રોતું હતું ચીસ કરી કરીને ;
" વાયુ સમું બૂમ કરી બિચારૂં
" પોતાની મેળે થઇ શાન્ત સૂતું.

" બેઠો ઘડી ને ફરતો ઘડી હું,
" ઉદાસ કિન્તુ સહુ ભાસતું 'તું ;
" ગમી તણી છાય હજાર હૈયે
" છાઇ અને યત્નથી ના જતી 'તી.

" મ્હારો નહીં કોઇ પિછાનવાળો
" મ્હારી કને આવી ઘડીક ઉભો ;

" બાલાં તણી વાત કરી કહ્યું, કે
" એ તો હવે કૈં રઝળ્યા કરે છે.

" ઉદાસ ચિન્તામય કાળજાથી
" કલાક બેચાર તહીં જ બેઠો ;
" સન્ધ્યા ઢળી, રાત્રિ પડી છતાંએ
" બાલાં તણાં ના પગલાં સુણ્યાં મેં.

" અન્ધાર જ્યારે સહુ પાસ વ્યાપ્યો,
" અન્તે દીઠી આવતી બાઇને મેં ;
" રે રે ! ફર્યું એ સુખડું હતું કૈં
" ને એ હતાં ગાત્ર સૂકેલ સર્વે.

" જોઇ મને તુર્ત જ પાસ આવી,
ગી મને દ્વાર ઉઘાડી કહેવા :—
ટાકાઇ રહેવું તુજને પડયું કૈં
રે ભાઇ ! તે તું કરજે ક્ષમા હો !

પરન્તુ હું તો બહુએ દિનોથી
અહીં તહીં કૈં ભટક્યા કરૂં છું ;
ને એટલું તો સમજ્યુંય છું, કે
શોધ્યું સદા તે નહિ લાધવાનું".

મ્હારી કને વાળુ પછી બિછાવી
અશ્રુ બલે સર્વ ગળી કહ્યું, કે—
" ' હું દૂરનાં ખેતરમાં ભમું છું,
" ' પાછી ફરૂં તે પ્રભુની કૃપા છે.

" ' આ મ્હોં પરે જોઇ રહ્યો દુઃખે તું,
" ' ખરે જ છે કારણ દૃષ્ટિને એ ;
" ' મ્હારૂં ગયું છે બદલાઇ હૈયું
" ' ભમી બધો કાળ ગુમાવતાં આ.

" ' આ બાપડા બાલકને અરેરે !
" ' રોઈ હશે મેં નુકશાન કીધું ;
" ' બેભાનને માફ પ્રભુ કરે છે,
" ' મ્હારોય છે દોષ નહીં બહુ તો.

" ' રોતાં સૂઉં ને રડતાં ઉઠું છું,
" ' તે આ પંશુડું નિરખી રહે છે ;
" ' આ તો વહે અશ્રુ સદાય જાણે
" ' હું ના બની અન્ય શરીર જેવી.

" ' લાગે મને હું ન મરીશ કો દી,
" ' જીવીશ તો હું પ્રભુ પાસ માગી
" ' જે જોઉં તે જોઇ બધુંય રહેવા
" ' છાતી હવે વજ્રની પામવાને '.

* * * *

" સાહેબ, એને નિરખો તમે તો
" જાણું નકી ભૂલી કદી ન જાશો ;
" એ વાત આજેય તરી નિગાહે
" ભાલા સમી ખૂંચી રહે મને તો.

" મ્હારી દિસે વાત બહુ જ લાંબી,
" થાકયા હશો એ સુણતાં કદાચ ;

" એ બાઇ કિન્તુ બહુ વાર મ્હારા
" હૈયા મહીં ભૂત સમી ઉઠે છે.

" એની ભલાઈ વિસરી શકું ના,
" રોતાંય કો દી અટકી શકું ના;
" ઓચિન્તી એ બ્હેન સદાય હૈયે
" સ્વપ્ના સમી આવી રહ્યા કરે છે.

" હા ! જોઇ જો એ સુખને શકો, તો
" પછી તમે ના હસશો કદીએ ;
" એ નેત્ર તો નિત્ય ઢળેલ રહેતાં
" સૂકેલ કે અશ્રુ થકી ભરેલાં.

" અને મને પીરસતી હતી એ,
" ત્યારેય જોતી મુજ મ્હોં ભણી ના ;
" કૈં પૂછતાં ઉત્તર આપતી, તો
" કેવો દુ:ખી દાહભર્યો અવાજ !

" રૂંધાયલું ચિત્ત બધું હતું એ
" કો એક અશ્રુમય તાન માંહીં,
" આ વિશ્વના બાહ્ય પદાર્થ સર્વે
" જેને દિસે સુસ્ત સ્મશાન જેવા.

" નિ:શ્વાસ એ નાખતી 'તી બિચારી,
" કિન્તુ દિસે ના ઉરની ગતિ એ ;
" નિ:શ્વાસ કો સાંભળતો હતો, તો
" ના જાણતો કેમ કહીંથી આવ્યો !

* * * *

" પ્રભાતકાલે મુજ ડાંગ લેઇ
" બ્હાલાં તણી માગી રજા, અને મેં
" એ બાપડા બાલકને ઉપાડી
" ચુમ્બી લીધી એક કપાલ માથે.

" બ્હાલાં બિચારી નિરખી રહી એ
" ને નેત્રમાં નીર ભરાઇ આવ્યાં ;
" ખેલ્યા સમું બાલકને કંઇક
" મેં આપતાં બિન્દુ ખરી પડયાં એ.

" આશિષ એને દઇને જતો 'તો,
" આભારમાં એ શિર કૈં નમ્યું 'તું ;
" આશાય દેવા હજુ હું ઉભો 'તો,
" તેને હતી જે ઉપયોગની ના.

* * * * *

" પાછો ફર્યો હું ગૃહની ભણી આ
" થોડા દિનો આંહી તહીં ભમીને ;
" ના જાણતી કૈં જ વધુ હતી એ,
" હતી છતાં શોધ મહીં ભમન્તી.

" ક્યાંએ હશે એ જીવતો હજી તો
" ના જાણતી કે જીવતો હશે એ ;
" એ જો હશે ક્યાંય મરી ગયેલો,
" ના જાણતી કે ગુજરી ગયો છે.

" એ પૂર અશ્રુ તણું ખાળતાં તો
" જેવી હતી તેવી જ ભાસતી એ ;

" જોઈ છતાં એ ગૃહને ન હું કાં
" જાણી શકું પૂર્ણ જ ફેરફાર ?

" વાડી તણું જંગલ એ બન્યું 'તું
" દહાડેય ઘેંઢાં ચરતાં હતાં ત્યાં ;
" ત્યાં દિવસે ઘૂવડ શાન્ત બેસી
" એ અન્ધ નેત્રો ચમકાવતું 'તું.

" દૌર્બલ્યની એ ગૃહમાં નિશાની
"ગઈ હતી સૌ પથરાઇ જ્યાં ત્યાં ;
" વ્યવસ્થ કાંઈ જ રહ્યું હતું ના,
" ને છો બધી ઊંદર ખોદતા 'તા.

" એનો પતિ ડાંગ ખૂણા મહીં જે
" જ્યાં રાખતો ત્યાંજ હતી પડેલી ;
" જે ખીંટીએ પાઘડી ટાંગતો તે
" ટીંગાયલી ત્યાંજ હતી રહેલી.

" શીખ્યું હતું બાલક મા કનેથી
" નિઃશ્વાસ લેવા રમતાં સૂતાં વા ;
" એનાં હતાં અંગ ગળેલ સર્વે
" ને દી બધો એ કરતું રહ્યા કૈં.

" એને શિરે હસ્ત ધરી વદી એ–
" 'આશા મને બાલકની નથી આ ;
" 'એના પિતાને નિરખી શકે એ–
" 'એવું પ્રભુએ નિરમ્યું દિસે ના.

"'એ કાજ હુંએ જીવવા ન ઇચ્છું,
"'નસીબ સૌનું સહુ સાથ બાપુ!
"'હું તો હવે ભાઇ મરી જઇશ
"'થોડા દિનોમાં: સુખી એ વિચારે.

"'આનો વડો ભાઇ પટેલ પાસે
"'વાડી મહીં નોકરીએ રહ્યો છે;
"'દાદા દયા એ પર પૂર્ણ રાખે,
"'આનુંય કૈં એમ થઇ રહેશે.

"'માતા વિના ઉછરતું બિચારૂં
"'રોવા જ તે જીવ ધરી રહે છે;
"'એવુંય આ કાજ હશે લખેલું,
"'વાતો વધુ તો પ્રભુ જાણનારો.'

* * * *

"વર્ષાઋતુમાં ફરી આ ગૃહે હું
"આવ્યો હતો: છેલ્લી જ વાર એ તો;
"ભીની હતી છો, નળિયાં હતાં ના,
"તૂટી પડી થાંભલીઓ હતી કૈં.

"સ્વર્ગે ગયું બાલક એ હતું, ને
"બ્હાલાં મને આમ કહી રડી 'તી,—
"'એ તો ગયું, હું સુખણી થઈ છું,
"'હવે મને ના પરવા કશાની.

"'એનીય શોધે ન હવે જતી હું,
"'કો દી છતાં આ મન ના રહે છે;

"'કોશો ઘણા કો દી ભમી વળું છું,
"'ને મોતની રાહ સદાય જોતી.'

"કહી કહી કૈં અટકી જતી એ,
"ઘેલાં દૃગો સજ્જડ ચોટી રહેતાં;
"એ જોઇને હું ડરતો હતો કૈં
"ને અશ્રુ ખાળ્યાંય રહી શકયાં ના.

"તેણે કહ્યું આમ હસી લૂખું કૈં,
"છેલ્લા જ એ શબ્દ સુણ્યા હતા મેં:—
"'તું ભાઇ! જે કૈં સમજી ડરે છે,
"'તેમાં જ મ્હારી સહુ આશ હાવાં.

"'ઘેલાં થઇને દુખિયાં મરે છે,
"'ઘેલાઇ ને મોત દવા પ્રભુની;
"'હવે ફરી આપણ ભેટશું ના,
"'હાવાં સુણું મૃત્યુ તણા અવાજ.'

* * * * *

"એ તો બિચારી દશ વર્ષ આમ
"ઝૂરી અહો! એ દશ વર્ષ પૂરાં;
"કેવા હશે એ ભડકા દુઃખોના!
"તોબા પ્રભુ! એની કળા જ ન્યારી!

"રડી રડી ઘેલી સમી ભમન્તી
"ગલાઇ અન્તે શરદી વતી એ;
"છેલ્લી હતી આ ગૃહની નિશાની
"તે એ ઋતુમાં પ્રભુ પાસ ચાલી.

"એનો પતિ જ્યારથી ન્હાસી ચાલ્યો,
"સમારવું આ ગૃહ જાણતું ના;
"અને અહીં ધૂલ સહીં ભળી તે
"આજે જુઓ તેમ પડી રહ્યું છે."

* * * * *

મ્હારાં થયાં ગળગળાં નયનો: કહ્યું મેં,
"ચાલો ગૃહે મુજ અને તહીં શાન્તિમાં રહો."
તેણે કહ્યું, "શ્રમ હવે ઉતરી ગયો છે,
"આ ડાંગ લેઇ ફરી ચાલીશ હું અગાડી.

"બહુ વર્ષો ભમી કાઢયાં, હવે ટેવ ફરે નહીં;
"સુખી રહેજો," કહી એ તો અગાડી ચાલતો થયો!

અત્યારે એ મુખ નયનની આગળે એ તરે છે,
ઓહો! કેવું દુઃખમય છતાં શાન્તિમાં વાસ એનો!
રે! અત્યારે પગ ડગુડગુ ચાલતા એ હશે શું!
કે કૈલાસે પ્રભુપદ કને શાન્તિમાં મ્હાલતા શું!

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ સુખી હશે શાન્ત આત્મા નકી એ,
જ્યાં હો ત્યાં હો પણ હૃદય કૈં બોધ દેતું હશે એ;
શ્રીમાનોને ગરીબ દિલની વારતા શીખવીને,
જ્યાં હો ત્યાં હો પણ પ્રભુ કને દોરતું કૈં હશે એ.

૨૯-૪-૯૬.

ગુનેહગાર.

દાવો :—

" ગુનેહગારે કદમ તારે ઝુકાવ્યું શિર છે ! દિલબર !
" અરે ! ખંજર દીધું કરમાં છતાં ના ઘા હજુ કાં કર ?

" ગુનાહ પર શી રહમ ? માશૂક ! કતલ કર એ હુકમ હકનો !
" ડરે તો દે મને ખંજર ! ઝબેહ આ દિલ કરૂં હું તો !

" ઉગામે ના ! ન ફેંકી દે ! ન થા ગુલ, યા ન થા કાંટો !
" ના માફી દે ! જખમ ના દે ! રડી શું આસ આંસુ દે ?

" દયા છે તો ન કાં પ્રીતિ ? ન કૈં તો શું ન ઇનસાફે ?
" અરેરે ! ક્રૂર માયાળુ ! મને ઇનસાફ કે દિલ દે.

" ન છે કૈં વસ્લનો દાવો ! કતલ કર એ મને લ્હાવો !
" અદલ કર યા ફઝલ કર તું, કંઇ તો ફૈસલો દેવો !"

ઉત્તર :—

" કરૂં શું હું ? અયે ઝાલિમ ! અરે ! ત્હારૂં જ આ ખંજર !
" ખરે દિલ આ હુલાવ્યું તે અહોહો ! આજ છે ખંજર !

" અરેરે ! દર્દ એ દિલબર ! હું જાણું છું, હું જાણું છું !
" વળી ત્હારી જ આ ગરદન જહીં હું ખાઝતી હરદમ !

" કતલ થઇ છું ! કતલ કરીને કતલ ફરી થાઉં શું ? દિલબર !
" અરે ! જો હોંશ એવી તો કતલ કર આ રહ્યું ખંજર !

" વળી ખંજર શે ફેંકી દઉં ? હતું તે એક દી સીને !
" પડે નીચે બને ટુકડા ! ગયો છે તું ! ન ખોઉં તે !

"ભલા ઇનસાફ શું આપું ? અરે આ દિલ છે આપ્યું !
"મગર રે ! એ જિગર ત્હારૂં ગયું તે શી રીતે રાખું ?"

યાચના :—

"અરે ! તો આસ શું ઉભી સદા રહેશે લઇ ખંજર ?
"કદમમાં મોત માગું તે નહીં શું આપશો, દિલબર ?

"નહીં તડપું ડરે છે કાં ? તું દે કાતિલ કે બોસા !
"હવા આ વાય છે બીજી ! ગયો દિલબર મળે ના ના !

"જિગર આ ફાટશે, માશૂક ! અને તું દેખશે ચીરા !
"રહેવા દે તું જોવું એ ! જિગર ત્હારૂં કરી લેને !"

સ્વીકાર :—

"ભલે તો લે સુખે ચુમ્બી ! તને હું આવ ભેટું છું !
"મગર અફ્સોસ ! દિલ આ તો નહીં ભેટે, નહીં ભેટે !"

ભેટ :—

"અહાહા ! શી ખુમારી છે મને આવીય આ ભેટે !
"વફા છું તો પછી, માશૂક ! જિગર પણ ભેટ એ લેશે !"

૩૦-૪-૯૬.

ડોલરની કળીને.

અહો ! ન્હાની પાંખે મધુપ તુજ આવે લપટવા,
પરન્તુ એ ગાઢી મધુર સુરભે મૂર્ચ્છિત થતા !
નશામાં જાગીને તુજ તરફ કેવા ઉડી રહે !
શકે ના આલિંગી મગજ તર દૂરે થઇ જતાં.

ભમે ગુંજી ગુંજી, તુજ મુખ નિહાળે સ્મિતભર્યું;
અહો! કેવું ખીલે! સુરભભર કેવું મહકતું!
ઇશારે ભોગીને લટ્ટુ કરી દઇને નચવતું!
હસે સન્ધ્યા સાથે! અનિલલહરીથી ઝૂલી રહ્યું!

અરે! માળીની છે તુજ તરફ દૃષ્ટિ પણ નકી,
પરોવી દેશે એ ચૂંટી લઇ તને દોરની મહીં!
છતાં એ ત્હારૂં તો મધુર મુખડું તું હસવશે!
નકી તું જાણે છે સુરભ તુજ આ સાર્થક થશે!

તું ક્યારથી બરફના જલથી સિંચાશે
આ મ્હેકની મધુરતા બમણી કરીને;
વેણી મહીં લટકશે તુજ પાંખડી એ
હા! પારદર્શક સુ સુન્દરી કંઠ પાસે.

રોમાંચમાં અગર તું મકરન્દ છાંટી
કર્ણે રહીશ પ્રતિબિમ્બિત ગાલમાં થઇ;
નિદ્રસ્થ મ્હેકથી કરી પિયુપ્રેયસીને,
ત્યાં શ્વાસથી પિયુ તણા કરમાઇ જાશે.

અંહીં તો કૈં લાંબું તુજ જીવિત છે જો રહી શકે,
અરે કિન્તુ ત્હારી સુરભ અનિલોમાં ઉડી જશે;
કને માળી આવે ત્યમ ત્યમ અહો! તું હસી રહે,
તને વ્હાલું ના ના જીવિત પણ પ્રીતિ નકી હશે.

તને લાગે મીઠું જરૂર મરીને સાર્થક થવું,
નકી ત્હારૂં હૈયું રસ અનુભવી શોધી જ રહ્યું;

તને મૃત્યુ એ છે મધુર કંઇ સત્કાર મળતાં,
તને ભાવે મૃત્યુ પ્રિયતમપ્રિયાની રમતમાં !

પ્રભુ આવી હોંશો જરૂર તુજ પૂરી જ કરશે,
વૃથા કાંઇ કોની નવ પ્રબલ ઇચ્છા કદિ બને ;
અરે પ્યારી ! તુંને મમ પ્રિયતમાને દઇશ હું,
નહીં સૂંઘી તારી સુરભ મધુરીને લઇશ હું.

૧-૫-૯૬.

પ્રિયા કવિતાને.

મને વ્હાલી લાગી, પ્રથમ મળતાં હું તુજ થયો,
હસ્યું તારૂં મ્હોં ને તુજ સ્મિત મહીં હું મળી રહ્યો ;
તને ભેટું એવી મમ હૃદય ઇચ્છા કરી રહ્યું,
વળી ત્હારાં નેત્રો અનુકૂલ દીઠાં ને ચળી ગયું.

અરે ! તું તો દેવી, જન ગરીબ હું પામર નકી,
શકું જોઇ એ હું કયમ હૃદયની તે તુજ દ્યુતિ ?
ઢળ્યાં મ્હારાં નેત્રો વળી પ્રિય તું એ દૂર જ ઉભી,
પડ્યું આ હૈયું તોપણ લપટી ત્હારા પદ મહીં.

સ્વીકાર્યો તેં મુજ પ્રણય ને કાંઇ હું પાસ આવ્યો,
ખોળે ત્હારે હૃદય ધરવા કમ્પતું પાસ લાવ્યો ;
ભેટું માની કર પણ કર્યો દીર્ઘ મેં એક, વ્હાલી !
કિન્તુ તું તો નભ તરફ રે ! ઉડતી ક્યાંય ચાલી !

જોયું ઊંચે! કયમ ઉડી શકું? પાંખ આવી હતી ના!
"તું કયાં હું કયાં!" હૃદય દ્રવતું છેક તૂટી પડયું આ!
રેરે! ત્યારે પ્રતિકૂલ હતો સર્વ સંસાર, વ્હાલી!
મૂર્છા આવી નિરખી દિલની ભાંગતાં આશ છેલ્લી.

પછી ત્હારો જાણી મમ શિર લઇને તુજ કરે
મને તું આલિંગી! ભ્રમણ સહુ ભાંગ્યું હૃદયનું!
ફર્યો ઊંચે નીચે અખિલ ભુવને હું તુજ સહે,
અહો! હર્ષે હર્ષે હૃદય મમ ફૂલી ધડકતું.

પછી ધીમે ધીમે તુજ અવયવો આ પલટતા,
મને ભાસ્યા સર્વે વધુ મધુર ગમ્ભીર બનતા;
મને કૂંચી આપી મમ હૃદયની ને જગતની,
અને તાળું ખોલી તુજ મુખ નિહાળ્યું ફરી ફરી!

આ શું? આ શું! નયન વહતાં અશ્રુનું પૂર એ શું?
હૈયું મ્હારૂં પિગળી બનતું મીણ કે નીર જેવું!
ત્યાં બ્રહ્માંડે નઝર કરતાં અશ્રુમાં વિશ્વ ન્હાતું!
ઓહો! વ્હાલી! પ્રલય જગનો અશ્રુથી આ થશે શું?

ત્હારાં અંગો, તુજ અવયવો, ઓષ્ઠ ને ગાલ સર્વે,
જ્યાં જોઉં ત્યાં જલમય વહે અશ્રુની ધાર વ્હાલી!
"જો જો વ્હાલા! મુજ સહ રહી આજ છે ન્હાણવાનું!"
એ શું બોલે? ભવતુ! સખિ! તું આમ રોતાંય વ્હાલી.

અરેરે! શોખની ચીજો રડે ને રોવરાવતી!
હોત ના અશ્રુ તો ઓહો! પ્રેમ ને શોખ હોત કયાં?

૨-૫-૯૬.

તને મૃત્યુ એ છે મધુર કંઇ સત્કાર મળતાં,
તને ભાવે મૃત્યુ પ્રિયતમપ્રિયાની રમતમાં !

પ્રભુ આવી હોંશો જરૂર તુજ પૂરી જ કરશે,
વૃથા કાંઇ કોની નવ પ્રબલ ઇચ્છા કદિ બને ;
અરે પ્યારી ! તુંને મમ પ્રિયતમાને દઇશ હું,
નહીં સૂંઘી તારી સુરભ મધુરીને લઇશ હું.

૧-૫-૯૬.

પ્રિયા કવિતાને.

મને વ્હાલી લાગી, પ્રથમ મળતાં હું તુજ થયો,
હસ્યું તારૂં મ્હોં ને તુજ સ્મિત મહીં હું મળી રહ્યો ;
તને ભેટું એવી મમ હૃદય ઇચ્છા કરી રહ્યું,
વળી ત્હારાં નેત્રો અનુકૂલ દીઠાં ને ચળી ગયું.

અરે ! તું તો દેવી, જન ગરીબ હું પામર નકી,
શકું જોઇ એ હું કયમ હૃદયની તે તુજ દ્યુતિ ?
ઢળ્યાં મ્હારાં નેત્રો વળી પ્રિય તું એ દૂર જ ઉભી,
પડ્યું આ હૈયું તોપણ લપટી ત્હારા પદ મહીં.

સ્વીકાર્યો તેં મુજ પ્રણય ને કાંઇ હું પાસ આવ્યો,
ખોળે ત્હારે હૃદય ધરવા કમ્પતું પાસ લાવ્યો ;
ભેટું માની કર પણ કર્યો દીર્ઘ મેં એક, વ્હાલી !
કિન્તુ તું તો નભ તરફ રે ! ઉડતી ક્યાંય ચાલી !

જોયું ઊંચે! કયમ ઉડી શકું? પાંખ આવી હતી ના!
"તું કયાં હું કયાં!" હૃદય દ્રવતું છેક તૂટી પડયું આ!
રેરે! ત્યારે પ્રતિકૂલ હતો સર્વ સંસાર, વ્હાલી!
મૂર્છા આવી નિરખી દિલની ભાંગતાં આશ છેલ્લી.

પછી ત્હારો જાણી મમ શિર લઇને તુજ કરે
મને તું આલિંગી! ભ્રમણ સહુ ભાંગ્યું હૃદયનું!
ફર્યો ઊંચે નીચે અખિલ ભુવને હું તુજ સહે,
અહો! હર્ષે હર્ષે હૃદય મમ ફૂલી ધડકતું.

પછી ધીમે ધીમે તુજ અવયવો આ પલટતા,
મને ભાસ્યા સર્વે વધુ મધુર ગમ્ભીર બનતા;
મને કૂંચી આપી મમ હૃદયની ને જગતની,
અને તાળું ખોલી તુજ મુખ નિહાળ્યું ફરી ફરી!

આ શું? આ શું! નયન વહતાં અશ્રુનું પૂર એ શું?
હૈયું મ્હારૂં પિગળી બનતું મીણુ કે નીર જેવું!
ત્યાં બ્રહ્માંડે નજર કરતાં અશ્રુમાં વિશ્વ ન્હાતું!
ઓહો! વ્હાલી! પ્રલય જગનો અશ્રુથી આ થશે શું?

ત્હારાં અંગો, તુજ અવયવો, ઓષ્ઠ ને ગાલ સર્વે,
જ્યાં જોઉં ત્યાં જલમય વહે અશ્રુની ધાર વ્હાલી!
"જો જો વ્હાલા! મુજ સહ રહી આજ છે ન્હાણવાનું!"
એ શું બોલે? ભવતુ! સખિ! તું આમ રોતાંય વ્હાલી.

અરેરે! શોખની ચીજો રડે ને રોવરાવતી!
હોત ના અશ્રુ તો ઓહો! પ્રેમ ને શોખ હોત કયાં?

૨-૫-૯૬.

તને મૃત્યુ એ છે મધુર કંઇ સત્કાર મળતાં,
તને ભાવે મૃત્યુ પ્રિયતમપ્રિયાની રમતમાં !

પ્રભુ આવી હોંશો જરૂર તુજ પૂરી જ કરશે,
વૃથા કાંઇ કોની નવ પ્રબલ ઇચ્છા કદિ બને ;
અરે પ્યારી! તુંને મમ પ્રિયતમાને દઇશ હું,
નહીં સૂંઘી તારી સુરભ મધુરીને લઇશ હું.

૧-૫-૯૬.

પ્રિયા કવિતાને.

મને વ્હાલી લાગી, પ્રથમ મળતાં હું તુજ થયો,
હસ્યું તારૂં મ્હોં ને તુજ સ્મિત મહીં હું ભળી રહ્યો ;
તને ભેટું એવી મમ હૃદય ઇચ્છા કરી રહ્યું,
વળી ત્હારાં નેત્રો અનુકૂલ દીઠાં ને ચળી ગયું.

અરે ! તું તો દેવી, જન ગરીબ હું પામર નકી,
શકું જોઇ એ હું કયમ હૃદયની તે તુજ દ્યુતિ ?
ઢળ્યાં મ્હારાં નેત્રો વળી પ્રિય તું એ દૂર જ ઉભી,
પડ્યું આ હૈયું તોપણ લપટી ત્હારા પદ મહીં.

સ્વીકાર્યો તેં મુજ પ્રણય ને કાંઇ હું પાસ આવ્યો,
ખોળે ત્હારે હૃદય ધરવા કમ્પતું પાસ લાવ્યો ;
ભેટું માની કર પણ કર્યો દીર્ઘ મેં એક, વ્હાલી !
કિન્તુ તું તો નભ તરફ રે ! ઉડતી ક્યાંય ચાલી !

જોયું ઊંચે! કયમ ઉડી શકું? પાંખ આવી હતી ના!
"તું કયાં હું કયાં!" હૃદય દ્રવતું છેક તૂટી પડયું આ!
રેરે! ત્યારે પ્રતિકૂલ હતો સર્વ સંસાર, વ્હાલી!
મૂર્ચ્છા આવી નિરખી દિલની ભાંગતાં આશ છેલ્લી.

પછી ત્હારો જાણી મમ શિર લઇને તુજ કરે
મને તું આલિંગી! ભ્રમણ સહુ ભાંગ્યું હૃદયનું!
ફર્યો ઊંચે નીચે અખિલ ભુવને હું તુજ સહે,
અહો! હર્ષે હર્ષે હૃદય મમ ફૂલી ધડકતું.

પછી ધીમે ધીમે તુજ અવયવો આ પલટતા,
મને ભાસ્યા સર્વે વધુ મધુર ગમ્ભીર બનતા;
મને કૂંચી આપી મમ હૃદયની ને જગતની,
અને તાળું ખોલી તુજ મુખ નિહાળ્યું ફરી ફરી!

આ શું? આ શું! નયન વહતાં અશ્રુનું પૂર એ શું?
હૈયું મ્હારૂં પિગળી બનતું મીણ કે નીર જેવું!
ત્યાં બ્રહ્માંડે નઝર કરતાં અશ્રુમાં વિશ્વ ન્હાતું!
ઓહો! વ્હાલી! પ્રલય જગનો અશ્રુથી આ થશે શું?

ત્હારાં અંગો, તુજ અવયવો, ઓષ્ઠ ને ગાલ સર્વે,
જ્યાં જોઉં ત્યાં જલમય વહે અશ્રુની ધાર વ્હાલી!
"જો જો વ્હાલા! મુજ સહ રહી આજ છે ન્હાણવાનું!"
એ શું બોલે? ભવતુ! સખિ! તું આમ રોતાંય વ્હાલી.

અરેરે! શોખની ચીજો રડે ને રોવરાવતી!
હોત ના અશ્રુ તો ઓહો! પ્રેમ ને શોખ હોત કયાં?

૨-૫-૯૬.

વિધવા બ્હેન બાવાંને.

વ્હાલી બાવાં! સહન કરવું એય છે એક લ્હાણું!
મ્હાણ્યું તેનું સ્મરણ કરવું એય છે એક લ્હાણું!
મૃત્યુ થાતાં તર્પણ કરવું ઇષ્ટનું એય લ્હાણું!
આશા રાખી મરણ પછી ને જીવવું એય લ્હાણું!

સમ્બન્ધીના મરણ પછી ના સર્વ સમ્બન્ધ તૂટે,
બ્હેની! આંહીં વિરહ જ ખરો ચિર સમ્બન્ધ ભાસે;
તે પ્રેમી જે પ્રણયમયતા જોઇ મ્હાણે વિયોગે,
મીઠું કિન્તુ ક્ષણિક જ નકી સ્વપ્ન સંયોગ તો છે.

છે વૈધવ્યે વધુ વિમલતા બ્હેન! સૌભાગ્યથી કૈં!
છે ભક્તિમાં વધુ વિમલતા, બ્હેન! શૃંગારથી કૈં!
બાવાં! ત્હારા મૃદુ હૃદયને ઓપ વૈધવ્ય આપી,
ઊંચે ઊંચે તુજ દિલ જશે લેઇ ધીમે ઉપાડી.

ના બોલું આ તુજ હૃદયનાં અશ્રુ હું લૂછવાને,
શાને લૂછું હૃદયશુચિતા આંસુડાં દાખવે જે?
વ્હાલી બાવાં! કુદરતકૃતિ સર્વદા હેતુવાળી,
ઇચ્છે દેવા અનુભવ પ્રભુ સર્વને સર્વ વ્હાલી!

બાપુ આ સૌ સુખ દુઃખ તણી વેઠ નાખી નથી કૈં,
આ તો બોજો કુદરત તણો માત્ર કલ્યાણકારી;
આ પ્હાડો જે પથિક સહુને આવતા માર્ગમાં ત્યાં
ચક્ષુવાળાં શ્રમિત ન બને કિન્તુ સૌન્દર્ય જોતાં.

આ કૂંડાળું કુદરત તણું કોઇ જોઈ શકે, તો
ના ના જોશે કંઇ વિષમતા કિન્તુ સીધાઇ લીસી;
ટૂંકી દૃષ્ટિ જનહૃદયની અલ્પ ખંડો જ જોતી,
ને તેથી આ સુઘટ સરણી દિસતી ડાઘવાળી.

બ્હાળાં! જોને નયન ભરીને આંસુથી એક વાર!
બ્હાળાં જોને સુપ્રભ રચના વિશ્વની એક વાર!
વ્હાલા સાથે નિરખતી હતી આજ જો એકલી તું,
બ્હાળાં! ખુલ્લું હૃદય કરી જો, એજ ઇચ્છયું હરિનું.

જોને, બાપુ! તુજ જિગરનો મિત્ર તો ત્યાં વિલાસે,
તારો ચ્હેરો ગત હૃદય એ ત્યાંય ઉભું વિમાસે!
એ રેલાયું ઉદધિ સઘળે કિન્તુ તું બિન્દુ તેનું,
આડું આવ્યું પડ નયનને, ત્હોય એ વારિ ત્હારૂં.

બ્હેની! આવાં પડ પછી પડો આવતાં જાય આડાં,
અન્તે ગાઢાં પડ ચીરી દઈ પાર જાતાં સહુ ત્યાં;
તુંને મ્હારી પ્રિય સખી ત્યજી હુંય જાઉં કદાપિ,
એવું એ કૈં શુભ જ કરવા ઈશ ઇચ્છે કદાપિ.

રે! તો સાથે તમ હૃદયનાં ગાળજો અશ્રુ બન્ને,
જે બાકી તે ભણી લઇ તમે આવજો સાથ બન્ને;
બ્હાળાં! તું એ શીખીશ ફરી આ પાઠ ઔદાર્યનો, ને
મ્હારી ભોળી પ્રિય અબુધને દોરજે આજ માર્ગે.

૩-૫-૯૬.

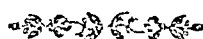

એક કળીને.

તુજ છિદ્રિત દેહ થતી કુમળી,
લલનાહૃદયે ચગદાઇ જતી ;
તુજ પાંખ સહુ વિખરાઇ પડે,
પણ સ્નિગ્ધ પરાગ ઉરે ઉભરે !

પણ માળી તને કદિ જો સૂંઘતો
તુજ મૃત્યુ થતું કયમ તુર્ત ? અહો !
તુજ મૂલ અમૂલ તણું કરતો,
કંઇ એ દુઃખ છે તુજને ? કળી ઓ !

૪-૫-૯૬.

હદ.

મુનાસિબ બસ હવે કરવું, નજર હદ આ અહીં આવે ;
પડયું ખંજર ન પાછું લે, ઝુકાવ્યું આ ન દિલ ઝૂકે !

ન કર ઘા, ઘા થશે ઊંધો ! ખુદા લેશે ખૂનીનું ખૂન !
અને બદનામીનો ભારો ઉપાડે ચારશે ત્હારો ?

સિતમગર ! તું સિતમની જો નકી હદ આવી છે આ આ !
નહીં તો ઝુલ્મ સહેનારૂં ચડે તોફાનમાં દિલના.

ખુદાનો ખોફ કૈં રાખી, શરમ કૈં આંખની રાખી,
હવે ફેરાવવો બસ કર અરે શયતાનનો ચરખો.

કર્યું છે દમ બદમ નમવું શરૂ મેં જ્યારથી કદમે
અરે કાતિલ આ ત્હારૂં ઉપાડ્યું ત્યારથી તેં તેં !

ખુદાને જે કદમ ઝૂકે કદમ ત્હારે ઝૂક્યું શિર તે !
મગર કૈં ખ્યાલ તેનો ના ! હવે હદ આવી પ્હોંચી છે.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં આતશ જળે હર દમ !
કબૂતર દિસતું તે તો બને છે શેર ત્યાં ઝાલિમ !

જફ઼ામાં શીદને જાવું ? કર્યો તે ઝુલ્મ ભૂલી જો,
તને પેદા કરી તે તે ખુદાનો હુંય છું બન્દો.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં ના ઝુલ્મ આ ચાલે !
સિતમગરને શિરે ત્યાં તો સિતમ હરગિઝ ફ઼ાવે છે !

તહીંની ખાકમાં શાને થવાને ખાક તું ચાહે ?
અરે ! ઇનશાનથાયા તું ખુશીથી સ્વાદ જા એ લે !

૧૬-૫-૯૬.

અતિ મોડું.

અતિ મોડું મોડું વદન તુજ "ચાહું" કહી શક્યું,
અને મ્હારૂં હૈયું સમજી નવ વ્હેલું કંઇ શક્યું ;
હતી તું તો શિષ્યા, રમતમય એ ચાગ તુજ સૌ,
અહો ! કોડે હેતે હૃદય મમ એ લાડ પૂરતું.

મને ના જાણ્યું કે હૃદયરસભોક્તા કરીશ તું,
તને જે અર્પેલું પીયૂષ મુજને તે દઇશ તું ;

ને જાણ્યું મેં ત્હારો મમ હૃદય આલમ્બ બનશે,
ન જાણ્યું કે પ્યાલું તુજ જિગરનું આમ ઢળશે.

ચ્હાઇ મોડી ને અરર ! દિલ વ્હેલું વશ કર્યું !
વિના વિચારે કૈં વળી જિગર તેં અર્પી જ દીધું !
ઘવાયેલું શલ્યે મમ દિલ વળી અન્ય દિલનું,
તહીં બંધાયેલું દૃઢ ફરજબન્ધે ગરીબડું.

તને ચાહું કિન્તુ મુજ પ્રણય તું જોઇશ નહીં !
અરે મૃત્યુ વેળા નયન તુજ હું ચાંપીશ નહીં !
તને આવે કષ્ટો, મુજ દિલ ન બ ઢાલ બનશે !
તને છોડી દેવા હૃદય મમ આ'યત્ન કરશે !

અરે ! મ્હારી સ્થિતિ અનુકૂળ નહીં પ્રેમ કરવા,
સ્થિતિનાં જન્તુ તે જન સ્થિતિ ન પામે પલટવા ;
વિના ઇચ્છા ! રે ! રે ! મુજ જિગર તો ક્રૂર બનશે !
અરે ! એ ચીરાતાં તુજ જિગર તો ચીરી જ જશે !

પ્રિયે ! હું જેનો તે કદિ ત્યજી મને સ્વર્ગ વસશે,
કદી છૂટી તૂટી મુજ હૃદયનું પિંજર જશે ;
અરે ! બન્ધાઈ તે પણ નવ ઉડે પાંખ કદિ એ,
નહીં આં પંખી તો ક્ષણ જીવી શકે પિંજર જતે.

અરે ! રો ના ! રો ના ! પણ નહિ રડે તો કરીશ શું ?
હવે તો રોવું એ તુજ હૃદયનું એક જ રહ્યું !
અરે ! મ્હારે તો એ રુદન પણ મીઠું નવ મળે !
અરે ! હૈયું રોતાં મુખ હસવવું એજ ફરજે !

મને મોડું મોડું મરણ પછી તું અમૃત મળ્યું,
ઉઠાડી ના કો દી મરણવશને અમૃત શક્યું ;
અરે ! ઢોળાયું એ, ઢળી જઇ ભળ્યું છેક જ ધૂળે,
પ્રભુની એ ઇચ્છા ! અનુકૂલ પડે વા નવ પડે !

સખિ ! ત્હારે માટે જીવીશ ફરી હું આ જગતમાં,
શીખો આ ફેરે તો સહવું વિધિની આ રમતમાં ;
અહો ! એ ઇચ્છાથી તુજ સહ ફરી જન્મીશ નકી,
તને ત્યારે, વ્હાલી ! હૃદયરસ હું અર્પીશ નકી.

પ્રવાસે આ ચાલ્યો જીવ અનુભવી જ્યારથી થવા,
મળ્યું આવું મીઠું સહન કરવું ના કદિ હશે !
ફકીરી ત્હારી ને મધુર મુજ આ કેદ ગણજે,
લગાડી લેજે તું જગત સહુની ખાક જિગરે.

ફરી જન્મી સાથે હૃદય મુજ હું અર્પીશ તને,
પ્રવાસે કૈં તેથી જરૂર વધુ વેળા થઇ જશે ;
અરે ! વ્હાલી ! વ્હાલી ! પ્રણયરસ કિન્તુ મધુર છે,
કહ્યું તેને માટે હૃદય સુખથી ના અટકશે ?

પ્રવાસીને વીત્યા કઇ યુગ, યુગો કૈં વહી જશે,
નકી તેમાં એવો સમય મધુરો એક જ હશે ;
ત્વરા છે ના કાંઇ કુદરત પીવાડે પીયૂષ જો,
ભલે લાખો જન્મો પ્રણયરસમાં એમ વહજો.

પ્રિયે ! આ આશાથી તુજ નયન તો પિગળી વહે !
પ્રિયે ! આ આશા તો તુજ હૃદયને ક્રૂર જ દિસે !

ને જાણ્યું મેં ત્હારો મમ હૃદય આલમ્બ બનશે,
ન જાણ્યું કે પ્યાલું તુજ જિગરનું આમ ઢળશે.

ચહાઇ મોડી ને અરર ! દિલ વ્હેલું વશ કર્યું !
વિના વિચારે કૈં વળી જિગર તેં અર્પી જ દીધું !
ઘવાયેલું શલ્યે મમ દિલ વળી અન્ય દિલનું,
તહીં બંધાયેલું દૃઢ ફરજબન્ધે ગરીબડું.

તને ચાહું કિન્તુ મુજ પ્રણય તું જોઇશ નહીં !
અરે મૃત્યુ વેળા નયન તુજ હું ચાંપીશ નહીં !
તને આવે કષ્ટો, મુજ દિલ ન બ ઢાલ બનશે !
તને છોડી દેવા હૃદય મમ આ યત્ન કરશે !

અરે ! મ્હારી સ્થિતિ અનુકૂળ નહીં પ્રેમ કરવા,
સ્થિતિનાં જન્તુ તે જન સ્થિતિ ન પામે પલટવા ;
વિના ઇચ્છા ! રે ! રે ! મુજ જિગર તો ક્રૂર બનશે !
અરે ! એ ચીરાતાં તુજ જિગર તો ચીરી જ જશે !

પ્રિયે ! હું જેનો તે કદિ ત્યજી મને સ્વર્ગ વસશે,
કદી છૂટી તૂટી મુજ હૃદયનું પિંજર જશે ;
અરે ! બન્ધાઈ તે પણ નવ ઉડે પાંખ કદિ એ,
નહીં આં પંખી તો ક્ષણ જીવી શકે પિંજર જતે.

અરે ! રો ના ! રો ના ! પણ નહિ રડે તો કરીશ શું ?
હવે તો રોવું એ તુજ હૃદયનું એક જ રહ્યું !
અરે ! મ્હારે તો એ રુદન પણ મીઠું નવ મળે !
અરે ! હૈયું રોતાં મુખ હસવવું એજ ફરજે !

મને મોડું મોડું મરણ પછી તું અમૃત મળ્યું,
'ઉઠાડી ના કો દી મરણવશને અમૃત શક્યું ;
અરે ! ઢોળાયું એ, ઢળી જઇ ભળ્યું છેક જ ધૂળે,
પ્રભુની એ ઇચ્છા ! અનુકૂલ પડે વા નવ પડે !

સખિ ! ત્હારે માટે જીવીશ ફરી હું આ જગતમાં,
શીખો આ ફેરે તો સહવું વિધિની આ રમતમાં ;
અહો ! એ ઇચ્છાથી તુજ સહ ફરી જન્મીશ નકી,
તને ત્યારે, વ્હાલી ! હૃદયરસ હું અર્પીશ નકી.

પ્રવાસે આ ચાલ્યો જીવ અનુભવી જ્યારથી થવા,
મળ્યું આવું મીઠું સહન કરવું ના કદિ હશે !
ફકીરી ત્હારી ને મધુર મુજ આ કેદ ગણજે,
લગાડી લેજે તું જગત સહુની ખાક જિગરે.

ફરી જન્મી સાથે હૃદય મુજ હું અર્પીશ તને,
પ્રવાસે કૈં તેથી જરૂર વધુ વેળા થઇ જશે ;
અરે ! વ્હાલી ! વ્હાલી ! પ્રણયરસ કિન્તુ મધુર છે,
કહ્યું તેને માટે હૃદય સુખથી ના અટકશે ?

પ્રવાસીને વીત્યા કંઇ યુગ, યુગો કૈ વહી જશે,
નકી તેમાં એવો સમય મધુરો એક જ હશે ;
ત્વરા છે ના કાંઇ કુદરત પીવાડે પીયૂષ જો,
ભલે લાખો જન્મો પ્રણયરસમાં એમ વહજો.

પ્રિયે ! આ આશાથી તુજ નયન તો પિગળી વહે !
પ્રિયે ! આ આશા તો તુજ હૃદયને ક્રૂર જ દિસે !

ન તેં વિચારેલું કદિ પણ હતું કાલનું, સખિ!
અરે! આ આશાથી ક્યમ સુખી બને તે દિલ સખિ?

નિરાશામાં, બ્હેની! જીવિત ક્યમ ત્હારૂં પૂરૂં થશે?
અને ત્હારી પીડા મુજ નયન શે જોઇ શકશે!
રહ્યું જોવું, રોવું, સ્મરણ કરી ગાવું કદિ કદિ!
કબાવે ભાવે એ સહવી પણ ઇચ્છા પ્રભુ તણી.

૧૯-૫-૯૬.

વૃદ્ધ માતા.

બાપુ! તું તો ક્યમ ભટકવા દૂર ચાલ્યો? અરેરે!
ત્હારી માતા, તુજ ગરીબડી ઝૂંપડી કેમ ત્યાગી?
સન્દેશો એ કંઇ નવ મળે! કાગળે કાંઇ ના ના!
આશા રાખી રડી રડી અરે! વર્ષ મેં આઠ ગાળ્યાં!

આશામાં તો ભય બહુ અને ભોળવે છે મને એ!
શું એ કાયા ભડભડ થતી બાળી નાખી ચિતાએ!
ત્હારૂં મૃત્યુ કદિ થઇ ગયું હોય હું કાં અજાણી?
રે! જાણું તો દુઃખ મુજ બધું શાન્તિ પામું નિવારી!

ના ભીંજાવું નયન જલથી નામ ત્હારૂં પછી હું,
ના આપે આ હૃદય ઠપકો પાપથી એ બચે તું.
કૈ વિચારો હૃદયગમતા આવીને ઉડી જાતા!
બાપુ! આવું તિમિર કદિ એ કોઇ દિલે હશે ના!

ન્હાનું બન્ચું રમત કરતાં ચીસ પાડે અજાણ્યે,
શું જાણે કે ફફડી ઉઠે માતનો જીવ ત્યારે ?
તું તો મ્હોટો પણ જરૂર કૈં બાલબુદ્ધિ રહી છે !
ત્હારી માતા તુજ વિણ દુઃખી કેમ જાણી શકે એ ?

શું એ ત્હારૂં હૃદય કુમળું કોઇ કન્યા મહીં છે ?
આ ડોશીને હૃદય તુજ શું, ભાઇ ! ભૂલી ગયું છે ?
બાળ્યું મ્હારૂં હૃદય બહુ એ. ભાઇ ! બૂરા વિચારે,
મ્હારૂં હૈયું તુજ શિર નહીં દોષ એ કો દી ઢાળે.

વ્હાલા ! ત્હારૂં મુજ સમ હશે દગ્ધ હૈયું કદાપિ !
ના વિસામો તુજ હૃદયને, બાપલા ! કૈં કદાપિ !
લક્ષ્મી, કીર્ત્તિ, પ્રણય, સહુની વ્યર્થ આશા થઈ શું ?
ગાંડોઘેલો થઇ ભટકતો જંગલે તું હશે શું ?

એવો ત્હોયે હરીશ કદિ ના માતની ઝૂંપડીથી,
ડાહ્યોઘેલો નિરખીશ તને, બાપુ ! હું આંસુડાંથી;
આ મ્હોટાઈ જગતની મને કાંઈ વ્હાલી નથી, હો !
મ્હારાં ઘેલાં મુજ હૃદયને ડાહ્યલાંથી વધુ, હો !

જે ઘંટીને દળી દળી તને પોષતી હેતથી હું,
ન્હાના ત્હારા સહુ જ કજીયા પૂરતી કોડથી હું;
હોંશે ઘંટી દળીશ ફરી તે જોઇ મ્હોં, બાપ ! ત્હારૂં,
જ્યાં સુધી હું શિથિલ મુજ આ દેહમાં જીવ ધારૂં.

ત્હારી માની તુજ જિગરમાં રાખજે ના દયા તું,
ત્હારી માની ગરીબ સ્થિતિને માનજે ના દુઃખી તું ;

ત્હારૂં માગ્યું દ્દઇશ સઘળું ઘંટી એ વેચી નાખી,
રહેજે તું તો જ્યમ ઠીક પડે આળસુ તેમ, ભાઇ !

રે રે બાપુ ! તુજ બૂમ સુણે કેહની શું હિવાલો ?
કે કોઈથી જખમી થઇને એકલો, ભાઇ ! સૂતો ?
કે ફેંકાયો વન મહીં ક્રૂરે સિંહની કો ગુફામાં ?
શું એ હાડો વિખરી પડી સૌ શ્વાસ લેતાં હશે ના ?

કે સિન્ધુમાં ગરક જ થયો સોબતી સર્વ સાથે ?
જ્યાંથી કાંઈ ખબર કદિ એ પાઠવી ના શકાયે !
બાપુ !બાપુ ! મમ હૃદય તો આંધળું છેક થાતું !
કેવી રીતે તુજ સ્થિતિ તણી વાત રે ! મેળવું હું ?

આંહીંત્યાં મેં ભટકી ઘસવી ડાંગ છે, બાપુ ! મ્હારી,
રસ્તા સર્વે નયનજલથી ભીંજવી આંખ ખોઈ;
મ્હોં જોવું છે, મુજ જીવિતનો અન્ત આવી પહોંચ્યો,
આ ડોશીનું મુખ નિરખવા, બાપ ! તું આવજે, હો !

ત્હારૂં મૃત્યુ થયું જ સમજી ભૂતને શોધતી હું !
જૂઠી આશા મૃત સહ નકી વાત ના થાય, બાપુ !
ના તો તેને કયમ મળ નહીં નિત્ય તુંને જપીને
ત્હારે માટે રડી તલફી જે શેર લોહી સૂકાવે ?

કમ્પે છે આ દિલ જરી સળી ઘાસની કમ્પતાં, ને
દોડે છાયા ઘન તણી અને દિલ મ્હારૂં ડરે છે !
ઘેલું મ્હારૂં દિલ કંઇ કંઈ પૂછતું વાત તેને,
ને અન્તે એ વધુ દુઃખી બની ઊંઘતું કે રડે છે !

ભાસે છે આ જગત સઘળું ક્રૂર બાપુ! મને તો!
ત્હારી ના તે નીરસ સઘળી વાત, બાપુ! મને તો!
આવે છે સૌ મુજ ઘર મહીં જોઈતું આપવાને
કિન્તુ મ્હારા દરદ પર ના કોઇને કૈં દયા છે!

કાં સંતાયો? પ્રિય પ્રિય અરે! આવને આવને તું!
તું વિના આ જગત પર છે કોઇ ના મિત્ર મ્હારૂં!
ના આવે તો સમજણ મને કાંઇ ના આપશે શું?
શું દૈવે ના કંઇ પણ દયા રાંકની લાવશે શું?

બીજાને તો જરૂર સુખડાં શોધતાં હાથ લાગે,
મ્હોટાં ત્હોયે જરૂર વિરમે સર્વ તોફાન અન્તે;
પાપી એ સૌ સમય વીતતાં પાપની માફી પામે,
એ શાન્તિ શું કદિ પણ મને આપશે ના ફ્રૂલુ એ?

ક્યારે મ્હારી દુઃખની ફરશે ક્રૂર શિક્ષા? અરેરે!
ક્યારે ત્હારૂં મરણ સુણતાં મૃત્યુ થાશે? અરેરે!
સૂકાયું આ રુધિર સઘળું ત્હોય ના જીવ જાતો!
જૂઠી આશા ઉપર જીવ આ કેમ વીંટાઇ રહેતો?

વીતેલો આ સમય મુજને સર્વ ચોક્ખું કહે છે,
ના ના, બાપુ! મુજ મગજમાં કૈંજ શંકા રહી છે;
શ્વાસે શ્વાસે કયમ હજુ જપે ત્હોય આ દિલ મ્હારૂં,
'બાપુ! બાપુ! પ્રિય પ્રિય અરે! આવને આવને તું!'

૨૪-૫-૯૬.

ના ચાહે એ.

"ના ચાહે એ" કહીશ નહિ તું ! વ્યર્થ કહેવું નકી એ !
હું ચાહું ને કયમ નવ મને, ભાઇ ! ચાહે અરે એ ?
વ્હાલા ! વ્હાલી મુજ હૃદયની આરસી છે નકી એ !
અર્પું છું હું જિગર મુજ તો કેમ ઝીલે નહીં એ ?

'ના ચાહે એ,' અરર ! કદિ એ સત્ય શબ્દો હશે જો,
ના સ્વીકારે મુજ હૃદયને અર્પતાં એ કદી જો ;
ના શું ત્હોયે મુજ દિલ પરે કાંઇ તેને દયા એ ?
શું ફેંકી એ મુજ દિલ શકે એક અશ્રુ વિના એ ?

ના ચાહે એ, વળી નવ દયા, એજ સાચું હશે શું ?
ત્હોયે, બાપુ ! હૃદયની દયાપાત્ર ના એ થતી શું ?
અર્પાયેલું જિગર ચીરીને કોણ પસ્તાય છે ના ?
પસ્તાશે એ દિલ પર ઘટે, ભાઇ ! કે શું દયા ના ?

ના ચાહે ને નિરદય થશે કોઇ દી એ દુઃખી ના ?
ત્હોયે શું છે ? સુખી રહી શકે તે ન સુખી રહે કાં ?
"ના ચાહે તે સુખી નવ હજો" ઇચ્છવું યોગ્ય ના એ,
ચાહે તેને ફરજ સમજી ચાહવું શે પરાણે ?

'ના ચાહે' એ કહી ફરજ તેં, બાપુ ! ત્હારી બજાવી,
દીવાની આ પણ પુતળી તું કેમ લેશે બચાવી ?
ઝાલી રાખે મુજ હૃદય તે કાંઇ શક્તિ ન ત્હારી !
જાવા દેને ! અનુભવ થશે ! કાંઇ જોશું અગાડી !

ના ચાહે એ પણ હૃદયનું એજ છે સ્નેહસ્થાન !
ચાહે તેને મળતર તણું હોય ના કાંઇ ભાન !
અર્પી દીધું ! બસ થઇ ગયું ! લૂટનારૂં લૂટે છો !
ના પ્રીતિ ને હૃદયરસનો કાંઇ વેપાર થાતો !

૨૫-૫-૯૬.

મહાત્મા મૂળદાસ.

તારાનાં ઝુમખાં વતી રજનીનો અન્ધાર દેખાય છે,
શાન્તિ છે સહુ સ્થાનમાં પણ અહીં કુવા કને કોણ છે ?
ઓહો ! કોણ હશે અહીં વન મહીં નિઃશ્વાસ આ મૂકતું,
જેના શબ્દથી વૃક્ષથી ઘૂવડ આ ઘૂઘૂ કરી ઉડતું ?

સ્ત્રી છે તે દુખિયારી કો; જીવવું ગમતું નથી !
આવી છે આ કુવા માંહીં પડીને દેહ પાડવા !

ઓલી ન કાંઇ પણ ઉભી નવાણ પાસે,
કુવા મહીં નઝર એ સુખથી કરે છે ;
સૌન્દર્ય કૈં મરણના સુખમાં હશે શું ?
હા ! કાંઇ એ તડફશે મરતાં નહીં શું ?

દૃઢ સંકલ્પથી ના શું હૈયું હામ ધરી શકે ?
અન્ધારામાં બ્હીનારૂં તે કુવામાં સુખથી પડે !

" હાંહાં !" થયો પણ ધ્વનિ કંઇ પાસ તેની,
ને હસ્ત કો પુરુષના કરથી ઝલાયો ;

એ બાઇ બોલી, "નવ કૈં તુજને નડું હું,
"માલેક છું મુજ શરીરની! ભાઇ! જા તું!"

કુવાથી દૂર ખેંચીને બાઇને પુરુષે કહ્યું,
"સાંભળી લે જરા! બાઇ! ફાવે તે કર તું પછી.!

"માલેકી તુજ ઝિન્દગી તણી અરે! તું એકની હોય ના,
"ભાગી કૈંક હશે, અને નહિ હશે ત્હોયે થયું શું ભલા?
"જેનું કોઇ નહીં અરે! જગત આ આખુંય તેનું નકી,
"ને જેનું જગ તે જરૂર જગનું, પોતાનું કોઈ નહીં."

નમી તે બાઇ પિછાની બાવા એ સૂળદાસને,
આંખમાં અશ્રુ આવ્યાં, ને બોલી ધીમે ઉભી થઈ.

"જીવિત આ થયું છે મને કટુ!
"મરણની ન કાં ઔષધિ લઉં?
"ન મુજ વિશ્વ ને વિશ્વની ન હું,
"દિલ ન મૃત્યુથી આ નિવારવું!"

કહે બાવો, "અરે! કાંઇ વાત તો દુઃખની હશે!
"જડે ના માર્ગ કાંઈ તો કોઇને પૂછવું ઘટે."

"શું બોલું હું? નથી કંઇ રહ્યો સાર એ વાત માંહીં,
"હું જીવું તો મુજ પ્રિય મરે એજ છે વાત મ્હારી!
"શાને રોકો? વખત વહતો! ઠેરશે ના જનારૂં!
"શું બોલું રે? કહીશ કદિ ના પાપ વ્હાલા તણું હું."

"પાપીને પાપ કીધાથી પાપમાં વધુ નાખ તું,
"કહે સાચું અરે બાઇ! મરવા તો નહીં દઉં."

" હું તો છું વિધવા અને કુલ વળી છે નીચ મ્હારૂં, પિતા !
" રે રે ! એક વણિક જોઇ મુજને કેં મોહ માંહીં પડ્યો !
" સાથે કૈક દિનો ગયા, જગત કેં તે જાણતું ના હતું,
" કિન્તુ પાપ તણો ભરાઇ ફૂટતો, બાપુ ! ઘડો આખરે.

" ગર્ભવતી થતાં હું તે પાડોશી સમજી ગયાં,
" ન્યાયને બારણે તેથી મ્હારે તો ચડવું પડ્યું.

" કાલે થશે જરૂર રે ! ઇનસાફ તેનો,
" ને નામ એ વણિકનું કયમ દેઉં હું તો ?
" એ બોલતાં જરૂર એ નવ જીવ રાખે,
" એનું થતું મરણ હું કયમ જોઉં આંખે ?

" ગર્ભનું બાલ આ ને હું તેથી, બાપુ ! મરી જશું ;
" જીવવાને કહેશો ના ! શું છે ના મરવું ભલું ?"

વિચારી મૂળદાસ આમ વદતો ધીમે દયાથી ગળી,
" ના ના બાઇ મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુલ્લો અહીં ;
" જે દીવો નવ ઓલવાય કહિ તે ફૂંકે ન બૂઝાવવો,
" લેજે તું મુજ નામ ને થઇશ હું સુખે પિતા બાલનો."

" અરેરે ! કેમ એ થાશે ? ત્હમારૂં નામ શે લઉં ?
" કેમ હું કૂડનો ડાઘો ત્હમારી કીર્ત્તિને દઉં ?"

" કીર્ત્તિને સુખ માનનાર સુખથી કીર્ત્તિ ભલે મેળવો,
" કીર્ત્તિમાં મુજને ન કાંઇ સુખ છે, ના લોભ કીર્ત્તિ તણો ;
" પોલું છે જગ ને નકી જગતની પોલી જ કીર્ત્તિ દિસે,
" પોલું આ જગ શું થતાં જગતની કીર્ત્તિ સહેજે મળે.

"એ પોલાણ ત્યજી જનાર કદિ એ કીર્ત્તિ ન પામી શકે,
"લોકોની અપકીર્ત્તિમાં હૃદયની સાચી જ કીર્ત્તિ વસે;
"એવી કીર્ત્તિ તણું મહત્ત્વ કદિ એ લોકો ન જોઈ શકે,
"દેખે નેત્ર ભલે પરન્તુ ગ્રહણે ના સૂર્ય ઝાંખો પડે.

"તુચ્છ એ કીર્ત્તિને માટે ના ના ખૂન થવા દઉં,
"સહેશે સુખથી ડાઘો નામ આ મૂળદાસનું."

તે બાઇના હૃદયનાં પડ ઉઘડ્યાં સૌ,
આભારની છલકમાં દિલ ભાન ભૂલ્યું;
જોઈ શકી ઝળક સૂર્યની ડાઘ માંહીં,
કૈં પામતાં મહત એ દિલની પ્રસાદી.

થયાં એ બેય જૂદાં ને ઇનસાફે થઇ ગયો,
મહાત્મા જૂઠ બોલ્યો, ને સ્ત્રી સાથે વનમાં રહ્યો.

હાહાકાર થઈ રહ્યો દિવસ તે આખો બધે ગામમાં,
ઘેરેઘેર થતી હતી મશકરી ને વાત બાવા તણી;
તેને જે પૂજતાં હતાં જન સહુ ધિક્કાર તે આપતાં,
ભિક્ષાએ નવ માગતાં મળતી ને ભૂખે દિનો કૈં જતા.

ભાઇ ને બ્હેન જેવાં એ બાવો ને બાઇ એક દી,
મઠમાં એજ બીનાની વાત કૈં કરતાં હતાં.

કોઇ તે સુણતું 'તું, ને હર્ષાશ્ચર્ય વિષે પડયું;
ને એ બોલી ગયું ધીમે, "સત્યનો બેલી છે પ્રભુ."

ચણભણ પછી ચાલી વાત કૈં ગામ માંહીં,
જનહૃદય પડ્યાં સૌ કાંઇ શંકા મહીં, ને

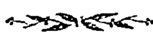
જનપદ ફરી લાગ્યા આવવા તે જગાએ,
ભજન પણ ગવાતાં રાત્રિએ ત્યાં પૂરીને.

અન્ધારે સત્ય ડૂબ્યું તે આવતું તરી આખરે,
પરન્તુ કાંઇએ તેની ચિન્તા ના ઝૂળદાસને.

૨૭–૫–૯૬.

સીમા.

જોડી જોડી, ત્રિપુટી કહીં ને મંડળી ચારની કે,
ને ક્યાંહીં તો રસિક દિલના કાફલા સાથ ચાલે ;
બેતાલો કે બસુર નહિ કો કમ્પતો તાર ભાસે,
એ વીણાના સ્વરથી સઘળો માર્ગ સીઠો બને છે.

ફેલાવાને ઉરઉદધિના ઉર્મિઓ ઉછળે છે,
ઉર્મિ ઉર્મિ જરી અડકતાં ઐક્ય કેવું ધરે છે !
જૂદા રંગો ભળી ગળી જતાં એકરંગી બને છે,
ને તેમાં ના નઝર કરતાં ફાટ સાંધો દિસે છે.

મેળો સીઠો અરર ! પણ આ એક બે ચાર દીનો !
સીમા આવી ! બસ અટકવું ! કોઇનો તાર તૂટ્યો !
તૂટ્યો વા તે ઉતરી જ ગયો ! મેળ પાછો મળે ના !
તાણો ખેંચો પણ નવ ચડે ! ધૂન એવી મચે ના !

હું બોલું તે કબૂલ કરવા દિલ તે 'ના' કહે છે !
હું જોઉં જ્યાં ગિરિ ચળકતો ખાડ તે ત્યાં જુવે છે !

કાંટા ખૂંચે મુજ જિગરની ગોદમાં આવતાં, ને
હું ખીલું ત્યાં અરર! ઢળતી કેમ મૂર્ચ્છા જ તેને?

સીમા આવી મુજ દિલ તણા સોબતી દિલની ત્યાં,
એ હૈયું તો મુજ હૃદયની સાથ રે! વિસ્તરે ના;
એ જોડાયું જગત સહ ને બન્ધ આ તોડી ઉડે,
સીમા તેની, મુજ હૃદયની દૂરના અન્તરે છે.

મ્હારી દૃષ્ટિ સમય વહતાં કાંઇ જૂદી થઈ છે,
તે દૃષ્ટિમાં વિકૃતિ સમયે કાંઇ જૂદી કરી છે;
ફાંટા ફૂટયા અમ હૃદયના માર્ગમાં ઉલટા છે,
'તે કયાં! હું કયાં!' અરર! રડવું એજ ભાગ્યે લખ્યું છે.

એ સીમાની ઉપર પગલું દેઇ ઓળંગશે એ,
ત્યાં તો સીમા મુજ જીવિતની આવશે વા જશે એ;
તેની સીમા ઉપર લટકું આસ બન્ધાઇ દોરે,
દોરી તૂટે જીવિતની છતાં બન્ધ તો કેમ તૂટે?

રેરે! સીમા પ્રતિ હૃદયની આમ જૂદી હશે શું?
રે! સીમાની ઉપર ચડવું કોઇને સ્હેલ ના શું?
વીણાતારો બસુર બનતાં એજ કમ્પાવવા શું?
રે! સીમાએ કટુ વિષ ભર્યું આમ મીઠાશમાં શું?

કિન્તુ મીઠી કવિતા છે સીમાએ પગ મૂકતાં,
સિન્ધુના ઉર્મિ ઉર્મિએ નાચે છે ઉરનાવડાં.

૨૮-૫-૯૬.

અધીનતા.

ન્હાનાં ન્હાનાં વન વન તણાં ઉડતાં પંખિડાં કે,
કેવાં શીખો મધુર ગીતડાં સર્વ આધીનતાથી !
પેલી જોડી લટુપટુ થઇ વૃક્ષમાં ત્યાં ઉડે છે,
પાંખે પાંખે નયન નયને વ્યાપ્ત આધીનતા છે !

પેલો ભૃંગે પુલ પુલ પરે એજ આધીનતાની
ચોટી ઉડી ભણુણુ કરી ગાય છે ગુંજ ગુંજી !
પુષ્પોનીએ મધુરજભરી પાંખડી પાંખડીથી
ગોષ્ઠી રેલે રસ છલકતે એજ આધીનતાની !

ઉગે ચન્દ્રે ખૂબસૂરતીથી વિશ્વ રેલાવનારો
પીવા પ્યાલો કુમુદીદિલથી એજ આધીનતાનો !
રે ! બીડાયો કમલપુટમાં હાય ! આધીન ભૃંગ !
ના શું તેને શશીકિરણને ઝાંખવા હોંશ હોય ?

ઓહો ! મીઠી કુદરત તણાં બાલુડાં બાપુ વ્હાલાં !
હોજો સૌને અનુકૂલ સદા આમ આધીનતા આ !
વ્હોળું છે આ જગત તહીંથી કાંઇ વીણી જ લેતાં
છો માની ત્યાં જગત સઘળું મગ્ન આધીન રહેતાં !

મ્હારે રોવું મુજ હૃદયનું કાંઇ છે દર્દ કિન્તુ !
રોઇ ગાઇ તમ હૃદયને ચેતવી જાઉં ! બાપુ !
રે ! ના વારૂં તમ જિગરની કાંઇ આધીનતા હું,
એ તો હું એ દરદ સહતાં મૃત્યુ સુધી ન ત્યાગું.

મેં ચૂટયું 'તું મમ હૃદયનું સ્થાન આધીનતાનું,
કેવું મીઠું રસિક દ્રવતું પુષ્પ વા પ્રેમ જેવું !
બાઝયું ચોટયું મુજ જિગરના છેક ઊંડાણ માંહીં,
પીને પાયો રસ હૃદયનો ખૂબ આનન્દ માંહીં.

છોડયું મેં તો કુદરત મહીં એકલાં ખેલવાનું,
નિર્માયું તે મુજ મન ગમ્યું કોટડીમાં પૂરાવું !
બીજાં જેવી મુજ હૃદયની કાંઇ પીડા નથી આ,
અશ્રદ્ધા કે મરણ દુઃખનાં કાંઇ અશ્રુ નથી આ.

હા ! જીવે છે પણ હૃદય ના ગન્ધ આપી શકે એ !
હું જીવું છું મુજ જિગરને ખાકમાં ભારવાને !
એ ચાહે છે મુજ હૃદયને તેટલો હુંય ચાહું,
એ ચ્હેરો તો કુદરત મહીં સર્વમાં જોઉં છું હું !

ત્હોયે એ તો જીવિત વહશે અન્ય આધીનતામાં !
રે ! આ મ્હારૂં જીવિત વહતું અન્ય આધીનતામાં !
ઇચ્છા જૂદી અમ હૃદયની, ઈશની જૂદી ઈચ્છા !
એ નિર્માયા અજબ દુખિયા ખેલ આધીનતાના !

રે પંખિડાં ! મધુપ શશિ રે ! પુલડાં બાપલાં હા !
રે ! શું સ્હેશે તમ હૃદય સૌ આમ આધીનતામાં ?
સ્હેજો સ્હેજો પણ હૃદય સૌ પૂર્ણ આધીન રહેજો !
લ્હાવો લેજો દિલ સળગશે ત્હોય આધીનતાનો !

સ્વચ્છન્દી છો સુખ સમજતાં શુષ્ક સ્વાતન્ત્ર્ય માંહીં !
એ શું જાણે પ્રણયી દિલની વાત આધીનતાની ?

દુઃખે સુખે દિલ થડકતાં થાય આધીનને જે,
તે વ્હાણું તો હૃદયરસનું માત્ર આધીન જાણે.

૨૯—૫—૯૬.

નિઃશ્વાસને.

હૈયે કેવું દુઃખ સુખ ભર્યું ફૂંકવા આવતો તું !
ખેંચી કાઢી દિલથી સઘળો ભાર લેઇ જતો શું ?
તું આવ્યો ને કુદરત ઘડી હાસ્ય મીઠું કરે છે !
શોધું છું તે તુજ સહ મને લાધતું હોય જાણે !

૩૦—૫—૯૬.

વ્હાલીનું રુદન.

આ શું ? વ્હાલી ! તુજ મુખ બધું આંસુથી ભીંજવે કાં ?
હું વિચારૂં સહજ કંઇ છું દર્દ તો કૈંજ છે ના ;
આ સંસારે કઇ ફિકર છે, કાંઇ તેને વિચારૂં,
રે રે ! તેથી રુદન કરવું આમ, વ્હાલી ! ઘટે શું ?

૩૦—૫—૯૬.

અસ્ત્રાર્પણ.

દેવિ ! ત્હારા હૃદયસરની લ્હેરીઓથી ગળીને
દેવિ ! ત્હારા હૃદયઉદધિઉર્મિઓમાં મળી જે,

દેવિ ! મ્હારી હૃદયસરિતા ગાય તે કાંઇ મીઠું,
ઓહો ! એ તો તુજ હૃદયના તાનનું ગાન, દેવિ !

વ્હાલી ! તેની ઉપર કરજે કાંઇ દૃષ્ટિપ્રસાદ,
ઝીલી લેજે હૃદય ઝીલતાં સ્નેહનું અશ્રુ, વ્હાલી !
મ્હારી પાસે તુજ હૃદયને અર્પવા અશ્રુ માત્ર,
અર્ઘ્યું, વ્હાલી જીવિત ગણજે અર્પતાં અશ્રુ એક.

આ હૈયું, આ શરીર પ્રભુએ આંસુડાંનું ઘડયું છે !
દેવિ ! તેને તુજ હૃદયનું પાત્ર કેવું મળ્યું છે !
વ્હાલી ! વ્હાલું તુજ જિગરને આંસુડું આ થવા દે,
ભક્તિ, પ્રીતિ, હૃદયરસ ને ઐક્ય જેમાં ભર્યું છે.

૩૦-૫-૯૬

एक घा.

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
છૂટયો તે ને અરરર ! પડી ફાળ હૈયા મહીં તો !
રેરે ! લાગ્યો દિલ પર અને શ્વાસ રૂંધાઇ જાતાં
નીચે આવ્યું તરુ ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતાંમાં.

મેં પાળ્યું તે તરફડી મરે હસ્ત મ્હારાજથી આ !
પાણી છાંટયું દિલ ધડકતે ત્હોય ઉઠી શકયું ના ;
કયાંથી ઉઠે ? જખમ દિલનો ક્રૂર હસ્તે કરેલો !
કયાંથી ઉઠે ? હૃદય કુમળું છેક તેનું અહોહો !

આહા ! કિન્તુ કળ ઉતરીને આંખ તો ઉઘડી એ,
મૃત્યુ થાશે ! જીવ ઉગરશે ! કોણ જાણી શકે એ ?
જીવ્યું આહા ! મધુર ગમતાં ગીત ગાવા ફરીને,
આ વાડીનાં મધુર ફલને ચાખવાને ફરીને.

રે રે ! કિન્તુ ફરી કદિ હવે પાસ મ્હારી ન આવે,
આવે ત્હોયે ડરી ડરી અને ઇચ્છતું ઉડવાને ;
રે રે ! શ્રદ્ધા ગત થઇ પછી કોઇ કાલે ન આવે !
લાગ્યા ઘાને વિસરી શકવા કાંઇ સામર્થ્ય ના છે !

૬-૬-૯૬.

रखोपीआने.

ફેંકી દેને તુજ કરથી આ પત્થરો, ગોફણી આ,
મ્હારે આવી મુજ ચમનમાં જોઇએ ક્રૂરતા ના ;
જે પંખિડાં મુજ ચમનને લાગતાં ઘા ન છોડે,
તે પંખી છો મુજ ફલપુલો ચાખતાં પૂર્ણ હર્ષે.

એ સૌ માગે જરૂર ઘટતો પાકમાં કાંઇ હિસ્સો,
થોડું માગે જીવનઅરથે, સ્વલ્પ દેવું ઘટે તો ;
ખાઇ પીને સુખમય બની પંખિડાં ગીત ગાતાં,
ન્હાનું મ્હોટું સમજી સુખમાં જીવતાં સર્વ ન્હાનાં

આ મ્હોટું છે ઉપવન અને પંખિડાં છે ઘરેણાં,
બાંધે માળો તરુ ઉપર એ છાંયમાં કેવી શ્રદ્ધા ?

ઘા શા માટે ? ગરીબ બહુ એ ! સ્વલ્પસન્તુષ્ટ ભોળાં ?
તે સૌ માટે મુજ ચમનમાં જોઇએ ક્રૂરતા ના.

૬–૬–૯૬.

મને જોઇને ઉડી જતાં પક્ષીઓને.

રે પંખિડાં ! સુખથી ચણજો, ગીત વા કાંઇ ગાજો,
શાને આવાં મુજથી ડરીને ખેલ છોડી ઉડો છો ?
પાસે જેવી ચરતી હતી આ ગાય તેવો જ હું છું,
ના ના કો દી તમ શરીરને કાંઇ હાનિ કરૂં હું.

ના પાડી છે તમ તરફ કૈં ફેંકવા માળીને મેં,
ખુલ્લું મ્હારૂં ઉપવન સદા પંખિડાં સર્વને છે ;
રે રે ! ત્હોયે કુદરતી મળી ટેવ બ્હીવા જનોથી,
છો બ્હીતાં તો મુજથી પણ સૌ ક્ષેમ તેમાં જ માની.

જો ઉડો તો જરૂર ડર છે ક્રૂર કો હસ્તનો, હા !

એ ના રોયું ! તડફડ થયું કાંઇ ના કષ્ટથી એ !
મેં જાણ્યું કે જખમ સહવો સ્હેલ સ્હેનારને છે !

કિન્તુ નિદ્રા મુજ નયનમાં ત્યારથી કાં ન આવી ?
રોતું મ્હારૂં હૃદય ગિરિ શા ભાર નીચે દબાઇ !
રેરે ! તે ઘા અધિક મુજને મૃત્યુથી કાંઇ લાગ્યો !
એ અંગારો મુજ જિગરના મૂળને ખાઇ જાતો !

કેવો પાટો મલમ લઇને બાંધવા હું ગયો 'તો !
તે જોઇને જખમી નયને ધોધ કેવો વહ્યો 'તો !
એ અશ્રુ, એ જખમ, મુખ એ, નેત્ર એ, અંગ એ એ
બોલી ઉઠયાં પરવશ થતાં હોય ના જેમ હેતે :—

“ વ્હાલા ! વ્હાલા ! નવ કરીશ રે ! કાંઇ મ્હારી દવા તું !
“ ઘા સ્હેનારૂં નવ સહી શકે દર્દ ત્હારી દવાનું !
“ ઘા દે બીજો ! અગર મરજી હોય તેવું કરી લે !
“ ત્હારૂં તેનો જરૂર જ, સખે ! પૂર્ણ માલીક તું છે.”

ત્યારે કેવાં હૃદય ધડકયાં સાથસાથે દબાઇ !
વ્યાધિ તેની, મુજ જિગરની પૂર્ણ કેવી ભૂલાઇ !
ઘા રૂઝાયો, સમય બહુ એ ક્રૂર ઘાને થયો છે,
ત્હોયે તેનું સ્મરણ કરતાં નેત્ર ભીનાં વહે છે !

હા ! પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે !
પાપી તેમાં ડૂબકી દઇને પુણ્યશાળી બને છે !
ઓહો ! કેવું સ્મરણ મધુરૂં પાપનું એ ધરે છે !
માફી પામ્યું કુદરત કને એમ માની ગળે છે !

ઘા શા માટે ? ગરીબ બહુ એ ! સ્વલ્પસન્તુષ્ટ ભોળાં ?
તે સૌ માટે મુજ ચમનમાં જોઇએ ક્રૂરતા ના.

૬-૬-૯૬.

मने जोइने उडी जतां पक्षीओने.

રે પંખિડાં ! સુખથી ચણજો, ગીત વા કાંઇ ગાજો,
શાને આવાં મુજથી ડરીને ખેલ છોડી ઉડો છો ?
પાસે જેવી ચરતી હતી આ ગાય તેવો જ હું છું,
ના ના કો દી તમ શરીરને કાંઇ હાનિ કરૂં હું.

ના પાડી છે તમ તરફ કૈં ફેંકવા સાળીને મેં,
ખુલ્લું મ્હારૂં ઉપવન સદા પંખિડાં સર્વને છે ;
રે રે ! ત્હોયે કુદરતી મળી ટેવ બ્હીવા જનોથી,
છો બ્હીતાં તો મુજથી પણ સૌ ક્ષેમ તેમાં જ માની.

જો ઉડો તો જરૂર ડર છે ક્રૂર કો હસ્તનો, હા !
પાણો ફેંકે તમ તરફ રે ! ખેલ એ તો જનોના !
દુઃખી છું કે કુદરત તણા સામ્યનું ઐક્ય ત્યાગી,
રે રે ! સત્તા તમ પર જનો ભોગવે ક્રૂર આવી.

૭-૬-૯૬.

पश्चाताप.

તે હૈયાની ઉપર નબળા હસ્તથી ઘા કર્યો ’તો !
તેમાં લોહી નિરખી વહતું ક્રૂર હું તો હસ્યો ’તો !

એ ના રોયું ! તડફડ થયું કાંઇ ના કષ્ટથી એ !
મેં જાણ્યું કે જખમ સહવો સ્હેલ સ્હેનારને છે !

કિન્તુ નિદ્રા મુજ નયનમાં ત્યારથી કાં ન આવી ?
રોતું મ્હારૂં હૃદય ગિરિ શા ભાર નીચે દબાઇ !
રેરે ! તે ઘા અધિક મુજને મૃત્યુથી કાંઇ લાગ્યો !
એ અંગારો મુજ જિગરના મૂળને ખાઇ જાતો !

કેવો પાટો મલમ લઇને બાંધવા હું ગયો 'તો !
તે જોઇને જખમી નયને ધોધ કેવો વહ્યો 'તો !
એ અશ્રુ, એ જખમ, મુખ એ, નેત્ર એ, અંગ એ એ
બોલી ઉઠયાં પરવશ થતાં હોય જો જેમ હેતે :—

" વ્હાલા ! વ્હાલા ! નવ કરીશ રે ! કાંઇ મ્હારી દવા તું !
" ઘા સ્હેનારૂં નવ સહી શકે દર્દ ત્હારી દવાનું !
" ઘા દે બીજો ! અગર મરજી હોય તેવું કરી લે !
" ત્હારૂં તેનો જરૂર જ, સખે ! પૂર્ણ માલીક તું છે."

ત્યારે કેવાં હૃદય ધડકયાં સાથસાથે દબાઇ !
વ્યાધિ તેની, મુજ જિગરની પૂર્ણ કેવી ભૂલાઇ !
ઘા રૂઝાયો, સમય બહુ એ ક્રૂર ઘાને થયો છે,
ત્હોયે તેનું સ્મરણ કરતાં નેત્ર ભીનાં વહે છે !

હા ! પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે !
પાપી તેમાં ડૂબકી દઇને પુણ્યશાળી બને છે !
ઓહો ! કેવું સ્મરણ મધુરૂં પાપનું એ ધરે છે !
માફી પામ્યું કુદરત કને એમ માની ગળે છે !

ન તૂટે એ ! ન ઉડે આ ! અરે ! છોડે પછાડા ના !
ગળે બાઝી રહ્યું પિંજર ! દિલે બાઝી રહી મેનાં !

'ભલે તું ગીત ગા મેનાં ! ભલે તું રોઇ રહે મેનાં !'
વિના કૈં પાપ પસ્તાવો, કહું હું બોલ શે એવા ?

અરેરે ! કેદખાનામાં મને આ ઇશ્ક સૂઝયો ક્યાં ?
ખુદાએ નૂર બતલાવી દિલે ચિનગી લગાડી કાં ?

ન જોયું કૈં અગાડીનું ! ગયો ભૂલી પછાડીનું !
અને ગાફેલીએ વ્હોર્યું વિના કૈં પાપ પસ્તાવું !

૯-૬-૯૬.

ત્યાગ.

હું જાઉં છું ! હું જાઉં છું ! ત્યાં આવશો કોઈ નહીં !
સો સો દિવાલો બાંધતાં ત્યાં ફાવશો કોઈ નહીં !

ના આંસુથી, ના ઝુલ્મથી, ના વસ્લથી, ના બન્ધથી,
દિલ જે ઉડયું રોકાય ના ! એ વાત છોડો કેદની !

સૌ ખુશ રહો જેમાં ખુશી ! હું જ્યાં ખુશી તે હું કરૂં !
'શું એ હતું ? શું આ થયું ?' એ પૂછશો કોઈ નહીં !

કૈં છે ખુશી ! કૈં છે નહીં ! દિલ જાણતું જે છે તે છે !
જ્યાં જ્યાં ઠરી દિલની ખુશી ત્યાં ત્યાં ખુશી દિલ છે નક્કી !

પેદા કર્યો 'તો ઇશ્ક ત્યાં ના કોઇને પૂછ્યું હતું !
એ ભૂંસવા જો છે ખુશી તો પૂછવું એ કૈં નથી !

છે ઇશ્ક જોયો ખૂબ તો જોવું હવે જે ના દીઠું,
કિસ્મત બતાવે ખેલ તે આનન્દથી જોવા સહી !

આ ચશ્મ બુરજે છે ચડયું આલમ બધી નિહાળવા,
તે ચશ્મ પર પાટો તમે વીંટી હવે શકશો નહીં !

મ્હારી કબર બાંધી અહીં ત્યાં કોઇને સૂવાડજો !
હું જ્યાં દટાઉં ત્યાં પુલોને વેરશો કોઈ નહીં !

છે શું પુલો, શું ઇશ્ક ને શું સૌ તમે જનારને ?
આ માછલું દરિયા તણું તે ઉર્મિઓ ગણતું નહીં !

મુજ ઉર્મિ એ તમ વારિધિ ! તમ વારિધિ મુજ ઉર્મિ છે !
જે હિકમતે આ છે બન્યું તે જાણશો કોઈ નહીં !

શું પૂછવું ! શું બોલવું ! ખુશ છો અને રહેજો ખુશી !
વ્યર્થ આંસુ ખેરશો તો લૂછશે કોઈ નહીં !

૧૦-૬-૯૬.

चाहीश बेयने हुं.

તુંને ન ચાહું, ન બન્યું કદી એ,
તેને ન ચાહું, ન બને કદી એ ;
ચાહું છું તો ચાંહીશ બેયને હું,
ચાહું નહીંતો નવ કોઇને હું.

આ પુષ્પ છે, આ નદી છે,
આ પક્ષીઓ સૌ નભમાં .

ન તૂટે એ ! ન ઉડે આ ! અરે ! છોડે પછાડા ના !
ગળે બાઝી રહ્યું પિંજર ! દિલે બાઝી રહી મેનાં !

'ભલે તું ગીત ગા મેનાં ! ભલે તું રોઇ રહે મેનાં !'
વિના કૈં પાપ પસ્તાવો, કહું હું બોલ શે એવા ?

અરેરે ! કેદખાનામાં મને આ ઇશ્ક સૂઝયો ક્યાં ?
ખુદાએ નૂર બતલાવી દિલે ચિનગી લગાડી કાં ?

ન જોયું કૈં અગાડીનું ! ગયો ભૂલી પછાડીનું !
અને ગાફેલીએ વ્હોર્યું વિના કૈં પાપ પસ્તાવું !

૯–૬–૯૬.

ત્યાગ.

હું જાઉં છું ! હું જાઉં છું ! ત્યાં આવશો કોઈ નહીં !
સો સો દિવાલો બાંધતાં ત્યાં ફાવશો કોઈ નહીં !

ના આંસુથી, ના ઝુલ્મથી, ના વસ્લથી, ના બન્ધથી,
દિલ જે ઉઠયું રોકાય ના ! એ વાત છોડો કેદની !

સૌ ખુશ રહો જેમાં ખુશી ! હું જ્યાં ખુશી તે હું કરૂં !
'શું એ હતું ? શું આ થયું ?' એ પૂછશો કોઈ નહીં !

કૈં છે ખુશી ! કૈં છે નહીં ! દિલ જાણતું જે છે તે છે !
જ્યાં જ્યાં ઠરી દિલની ખુશી ત્યાં ત્યાં ખુશી દિલ છે નકી !

પેદા કર્યો 'તો ઇશ્ક ત્યાં ના કોઇને પૂછયું હતું !
એ ભૂંસવા જો છે ખુશી તો પૂછવું એ કૈં નથી !

છે ઇશ્ક જોયો ખૂબ તો જોવું હવે જે ના દીઠું,
કિસ્મત બતાવે ખેલ તે આનન્દથી જોવા સહી !

આ ચશ્મ બુરજે છે ચડયું આલમ બધી નિહાળવા,
તે ચશ્મ પર પાટો તમે વીંટી હવે શકશો નહીં !

મ્હારી કબર બાંધી અહીં ત્યાં કોઇને સૂવાડજો !
હું જ્યાં દટાઉં ત્યાં પુલોને વેરશો કોઈ નહીં !

છે શું પુલો, શું ઇશ્ક ને શું સૌ તમે જાનારને ?
આ માછલું દરિયા તણું તે ઉર્મિઓ ગણતું નહીં !

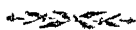
મુજ ઉર્મિ એ તમ વારિધિ ! તમ વારિધિ મુજ ઉર્મિ છે !
જે હિકમતે આ છે બન્યું તે જાણશો કોઈ નહીં !

શું પૂછવું ! શું બોલવું ! ખુશ છો અને રહેજો ખુશી !
વ્યર્થ આંસુ ખેરશો તો લૂછશે કોઈ નહીં !

૧૦—૬—૯૬

चाहीश बेचने हुं.

તુંને ન ચાહું, ન બન્યું કદી એ,
તેને ન ચાહું, ન બને કદી એ;
ચાહું છું તો ચાહીશ બેચને હું,
ચાહું નહીં તો નવ કોઇને હું.

આ પુષ્પ છે, આ નદી છે, ઝરો છે,
આ પક્ષીઓ સૌ તરુમાં ફરે છે;

આ યોગ મ્હારો કયમ મ્હાત થાય ?
ખેંચાણમાં કાં વહતો જણાય ?

યોગી ઉરે કંટક આ હશે શું ?
આ રાગ ત્યાગી ઉરમાં રહ્યો શું ?
બુદ્ધિ મહીં આ દિલનો ઝરો શું ?
પાષાણમાં રોપ ઉગ્યો હશે શું ?

ખેંચાણ વાધે નબળાઇ કાંઇ,
અશ્રુ વહે છે કયમ નેત્ર માંહીં ?
કાંટો ગળીને મૃદુતા ધરે છે !
ચિત્તે સ્મૃતિવાદળ કૈ ચડે છે !

વ્હાલી હતી ને ફરી થાય વ્હાલી !
તે અશ્રુની આપતી કાંઇ યાદી !
આ ત્યાજ્ય લાગે મુજ ત્યાગ શાને ?
ના ત્યાજ્ય તે રાગ મને દિસે છે !

ભોળું ન થા, ઉર ! હવે ફરીને,
માન્યું વૃથા તે નકી સૌ વૃથા છે ;
કાંટોય બાળી કર ભસ્મ તેને,
તે ભસ્મ ચોળી, અવધૂત ! લે ને.

૧૩-૬-૯૬.

भरत.

।રત ઉમ્મરે મ્હોંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને
નમાં ગંડકીતીરે આશ્રમ બાંધીને રહ્યો.

ઓંકારના રટનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી ભજે પરિબ્રહ્મ રાજા;
બાહાર કન્દફલનો કરતો સદા એ,
મેકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં સુખથી વસે છે.

ર્યું સદા સહુ પરે સમતા ધરે છે,
?ના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
મે યોગતેજ તરુમાં ચળકી રહ્યું છે,
તેર્યંચ ત્યાં અધિક હર્ષ મહીં ફરે છે.

ટા પીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
ટેસે છે તે મ્હોટી મધુર ફુલના પુંજ સરખી;
।માધિવેલાએ જલશીકરથી સિક્ત બનતી,
।ને એ મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી.

િભૂતિના સ્પર્શે સુરખ દિસતાં આર્દ્ર વિશુદ્ધ
ક ઘેરાયેલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
ટી તેના તેજે કુદરત તણી સૌ વિષમતા,
એ નેત્રો જોતાં સતત ગતિની બ્રહ્મરચના.

સંસારી! નિમિષભર તું ફેંકજે દૃષ્ટિ આંહીં,
।। દૃષ્ટિનું અનુકરણ કે શુભ સંસાર માંહીં ;

આ યોગ મ્હારો ક્યમ મ્હાત થાય ?
ખેંચાણમાં કાં વહતો જણાય ?

યોગી ઉરે કંટક આ હશે શું ?
આ રાગ ત્યાગી ઉરમાં રહ્યો શું ?
બુદ્ધિ મહીં આ દિલનો ઝરો શું ?
પાષાણમાં રોપ ઉગ્યો હશે શું ?

ખેંચાણ યાચે નબળાઈ કાંઈ,
અશ્રુ વહે છે ક્યમ નેત્ર માંહીં ?
કાંટો ગળીને મૃદુતા ધરે છે !
ચિત્તે સ્મૃતિવાદળ કૈ ચડે છે !

વ્હાલી હતી ને ફરી થાય વ્હાલી !
તે અશ્રુની આપતી કાંઈ યાદી !
આ ત્યાજ્ય લાગે મુજ ત્યાગ શાને ?
ના ત્યાજ્ય તે રાગ મને દિસે છે !

ભોળું ન થા, ઉર ! હવે ફરીને,
માન્યું વૃથા તે નકી સૌ વૃથા છે ;
કાંટોય બાળી કર ભસ્મ તેને,
તે ભસ્મ ચોળી, અવધૂત ! લે ને.

૧૩-૬-૯૬.

ભરત.

ભરત ઉમ્મરે મ્હોંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને,
વનમાં ગંડકીતીરે આશ્રમ બાંધીને રહ્યા.

ઓંકારના રટનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી ભજે પરિબ્રહ્મ રાજા;
આહાર કન્દફલનો કરતો સદા એ,
એકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં સુખથી વસે છે.

હ્યું સદા સહુ પરે સમતા ધરે છે,
તેના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
એ યોગતેજ તરુમાં ચળકી રહ્યું છે,
તેર્યંચ ત્યાં અધિક હર્ષ મહીં ફરે છે.

જટા પીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
દિસે છે તે મ્હોટી મધુર ફુલના પુંજ સરખી;
સમાધિવેલાએ જલશીકરથી સિક્ત બનતી,
મને એ મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી.

વિભૂતિના સ્પર્શે સુરખ દિસતાં આર્દ્ર વિપુલ
રહે ઘેરાયેલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
મટી તેના તેજે કુદરત તણી સૌ વિષમતા,
મુખે નેત્રો જોતાં સતત ગતિની બ્રહ્મરચના.

હે સંસારી! નિમિષભર તું ફેંકજે દૃષ્ટિ આંહીં,
આ દૃષ્ટિનું અનુકરણ કૈં રાખ સંસાર માંહીં;

વીણા તારો સ્વર શરૂ કરી અન્ત્ય વિરામ પામે,
કમ્પે પાછા નિપુણ કરનો કમ્પ ને સ્પર્શ થાતાં.

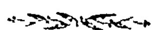
રે! ભૂંસાતી દિલ પર પડી છાપ એ કમ્પસ્પર્શે,
ભૂંસી દેવું, ફરી ચિતરવું એજ છે ચિત્ર આંહીં!
ઓહો! આવા નીરસ રસમાં વિશ્વ ને તું વહેતાં!
ત્હારૂં મ્હારૂં જીવિત સરખાં, પ્રેમ ના સમ્ભવે કાં?

મ્હારી થા તું ફરી ઉછળને રેતનાં એ પડોથી!
ના છાજે આ સલિલ મધુરૂં ધૂળમાં રોળવાનું;
હું સંયોગે કટુ થઇશ તું ત્હોય હું નાથ ત્હારો,
રે રે વ્હાલી! નવ મળી શકે ઐક્ય કો અન્ય સ્થાને.

૨૪-૪-૯૬.

વૃદ્ધ ટેલિયો.

પડી 'તી ડાંગ લાંબી ત્યાં ડોસાના પગ આગળે,
બેઠો 'તો માર્ગની પાસે શિલા એક પરે નમી.

કેનેના એક ખંડેરે દૃષ્ટિ સ્નિગ્ધ હતી ઢળી;
શ્વેત એ પાંપણો નીચે છુપાં અશ્રુ ભર્યાં હતાં.

જરા ધ્રૂજે છે નમી શીર્ષ નીચે,
કપાસના પોલ સમું દિસે તે;
દુઃખે દિસે છે જરી ઓષ્ઠ દાબ્યા,
દુઃખોની રેખામય ગાલ ભાસે.

ભરત.

ભરત ઉમ્મરે પ્હોંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને,
વનમાં ગંડકીતીરે આશ્રમ બાંધીને રહ્યો.

ઓંકારના રટનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી ભજે પરિબ્રહ્મ રાજા;
આહાર કન્દફલનો કરતો સદા એ,
એકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં સુખથી વસે છે.

હૈયું સદા સહુ પરે સમતા ધરે છે,
જેના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
એ યોગતેજ તરુમાં ચળકી રહ્યું છે,
તિર્યંચ ત્યાં અધિક હર્ષ મહીં ફરે છે.

જટા પીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
દિસે છે તે મ્હોટી મધુર પુલના પુંજ સરખી;
સમાધિવેલાએ જલશીકરથી સિક્ત બનતી,
અને એ મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી.

વિભૂતિના સ્પર્શે સુરખ દિસતાં આર્દ્ર વિપુલ
રહે ઘેરાયેલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
મટી તેના તેજે કુદરત તણી સૌ વિષમતા,
સુખે નેત્રો જોતાં સતત ગતિની બ્રહ્મરચના.

રે સંસારી! નિમિષભર તું ફેંકજે દૃષ્ટિ આંહીં,
આ દ્રષ્ટિનું અનુકરણ કૈં રાખ સંસાર માંહીં;

વીણા તારો સ્વર શરૂ કરી અન્ત્ય વિરામ પામે,
કમ્પે પાછા નિપુણ કરનો કમ્પ ને સ્પર્શ થાતાં.

રે! ભૂંસાતી દિલ પર પડી છાપ એ કમ્પસ્પર્શે,
ભૂંસી દેવું, ફરી ચિતરવું એજ છે ચિત્ર આંહીં!
ઓહો! આવા નીરસ રસમાં વિશ્વ ને તું વહેતાં!
ત્હારૂં મ્હારૂં જીવિત સરખાં, પ્રેમ ના સમ્ભવે કાં?

મ્હારી થા તું ફરી ઉછળને રેતનાં એ પડોથી!
ના છાજે આ સલિલ મધુરૂં ધૂળમાં રોળવાનું;
હું સંયોગે કટુ થઇશ તું ત્હોય હું નાથ ત્હારો,
રે રે વ્હાલી! નવ મળી શકે ઐક્ય કો અન્ય સ્થાને.

૨૪–૪–૯૬.

વૃદ્ધ ટોલિયો.

પડી 'તી ડાંગ લાંબી ત્યાં ડોસાના પગ આગળે,
બેઠો 'તો માર્ગની પાસે શિલા એક પરે નમી.

કનેના એક ખંડેરે દૃષ્ટિ સ્નિગ્ધ હતી ઢળી;
શ્વેત એ પાંપણો નીચે છુપાં અશ્રુ ભર્યાં હતાં.

જરા ધ્રૂજે છે નમી શીર્ષ નીચે,
કપાસના પોલ સમું દિસે તે;
દુઃખે દિસે છે જરી ઓષ્ઠ દાબ્યા,
દુઃખોની રેખામય ગાલ ભાસે.

भरत.

ભરત ઉમ્મરે પ્હોંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને,
વનમાં ગંડકીતીરે આશ્રમ બાંધીને રહ્યો.

ઓંકારના રટનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી ભજે પરિબ્રહ્મ રાજા;
આહાર કન્દફલનો કરતો સદા એ,
એકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં સુખથી વસે છે.

હૈયું સદા સહુ પરે સમતા ધરે છે,
જેના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
એ યોગતેજ તરુમાં ચળકી રહ્યું છે,
તિર્યંચ ત્યાં અધિક હર્ષ મહીં ફરે છે.

જટા પીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
દિસે છે તે મ્હોટી મધુર પુલના પુંજ સરખી;
સમાધિવેલાએ જલશીકરથી સિક્ત બનતી,
અને એ મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી.

વિભૂતિના સ્પર્શે સુરખ દિસતાં આર્દ્ર વિપુલ
રહે ઘેરાયેલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
મટી તેના તેજે કુદરત તણી સૌ વિષમતા,
સુખે નેત્રો જોતાં સતત ગતિની બ્રહ્મરચના.

રે સંસારી! નિમિષભર તું ફેંકજે દૃષ્ટિ આંહીં,
આ દૃષ્ટિનું અનુકરણ કૈં રાખ સંસાર માંહીં;

ભોળા ! ત્હારી ધડમથલમાં શાન્ત થા શાન્ત થા કૈં,
સ્થિતિની તું ઉપર ચડી જો ત્યાગની દૃષ્ટિ આંહીં.

આ ત્યાગીનાં નયન ફરીથી જોઇ લે એક વાર,
શું તેમાં ના સતત વહતી પ્રેમની એક ધાર ?
હા ! તૈયારી સહુ અરપવા ત્યાગમાં એ નથી શું !
બીજાંનાં કૈં દુઃખથી ગળી એ નેત્ર જાશે નહીં શું ?

તપસ્વીના આ તપમાં રહી છે
મહા દયાની અતિ તીવ્ર રેખા ;
ફુલો, લતા ને તરુ, મેઘ માંહીં
આનન્દ પીતાં નયનો સદા છે.

પ્રભાતકાલે નભની સુનેરી,
સન્ધ્યા સમેની સરની લહેરી,
વાયુ તણા શીતલ ગન્ધથી એ
આભાર હૈયું ઋષિનું દ્રવે છે.

સન્ધ્યાકાલે પ્રભાતે એ તપસ્વી નદીએ જતો,
સ્નાનાદિ ત્યાં કરી નિત્યે ટેલતો વનમાં હતો.

નદી વહે છે ગિરિથી રમન્તી,
ફુલો તણાં ગીત હજાર ગાતી ;
ગાયત્રીનો મન્ત્ર જપે નદીમાં
ઉભો રહીને ઋષિ એક દી ત્યાં.

ત્યાં ઘૂઘૂઘૂ ગિરિ નભ મહીં ગાજતો નાદ આવે,
મોજાં તેના પ્રતિધ્વનિ તણાં ભેખડે આથડે છે ;

વારિ કમ્પ્યું, ડગમગી ગયાં શૃંગ અદ્રિ તણાં, ને
ત્રાસે ન્હાસે વનચર બધાં, કોઇ મૂંઝી પડે છે.

સિંહધ્વનિથી જયગર્જનાથી
ડરી મૃગો કે ઋષિ પાસ આવે;
ફલંગ મારી ઝરણું કૂદે છે,
તપસ્વી તે ચિત્ર ઉભો જુવે છે.

ત્યાં એક બાલ મૃગ કો હજુ જે અશક્ત
કૂદી જતાં ઝરણુ તે જલમાં પડયું, ને
એ પૂરમાં તડફડી ઘસડાતું જોઈ
લાગ્યું ઋષિહૃદય એ અનુકમ્પવાને.

ઉપયોગી થવા પ્રેરે તપસ્વી દિલને દયા,
પડે છે વારિમાં તેથી યોગી તે મૃગ ઝાલવા.

બલ કર મહીં આવ્યું પૂરને વીંઝવાને,
ગરીબ મૃગ બચાવા કાંઇ ચિન્તા દિલે છે;
ઋષિ પદ ગ્રહી તેનો ખેંચીને બ્હાર લાવ્યો,
હરિણ ઉગરવાથી કાંઇ આરામ આવ્યો.

જરા મીંચાયેલાં નયન મૃગનાં સુન્દર દિસે,
અને તેના ભાવો ઋષિ તરફ કેવા મૃદુ દિસે!
ઋષિનું હૈયું આ નિરખી શકતું 'તું રસિકતા,
થતું જોઈ ઘેલું કુદરત તણી આ મધુરતા.

પંપાળ્યું, પાણી પાયું, ને આશ્રમે ઉચકી ગયો;
તણાદિ ત્યાં દઈ તેને કહતં ઋષિએ ક્ર્યું.

રમે છે, કૂદે છે, ઋષિચરણ ચાટે જીભ વડે,
અને એ યોગીની મૃગ પર અમીની નજર છે ;
ઉગી તેને શિરે ચળકતી રૂપાળી શીંગડીઓ,
ઋષિની પીઠે એ કરતી ચળ ન્હાની કુમળીઓ.

ઋષિની છાયા શું ફરતું દિનરાત્રિ ઋષિ કને,
પિતા માતા બન્ધુ સહુ મૃગ ઋષિને સમજતું ;
ઋષિ તેને દેતો કુમળું તૃણ ને પર્ણ કુમળાં,
અને બાંધે માલા કુસુમકલીની ડોક ઉપરે.

સ્નાનાદિ ક્રિયા કરીને ઋષિ એ
આશિષ દેતો મૃગબાલને, ને
" તું જીવતું રહે," વદતો દયાલુ,
ચુમ્બી લઇને હસતો દયાલુ.

આભાર ભૂલી મૃગ ના ગયું 'તું,
જોતાં ઋષિને દિલ રીઝતું 'તું ;
કે ગેલથી તે ઋષિને હસાવે,
ને એ મહાત્મા દિલને હલાવે.

દૂરે જાતાં મૃગ વન મહીં યોગી બેચેન થાતો,
ખોવાતું તો શ્રમ લઇ વને શોધવા દૂર જાતો ;
પીઠે તેને ઉચકી વળતો આશ્રમે હર્ષભેર,
સુખી તેને નિરખી વહતાં નેત્ર આનન્દરેલ.
અહોહો ! અલ્પ જીવોના પ્રેમમાં બલ છે બહુ !
ખેંચાતાં પ્રેમથી તે સૌ ખેંચી પ્રેમ વતી શકે.

યોગી ચાલ્યો જપ તપ ભૂલી પ્રેમખેંચાણ માંહીં,
ચાલ્યો ને તે અટકી ન શકે આટલે દૂર આવી ;
ધક્કો દેતાં હૃદય પિગળે આર્દ્રતાને, અરેરે !
ખેંચે તેને હૃદય કુમળું કોણ ઠેલી શકે છે ?

ભીનાં નેત્રે ઋષિ ધીમે કયારે કયારે કહી જતો,
"દૂર થા ! દૂર હુંથી થા ! રે વ્હાલા મૃગબાલ તું !"

ખેંચે છે તે પ્રણયી દિલને ઠેલવું, હાય ! શાને ?
ધક્કો દેવા મૃદુ હૃદયને, યોગી ! તું કેમ ઇચ્છે !
તારા આવા નિયમ સઘળા શુષ્ક લાગે મને તો,
મીઠી વૃત્તિ કુદરતી અરે ! બાળવા ઇચ્છતો કાં ?

વ્હાલું છે તો કયમ દૂર કરે ? નેત્રમાં કેમ અશ્રુ ?
ધક્કો દેતાં પ્રણયી દિલને શ્રેય હું તો ન માનું ;
આવાને શું તુજ હૃદયને ચાહતાં પાપ થાય ?
સ્વાર્થી તું છે પણ પ્રણયથી કાંઇ ત્હારૂં ન જાય.

સાક્ષી પૂરે તુજ જિગર જો આંસુથી વાતને આ,
તેની સામે કઠિન બની ને થાય છે આગ્રહી કાં ?
પીવા તેને હૃદયઝરણું ટેવ છે તેં જ પાડી,
બીજે કયાં તે જનહૃદયની પામશે લ્હાણ આવી ?

એ તો ત્હારાં સમિધપુલને સ્પર્શતાં એ ડરે છે !
તું ખીજે તો મૃદુ મૃદુ થઈ ગેલ કેવાં કરે છે !
તું રીઝે તો તુજ તરફ એ હોંશથી દોડી આવે !
એ નેત્રો શાં તુજ જિગરથી વાત છાની કરે છે !

કિન્તુ, યોગિ! તુજ ફરજ તું કાંઇ જૂદી જ માને!
આ પ્રીતિ કૈં તુજ હૃદયને માર્ગ જૂદો બતાવે!
હું સંસારી નવ કહી શકું યોગ્ય આ, વા નહીં આ,
ત્હોયે આવી તુજ મગજની શુષ્ક રીતિ રુચે ના.

રાગ ને ત્યાગની વચ્ચે હૈયું એ ઝૂલતું હતું,
એક દી યોગી ઉરે આ ઉદ્ગારો નિકળે કંઇ:—

"કંઇ દુઃખે છે! દુઃખતો જણાય છે!
"કહીં દુઃખે શું? પણ ના કળાય તે!
"મને રુચે આ મૃગ છોડવું નહીં!
"કહીંય આસક્ત થવું રુચે નહીં!

"બ્રહ્માંડ આખું નિજ માનનાર જે
"બને ન વ્યક્તિ કદિ પાળનાર તે;
"ન ન્યૂન કોઈ નવ કો વિશેષ વા,
"ન દૃષ્ટિએ ઉર્મિ ચડે પડે ન વા.

"ન ઓટ તેને ભરતી નહીં હશે,
"તળાવ જેવો ઉદધિ રહે ભલે;
"દયા ભલે કૈં ઉપયોગની થતી,
"દયાથી આસકત થવું ઘટે નહીં.

"બચાવ્યું મેં ભલે તેને, હવે છો કૂદતું ફરે,
"પડે જો સિંહપંજે તો નિર્માયું તે ભલે બને.

"ચાલે સૌ પર જેમ ચક્ર ફરતું નિર્માણનું સૃષ્ટિએ,
"તેવું તે મૃગ ઉપરે સુખથી છો એ ચક્ર ચાલે હવે;

"રોકાશે મુજથી નહીં, ક્યમ પછી ચિન્તા નકામી ધરૂં?
"જે મ્હારૂં, જગનું અને સહુ તણું તે છો બને તે તણું.

"ફર સુખથી હવે તું શોધીને કોઇ ટોળું,
"ફરી કદિ પણ મ્હારા આશ્રમે આવવું ના;
"જપતપ કરનારો પાળશે આ તને ના,
"અરર ! પણ સુખે તું છોડશે કેમ સ્નેહ ?"

ઋષિ ! ત્હારી સ્થિતિ જોઈ આવે છે મુજને દયા;
આવશે વ્હાલથી તેને પંપાળીશ હવે ન શું ?

નેત્રો રમે આ તુજ વાદળીથી,
ક્રીડા ગમે છે કંઇ માછલીની;
સન્ધ્યાસમે કૈં વધુ હર્ષ આવે,
તો કેમ ત્હારૂં મૃગલું ત્યજે છે?

રમાડ તેને પણ લુબ્ધ ના થજે,
ઋષિ ! ન એ શું તુજથી બની શકે ?
દયા વધુ છો ઉપયોગની થતી,
દયા બતાવે હજુ ઉચ્ચ માર્ગ કૈં.

પડે જો સિંહપંજે તો નિર્માયું તે ભલે બને;
રડજે તું નહીં ત્યારે, કિન્તુ હાલ રમાડજે.

છોડી દેવા રસ મધુર સૌ સાધ્ય લાગે તને જો,
તો ના શાને પ્રણયી બનતાં સાચવે ત્યાગ ત્હારો ?
હું સંસારી મુજ હૃદય આ ખીલતાં હર્ષ પામું,
તું યોગીને તુજ હૃદયને બાળવું યોગ્ય લાગ્યું !

સુખ અનુભવનારો કિન્તુ આંસુય પાડે,
જરૂર સ્થિર નહીં તે કમ્પતો તાર ચાલે ;
રુદન નહિ ત્યજાતું હાસ્યના ત્યાગ પ્હેલાં,
કટુ નકી કટુ લાગે સ્વાદનું ભાન થાતાં.

બને તે કેમ કોઇથી ચાહવું ને ન ચાહવું ?
બને તો તું ભલે તેને છોડી દેજે રમાડવું !

* * * * * *

વહ્યા કૈ દહાડા ને મૃગ પ્રિય હજુ છે ઋષિદિલે,
વહેશે કૈ દહાડા, મૃગ પ્રિય રહેશે ઋષિદિલે ;
અહાહા ! બન્ધાયો જગત ત્યજનારો મૃગ મહીં,
અરે ! છૂટયો ફાંસો સમજણ છતાં એ કદિ નહીં !

ધીમે ધીમે શરીર પર એ મૃત્યુના હસ્ત લાગ્યા,
કિન્તુ ઓછી નવ થઇ અરે ! બન્ધની કાંઇ પીડા ;
પમ્પાળે છે શિથિલ કરથી યોગી તેનું કુરંગ,
નિત્યે નિત્યે વધુ વધુ હજુ યોગમાં થાય ભંગ.

જટાથી ટેકવી માથું સૂતો છે ઋષિ એક દી,
મૃત્યુથી તૂટતી નાડી જોરથી ધબકી રહી.

પાસે ઉભું છે દુખિયું કુરંગ,
શું થાય છે તે સમજ્યું હતું તે ;
ચાટે ઋષિના કર ને કપાલ,
ને નેત્ર નેત્રે મળી દર્દ રોતાં.

ભીના હતા ગાલ ઋષિ તણા એ,
અશ્રુ હતું એક તહીં રહેલું;
બોલ્યો ઋષિ, "રે! મુજ બાલ બાપુ!
"આ આશ્રમે હા કયમ જીવશે તું?

"તું એકલાની સ્થિતિ શું? અરેરે!
"ટોળું હવે શોધીશ કયાં નવું તું?
"રે! શું થશે મૃત્યુ અકાલ મ્હારૂં?"
પંચત્વ પામ્યો વદી એમ યોગી.

કથા એવું કહે છે કે જન્મશે મૃગ એ ઋષિ!
વાંછના જે રહી તે તે પૂરી સૌ કરવી પડે.

૧૬-૬-૯૬.

પક્વતા.

અહોહો! તે કલી કાચી કાલ ના ઉઘડી હતી,
પકવતા ના હતી ત્યારે સુગન્ધીય હતી નહીં.

હતી ના મધમાખી ત્યાં, હતા ના ભૃંગ ગુંજતા,
સુખાસ્વાદી કલા મીઠી સુખપક્ષે હતી ન વા.

ખીલેલી છે, મહેકે છે આજ તો પાંખડી બધી;
હીંચતી વાયુલ્હેરીથી ભૃંગને રીઝવી રહી.

ચૂપ છે ઝૂલતી ત્હોયે મીઠું ગાયન ગાય છે!
આહા! લાવણ્ય તેનું આ કરે છે વશ આંપને.

મોહની શી કલા મીઠી ગ્રહે છે પકવ ચારુતા,
વળી એ કાન્તિના ભોક્તા હોય છે સજ્જ સર્વદા.

કિન્તુ રે! વિકસે છે એ હજુ તો એક પાંખડી,
ત્યાં તો રે! કરમાવાનું થાય છે શરૂ આજથી!

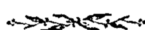
આજે જે પાંખમાં પેસી ચૂસે છે મધ ભૃંગ તે,
ફિક્કી પીળી થઈ કાલે સુવાસિત નહીં હશે!

સ્પર્શતાં પકવતાને કૈં, રેરે! ધ્વંસ શરૂ થતો,
અને ના પકવ ત્યાં સુધી ના ના સ્વાદ મળે કશો.

૨૦-૬-૯૬.

ઋણ.

બ્રહ્માંડ આ તો ગૃહ તાતનું છે,
આધાર સૌને સહુનો રહ્યો જ્યાં;
લે છે સહુ કૈં સહુને દઇ કૈં,
આભાર સૌનો સહુ ઉપરે છે.

ના રાખતું કો ઋણનો હિસાબ,
આભાર સાની નવ કો રડે ત્યાં;
આનન્દમાં સૌ દઇને રહે છે,
આનન્દમાં સૌ લઇને રહે છે.

ગોળા ફરે એક જ તત્ત્વના સૌ,
ખેંચાઈ એ એક જ તત્ત્વનાથી;

અર્પે ગ્રહે છે સહુ એજ તત્ત્વ,
જે સર્વનું તે સહુને મળેછે.

આ વાદળીમાં વીજળી રમે છે,
આ સિન્ધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
જૂદા થઇને સહુ એક થાય,
જે જેનું તે ત્યાં જઇને સમાય.

રે! માનવીનું પણ એજ તત્ત્વ,
હું તું મહીં એક જ રકત ચાલે;
તો કાં ન અર્પું મુજ શીર્ષ તુંને?
અર્પું કદી તો ઋણ થાય શાનું?

માગે ન લોહી મુજ કાં સુખે તું?
શાને ડરે છે કંઇ માગતાં તું?
ત્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ મ્હારૂં?
મ્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ ત્હારૂં?

આ વાત શાને જગમાં કરૂં છું?
સંસારમાં વૈર જ નિરખું છું!
બ્રહ્માંડ આ એક જ ભ્રાતૃભાવ,
જન્મ્યો કહીંથી કટુ ભેદભાવ?

તે ભેદનો આ ઋણ એક અંશ,
આભાર તેમાં કરતો પ્રવેશ;
વિદ્વેષ, ભેદ, ઋણ, ઉપકાર,
એ કેમ ઉગ્યાં વિણ બીજ ઝાડ?

મોહની શી કલા મીઠી ગ્રહે છે પક્વ ચારુતા,
વળી એ કાન્તિના ભોક્તા હોય છે સજ્જ સર્વદા.

કિન્તુ રે ! વિકસે છે એ હજુ તો એક પાંખડી,
ત્યાં તો રે ! કરમાવાનું થાય છે શરૂ આજથી !

આજે જે પાંખમાં પેસી ચૂસે છે મધ ભૃંગ તે,
ફિક્કી પીળી થઈ કાલે સુવાસિત નહીં હશે !

સ્પર્શતાં પક્વતાને કૈં, રેરે ! ધ્વંસ શરૂ થતો,
અને ના પક્વ ત્યાં સુધી ના ના સ્વાદ મળે કશો.

૨૦-૬-૯૬.

ઋણ.

બ્રહ્માંડ આ તો ગૃહ તાતનું છે,
આધાર સૌને સહુનો રહ્યા જ્યાં ;
લે છે સહુ કૈં સહુને દઇ કૈં,
આભાર સૌનો સહુ ઉપરે છે.

ના રાખતું કો ઋણનો હિસાબ,
આભાર માની નવ કો રડે ત્યાં ;
આનન્દમાં સૌ દઇને રહે છે,
આનન્દમાં સૌ લઇને રહે છે.

ગોળા ફરે એક જ તત્ત્વના સૌ,
ખેંચાઈ એ એક જ તત્ત્વનાથી ;

અર્પે ગ્રહે છે સહુ એજ તત્ત્વ,
જે સર્વનું તે સહુને મળેછે.

આ વાદળીમાં વીજળી રમે છે,
આ સિન્ધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
જૂદા થઇને સહુ એક થાય,
જે જેનું તે ત્યાં જઇને સમાય.

રે! માનવીનું પણ એજ તત્ત્વ,
હું તું મહીં એક જ રક્ત ચાલે;
તો કાં ન અર્પું મુજ શીર્ષ તુંને?
અર્પું કદી તો ઋણ થાય શાનું?

માગે ન લોહી મુજ કાં મુખે તું?
શાને ડરે છે કંઇ માગતાં તું?
ત્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ મ્હારૂં?
મ્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ ત્હારૂં?

આ વાત શાને જગમાં કરૂં છું?
સંસારમાં વૈર જ નિરખું છું!
બ્રહ્માંડ આ એક જ ભ્રાતૃભાવ,
જન્મ્યો કહીંથી કટુ ભેદભાવ?

તે ભેદનો આ ઋણ એક અંશ,
આભાર તેમાં કરતો પ્રવેશ;
વિદ્વેષ, ભેદ, ઋણ, ઉપકાર,
એ કેમ ઉગ્યાં વિણ બીજ ઝાડ?

સાહુની શી કલા મીઠી ગ્રહે છે પક્વ ચારુતા,
વળી એ કાન્તિના ભોક્તા હોય છે સર્જ સર્વદા.

કિન્તુ રે! વિકસે છે એ હજુ તો એક પાંખડી,
ત્યાં તો રે! કરમાવાનું થાય છે શરૂ આજથી!

આજે જે પાંખમાં પેસી ચૂસે છે મધ ભૃંગ તે,
ફિક્કી પીળી થઈ કાલે સુવાસિત નહીં હશે!

સ્પર્શતાં પક્વતાને કૈં, રેરે! ધ્વંસ શરૂ થતો,
અને ના પક્વ ત્યાં સુધી ના ના સ્વાદ મળે કશો.

૨૦-૬-૯૬.

ઋણ.

બ્રહ્માંડ આ તો ગૃહ તાતનું છે,
આધાર સૌને સહુનો રહ્યા જ્યાં;
લે છે સહુ કૈં સહુને દઈ કૈં,
આભાર સૌનો સહુ ઉપરે છે.

ના રાખતું કો ઋણનો હિસાબ,
આભાર સાની નવ કો રહે ત્યાં;
આનન્દમાં સૌ દઈને રહે છે,
આનન્દમાં સૌ લઈને રહે છે.

ગોળા ફરે એક જ તત્ત્વના સૌ,
ખેંચાઈ એ એક જ તત્ત્વનાથી;

અર્પે ગ્રહે છે સહુ એજ તત્ત્વ,
જે સર્વનું તે સહુને મળેછે.

આ વાદળીમાં વીજળી રમે છે,
આ સિન્ધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
જૂદા થઇને સહુ એક થાય,
જે જેનું તે ત્યાં જઇને સમાય.

રે! માનવીનું પણ એજ તત્ત્વ,
હું તું મહીં એક જ રક્ત ચાલે;
તો કાં ન અર્પું મુજ શીર્ષ તુંને?
અર્પું કદી તો ઋણ થાય શાનું?

માગે ન લોહી મુજ કાં સુખે તું?
શાને ડરે છે કંઇ માગતાં તું?
ત્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ મ્હારૂં?
મ્હારૂં ગણે ના કયમ સર્વ ત્હારૂં?

આ વાત શાને જગમાં કરૂં છું?
સંસારમાં વૈર જ નિરખું છું!
બ્રહ્માંડ આ એક જ ભ્રાતૃભાવ,
જન્મ્યો કહીંથી કટુ ભેદભાવ?

તે ભેદનો આ ઋણ એક અંશ,
આભાર તેમાં કરતો પ્રવેશ;
વિદ્વેષ, ભેદ, ઋણ, ઉપકાર,
એ કેમ ઉગ્યાં વિણ બીજ ઝાડ?

હુંથી બને જો કદિ કાંઇ ત્હારૂં
તો માનજે ના ઋણમાં તને તું ;
માગીશ હું એ કદિ જોઇશે તો,
તું આપજે, હું સુખથી લઇશ.

આભાર ભૂલે બહુ લોક આંહી,
પીડા ન તેની કદિ થાય કાંઇ ;
આભારનાં અશ્રુ નિહાળી કિન્તુ
ખેર્યાં, અરે ! મેં બહુ વાર આંસુ.

૨૧-૬-૯૬.

મૃત પુત્રી લાલાંની છબી દૃષ્ટિથી દૂર કરી.

લાલાંની એ છબી સમયથી છેક ભૂસાંઇ જાતાં
દૃષ્ટિ બ્હારે રુદન કરતાં મૂકવી યોગ્ય લાગી ;
ક્યાં મૂકું તે સમજણ પડી કાંઇ એ ના ઘડી તો !
શું એ માટે મુજ ગૃહ મહીં સ્થાન એકે રહ્યું ના ?

એ યાચે છે મુજ કર કને સ્થાનની યોગ્યતાને,
આંહીં ? ત્યાં ? ક્યાં ? સમજણ પડે કાંઇ એ ના અરેરે !
"**બાલુ** !" એવો મુજ મુખ થકી નિકળ્યો શબ્દ અન્તે,
બાલુ આવ્યો મુખ હસવતો, જોઇ તેને રહ્યો હું.

"**બાલુ** ! દે આ પ્રિય છબી જઈ દેવીના હસ્ત માંહીં,"
એ બોલ્યો હું, છબી થઇ ગઈ દૃષ્ટિથી દૂર ક્યાંએ ;

દોડી જાતા તડતડ થતા બાલુના પાદ સુણ્યા,
થોડી વેળા ગત થઇ અને શાન્ત પાછું થયું સૌ.

થોડી વેળા ગત થઇ વળી બાલુને સાંભળ્યો મેં,
"બાપુ" એવું કહી મુજ કને દોડતો આવી ઉભો;
"ચિઠ્ઠી છે આ," કહી ઝટ ગયો દોડતો બ્હાર એ તો,
શું જાણે એ અમ હૃદયની વાત શું આ હશે તે ?

ચિઠ્ઠી વાંચી, અરર દુઃખ કૈં વ્હાલીને છે થયેલું,
એ જાણે કે મુજ હૃદયમાં કાંઇ વૈરાગ્ય આવ્યો !
ઝાંખી ઝાંખી છબી પર ન કૈં આંખ જોઈ શકી તે,
તે દૃષ્ટિએ જિગર ગળતાં પૂર્ણ સૌન્દર્ય દીઠું.

"વ્હાલા ! વ્હાલા ! તુજ પ્રિય છબી કેમ સોંપી મને તેં ?
"શું કૈં આંસુ તુજ નયનમાં ત્યાગતાં તે ન આવ્યાં ?
"એવું છે તો કયમ નહીં હવે ત્યાગશે સર્વ વ્હાલાં ?
"વેળા જાતાં કફની લઇને ચાલશે કાં ન ? વ્હાલા ?

"એવું હો તો કફની મુજને આપજે એક, વ્હાલા !
"મ્હારે માટે જરૂર દિલમાં રાખજે સ્થાન, વ્હાલા !"
ચિઠ્ઠી વાંચી, પલળી જરી તે આંખનાં આંસુડાંથી,
વાંચી વાંચી ફરી ફરી અને કાંઇ બોલી જવાયું.

"ઓ વ્હાલી ! ઓ હૃદયઝરણી ! કેમ ત્યાગું તને હું ?
"વ્હાલાંને એ કદિ પણ હજુ વિસરી ના શકયો છું ;
"વ્હાલી ! તું તો મુજ હૃદયનો ત્યાગ સંન્યાસ સર્વે,
"તું પૂજા, તું પ્રભુ મુજ, પછી શોધવું કાંઇ ના છે."

ખેંચાઈ કૈં મુજ પ્રિય કને બોલતો એ ગયો હું,
દીઠી તેને છબી નિરખીને આંસુડાં ખેરતી મેં!
નેત્રે નેત્રો મળી જરીં જતાં શોક તેનો ભૂંસાયો,
ઉઠી બાઝી "પિયુ! પિયુ!" લવી છાતીમાં તે સમાઇ.

૨૩-૬-૯૬.

હું બાવરો.

આ આતશે તાપે તપેલો હું બળેલો બાવરો!
ઝાંખી થયેલી નૂરની તે નૂરનો હું બાવરો!

એ નૂર ના આફતાબ કૈં, એ નૂર ના હા! વીજળી!
એ કોણ? શું? કૈંએ નહીં! હું ત્હોય તેનો બાવરો!

એ ગુલ હતું અંગારનું! હું ફૂદડી તેની બન્યો!
ચોટયો, ગળ્યો, દાઝી ગયો! હું ત્હોય તેનો બાવરો!

હા! હાય! હાહા! સ્વપ્નમાં એ જાગતાં એ નીંદમાં,
તેને ન હું તો કયાંય! ત્હોયે હું જ તેનો બાવરો!

અક્કલ કહે છે છોડવા, હૈયું કહે, "તે ના બને:"
અક્કલ ગુમાવી! દિલ બાળ્યું! ઇશ્કનો હું બાવરો!

"એ ઝેર દેખે છે છતાં કાં માન તેને મીઠડું?"
એ પૂછશો કોઇ નહીં! ઉત્તર ન આપે બાવરો!

આશક તણી નઝરે ભરી ખૂબસૂરતી જે છે સદા,
તે કેઇ માશુકને સુખે છે? એજ પૂછે બાવરો!

દુનિયા કહે કે એ ભલે ! અક્કલ કહે અંગાર છો !
મ્હારી નિગાહે પુષ્પ તો હું પુષ્પ માનું બાવરો !

મેં પૂતળી કે છે ઘડી દિલમાં હજારો હોંશથી,
એ પૂતળી જેને ગણી તેનો થયો હું બાવરો !

એ પૂતળીના જાદુને કો જાણનારૂં જાણશે !
ખામી નજર આવે નહીં ! એ દેખનારો બાવરો !

"હા હાય હાહા ! હાય હાહા !" એ પુકારૂં હું ભલે !
એમાં મને માની મજા તો એ મજા લે બાવરો !

કે નિન્દનારે બાવરો ! કે બોલનારો બાવરો !
આ 'હાય' પુકારી રહ્યો તે બાવરો, હું બાવરો !

૨૩-૬-૯૬.

एक इच्छा.

પડ્યા જખમ સો સહ્યા, સહીશ હું હજુ એ બહુ,
ગણ્યા નવ કદી, ગણું નવ કદી, પડે છો હજુ ;
અપાર પડશે અને જિગર હાય ! આણું થયું,
કઠિન ન બનો છતાં હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

પડી વીજળી તે પડી સુખથી છો, ગણું છું સુખે,
અનન્ત ભભુકા દહે, બહુ દહો, ગણું છું સુખે ;
ન દાહ વશમો કદી, જિગર બૂમ ના પાડતું,
કઠિન બનજો નહીં હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

બહુય રસ છે મને હૃદય છે હજુ તો, અહો !
અરે ! હૃદય જો ગયું રસ ગયો પછી તો બધો ;
ભલે મૃદુ રહી સહી જખમ છેક ચૂરો થતું,
કઠિન ન બનો કદી હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

૨૪-૬-૯૬.

एक उदास दिवस.

આકાશે છવરાઇ છે રજ અને વાયુ વહે આંચકે,
ના છે વાદળ, ના રવિ, પડી ગઇ મેલી દિશાઓ બધે ;
આ નીલાં ભૂખરાં દિસે તરુ અને ડોલી રહ્યાં સુસ્ત કૈં,
ના છે તાપ પરન્તુ આ જ્વર સમી ઉન્હી હવા લાગતી.

ઉડે છે શુક કોઇ તો દુઃખી થતું દેખાય છે ઉડતાં,
પાંખોમાં નવ જોર છે ચણ મળી આજે દિસે કયાંય ના ;
કાંઇ લક્ષ્ય વિના અરે ! ભમી રહ્યું એવું દિસે છે મને,
જ્યાં ખેંચી લઇ જાય છે પવન ત્યાં જાતું બિચારૂં અરે !

હું એ એમ જ આજ કૈં ભમી રહ્યો વાડી, તળાવે, વને,
વાંચ્યું, કાંઇ લખ્યું, સૂતો, ભટકું છું, ના ચેન કૈં એ પડે ;
ના છે કાંઇ વિચાર, હેતુ નહિ કૈં, ઝ્હેરી બની લાગણી,
ઇચ્છે છે મન આપઘાત કરવા, સૂતું હસે છે વળી.

સ્વપ્નાં મેં કઇ ગોઠવ્યાં પણ થઈ મૂર્ત્તિ ન એકે ખડી,
હૈયાનાં કઇ દર્દ જોઇ વળતાં રે ! ધાય લાગે નહીં ;

આવું કાંઇ લખાય છે, પણ અરે ! એચેની ત્યાંએ રહી,
રોવાનું મન થાય છે, પણ ખરે આંસુય એકે નહીં.

૨૬–૬–૯૬.

एक आगियाने.

તુજ પાંખ ચળકે પાણીનાં ઝુંડો મહીં ચક્રો રચી,
બ્રહ્માંડને પોષી રહી તે દૃષ્ટિ અહીં એ છે નકી ;
તુજ ઉદરપોષણમાં તને તુજ રૂપ ઉપયોગી થતું,
તુજ નેત્ર આગળ દીવડો કૈં શ્રમ વિના દેખાડતું.

વળી કોઇ કન્યા પાતળી તુજ તેજ ઉપર મોહતી,
જે ભાલને ચોડી તને ત્યાં હર્ષથી ચળકાવતી ;
વળી કોઇ વિસ્મિત સ્મિતભરી તુજ તેજ માત્ર નિહાળતી,
ના સ્પર્શતી એ બીકથી તુજ રજ રખે જાતી ખરી.

અદૃશ્ય ના ઘનથી અને ના ધૂમસે મેલું થતું,
તુજ તેજ તે મુજ ઉપવને હું નિત્ય જોવા જાઉં છું ;
મમ પ્યારીનાં ફુલડાં અને મુજ વૃક્ષ જ્યારે ઊંઘતાં,
તું જાગતો રાત્રિ બધી ત્યારે રમે છે બાગમાં.

તું જાગજે, તું ખેલજે, તું પત્રપત્રે મ્હાલજે,
ચળકાટ ત્હારો એજ પણ તુજ ખૂનની તલવાર છે !
તું કેમ એ માની શકે ! આધાર ત્હારો એજ છે,
એ જાળ તું જાણે નહીં, હું જાણું ને રોઉં, અરે !

રે ! પક્ષી કોની દૃષ્ટિએ તું એજ ચળકાટે પડે,
સંતાઇ જાતાં ન્હાસતાં એ કાર્ય વૈરીનું કરે ;
દ્યુતિ જે તને જીવાડતી દ્યુતિ તે તને સંહારતી,
જે પોષતું તે મારતું એવો દિસે ક્રમ કુદરતી.

આ પ્રેમ સંસારી તણો તુજ તેજ જેવો છે નકી,
એ અમૃતે શું ઝેરનાં બિન્દુ ભર્યાં વિધિએ નથી ?
અમ એજ જીવિત, એજ મૃત્યુ, એજ અશ્રુ ને અમી,
જે પોષતું તે મારતું શું એ નથી ક્રમ કુદરતી ?

૧-૭-૯૬.

વીંધાએલા હૃદયને.

વીંધાયું તું, જખમ તીરનો છેક ઊંડો ગયો આ,
ખેંચી લેતાં મરણ નિપજે રક્તના સ્રાવથી હા !
ચોંટ્યું રહેશે અરર ! ભલકું જીવ જાતાં સુધી ત્યાં,
ભોળા દર્દી ! દુઃખદ પણ છે ઈશની એજ ઇચ્છા.

નિરુદ્વેગી પણ થઇ સહે દંશનું દર્દ તું જો,
સૂજે સૂજે સુખથી સુખથી ઘેન મીઠાં મહીં તો ;
ઓહો ! તોતો તુજ નયનની પાંપણો ના ભીંજાશે,
ત્હારી આવી ખટકતી સહુ વેદના દૂર થાશે.

ત્હારા ઘાનો, તુજ મન અને દર્દનો તું સુકાની,
જ્યાં ખેંચે ત્યાં સુખદુઃખ તણાં નાવડાં જાય ચાલી ;

તો જ્યાં સુધી ઉદય રવિની કોર સિન્ધુ ન્હવાડે,
ત્યાં સુધી તું સુખથી સુખથી ઘોરજે ઘોરજે, રે !

રેરે! કિન્તુ જખમ પર જો સીંચશે હિમવારિ
વા ત્હારો આ વ્રણ રૂઝવવા આદરે ઔષધી કૈં;
વ્હાલા! તોતો મધુતર ભલે મોતની લે પથારી,
એ નિદ્રામાં લય થઇ ભલે દર્દ સૌ દે વિસારી.

ગાતાં કોઈ ઝરણતટની ઉપરે સ્વસ્થ સૂતાં
તેં જોજે સૌ હજુ સુધી અહીં ગોઠવ્યાં સ્વપ્ન મીઠાં,
પુષ્પોનાં, કે લલિત લલના, આસવોનાં, રતિનાં,
જા તે સૌથી મધુર ચિર કૈં સ્વપ્નમાં લીન થાવા.

રહેજે, જાજે, અનુકૂલ પડે કાર્ય તે સાધજે તું,
કિન્તુ તેને પ્રણય કથવા વ્યર્થ ના શોધજે તું ;
ના વાચાથી પ્રણય કદિ એ સિદ્ધ થાશે, થયો ના,
જે હૈયું ના રુધિરથી ગળ્યું અશ્રુથી તે ગળે ના.

જોને છાની અનિલલહરી શાન્ત અદૃશ્ય વ્હેતી,
ત્હોયે તેને કલી કુમળીઓ હીંચતી બાથ લેતી ;
ના ત્હારી એ પછી રુધિરને આંસુડાં સૌ વૃથા છે,
રે! પ્રીતિ તો રસભર જરી દૃષ્ટિથી ઉછળે છે.

ત્હારાં આંસુ ગળી ગળી પડ્યાં ક્રૂરના પાદમાં સૌ,
ત્હારૂં છુપું થરથરી કહ્યું ક્રૂરને તેં અરે સૌ ;

ઘા માર્યો હા ! જખમી કરીને દૂર ચાલી ગઈ તે,
તેને માટે, અરર નબળા ! આમ શાને ઝૂરે છે.

શોધે છે શું ? તુજ મનગમ્યું શોધતાં લાધશે ના,
ને કૈં તૃપ્તિ તુજ જિગરને અન્યથી તો થશે ના ;
ખોવાયું તે જગ પર સહુ મેળવી ના શકે છે,
ખોવાયાનું અવર કદિ ના સ્થાન પૂરી શકે છે.

૪–૮–૯૬.

જરી મોડું.

જૂદી જૂદી શ્રેણી ઉપર જનનાં સંચિત વહે,
અરે ! પ્રીતિ પ્હેલાં મરણ કંઇને તો ઝડપી લે ;
અને યુક્તાત્મા જે મધુર રસ ચાખી ગત થશે,
પડે તેથી જૂદાં ગરીબ દિલડાં ગ્રન્થિત ન જે.

ઘણાં ઇચ્છા સાથે તલફી મરતાં, જન્મ ધરતાં,
અને તૃપ્તિ માટે બહુ સમય જ્યાંત્યાં ભટકતાં ;
કઇ જૂદાં જૂદાં કઠિન દુઃખ ને દર્દ સહતાં,
ઘવાતાં, રૂઆતાં, જખમ સહતાં ને મરી જતાં.

અરે ! કો અદૃષ્ટો પણ વધુ હજુ દારુણ દિસે,
મળે પ્રેમી ભોળાં પણ મિલન મોડું જરી બને ;
"પ્રિયે ત્હારૂં હૈયું મુજ હૃદયનું !" "હા ! તુજ ! સખે !"
"હથેલી દે ! વ્હાલી !" "નહિ ! અરર ! મ્હારે જવું પડે !"

૯–૮–૯૬.

મધ્યમ દશા.

દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ,
દે તું શીતલ હિમ વા સળગતું દે પાત્ર અંગારનું ;
દર્દીને મુજ એ સમાન સુખ ને શાન્તિ નહીં આપશે,
આવી આ દુઃખની જ મધ્યમ દશા ના શાન્તિ દે કાંઇ એ.

જે દે તે પ્રિય ! પૂર્ણ દે, અવધિ દે સંકોચ રાખ્યા વિના,
દે તોફાન મને અહો ! પ્રણયનાં વા ક્રોધધિક્કારનાં ;
જો એ પ્રેમ હશે અહા ! હૃદય આ તો હંસ ત્હારો થશે,
ત્હારા માનસરોવરે ફરી તરી ઉડી સદા મ્હાલશે.

જો ધિક્કાર હશે, પ્રિયે, ભવતુ ! તો વંટોળમાં ઉડીને
જૂઠી આ મુજ આશ સર્વ વિખરી નિચે પડી તૂટશે ;
ના વૈરાગ્ય પછી સ્મરે મધુર એ મ્હોં કોઇ કાળે કદી,
જ્યાં સૂતો મુજ રાજ્ય ત્યાં ફરીશ હું આનન્દની એ સ્થિતિ.

તેને સ્વર્ગ મળ્યું જ જે નરકથી પામી શકયો મુક્તિ છે,
મૃત્યુ એ પણ આધિ વ્યાધિ દુઃખનો સાચો જ ઇલાજ છે;
દે ધિક્કાર ખરેખરા જિગરથી તો તે દયા હું ગણું,
દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ.

૧૧–૮–૯૬.

હજુએ મળવું.

મમ દંશ નહીં બનશે હલકો,
મમ દાહ અરે ! બનશે બમણો ;

રૂઝતો વ્રણ તો ઉવળી પડશે,
મળવું, મળવું હજુ ત્હોય, સખે !
અધરો મુજ સ્વાદ તને નહિ દે,
જરદી મુજ ઓષ્ઠ પરે દિસશે ;
કંઇ લાલી મહીં તુજ સ્નેહ હશે,
મળવું, મળવું હજુ ત્હોય, સખે !

મુજ દર્દ મહીં,
મુજ શોક મહીં,

અહ ! ચેટક એજ મને વળગ્યું,
"હજુએ મળવું ! હજુએ મળવું !"

જવ વખ્ત થયો પડવા વિખૂટાં,
કંઇ વર્ષ સુધી ફરી ના મળવા,
ચૂપકીભર આંસુ ભરી તું મળ્યો,
તવ શ્વાસ વહ્યો કંઇ એક હતો,
તુજ ચુમ્બનમાં શરદી ભરતો,
મુજ કાળજમાં કંઇ એ કરતો ;
બસ એજ હતો નકી સૂચવતો,
મુજ આ સ્થિતિ ને તુજ એ સ્થિતિ, ઓ !
મળવું, મળવું હજુ ત્હોય, અહો !

તુજ નામ વદે સહુ લોક અહીં,
પણ શ્યામ પડ્યા બહુ ડાઘ તહીં ;
દિલ ભાગી બને સુણી એ સઘળે,
ધરણી પર માર્ગ મને ન મળે.

તુજ જાણીતી કો મુજને ન ગણે,
પછી વાત હજાર બૂરી જ કરે;
દિલ એ સુણી કમ્પી ચીરાઇ બળે,
મુજ વ્હાલ થયું ક્યમ તું ઉપરે!
ક્યમ આમ જડ્યો દિલમાં તું! સખે!
જખમો ક્યમ આમ જડાઇ કરે?

નવ ભાન તને!
નવ ભાન મને!

ક્યમ ત્હોય પુકાર કરે દિલ છે?
"મળવું, મળવું, મરતાંય! સખે!"
છુપી બે પલમાં તુજ હું થઇ છું,
છુપી એકલી આજ અહીં હું રહું;
તુજ સોગન વ્યર્થ બધાય ગણું,
અરરે! પણ જો તુજને હું મળું,
હજુ કેવી રહું? હજુ કેવી રહું?
દુઃખી એ ક્યમ દૂર વિચાર કરૂં?
મળવું, મળવું, હજુએ મળવું!

૧૨-૮-૯૬.

પ્રેમીની પ્રતિમા.

અહો! સાચી પ્રીતિ મધુર સ્વરના મેળ સરખી,
અહોએ નિર્મેલાં હૃદયયુગલોથી નિકળતી;

અહીં જે કમ્પે તે સ્વર જરૂર ત્યાં કમ્પ કરતા,
વહે રોવું રોતાં, હસવું હસતાં એક સરખાં.

જડાઇ પ્હેલાં ને પ્રણયી પછી સૌ જન્મ ધરતાં,
ઘરાં તે એકેકે જરૂર દ્રય બીબાં નિકળતાં;
વળી તત્ત્વો એ સૌ પ્રણયી દિલનાં એક જ નકી,
અહીં ના બન્ધાતી પણ અનુભવાતી ખરી પ્રીતિ.

વહે છે સૌન્દર્યો પ્રતિ નયન પાસે કંઇ કંઇ,
અરે! ખેંચી કાઢે જિગર પણ કો એક જ નકી;
અહા! તે તો તેની કુદરત બધીની મધુરતા,
અને એ આત્માના અમર રસની એકમયતા.

અહો નેત્રો! જોજો પ્રણયી થઇને કોઇ પ્રતિમા,
ન જોયું ના જોશો સ્વરૂપ પછી એવું જગતમાં;
અરે પ્રેમી! પ્રેમી! વિશદ વધુ તેથી નવ કશું,
સદા કલ્પેલી તે સહુ મધુરતા છે તહીં ન શું?

જરા જોતાં જોતાં વિમલ પ્રકટે દીપક તહીં,
ધરે તે શા રંગો તુજ હૃદયના કાચની મહીં?
બન્યું એ તારાનું હૃદય ધ્રુવની માછલી, અને
હજારો ભાનુના બલથી મુખ તેનું નવ ફરે.

પરન્તુ એ દીપ્તિ તુજ હૃદયની માત્ર પ્રતિમા,
અરે શિલ્પી! એ તો તુજ જિગરની દિવ્ય પ્રતિભા;
ઘડી પૂજે મૂર્ત્તિ તુજ હૃદય તારા હૃદયની,
નવી નિત્યે માની પ્રણયી ભજ તે ઝિન્દગી સુધી.

અરે ! આવું છે તો પ્રણયી નવ ઘેલો કયમ ગણું ?
નહીં સાચું કાંઈ પણ પ્રણયીનું કલ્પિત બધું ;
કરી પોતાનું એ પ્રણયી કંઇએ ઉત્તમ ગણે,
ન શું એ અન્યાયી કુદરત તણો પાતકી બને ?

અરેરે સંસારી ! તુજ જગત કયાં કલ્પિત નથી ?
કર્યાં પ્રેમીનાં તો નયન પ્રભુએ તીક્ષ્ણ સહુથી ;
વધુ પ્રેમી જોતાં વધુ વધુ તહીં રૂપ નિરખે,
અને એ મૂર્ત્તિમાં હજુ વધુ જ સૌન્દર્ય નકી છે.

૧૪-૮-૯૬.

પ્રેમીની મૂર્ત્તિપૂજા.

કર તું કંઇ એ ! કર તું કંઇ એ !
મધુ તેથી બને વધુ શું કહિ એ ?
તુજ કાર્ય સહુ દિલ નિત્ય સ્મરે,
વધુ નિર્મલ શું ઉર પૂજી શકે ?

કંઇ બોલ અને દિલ ઇચ્છતું, કે
કંઇ બોલ તું બોલ સદા જ, પ્રિયે !
તુજ વાણી સદા સુણતો જ રહું,
ઝરતાં ફુલ એ વીણતો જ રહું.

તુજ એ સ્વર ગાયનના સ્મરતાં
વળી ઓર જ ધૂન મચે ઉરમાં ;

તુજ યાચક આ ઉર થાય, પ્રિયે !
ફરીને ફરી એ સ્વર માગી જ લે.
ઉર ઇચ્છતું, કે
હજુ ગાજ, પ્રિયે !
નવ બોલ કશું પણ ગાજ, પ્રિયે !
કંઇ દે કંઇ લે સહુ ગીત મહીં,
વ્યવહાર બધો કર એ સ્વરથી ;
હુકમો સહુ ગાયનથી કરજે,
મુજ ઝિન્દગી એ સ્વરથી ભરજે.

તુજ નૃત્ય સ્મરૂં ! ભૂલું ભાન, પ્રિયે !
કંઇ પ્રશ્ન કરૂં સ્મરી નૃત્ય, પ્રિયે !
કયમ ઉર્મિ બની ન તું વારિધિની ?
બસ નાચત દિવસ ને રજની !
ઘુઘવાટ વળી તુજ હું બનતે,
હસતો નકી તાલ દીધા કરતે !

કરતું કંઇ એ ! કર તું કંઇ એ !
કરુણાર્દ્ર પ્રભુ પ્રતિ કાર્ય પરે
તુજ શું તુજ શુંથી મધુતર છે ?
વધુ નિર્મલ શું તુજ શુંથી ! પ્રિયે !
સ્મરતાં સ્મરતાં સ્મરણે ચડયું જે
બસ પૂજીશ પૂજીશ તેજ, પ્રિયે !

૧૫–૮–૯૬.

ફુલ વીણ, સખે !

પુલ વીણ, સખે ! પુલ વીણ, સખે !
હજુ તો પુટતું જ પ્રભાત, સખે !
અધુના કલી જે વિકસી રહી છે,
ઘડી બે ઘડીમાં મરતી દિસશે !
સુમહોજ્વલ આ કિરણો રવિનાં
પ્રસરે હજુ તો નભઘુમ્મટમાં.

ન વિલમ્બ ઘટે :
કંઇ કાલ જતે,

રવિ એ પણ અસ્ત થવા ઢળશે,
નમતાં શિર સૌ કુસુમો કરશે,
પછી ગન્ધ પરાગ નહીં મળશે !
પુલ વીણ, સખે ! પુલ વીણ, સખે !
હજુ તો પુટતું જ પ્રભાત, સખે !

નકી ઉત્તમ અગ્રિમ કાલ, સખે !
ભર યૌવન આ હજુ રક્ત, સખે !
ગતિ કાલની ચોક્કસ ન્હોય, સખે !
ભરતી પછી ઓટ જ હોય, સખે !

પુલ વીણ, સખે !
તક જાય, સખે !

ઢળતી થઇ તો ઢળતી જ થશે,
રજની મહીં ચન્દ્ર ઉગે ન ઉગે ;

હજુ દિવસ છે,
પુલડાં લઇ લે;
ફરી લે, રમી લે, હસી લે તું, સખે!
મૃગલાં રમતાં,
તરુઓ લડતાં,
વિહગો ઉડતાં,
કલીએ કલીએ ભ્રમરો ભમતા;
ઝરણું પ્રતિ હર્ષભર્યું કૂદતું,
ઉગતો રવિ જોઇ ન શું હસતું?
પછી કેમ વિમાસી રહ્યો તું, સખે!
પુલ વીણ, સખે! પુલ વીણ, સખે!
હજુ તો પુટતું જ પ્રભાત, સખે!

૧૬-૮-૯૬.

वैरनी केम उमेद धरूं.

વિસરી સઘળો મુજ પ્રેમ ભલે,
થઇ ભગ્નપ્રતિજ્ઞ ભલે પ્રિય એ;
પ્રતિકારની ના અભિલાષ ઉરે,
મુજને હજુ જાદુ પ્રિયાનું ગમે.

પરિવર્તનને વિલપું કદિ હું,
પણ ક્રૂર અરે! કદિએ ન બનું;

સુખ એ પર ક્રોધ જરી ન કરૂં,
મરતાં મરતાં પણ એજ સ્મરૂં.

સુખને સમયે બહુ વાર મળ્યાં,
ઉડી હર્ષની છોળ, દિલો લપટચાં;
સુખી કાલ ન એ ટકી નિત્ય શકે,
ઉર લોભ હજુય છતાં ન ત્યજે.
મુજ હાલત આ કદિ ગાઇ રહું,
ઝરશે જલ તો કદિ રોઇ રહું;
ગત કાલ સ્મરી ઉપકારી બનું,
પછી વૈરની કેમ ઉમેદ ધરૂં ?

૧૬-૮-૯૬.

मूर्त्तिपूजक विश्व.

વેલી બાઝી તરુ સહ અને વૃક્ષ એ વેલડીને,
તિર્યંચોનાં યુગલ વસતાં જંગલે જંગલે છે;
વાયુલ્હેરી કુસુમકલીથી બાથ ભીડી ભમે છે,
વાતો છાની ઘનદલ કરે વીજળી મોકલીને.

પક્ષી પાળ્યું, ઉડી મરી ગયું, ખેદ તેનો તને છે,
તે પાંખો, તે મધુર સ્વરને વ્હાલથી તું સ્મરે છે;
વ્હાલીના તું અવયવ બધા હેતથી જોઇ રહે છે,
ને તેના એ મધુર સ્વરમાં મોહ કેવો તને છે!

વૃક્ષો વેલી ઉપર કવિનું આર્દ્ર હૈયું દ્રવે છે,
ફેરી રહેતાં હૃદય કુમળું કાવ્ય કૈં આદરે તું;
કે વર્ષાએ * * * કે ગીત તે ગાઇ રોતાં,
ત્યાં પોતાનો રસ મળી જતાં કાંઇ આનન્દ લેતાં.

આ ચિતારો નકલ કરતો ભાવ વા રૂપની કૈં,
વ્હાળી મીઠી કુદરત તણું સત્ત્વ ખેંચે કલાથી;
પોતાનું કો ઋષિ યતિ વળી સર્વ બ્રહ્માંડ માને,
ને સંસારી સુખથી ન સૂવે કોઈ સુવર્ણ માટે.

આ શું ત્હારાં સ્મિત, રુદન, ને મોહ, ને લોભ, પ્રીતિ?
ઓહો! એ શું તુજ હૃદયની મૂર્ત્તિપૂજા ન મીઠી?
યોગી, પક્ષી, પશુ, જન અને જીવ કે જન્તુ કોઈ
કો આ કો તે ઉપર દિલનું જીવતું લક્ષ્ય રાખી.

આ મૂર્ત્તિ આ પ્રણય તુજ કૈ કાલથી વિસ્તરે છે,
બાલુ! ત્હારૂં જડ રમકડું બ્રહ્મની કૂંચી આપે;
ઉઘાડી દે તુજ પડ સહુ ચાવી એ ફેરવી તું,
મૂર્ત્તિ પૂજી તુજ જિગર દે મૂર્ત્તિમાં ભેળવી તું.

૧૬-૮-૯૬.

મનુષ્ય અને કુદરત.

ઘડી છોડી દેને ધડમથલ ત્હારા જગતની,
જરા જા આજે તો નિરજન મહા જંગલ મહીં;

તરુ પક્ષીમાંથી જરૂર મળશે કાંઇ હીસિયા,
જશે અન્ધાપો આ તુજ હૃદયનો ત્યાં વિહરતાં.

બધું એ સૂતું છે જન વિણ અરેરે ! વન નકી,
થજે તેનો ભોક્તા, જીવનમય થાશે સહુ પછી;
સુખી આત્મા ઊંડો નિરખી તુજને ત્યાં ઘુઘવશે,
અને ત્હારી સાથે રસભર બની હાસ્ય કરશે.

ઝુલન્તા વૃક્ષોથી અમર રસનાં બિન્દુ ઝરશે,
વળી દૈવી વાતો ચકલી મૃગલી ત્યાં કહી જશે;
કુમારી કન્યા એ કુદરત તને ત્યાં પરણુશે,
અને બન્ને વચ્ચે રુચિર કિરણો કૈક વહશે.

ચિદાત્માની સંજ્ઞા કુદરત પ્રભુની પ્રતિકૃતિ,
અરીસો તેનો આ જનહૃદયની લાગણી વળી;
પ્રતિ સૃષ્ટિલીલા કશી જનસ્થિતિનો પ્રતિધ્વનિ,
મનુષ્યોની સાથે કુદરત બની ગ્રન્થિત નકી.

લૂખી ઉદ્ભિદ્વિદ્યા, સૂકી સૂકી વળી ઔષધી બધી
જહીં સુધી તેની કૃતિ જનસ્વભાવે નવ મળી;
"અહીં આ ઉગે ને તરુ વળી તહીં આ ન ઉગતું,"
કવિતા વિના એ મુજ દિલ ગણે શુષ્ક સઘળું.

અરે ! એ સૃષ્ટિને કવિનયનથી જો ઘડીક તું,
જનોના આત્માનો કુદરતથી સમ્બન્ધ કર તું;
મજા તેની તો લે, હૃદય કર વિસ્તીર્ણ કુમળું,
અને એ ઉર્મિમાં દ્રવી પડ ઝુકાવી જિગર તું.

પડી છાનો રહેજે ખળખળ વહન્તુ ઝરણુ જ્યાં,
અને પંખિડાં જ્યાં જલ તણી ભરી ચંચુ ઉડતાં;
મહેકન્તાં પુષ્પો લથડી પડતાં જ્યાં કલી પરે,
અતિ તૃપ્તિથી જ્યાં મધુપ સુરસે મૂર્ચ્છિત બને.

અહીં જ્યાં ઝુંડોમાં કિરણ રવિનું કો ચળકતું,
તહીં દૂરે કાળું ખડક શિર માથે ઝઝુમતું;
ગુફા પેલીમાં ત્યાં મૃગપતિ પડયો શાન્ત ગરજે,
અને શાન્તિનું તો દિગવિજયી છે રાજ્ય સઘળે.

મીચાશે કૈં નેત્રો ઝરણ વહતું એ નિરખતાં,
ચમત્કારી કાંઇ જીવન વહશે એ હૃદયમાં;
પછી સ્વપ્નામાં તું અનુભવીશ કો જાગ્રતિ નવી,
અને ત્યારે જોજે જનહૃદય ને સૃષ્ટિ સઘળી.

ઝરામાં તું જોશે ઝરણ જનના સંચિત તણું,
અહો! કેવું વ્હેતું અમર ગતિથી એક સરખું!
પડયું કો સૂકું જો ઝરણ પર એ પર્ણ ઉડતું,
તરંગોમાં આવી સરલ વહને ભંગ કરતું.

પડે આવાં પત્રો વળી કણ પડે દ્રાક્ષરસનો,
કટુ કે મીઠો એ સમય ગણજે તું જીવિતનો;
જનોની વૃત્તિની કુસુમ વળી છે શું ન મૃદુતા?
અને મૂર્ચ્છાયેલા મધુકર ન શું પ્રેમમયતા?
નકી મેળો મીઠો સુહૃદજનનો પક્ષી મધુરાં,
અને વીરો શૂરા મૃગપતિ તણું ગર્જન મહા,

ગિરિનાં શૃંગો એ જનહૃદયની ટેક દૃઢતા,
ઝૂકી ઝૂકી નીચી ઢળી તુજ ભણી તે પ્રિયતમા.

ક્ષિતિજે દિસે જે શકલ નભના ગાઢ વનમાં,
ન શું એ આશાની અગર સ્મૃતિની દિવ્ય પ્રતિમા?
સ્વપ્નું શું જોયું છે! ક્ષિતિજપર દિસે છે સુખ ભર્યું.
અરે! કિન્તુ આ શું? કુપિત ભણી કેવું કથમ થયું?

કુહાડી લાગે કે નગ ઉપર એ ક્ષણિક લાગી,
પડી જાશે ટાળી, ક્રૂરપણ પડશે સૌ અહીં અહીં:
ચીરાશે આકાશ, અરર! નવ શું તું સાંખી શકે?
અરે! ભાવિ નો એ વિરૂપ શમ અન્તે તુજ, સખે!

૧૭-૮-૯૬.

વૈરાગ્ય.

નરક પર કરે છે ઓળખી કાંઈ હાર,
જરૂર જરૂર એતો પૂર્વનું ઓળખાણ;
પ્રાણથી જિગર અર્પે ત્યાંય હું બહાલ કીધું,
હૃદય સતત ઘૂમે એમ ખેંચાણ જૂનું.

અમુક અમુક તત્ત્વો વિશ્વમાં સૌ જનોમાં,
પ્રતિ જનહૃદયે કો એક ધારા વહે છે;
પૃથિવિ પર વસે તે એક છે માનવી આ,
અવયવ જન સર્વે માત્ર તેના જ ભાસે.

મુજ રસ પણ ચાલ્યો એજ ધારા મહીં હા !
મધુર મધુર લાગ્યું ઐક્ય એ માનવીમાં ;
અગણિત લઇ બિન્દુ ધોધ તે ચાલતો ’તો,
મળી ભળી ગળી હુંએ બિન્દુ તેનું બન્યો ’તો.

પણ રસ વહી જાતાં ક્ષારને સ્પર્શતા, ત્યાં
અતિ કટુ સહુ થાતાં કૈંજ વેળા ન લાગી !
કયમ ગતિ પલટી આ ? કૈંજ હું જાણતો ના !
ભ્રમિત ઉર થયું હા ! વેદના તીવ્ર જાગી !

દરદ પર કરે ના ઔષધી કાંઇ કાર,
નથી નથી કંઇ મ્હારે પૂર્વનું ઓળખાણ ;
હૃદય મુજ થયાં તે સ્વપ્નમાં સૌ થયા ’તાં !
વિખરી સહુ ગયાં એ સ્વપ્ન ઉડી જતાંમાં !

નથી નથી મુજ તત્ત્વો વિશ્વથી મેળ લેતાં,
હૃદય મમ ઘડાયું અન્ય કો વિશ્વ માટે !
જગત સહ મળે છે ચર્મ ને હાડકાં આ,
રહી જગ તણી ગ્રન્થિ માત્ર આ સ્થૂલ સાથે !

પ્રથમ નઝર લાગી, ભવ્યતા કાંઇ જાગી,
મુજ નયન મહીંથી સ્નેહની સેર ચાલી ;
વિપુલ વિશદ લાગી સ્નિગ્ધ વાત્સલ્યવાળી,
કુદરત વહતી આ ઐક્યનો તાર ઝાલી.

પુદડી ઉડતી ત્યાંએ હર્ષની છોળ ઉડી,
રમતમય વિહંગે કાંઇ લાવણ્ય લાગ્યું ;

તરુ પર ઢળનારી પુષ્પિતા એ લતાની,
નસ નસ મહીં માન્યું પ્રેમઔદાર્યલ્હાણું.

નહિ નહિ પણ એવી વિશ્વની આર્દ્ર વૃત્તિ,
ધડમથલ અહીં સૌ જીવનાર્થે મચેલી ;
પ્રણય, રતિ, દયા, કે સ્નેહ ને ભ્રાતૃભાવ,
અરર ! નહિ સહુ એ સ્વાર્થના શું વિભાગ ?

જનહૃદય પરેથી મોહ ઉઠી ગયો 'તો,
અરર ! કુદરતેથી એજ ખારાશ આવી ;
પલપલ નયનેથી આંસુડાં સારતો 'તો,
અરર ! જિગરમાંથી રક્તની નીક ચાલી.

કદિ કદિ દિલ રોતું કોઇને જોઇ રોતું,
કદિ કદિ દિલ મ્હારૂં છેક પાષાણ થાતું ;
નિરખી નિરખી આવું વિશ્વ રોઉં કદી હું,
નિરખી જગ કદી આ હાસ્યમાં ડૂબતો હું.

પવન સુસવી વ્હેતો કોઇ ખંડેર માંહીં,
હૃદય ત્યમ હસે છે, હર્ષ તો કૈંજ છે ના ;
હિમજલ ટપકે છે વૃક્ષની ડાળીઓથી,
રુદન ત્યમ કરૂં છું, દર્દ તો કૈંજ છે ના.

કદિ મન ગમતું એ, કોણ જાણે હસું કાં ?
કદિ મન ગમતું એ, કોણ જાણે રડું કાં ?
મુજ હૃદય મહીં છે દૂર કો મર્મસ્થાન,
સુખદુઃખ વિણ તે તો છેક વૈરાગ્યવાન.

હાસ્ય છે માત્ર ઘેલાઇ, રોવું તે નબળાઇ છે;
વિશ્વની મિષ્ટતા કિન્તુ, રે રે! ત્યાંજ સમાઇ છે.

૨૪-૯-૯૬

ત્હારી બેહયાઇ.

ઝુલ્મ છે કે બેવફૂફી બેહયાઇ ત્હારી આ?
નાદાની કે ખુદાઇ છે દિલબરી હમારી આ?

તું ગુલ ઉપર હું તો હતો હજાર વાર આફ્રીન,
તું ચાહતી હું ચાહતો ત્યાં ખેલ શું નવો જ આ?

તું પિછાનતી હતી આ ખૂનનું ટીપું ટીપું,
ત્યાં ટીપે ટીપે ટીપે તેં ઝેર કાં ભર્યું ભલા?

શું ઇશ્ક ઝુલ્મ આખરે! તો બેવફૂફ ઇશ્ક છે,
એ ઇશ્ક હુસ્ન જે તણું તે બેકદર નૂરે ખુદા.

હું બેવફૂફથી ભજ્યો ઝાલિમ દિલે ચોટી રહ્યો,
નાદાની એ! નાદાની એ! ખુદાઇની જૂદી હવા!

આ ખૂન છે પાણી બન્યું, ઢોળાઇને ચાલ્યું જતું;
એ કયાંય ના ઠેરે, ઠરે, છે ઠારનારૂં કોણ કયાં?

કો દી હતું તુંમાં ઠર્યું, નાદાન એ ત્યારે થયું;
તેં બાળતાં એ છે બળ્યું! જાગી ખુદાઇ છે મજા!

ઝુકાવતું જે શિર તને છાતીથી છાતી ચાંપતાં,
તે ખૂન ત્યારે તો હતું નાદાનનું નાદાન, હા!

કેં ઝુલ્મ આતશ લાગતાં, કેં ઇશ્કને પિછાનતાં,
આજે વહે છે આપથી તે તો ખુદાઇ ખૂન આ.

નાદાનીમાં ત્હારૂં થયું, ખુદાઇમાં તુંથી જળ્યું;
તું ચાહતી નાદાનીને, દે દાહ તે ખુદાઈ આ.

હું ચાહતાં રાજી હતો, હું દાઝતાં રાજી વધુ;
મ્હારી મજા મ્હારી સદા! રે! બેવફા તેને જફા.

૮–૧૦–૯૬.

एक फेरफार.

અહાહા! ઇશ્કજુગારે ચડયો 'તો દાવ શો ત્યારે!
પડયો પાસો હવે ઊંધો! ફકીરી આ રહી મ્હારે!

જુગારે છે જિગર કિન્તુ જુગારીનું ચડયું ચાળે!
રહ્યું ના કાંઇ એંધાણે! હવે એ લ્હાવ ક્યાં ભાળે?

ભરીને ખ્વાબમાં પીધી મજાથી ઝેરની પ્યાલી!
મગર હા! જાગતાં જાગી નસે નસ લ્હાય શી લાગી?

અહો! એ ખ્વાબના ગુલની ગઇ બો ખ્વાબની સાથે,
મગર એ ખ્વાબના કાંટા કહીં છુપા રહી ભોંકે?

હસ્યો 'તો હું, રહી તેની કંઇ અન્ધારમાં યાદી,
પરન્તુ આંસુની ધારે હજુ ના આંખ સૂકાવી!

રહી મીઠાશ ના મ્હારે હવે આ આંસુમાં એ છે !
હૃદયને ચીરવામાં એ રહ્યો ના વખ્ત મીઠો તે !

અરે ! ભીની સદા ભીની રહે છે આંખ મ્હારી આ !
જિગર તન્નૂરમાં દાઝે, પડે ના એક ફોરૂં ત્યાં !

અરે ! કાતિલ તીખું તે જિગરને રેસનારૂં છે !
પરન્તુ ખ્હાડનું હૈયું ખુદાએ આ ઘડેલું છે !

અરે ! શું ઝિન્દગી આ છે ? સહેવી ઝિન્દગાની છે !
અભાવે મોતને જીવું ! વણુજ આ વેઠની મ્હારે !

પડયો પાસો નકી ઊંધો અરેરે ક્રૂર લૂટારો !
ઠગારા કિસ્મતે ઢાળ્યો અને હું જીતમાં હાર્યો !

હિનાના રંગથી મ્હાની સનમની રંગતો ’તો હું,
ઝૂકીને બાલમાં તેના ગુલોને ગૂંથતો ’તો હું.

મગર એ દાંતની મિસ્સી સનમના હાથમાં દેતાં,
અરેરે ! કોઇ વા વાયો, સનમ, બો, રંગ, સૌ ફીટયાં !

મને એ ખ્વાબની ખુશબો, મને એ સોબતી મ્હારો,
મને એ હાથનો પ્યાલો, ફરી કો એક દિન આપો !

૧૯—૧૦—૯૬.

ફરિયાદ શાની છે.

અરેરે ! ઉડતું ખંજર દિલે ઝૂંટી હુલાવ્યું મેં !
ઉપડતો હાથ શો ત્યારે ? હવે ફરિયાદ શાની છે ?

વહે તો ખૂન છો વ્હેતું! નહીં તો છો ઠરી રહેતું!
સહેવો દાગ કાંઇ એ! અરે! ફરિયાદ શાની છે?

સનમના પૈરની લાલી જિગરનું ખૂન મ્હારૂં છે!
અરે! એ રંગ મ્હારો તો હજુ ફરિયાદ શાની છે?

હતી આશા કંઇ ઊંડી, ભરી તેની રૂડી પ્યાલી,
સનમને આપતાં ઢોળી, હવે ફરિયાદ શાની છે?

કદી લાલી જશે ચાલી! કદી ફૂટી જશે પ્યાલી!
ભલે કો તે ભરી દેને! મને ફરિયાદ શાની છે?

ભરાશે કોઇ ઢોળાયું! ભરાયું કોઇ ઢોળાતું!
અહીં તો રેત ઉડે છે! પછી ફરિયાદ શાની છે?

જગાવી મેં ચિતા મ્હારી! ઝુકાવ્યું ત્યાં બધું જાણી!
ચડે છે ખાક વંટોળે! હવે ફરિયાદ શાની છે?

કરે છે શોર એ ભૂકી, "મને સાશૂક ચોળી લે!"
સુણે ના કોઇએ તેને! પછી ફરિયાદ શાની છે?

સનમને ઇશ્કનાં વાજાં જિગરના જિગરે વાગ્યાં!
ચડેલો તોર ખાલી એ! હવે ફરિયાદ શાની છે?

અહાહા! ઇશ્ક આલમનો હજારો રંગનો પ્યાલો!
જિગર આ એકરંગીને, અરે! ફરિયાદ શાની છે?

જહાંની આ અને પેલી અહીં ત્યાંની નથી પરવા!
ન કો પૂછે! ન કો જાણે! પછી ફરિયાદ શાની છે?

મને જે થાય કૈં આજે હશે ના યાદ તે કાલે !
પછી કો અન્ય શું જાણે? દિલે ફરિયાદ શાની છે?

અહીં જે તાર તૂટયો તે કદી સન્ધાઈ ત્યાં જાશે!
"કદી"ની હોય શી આશા? અરે! ફરિયાદ શાની છે?

હજુ ફરિયાદ જારી છે! જિગરમાં મેં વધારી તે!
ખુશીથી આગ હું સેવું! પછી ફરિયાદ શાની છે?

ખુદાના તખ્તની પાસે જિગરની આહ પ્હોંચાડું!
મગર છે ગેબ ઝાલિમ એ! જિગર! ફરિયાદ શાની છે?

૭-૧૧-૯૬.

विदाय.

અરે ના ના! અરે ના ના! કાંઇ એ વદવું નથી!
ભલે જા તું! ભલે જા તું! પાછળે પળવું નથી!

સુખે જા તું, વ્હાલી! તુજ દિલ તને જ્યાં લઇ જતું,
બહુ ચ્હાજે તેને જિગર તુજ જેમાં ઠરી શક્યું;
નહીં આવું આડે, અહિત તુજ ઇચ્છું નવ કદી,
નડે આ દુર્ભાગી પ્રીતિ તુજ પ્રીતિને કદિ નહીં.

શીખી મીઠી પ્રીતિ જગત પર સૌન્દર્ય જનમે,
ચહાવું ને ચ્હાવું જનમથી જ સૌન્દર્ય સમજે;
શીખાવે શું તેને પ્રણય હીનભાગી હૃદય આ?
તું માટે નિર્માયું જનહૃદયતખ્તે વિહરવા.

તને ચાહું એમાં નવીન કથવાનું નવ કશું,
હશે કિન્તુ તેનો પ્રણય અધિકો તું ઉપર કૈં;
અરે મ્હારી પ્રીતિ અધિક નવ હોવાં થઇ શકે,
હજો તેની પ્રીતિ અધિકી અધિકી તું પર સદા.

તને ચાહું આખું નકી નકી વિશાળું જગત ત્યાં
દિવાનો ત્હારો એ અધિક મુજથી એક જ હશે;
દિવાના ત્હારાને અરર! નવ બેહાલ કરજે,
તહીં મ્હારા ઘાનું સ્મરણ કરીને તું અટકજે.

વિલાસો તે હૈયે અધિક મુજ હૈયાથી મળશે,
ફકીરી ઝોળી શું મમ જિગર તો ખાકમય છે;
નકી દુર્ભાગી તે મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતું,
બન્યું છે કૈં એવું હજુ સુધી પ્રિયે! આ હૃદયનું.

ઉદાસી ઊંડીની મમ હૃદયને સોબત અરે!
મને ચ્હાનારાં સૌ અરર! પડતાં એજ વમળે;
સુખોની આશાથી પ્રણય કરનારાં દુઃખી થતાં,
અરે! આ હૈયાને વધુ દુઃખ દઇ સૌ દૂર જતાં.

તને તે હૈયામાં મધુર રસનો મેળ મળશે,
અમી જેવી ત્યાંથી તુજ તરફ મીઠાશ ગળશે;
બહુ મ્હોટું તેનું તુજ હૃદય માટે તપ હશે,
કઈએ જન્મોનાં તપનું ફલ તેને મળ્યું હશે.

નહીં આવું આડે, અહિત નવ ઇચ્છું પ્રણયીનું,
વળી ના ઝૂંટાતું ફલ મળી ચૂક્યું જે તપ તણું;

સુભાગી પ્રેમી ! હા ! તમ હૃદયને તૃપ્ત કરજો,
અને મ્હારા જેવાં ઉપર કરુણાથી નિરખજો.

અહીં હું જન્મ્યો ને મુજ દિલની ચાવી તુજ થઇ,
મને કિન્તુ ચાવી તુજ હૃદયની તો નવ મળી;
રડાવી તેં જાણ્યું, હસવી વળી જાણ્યું જિગર આ,
ન જાણ્યું મેં કો દી તુજ હૃદયભાવો પલટવા.

હવે ત્હારે માટે તપીશ તપ હું ઝિન્દગી બધી,
હવે મૃત્યુનો એ ચીરીશ પડદો એ બલ વતી;
સુભાગી તે જેવો બનીશ નકી હું એક સમયે,
અને જન્મે જન્મે તુજ હૃદય ભેટી રહીશ હું.

ઉભા સાક્ષી રાખી શશી, રવિ, અને દેવ સઘળા,
સખી ! ન્હાની તારી ગ્રહીશ કરથી હું કરલતા;
નવું કૈં શીખ્યો તે શિખવીશ સુખે ત્યાં સહુ તને,
અને મ્હારી પાંખો તુજ હૃદયને અર્પીશ પ્રિયે !

પછી મ્હારાં નેત્રે તુજ હૃદયની ચાવી મળશે,
પછી મ્હારાં અશ્રુ તુજ નયનને કાંઇ કરશે;
પછી દુર્ભાગી ના મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતું,
પછી થાશે બિન્દુ મમ હૃદય તો અમૃત તણું.

ન આ ફેરે તો હું તુજ સુખ હવે જોઇશ કદી,
બતાવી મ્હોં મ્હારૂં જિગર દુઃખી ત્હારૂં નહિ કરૂં;
થઇ માલીકી છે તુજ વદનની અન્ય દિલની,
વળી મ્હારૂં ટૂંકું જીવિત મુખ જોવા બસ નહીં.

અરે ! શું જોવું 'તું હૃદય વિણ લૂખા મુખ મહીં ?
અને એવું એ મ્હોં મુજ નયન પાસે સ્થિર નહીં !
વળી ના મ્હારૂં કે જીવિતભર મ્હારૂં નવ થશે,
હવે તો જોવું છે વદન તુજ મ્હારૂં જ કરીને.

ડરે છે શું કાંઇ હૃદય મુજ આવું નિરખતાં ?
ન કાં નેત્રો ત્હારાં મમ નયનથી મેળવ પ્રિયા ?
હવેના જન્મોનું કથન મુજ ઘેલું બહુ હશે,
છતાં બીજી આશા મમ હૃદયને ના કંઇ મળે.

પ્રસાદી જોવી છે તુજ દિલની ત્હારાં નયનમાં,
મ્હને જોવા દે તે તુજ વદન હૈયે ચિતરવા ;
હજુ જોવાં ત્હારાં મૃગનયન છે એક વખતે,
નિરાશા શી આશા પછી હૃદય મ્હારૂં પકડશે.

સુખે જા તું ! સુખી થા તું ! મ્હારે દર્દ કશું નથી !
હવે આ જોગી ત્હારાને ખાકની ના કમી કશી !

૨૦–૧૧–૯૬.

એક સ્મરણ.

મુજને પણ ચાહતી કો દી ! પ્રિયે !
દિલ શું પણ ચાંપતી કો દી ! પ્રિયે !
રડતી દુખડાં પણ કો દી ! પ્રિયે !
સુણતી કવિતા પણ કો દી ! પ્રિયે !

કંઇ બોલ કીધો !
કંઇ કોલ દીધો !
સ્મૃતિએ પણ એ ચડશે ન ! પ્રિયે !
અહં ! વીતી ગઈ ભૂલવી જ પ્રિયે !
નવી વાત હવે ગમતી થઇ તો !
નવી વાત હવે ગમશે જ ! પ્રિયે !
દુઃખ દૂર રહો !
સુખમાં વિહરો !
પ્રભુ રાજી રહો તુજ પ્રેમ પરે !
બહુ માણ અનંત સુખો તું, પ્રિયે !
મુજને સુણ કે સ્મર તું ન ! પ્રિયે !
પણ વાત કંઇ વદવી તુજને !
ખીજશે કદિ તું !
હસશે કદિ તું !
પણ એ પણ ઠીક જ છે મુજને !
મુજથી પણ સૌ દુઃખ દૂર વસે !
તુજ પ્રીતમને હૃદયે વસતાં,
હસતાં રમતાં બહુ કાલ જતાં,
કંઇએ કરતાં,
હરિકોપ થતાં,
તુજ રૂપ વિરૂપ સહુ બનતાં,
પિયુનો સહુ પ્રેમ કમી જ થતાં,

અહ! કાંઇ કહે કટુ એ તુજને,
મુજ પ્રેમ તણી કંઇ વાત કરે,
તુજ દિલ બળે,
દુખડાં ઉપડે,
પિયુ એ ત્યજીને કદી દૂર પળે,
જગમાં નવ કોઇ સહાય રહે,
અહ! તોપણ ના રડજે તું, પ્રિયે!
તુજ ભાઇની ઝૂંપલડી સ્મરજે!
રમણિ! રમણિ!
ભગિનિ! ભગિનિ!
મુજ ઝૂંપડીમાં સુખ સૌ મળશે,
દુઃખડાં તુજ જ્યાં સુણનાર વસે.
પ્રભુ રાજી રહો તુજ પ્રેમ પરે!
બહુ માણ અનંત યુગો તું, પ્રિયે!

૨૬-૧૧-૯૬.

વ્હાલીને નિમન્ત્રણ.

હતી ન્હાની વાડી તુજ મુજ કને કૈં વિહરવા,
દિવાલો મ્હોટી કૈં હતી વળી તહીં વાડ કરવા;
હતી ના ઇચ્છા કૈં મુજ મન મહીં ફાળ ભરવા,
અને એ સીમાની ઉપર પગલું એક ધરવા.

દિવાલો મ્હોટી સૌ પણ તૂટી પડે છે પલ મહીં,
અને ઇચ્છાઓએ કદિ પલ મહીં જાય બદલી!
હતું મીઠું તેએ કટુ પણ બને છે ક્ષણ મહીં!
પ્રભુની લીલા હા! કુદરત તણો પાર જ નહીં!

સૂતો 'તો હું તે દી પ્રિય ચમનના પલ્વલ કને,
હતી ધીમી લ્હેરી અનિલ તણી ત્યારે વહી જતી;
હતી છાયા શીળી વિપુલ દ્રુમની હું ઉપર ત્યાં,
હતી શાન્તિ શાન્તિ વળી હૃદયમાં એક કવિતા.

હતું વીણા ત્હારૂં દૂરથી સ્વર દૈવી જગવતું,
હતું તેથી મ્હારા હૃદયરસનું પોષણ થતું;
હતાં ન્હાનાં પક્ષી કિલકિલ રમન્તાં મુજ કને,
અને હરતીબચ્ચું પવન કરતું 'તું વ્યજનથી.

તહીં સુણ્યો કોઈ મધુર સ્વર ચંડોલ સરખો,
અહા! જાગી ઉઠ્યું વળી સ્થિર થયું છેક ઉર આ;
વહી વાયુની ત્યાં ઝપટભર થંડી લહરી કો,
પડી સૌ દિવાલો! ગિરિવર ચડ્યો એક નઝરે!

તહીં ઊંચી ટોચે ઝલહલ થતું કાંઇ નિરખ્યું,
હતું તે ન્હાનું કૈં વીજળી અથવા ચન્દ્ર સરખું;
પ્રિયે! તેને જોતાં જિગર મુજ લાગ્યું ધડકવા,
પ્રિયે! તેનો મીઠો ઉતરી સ્વર ચાલ્યો જિગરમાં.

અરે! આ શું? આ શું? ગિરિવર અને આ વન નવું!
અરે! આ તે શાનું તહીં વળી દિસે દિવ્ય ભડકું?

હશે જૂદું શું આ નવીન મુજ વ્હાલા ચમનથી ?
હશે કેવું મીઠું જગત કદિ મેં જે નવ દીઠું ?

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છયું મુજ હૃદયને પાંખ મળવા,
પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છયું ગિરિ ઉપર ત્યાં દૂર ચડવા ;
મને ત્યાં શૃંગેથી મધુર સ્વર એ સાદ કરતો,
અને એ સંગીતે હૃદય મુજ આખુંય ભ તો.

અરે ! કિન્તુ દીઠું વિકટ રણ વચ્ચે સળગતું,
તહીં ઊંચા મ્હોટા ફરરફર વંટોળ ચડતા ;
તહીં ઊંચે નીચે ધરણી પર દાવાનલ બળે,
તહીં રેતીનાં તો પડ ઉપર મ્હોટાં પડ ચડે.

અરે ! ના પાંખો નેં ક્યમ ઉડી જવું સુન્દર સ્થલે ?
નિરાશા આવી ને મમ હૃદય અશ્રુમય બને !
સુણ્યું ત્યાં તો મેં કૈં અતિ કરુણ ને દિવ્ય રડવું,
અને ઉશ્કેરાયું જિગર કરવા સાહસ નવું.

અહા હા હા ! કેવો અનિલ ફરક્યો કો નવીન ત્યાં !
ઉગેલી સોનેરી નવીન મુજ પાંખો ફડફડે !
ફુલેલા હૈયામાં મધુર નવી હોંશો છલકતી,
અને મ્હારી આંખો અજબ સુખભીની મલપતી !

થઇ મ્હોળી પાંખો નભ તરફ ઉડ્યા અવયવો,
અને ચાલ્યો ઊંચે ઘરર ઘુઘવાટો હું કરતો ;
તલેટીમાં જોયાં વિપુલ રઢિયાળાં તરુવરો,
રમન્તાં નાચન્તાં વિમલ જલનાં કૈંક ઝરણો.

પડી દૃષ્ટિ ક્યાં ને કહીં વળી ન દષ્ટિ પડી શકી,
અહો ! ત્યાં તો શૃંગે મુજ પદ અડ્યા બે ક્ષણ મહીં;
અહા ! એ દૈવી મ્હોં મમ નયન પાસે ઝૂકી રહ્યું,
અને એ કન્યાનું મુજ પદ ભણી કૈં શિર નમ્યું !

સમાઈ જાતી એ મમ હૃદયનાં સૌ પડ મહીં !
અહા ! લેપી દેતી મમ અવયવે અમૃત નકી !
મને આલિંગી એ રુદન કરતી ને હિબકતી !
પ્રિયે ! હું તો તેનું મધુર મુખડું જોઇ જ રહ્યો !

અહો ! તેની પાંખો મુજ અવયવો ચાંપતી હતી,
અહો ! તેનાં અશ્રુ મુજ અધરથી મેં ચુમી લીધાં;
ગળ્યાં બન્ને હૈયાં લથબથ થઈને વહી વહી,
ઘડાયેલી એ તો મુજ હૃદય માટે જ પ્રતિમા.

કહ્યું તેણે, "આજે મુજ હૃદયનું વાંછિત મળ્યું !"
કહ્યું મેં, "ઓ વ્હાલી ! મુજ હૃદય આ સાર્થક થયું !"
ગુલાબી એ ગાલે નવીન સ્મિત મીઠું ફરકતું,
હતું મ્હારૂં હૈયું નવીન રસમાં કૈં ધડકતું.

"અરે વ્હાલા ! અરે વ્હાલા !" ત્યાં એવું રડવું સુણ્યું !
પડેલી બાગની એ સૌ દિવાલો થકી ઉઠતું.

સુણી ત્હારૂં રોવું રડી રડી વદી હા ! રમણી એ,
"અરે પ્રીતિ કો દી અહિત પ્રણયીનું નહિ કરે;"
લવી એવું એ તો ઢળી પડી અને મૂર્ચ્છિત થઈ,
અને હું તો જાગ્યો તુજ રુદનની લ્હાય સુણવા !

કરૂં છું હું યત્નો તુજ તરફ પાછો ઉડી જવા,
છતાં એ ઇચ્છું ત્યાં શિથિલ થઇ પાંખો ખરી પડે!
ફરી શુદ્ધિ દેવા મુજ રમણીને યત્ન કરતાં
ચીરાતું આ હૈયું અરર! મૃદુ ત્હારા રુદનથી!

પ્રિયે! મેં તો ઇચ્છયું તુજ હૃદયને પાંખ મળવા,
પ્રિયે! હું ઇચ્છું છું ગિરિ ઉપર તુંને લઇ જવા;
સુનેરી પીંછાંથી નવીન તુજ જો પાંખ ચળકે,
અને એ પાંખોમાં પવન સરખું તો બલ દિસે!

વળી જો ને વ્હાલી! ગિરિ પણ ડગે આ રુદનથી!
ધીમે ધીમે ચાલી તુજ શિર પરે એ ઝૂમી રહ્યો!
અહો! ત્હારાં અશ્રુ કણ નકી દિસે અમૃત તણા!
પ્રિયે! તે સિંચાતાં રણ મહીં ઉગે છે તરુ નવાં!

ઉડી જો! ઉડી જો! મમ હૃદય પાસે પ્રિય હવે,
અને એ ચ્હેરાની ઉપર કર તું ફેરવ, પ્રિયે!
કહે, "પ્રીતિ કો દી અહિત પ્રણયીનું નહિ કરે,"
અને ત્યારે ઉઠી ફરી મુજ દિલે એ લપટશે!

ન મ્હારા હસ્તે એ નયન મૃદુ કો દી ઉઘડશે!
અમી એ મીઠું તો નકી નકી રહ્યું છે તુજ કને!
કરો મ્હારાથી એ મરણવશ થાતાં અટકતી,
અને એ જીવે છે મરણવશ શી મૂર્ચ્છિત રહી!

સ્ફુરે ઓષ્ઠો તેનાં, હૃદય કુમળું શાન્ત ધડકે,
ગુલાબી ગાલોએ મધુર હજુ કેવી ઝલક છે!

ધીમે પંપાળું છું સુરૂપ મુખડું હું કર વતી,
પિરોજી તે થાતું મુજ કર જરી દૂર ખસતાં !

પ્રિયે ! બીજો મ્હારો કર તુજ કને આ ઝઝૂમતો,
ગ્રહી તેને આવી મુજ હૃદયથી તું લપટજે ;
નથી કાંટા ઉગ્યા પણ મૃદુ થયું છે મૃદુ વધુ,
પ્રિયે ! ત્હારે માટે હૃદય મુજ ભીનું તલફતું.

રડી કાં તું પૂછે? "પ્રિયતમ ! મને ચ્હાહીશ ભલા ?"
નહીં ત્હારૂં એવું મુજ જિગરમાં કાંઇ જ નહીં ;
તને શું ના અર્પ્યું ? હજુ પણ પૂછે શું પ્રણયનું ?
હું ત્હારો તેની તો શશી, રવિ, ગ્રહો સાક્ષી ભરશે.

અસત્યો એ બોલ્યો કદિ કદિ તને હું રીઝવવા,
હવે મીઠાં સત્યો શિખવીશ તને હું જિરવવા ;
નીતિ કે રીતિનું મુજ દિલ પરે ના બલ રહ્યું,
પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! અનલભડકે એ જળી જવું !

ઉડી જો ! ઉડી જો ! મમ હૃદય સાથે પ્રિય હવે !
નવો ઝીણો તાજો અનિલ ફરકે છે કુદરતે !
ત્યજી દેને વ્હાલી ! અધમ પડ વંટોળ સરખાં,
મચી રહેવું આવી કલુષમયતામાં ઉચિત ના.

ઉગેલી પાંખોને અરર ! નવ વિસ્તીર્ણ કર કાં ?
હરિની લીલાને સજલ નયને ના નિરખ કાં ?
તને મીઠું ત્યાં છે, મધુતર અહીં કિન્તુ મળશે,
પ્રભુએ વેરી છે જૂદી જૂદી જ મીઠાશ સઘળે.

પ્રિયે ! મેં જોયું કે ! હજુ મન રહે તે નિરખવા,
અહો ! તું જેવું એ પણ વળી કંઈ ભિન્ન તુજથી ;
રુચે તુંને તેવું જરી પ્રણયથી તે નિરખતાં,
સખિ ! જોને તેને હૃદય તુજ ભીનું કરી કરી.

દિસે તુંમાં, તેમાં, મુજ જિગરમાં એક જ કંઈ,
અને કે જૂદું તે મધુર સ્વરના ભિન્ન ધ્વનિ શું ;
સ્વરો મીઠા ચાલે મધુર ધ્વનિનો મેળ મળતાં,
અને છોને હૈયાં દ્રવી દ્રવી પડે ગાયન થતાં.

મને તું પૂછે છે, "પ્રિયતમ ! તું છે શું દુઃખી ? અરે !"
દુઃખી તો શું ? કિન્તુ જગત મુજને આ નવ રુચે !
દિલે ખૂંચી રહે છે નયન મૃદુ તે દિવસ બધો,
સ્મૃતિ તેની થાતાં છણ છણ બળે છે જિગર આ.

અરે ! તેને ચાહે મુજ હૃદયનું રકત સઘળું,
પ્રતિમા એ મીઠી મુજ હૃદયનું રાજ્ય કરતી ;
સુકાની ઓ વ્હાલી ! જરીક જ દિશા ફેરવ, અને
હવે હંકારી દે મુજ નસીબનું નાવડું તહીં.

"એકને ચાહતું તેણે બીજાને નવ ચાહવું !
"એકને ચાહતું તેને બીજાએ નવ ચાહવું !"

દિસે કિન્તુ રૂઢિ પરિણત અરે ! એ જન તણી
અને તેનાં સાક્ષી હૃદય રડનારાં પણ કંઈ ;
ખરૂં છે, કે "ધારો વગર કંઈ હેતુ નવ થતો,"
અતિ ધારો કિન્તુ સમય વહતાં કંટક બને.

અહુ ટૂંકી આ તો હૃદયરસ પીવા અવધિ છે,
અહીં ત્યાં તેમાં એ હૃદય કયમ ભોળાં ભટકતાં?
અરેરે ! કોઈ તો જિગર ચીરવા તત્પર થતું !
પ્રભુ ! આવી શાને વિષમ રચના છે પ્રણયની ?

વિના હેતુ ના ના જનહૃદયનાં ચક્ર ફરતાં,
વિના હેતુ શાને દિલ દિલ ચીરે ને રડી મરે ?
વિના હેતુ તો ના ગતિ પણ કરે પર્ણ સરખાં,
વિના હેતુ કાંઈ કદિ પણ બને ના કુદરતે.

હતો હું ત્હારો ને જગત મહીં એ કૈં રસ હતો,
જનોના ધારાનું મુજ હૃદયથી સેવન થતું ;
હતો ત્હારો તેથી હજુ પણ નહીં ન્યૂન તુજ હું,
હવે કિન્તુ મ્હારૂં હૃદય વળી છે અન્ય દિલનું.

કદી એ ખોટાતાં હૃદય નવ ઉચ્છિષ્ટ બનતું,
હતું તેવું મ્હારૂં હૃદય તુજ માટે હજુ રહ્યું ;
પ્રિયે ! ના પ્રીતિને કુદરત કદી પાતક ગણે,
મને, તેને, તુંને કુદરત અમીથી નિરખશે.

અરેરે ! રાહ જોવાનું ના ના યોગ્ય દિસે મને,
ઉડ તું ! આવ તું ! વ્હાલી ! કો દી કાલ ન ઠેરશે !

વહી જાશે દહાડા ! વિલુપ સુખ તેનું થઇ જશે !
અને મ્હારૂં હૈયું પછી કદિ નહીં જીવી શકશે !
મરી જાશું આહીં ! તુજ મરણ ત્યાં દૂર બનશે !
અરે વ્હાલી ! શાને તુજ હૃદય એ ઘાટ ઘડશે ?

બહુ મ્હોટો ફેરો અરર! પછી લેવો જ પડશે!
બહુ જન્મો વ્હાલી! રુદન કરવાનું જ મળશે!
પ્રભુ જાણે ક્યારે ત્રણ હૃદયનું ઐક્ય બનશે!
પ્રિયે! ન્યાયી માતા કુદરત બહુ કૈં કૃપણ છે!

ઘડીનો એ કો દી કુદરત ન વ્યાક્ષેપ સહતી,
ઘડીમાં તો કૈં કૈં કુદરત કરે છે ગતિ નવી;
નભે ગોળા મ્હોટા ઘડી મહીં કંઈ કોશ ફરતા,
ઘડીમાં બ્રહ્માંડો પ્રલય થઈને કૈં ઉદ્‌ભવે.

ન તું ચાલે ત્હોયે સમય તુજને તો ઘસડશે,
ન તું ઇચ્છે તેવું કુદરત નકી કાર્ય કરશે;
અરે! તો શાને ના ખુશ થઇ પ્રવાહે ભળી જવું?
અરે! તો શાને ના મધુ ઝરણનું અમૃત પીવું?

અહીં મીઠું લ્હાણું કુદરત ધરે છે હસી હસી,
પ્રિયે! તેને શાને અરર! તરછોડે રડી રડી?
અવજ્ઞા ના સાંખે કુદરત કદી કાયર બની,
સહાતી ના કોથી કુદરત તણી દૃષ્ટિ કરડી.

કહ્યું કાલે તેથી કહું છું તુજને આજ ઉલટું!
વળી કાલે કાંઇ કહીશ તુજને હું નવું નવું!
પ્રિયે દોરાઉં છું કુદરત મને જ્યાં લઇ જતી,
અને શીખું પાઠો કુદરત મને જે શિખવતી.

વિચારોની શ્રેણી બદલી મુજ આજે કંઇ ગઈ,
વિચારોની શ્રેણી બદલીશ પ્રિયે! હું તુજ વળી;

અરે વ્હાલી વ્હાલી! કદિ પણ ન દુરાગ્રહ ઘટે,
પ્રભુ સામે થાવા તુજ હૃદયમાં કૈં બલ ન છે.

અહીં ઊંચા નીલા તરુવર તને સાદ કરતા,
અહીં મીઠાં પક્ષી મધુ રવથી આમન્ત્રણ કરે;
પ્રિયે ત્હારી પાંખો ઉપર ચડવા કૈં ફડફડે,
વિમાસી બેઠી શું? મુજ હૃદયને સાંભળ હવે!

અહીં આ મ્હોં ન્હાને તુજ કર હવે ફેરવ જરા,
હસે મીઠું એ તો વદન કુમળું મૂર્ચ્છિત થતાં!
અહીં ત્હારે માટે પ્રણયરસની લ્હેર છલકે!
પ્રિયે! છોડી રોવું મુજ હૃદયને સાંભળ હવે!

અહીં હું રોઉં છું તુજ હૃદય માટે દિલ ચીરી!
વહેતા આ લોહી ઉપર કંઇ તો દૃષ્ટિ કરવી!
વિચારો જૂનાને તુજ જિગરથી દૂર કરને!
પ્રિયે! છોડી ભીતિ મુજ હૃદયને સાંભળ હવે!

હવે તો રાહ જોવાનું નાના યોગ્ય નકી પ્રિયે!
ઉઠ તું! આવ તું! વ્હાલી! કો દી કાલ ન ઠેરશે!

૨૬-૧૧-૯૬.

एक वेलीने.

ધીમે ધીમે કુંપળ કુંપળે પત્ર પત્રે વળીને,
ટીશી ટીશી તરુવિટપમાં ગૂંથણી કાંઇ ગૂંથે;

મીઠી વેલી! તુજ વળ દિસે નિત્ય નિત્યે નવીન!
ત્હારૂં હૈયું વધુ વધુ સદા સ્નેહમાં થાય લીન!

ન્હાની ન્હાની તુજ ગતિ સમો રાહ આ ઝિન્દગીનો,
તોફાનો કે ભભક રવિની કોઇ દી માત્ર ભાસે;
ત્હારી પાસે ગણુગણુ થતા જન્તુઓ નિત્ય ગુંજે,
મ્હારી પાસે જગત સઘળું નિત્ય ગુંજ્યા કરે છે.

પર્ણો તાજાં ચડી, ખરી, ચડે એકની એક ડાળે,
ને આલમ્બે તરુવર તણો નિત્યનો એક તારે;
ટેકો મ્હારો મુજ હૃદયની એક મૂર્ત્તિ પરે છે,
તે પાસેથી સુખદુઃખ સદા જાય ચાલ્યાં ઝપાટે.

તું પત્રો ના તુજ કદિ ગણે, હુંય મ્હારાં ગણું ના,
કિન્તુ તેનો કુદરત મહીં કાંઇ છુપો હિસાબ;
ક્યાં? શા માટે? પ્રભુ વિણ નકી કોઈ જાણી શકયું ના,
ઊંડાં કાવ્યો, ફિલસુફી વળી કાંઇ શંકા જ માત્ર.

તુંમાં હુંમાં અરર! પણ આ કાંઇ જૂદું જ ભાસે,
ત્હારા મ્હારા પથ મહીં દિસે ભિન્નતા એક ઊંડી;
તું ચાલે છે સતત ગતિએ, કૂદતો ચાલતો હું,
ધક્કા મારે કુદરત મને, દોરતી માત્ર તુંને.

હું ચોટું છું મુજ જિગર જ્યાં એક દી શાન્તિ પામે,
નિઃશ્વાસો સૌ જનહૃદયના ભૂત કાલે વિરામે;
નિર્માયો છે તુજ જીવનને એકલો વર્તમાન,
"ઊંચે જાવું" તુજ હૃદયને એટલું માત્ર ભાન.

૨૭–૧૧–૯૬

एक चंडोलने.

નવ ઉડી જજે ! ગા તું ગા તું સ્વછન્દ મહીં જરા !
જિગર હલકું મ્હારૂં થાતું તને સુણતાં જરા !
મુજ દિલ મહીં આજે કોઈ દિસે સુખ સાંપડયું,
કઇ સમયથી ભૂલાયેલું ફરી સ્મૃતિએ ચડયું.

બહુ સમયથી મ્હારે માટે નથી રસ કૈં રહ્યો,
બહુ સમયથી નિઃશ્વાસે કો નથી ઉરથી વહ્યો ;
બહુ સમયથી નેત્રો ભીનાં નથી બનતાં અરે !
બહુ સમયથી વ્યાપ્યો હૈયે મહા સુનકાર છે.

મુજ નયનથી આજે ભાનુ ફરી હસતો દિસે,
અનિલલહરી આજે પાછી મને રમતી દિસે ;
કુદરત મહીં પ્રેરાતો હું ફરી રસ શોધવા,
ફુલ ફુલ મહીં આજે પાછા વહે રસધોધવા.

મુજ હૃદયની આજે પાછી કળી ઉઘડી પડી,
અરર ! દુઃખ છે ! કિન્તુ તેમાં મીઠાશ થઈ ખડી ;
કટુ રસ અરે ! મેં તો પીધો સદાય સુધા ગણી,
રસપુટ પીધા હોંશે હોંશે અનેક ભરી ભરી.

રસપુટ પીધા તે 'ના પીધા' હવે બનશે નહીં,
રસપુટ પીવા એવા એવા હવે મળશે નહીં ;
"તરશ રસની, નિઃશ્વાસો, ને હજો રડવું સદા,"
મમ હૃદયનું એવું વાંછ્યું મળે ફરી આજ હા !

મુજ જિગરને ચીરાંતાં રે ! હતું સુખ કૈં મળ્યું,
અરર ! વ્રણને સાંધી દેતાં ન ચેન કશું પડયું;
સુખ સુખ હતું હૈયું જ્યારે લૂટાઇ જતું હતું,
પણ હૃદયમાં લૂટાવાનું કંઇક રહી ગયું.

અરર ! દિલની પૂરી પૂરી ન લૂટ થઈ કદી,
અરર ! દિલમાં છૂરી પૂરી કદીય ગઈ નહીં;
જખમ દિલને પૂરો દેવા ન કોઇ મળ્યું કદી,
જખમ કરવા ન્હાના ન્હાના જહાં ઉલટી પડી !

જખમ કરતાં એ શું જાણે ગરીબ મૃદુ સખી ?
જખમ કરતાં વેળાની એ ન હામ ટકી શકી !
તુજ સ્વર વળી આજે કાંઈ દિલે ખૂંચતો દિસે,
પણ જખમની વાતોથી તું અજાણ બહુ દિસે.

જખમ સહવો સ્હેલો મીઠો સદા સહનારને,
જખમ કદિએ પીડાતાને ન ઠાર કરી શકે;
જખમ દિલને છેલ્લો દેવા ન કોઇ મને મળે,
જખમ દિલનો જોવા ધોવા ન કોઇ મને મળે.

દરદ દિલની વાતોને એ ન છે સુણનાર કો,
દરદ દિલની વાતો સાથે ન છે મળનાર કો;
અનુભવ અહીં કોઇને એ સમાન મળે નહીં,
જગત સઘળું અકેકાની અસાર મુસાફરી.

જગત રસમાં કયાંએ પૂરૂં ન પકવ થયું હજી,
હૃદય ગળતાં રોવામાં એ કચાશ રહી જતી;

અરર! સ્મિત ના કિન્તુ રોવું હજુ જડતું નથી,
રુદન શીખવા કૈંએ જન્મો હજુ ફરવું નકી.

પણ દરદ કૈં ધીમે ધીમે બૂઝાઈ જતું હતું,
અરર! દિલ આ ધીમે ધીમે કઠોર થતું હતું;
સ્વર તુજ સુણ્યો ને આ ચાલ્યું ફરી નિજ માર્ગમાં,
તુજ સ્વરથી આ મ્હારૂં હૈયું ધ્રૂજે કંઇ તાલમાં.

તુજ સ્વરથી આ મ્હારૂં હૈયું કરે કંઇ ગોઠડી,
સ્થિર જરી થજે! ગાતું ગાતું ઉડીશ નહીં જરી;
પણ સુખી તું એ ઓચિન્તું કૈં ઉડી જ નકી જશે,
દરદ દિલની વાતોથી તું અજાણ હજુ દિસે.

સહુ સુખી ઉડે તેવું તું એ ઉડી જ જશે નકી,
મુજ જિગરની ત્હારે હૈયે વ્યથા ઘટતી નથી;
મુજ રુદનથી ત્હારા કંઠે ન શોષ કંઈ પડે,
મુજ હૃદયની વાતોથી તું અજાણ નકી દિસે.

૩૦–૧૧–૯૬.

ત્યજાયેલીને.

કદી ત્હારે હશે રોવું, છુપું કાંઇ સુણાવવું;
હશે વા દાઝતા ત્હારા હૈયાને કદિ ઠારવું.

ત્હારૂં અહીં જગતમાં નહિ કોઇ મિત્ર,
ત્હારા અરે! દુઃખ તણી ગતિ કૈં વિચિત્ર;

નૌકા તૂટેલ સરખું તુજ ઉર આ છે,
જેની મરામત હવે કદિ એ ન થાશે.

શોધે સદા હૃદય માનવી માનવીનાં
રોવા અને જિગરનાં દુઃખને સુણાવા;
એ રાહમાં હૃદય આ તુજને મળ્યું 'તું
આશાભર્યો ઉમળકે હસતું બન્યું 'તું.

રોવાની તેં મુજથી તાલિમ કિન્તુ લીધી !
ઉસ્તાદના જિગરમાંય કટાર દીધી !
વિશ્વે કર્યાં ટપકતાં દિલને વિખૂટાં,
અન્દાજ અન્તર તણો ન કરાય હાવાં.

આંહીં સદા જખમીને જખમી જ શોધે,
રોતાં ભીના નયનને રડનાર લૂછે;
લાધે અહીં ક્વચિત ઘાયલ બે સમાન,
એનુંય એ ઘડીકમાં તૂટી જાય તાન.

વચ્ચે પડ્યું પ્રણયમાં પ્રણયી જ ! એ શું ?
ઔદાર્યને પ્રીતિથી દેશવટો મળ્યો શું ?
શું તું હતું રમકડું કંઇ કાષ્ઠનું, કે
મેં કોઇ કાજ તુજને ત્યજી ? વ્હાલી રેરે !

રે ! પામશે જિગર ક્યાં તુજ મેળ હાવાં ?
રે ! ઇશ્કનો તુજ બુખાર જશે હવે ક્યાં ?
ના દિલલગીની કદિ સોઇ કહીંય થાશે !
શું ઝિન્દગી તુજ હવે હિજરાઇ જાશે ?

હુંને ઘટે ન સુખ વૈભવ ભોગ વ્હાલી !
હુંને ઘટે ફકીરની વરવી જ ઝોળી ;
તુંને ઘટે ન મુજ કાજ હવે રીબાવું,
તુંથી ન કિન્તુ બનશે દિલ બાળવાનું.

હું તો બળીશ ! બળતાં ઇનસાફ થાશે !
તું શું નહીં કુદરતે કદિ ન્યાય પામે ?
ના ન્યાય આ જગતમાં મળવો તને છે,
એવું જ છે લિખિત તો સહવું જ ત્હારે.

આ બોલતાં જ મરવું મુજને ઘટે છે,
કે જંગલે જઇ તહીં પડવું ઘટે છે ;
આ નેત્રને રુધિરથી રડવું ઘટે છે,
હા ! આગમાં જઇ સદા જળવું ઘટે છે.

મ્હારૂં હવે જીવિત તો નબળાઇ વ્હાલી !
મ્હારૂં હવે રુદન આ નબળાઇ વ્હાલી !
એ હસ્ત ત્યાગ કરતાં જ મરી ચૂકયો છું,
ને અન્ય મૃત્યુની હવે અભિલાષ રાખું.

રે ! એક ઝિન્દગી મહીં કઇ મૃત્યુ મ્હારે !
રે ! એક ઝિન્દગી મહીં બહુ જન્મ ત્હારે !
ટૂંકાં જ છે જીવિત ને દુઃખભાર મ્હોટા,
ને મૃત્યુની પછી કશો રસ સ્વાદ ના ના.

જોઈ હતી પ્રિય ! તને દિન ચાર પ્હેલાં,
પીળું હતું મુખ અને સહુ અંગ ઢીલાં ;

ના નેત્ર તેં તુજ ઉપાડી મને નિહાળ્યો,
વા અશ્રુથીય તુજ ગાલ બન્યો ન ભીનો.

તું એકલી! અરર હા! અહીં એકલી તું,
રેરે! અનન્ત દુઃખને દરિયે પડી તું;
કોઈ તને મદદમાં મછવો મળે ના,
ઓળંગવા ઉદધિ છે બલ કાંઇ ના વા.

ત્હારાં સુખોની કદિ વાત નહીં સુણાશે,
ત્હારાં દુઃખોની ઉરમાં ઉન્હી લ્હાય લ્હાશે;
હૈયાસુની! હૃદયની તું અપંગ બાલા!
દેખું તને બળી જતી મુજ કલ્પનામાં!

મોંઘાં સદા નયન શું તુજ બન્ધ રહેશે?
મ્હોંએ ગુલાબી ફરી શું કદિ તું ન પામે?
જબ્બો પ્રિયે! હૃદયનો તુજ વ્હાલવાળું
બ્રહ્માંડમાં અરર! કોઇ ન ધારનારૂં!

કદી ત્હારે હશે રોવું, છુપું કાંઇ સુણાવવું;
હશે વા દાઝતા ત્હારા હૈયાને કદિ ઠારવું.

૨૧-૧૨-૯૬

પ્રપાત.

વ્હાલી તણું હૃદય એ ઉદધિ હતું હા!
તેની સપાટી ઉપરે તરતો રહ્યો હું;

પાતાલમાંય તલ તે જલનું હતું ના,
ને એ હતું કૂદી રહ્યું તટ વિણ વારિ.

મીઠી મજા જિગરને ઉછળાવતી 'તી,
હૈયાથી અમૃતઝરો છલકાવતી 'તી,
હું સિન્ધુની વીચિ મહીં ગરકાવ થાતો,
ને એ ઝરો ટપકતાં જ મળી જતો ત્યાં.

એ મહાવરે હૃદય કાબિલ કાંઇ થાતાં,
ઊંડાણમાંય અજમાયશ કાંઇ લેતું;
કો દી હતું વિહરતું જઇ મધ્ય ભાગે,
આનન્દમાં નયન અર્ધ મિંચાઇ જાતાં.

દીઠાં તહીં નવીન રંગીન દિવ્ય વારિ,
ને બિન્દુ બિન્દુ મહીં ભવ્ય પ્રભાપ્રવાહ;
દીઠા તહીં છુપી રહેલ ગભીર ભાવો,
પ્રત્યેકમાં નવીનતા રસની વહન્તી.

"નીચે નીચે પડ પછી પડ કાપતો જા!
"ઊંડાણનાય ઉદરે ઉતરી ઊંડો જા!
"જા જા તહીં રસ અનન્તની લ્હેર ચાલે!
"દૈવી ઝરા ઉદધિમાં હજુ કૈક મ્હાલે!"

એ મન્ત્ર આ હૃદયમાં જનમ્યો હતો, ને
એ મન્ત્રને હૃદય આ જપતું બન્યું 'તું;
એ જાપથી જ હૃદયે બળ આવતું 'તું,
તેના પ્રભાવથી જ માર્ગ નવીન ખૂલ્યા.

પાતાલના પડ મહીં પડ ઉખળ્યાં ત્યાં,
છુપી રહેલ નઝરે પડતી ગુફાઓ ;
પ્રત્યેક દ્વાર ઉઘડ્યું કરસ્પર્શ થાતાં,
પ્રત્યેક સ્થાન વળી આદર આપતું 'તું.

આવી રીતે જલ મહીં સરકી જતો 'તો,
જાણે અનન્ત યુગ એમ જ ઉતરીશ ;
ત્યાં એક ભેખડ પરે મુજ પાદ ઠેર્યા,
ત્યાં દ્વાર કોઇ નઝરે પડતું હતું ના.

તે મન્ત્ર કિન્તુ જપતાં જ તૂટી પડી તે,
ડોલ્યું અને ખળભળ્યું જલ સિન્ધુનું સૌ ;
હા ! કોઇ ત્યાં સ્વર ઉઠયો મૃદુ ને કરુણ,
ને સિન્ધુના તલ પરે મુજ અંગ ઠેર્યાં.

અહોહો ! મોળ મીઠાથી ગાતાં 'તાં દિવ્ય મોતિડાં,
સુણ્યું મેં કાંઇ આવું, ને હું ત્યાં શાન્ત ઉભો રહ્યો.

" અમે દૈવી મોતી જલધિતલમાં આમ રમતાં,
" અમારાં ગીતોનું શ્રવણ કરનારૂં વિરલ કો ;
" તહીં મચ્છો મ્હોટા અગણિત ભલે ઉપર ભમે,
" હજારોમાં કોઈ અમ તરફ આવી નવ શકે.

" અમે દૈવી મોતી ઉદધિઉરનો સાર સઘળો,
" હજારો મોજાના અમ ઉપર પ્હેરા ફરી રહ્યા ;
" અમારા મહેલોની છુપવી દીધી ચાવી અમ કને,
" અને લાખો યત્ને નહિ જ દરવાજા ઉઘડતા.

" અમે દૈવી મોતી અમર રસનાં બિન્દુ સઘળાં,
" પરોવાયેલાં ના પણ રુચિર માલા રચી રહ્યાં ;
" અમારી માલા તો અસુર જન કો ના ધરી શકે,
" અમોને સ્પર્શે તે જલધિ સઘળાનો નૃપ બને.

" અમોને સ્પર્શન્તાં અરર! પણ ખારાશ મળશે,
" અમોને સ્પર્શન્તાં ઉદધિ સઘળો આ કટુ બને ;
" અમોને સ્પર્શન્તાં નવીન કંઇ આશા ઉઘડશે,
" અને આ સિન્ધુમાં પછી રસ રહેશે નહિ કશો."

સાંભળી બોલ હું એવા આશ્ચર્યે ડૂબતો હતો,
અને એ મોતિડાં દૈવી ચાંપી મેં ઉરથી દીધાં.

હા હા! અરે! ઉદધિમાં પણ શું થયું આ ?
તેજપ્રવાહ વહતો જલમાં નવીન!
તે તેજ ના જલધિનું પણ કોઇ અન્ય,
જે જ્યોતિથી નયન આ મુજ બન્ધ થાય.

મૂર્છામાં ઢળતો 'તો હું, ઘેરાતાં નયનો હતાં;
સુણ્યા મેં સ્વપ્નમાં શબ્દો, જ્યોતિથી વહતા હતા.

" રે! માનવી! સ્થિર થવું તુજને ઘટે ના,
" રે! માનવી! સ્થિર થઈ ન શકીશ તું તો ;
" આ સિન્ધુમાં નહિ ઊંડાણ કશુંય હોવાં,
" જા અન્ય સિન્ધુ મહીં કાંઇ નવીન જોવા.

" આવા અનેક દરિયા ઉતરી તું આવ્યો,
" આવા અનેક દરિયા તરવા હજુ છે ;

" તું મચ્છ આ ઉદધિનો નવ હોય હાવાં,
" આ સિન્ધુમાં તુજ હવે ન સમાસ થાશે.

" આ સિન્ધુથી તુજ હવે બહુ અંગ મ્હોટું,
" કો અન્ય સિન્ધુ તુજ કાજ હવે કૂદે છે;
" જૂની પિછાન પણ આખર તોડવાની,
" ને વાસ કો નવીનમાં વસવું જઈને.

" સિન્ધુ તળાવ બનતો તલસ્પર્શ થાતાં,
" સિન્ધુત્વ સિન્ધુનું જતું તલસ્પર્શ થાતાં;
" તારા સમુદ્ર સઘળા ઝરણાં જ માત્ર,
" તે કો અગાધ દરિયે મળવા જતાં સૌ.

" અત્યારથી ઉદધિ આ કડવો બન્યો છે,
" બીજોય સાગર થશે કટુ કોઈ કાલે;
" ત્હારા હવે હૃદયનો રસ અન્ય થાશે,
" તે અન્ય સિન્ધુ મહીં અન્ય રસે ભળાશે.

" રેરે પ્રવાસી! નહિ મોહીશ મોતિડાંથી,
" પ્રત્યેક સિન્ધુ મહીં કોઈ જૂદાં જ મોતી;
" જ્યાં જ્યાં કરે જલધિનો તલસ્પર્શ ત્યાં ત્યાં
" મોતી જ મોતી તુજને નકી લાધવાનાં.

" રે! ચાલ! ચાલ! તટ ઉપર ચાલ હાવાં,
" ત્હારૂં જૂનું જરીક પલ્વલ જોઈ લેને;
" નિર્માણમાં ડૂબી જજે પછી ભાઈ વ્હેલો,
" ને એ પ્રપાત તુજને સુખરૂપ હોજો."

જ્યોતિના એ પ્રવાહે ત્યાં હું ખેંચાઇ તટે ગયો,
જોઇ એ જ્યોતિને મેં ત્યાં સંકેલાઇ ધીમે જતી.

આ એક બાજુ કટુ પલ્વલ મન્દ હાંફે,
પાસે બીજી તરફ સિન્ધુ નવીન ગાજે;
મ્હારા દિલેથી વહતો રસનો પ્રવાહ,
બન્નેય વારિ મહીં ઉછળી તે પડે છે.

જોતાં ફરી જગત કાંઇ નવીન ભાસે,
સૌન્દર્ય આ હૃદયનુંય ફરી ગયું છે;
બ્રહ્માંડની વિષમતા કમી થાય છે કૈં,
દેખાય છે સુઘટ ચક્ર અનન્ત વિશ્વે.

તલાવે તો કિન્તુ મુજ રસ કદી મેળ નહિ લે,
સમુદ્રે રહેનારૂં નવ જીવી શકે પલ્વલ મહીં;
મને ખેંચે સિન્ધુ વળી અરર ! આ પલ્વલ રડે,
કયા વારિમાં હું હૃદય ઠલવું ? કયાં જઇ પડું ?

વ્હાલા તલાવ ! ફરી ઉદધિ તું બની જા !
વ્હાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી દે !
વ્હાલા તલાવ ! મુજ તું રસ ફેરવી વા
રેરે ! મને તુજ સમાન ફરી કરી લે !

વ્હાલા તલાવ ! અથવા ઉછળી કૂદીને
આ સિન્ધુલ્હેર મહીં તું તુજ ભેળવી દે !
કોઈ રીતે હૃદય આ તુજમાં ઝૂકાવું !
કોઇ રીતે હજુ ફરી તુજ મચ્છ થાઉં !

દિસે સંકોચાતું પણ વધુ વધુ એ જલ હજુ,
અને આ હૈયું તો વધુ વધુ જ વિસ્તીર્ણ બનતું;
નથી વેલા આવી, સર બની શકે ના ઉદધિ, ને
કદી ફેલાયેલું હૃદય ન અવિસ્તીર્ણ બનશે.

વ્હાલા તલાવ! તુજને ત્યજી જાઉં હાવાં,
હૈયે સદા ધરીશ હું ઉપકાર ત્હારા;
ભેટો બને નવ બને, પ્રભુ જાણનારો,
કિન્તુ મિલાપ નકી આખર એક સ્થાને.

આકર્ષી સિન્ધુ લે છે, ને હું ખેંચાઈ તહીં પડયો;
ડૂબતાં ડૂબતાં કિન્તુ જૂનું નામ જપી રહ્યો!

૨૮-૧૨-૯૬.

बेपरवाइ.

હતી પરવા, હતી લઝ્ઝત, હતી જાહોજલાલી કૈં;
અહો! દિલદારની સોટી જિગરમાં લાગતી 'તી કૈં.

દીઠી મહબૂબને શિકલે પૂરી ખૂબસૂરતી આહા!
હતાં ના આંખને ચશ્માં તહીંનો ડાઘ જોવાનાં!

હમારી આમદાનીમાં હતો હિસ્સો સનમનો કૈં;
જિગરના તાન ઊંડામાં સફર સાથે થતી 'તી કૈં.

જિગર ચાલ્યું ઉછાળે તે હતું કૈં શ્વાસ લેતું ત્યાં;
હતી ના એશમાં કોઈ પરહેઝીની હયાતી ત્યાં.

સનમના માપમાં મ્હારૂં સમાતું આંસુડું પ્યારૂં ;
મગર તે દી ચડી જોશે વહ્યું તોડયું જૂનું પ્યાલું.

ઝીલાયું અન્ય કો પ્યાલે અને ત્યાં એ રહ્યું રમતું ;
મગર એ જામ માશૂકને અરેરેરે ! નથી ગમતું.

કહ્યું મેં, "આવને દિલબર ! હવે હદ અન્ય આ જો જો !
"હવે હદ અન્યમાં આવી નવું પ્યાલું જરી પી તો !"

ન આવે એ ! ન ઉઠે એ ! દિસે નિદ્રા બહુ ગાઢી !
હમે તો કૂચ છે માંડી ! રહી એ દૂરને પલ્લે !

વિસામો લે સહુ આંહીં, કહીં કો ને કહીં કોઈ;
રુચિ છે સર્વની ન્યારી, સહુને સર્વની પ્યારી.

હવે જૂદાં થયાં વ્હાલી ! મળીશું કયામતે કો દી !
મજા તું લે સદા ત્હારી ! હમારી છે હમે લીધી !

સહુની આમદાનીનો વટાતો સર્વદા હિસ્સો,
ન લે તું આ જિગરનો તો હજો એ મનસુબી ત્હારી.

પડયું રહેશે નહીં કાંઈ, ખલક લૂટાઇ આ જાતી ;
હમોને લૂટનારાથી હમો લૂટાઇને રહેશું.

હમોને છે મળ્યાં ચશ્માં નવાં કાંઈ નવું જોવા ;
તું ત્હારી આંખથી જોજે હમે જોશું હમારીથી.

નજર છે સર્વની ન્યારી, સહુ એકન્દરે સારી,
ન લાંબી કોઇ કે ટૂંકી, જરૂરીને સહુ જોતું.

સહુ પાણી ગળી પીતાં, સહુ છે દેખતાં જોતાં,
પછી કાં આવવું આડે! સમાલો જાતનું જાતે.

હમોને ના તમા ત્હારી, હમો ના નાતમાં ત્હારી;
હમો માની ગુમાની ના, પછી શી રાહ છે જોવી?

હમારી આંખનાં ચશ્માં તને ના બેસશે હાવાં;
ચડાવી લો ચડે તેવાં, અહીં વેપાર ખ્હોળો છે.

કર્યો સોદો હવે ફીટયો, લલાટે છે લખેલું એ!
નવી આંખો! નવું નાણું! નવો સોદો! નવી લઝ્ઝત!

ઇશારે કોઇને હાવાં હમે દોરાઇને જાશું,
ત્હમારા સાદ જૂઠાને હમે ના કાન પણ દેશું.

અરેરે! કાન શું દેવો? હવે છે સાદ પણ કેવો?
ફર્યો છે સાદ એ જેવો ફર્યો છે કાન આ તેવો!

કરીશું યાદ કોઇ દી હશે જો કાંઇએ પુરસદ!
તું એ રિવાજ એ રાખી રહે રાજી જહીં રાજી!

તમોને કૈં હમારામાં, હમોને કૈં ત્હમારામાં
હતી પરવા, હતી લઝ્ઝત! નથી પરવા, નથી લઝ્ઝત!

૩૦–૧૨–૯૬.

हुं त्हारो हतो.

વ્હાલી! વ્હાલી! મુજ હૃદય આ ડોલતું આજ ભાસે,
ઓહો! એ તો મુજ હૃદયનો કમ્પ જૂનો નકી છે;

મ્હારૂં હૈયું સ્થિર તુજ દિલે શાન્તિ આવાહતું 'તું,
ત્યારે એ તે ગતિમય હતું કાંઇ છુપું જ છુપું.

હું જાતાં તું ગણીશ નહિ એ દીર્ઘ સંયોગ તૂટ્યો,
આ સંસારે કદિ પણ કશો દીર્ઘ સંયોગ કેવો ?
પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રણય, સઘળાં સ્વપ્ન ટૂંકાં જ વ્હાલી !
સ્વપ્નો ટૂંકાં વળી રજની એ છેક ટૂંકી જ ટૂંકી.

બન્ધાઈ છે શિથિલ સઘળી લગ્નની ગાંઠ આંહી,
સંયોગોની કુદરત નહીં દીર્ઘતા સાંખનારી ;
સંયોગોની કુદરત કદી પૂર્ણતા સાંખતી ના,
બન્ધાયાં તે લથબથ થયાં એકતા કિન્તુ ના ના.

લાધે આંહીં હૃદયપ્રતિમા, ચિત્ર વા કાંઇ એવાં,
હૈયાની છે પણ જગતમાં આરસી ક્યાંહી એ ના ;
ચિત્રે શિલ્પે કદિ પણ થતી પૂર્ણ સમ્પન્નતા ના,
મ્હારૂં હૈયું જગ પર કહીં અન્ય સ્થાને મળે ના.

ના કોઈની કદિ પણ અહીં ઝિન્દગી એવડાય,
રે રે ! કોઈ કદિ હૃદયનો ભાગ વા ના પડાય ;
પ્રીતિ મૈત્રી મૃગજલ તણા માત્ર મહેલો કળાય,
ને મોંઘા સૌ અનુભવ પછી રેડતાં રક્ત થાય.

સ્પર્શે ગોળા પણ અડી શકે એક બિન્દુ જ માત્ર,
આલિંગે છે હૃદય પણ તે બિન્દુ એ એક માત્ર ;
મ્હારો ત્હારો નકી નકી હતો એજ સમ્બન્ધ વ્હાલી !
ના લાંબો કે દૃઢ પણ નહીં ! તૂટતાં શી નવાઈ ?

તુંમાં હુંમાં બહુ બહુ હતાં બિન્દુ ના સ્પર્શનારાં,
તે સૌ ધીમે બહુ સમયથી કમ્પતાં વાસનામાં ;
અન્તે ગોળો મુજ હૃદયનો કમ્પની તીવ્રતાએ
છોડી ચાલ્યો તુજ હૃદયને, અન્યને ભેટવાને.

બીજું બિન્દુ અવર રસમાં અન્યથી ભેટશે ત્યાં,
ને તેમાંથી રસ લઇ લઇ પામશે તૃપ્તિ તે ત્યાં ;
આવી રીતે રસ નવનવે બિન્દુએ કૈંક સ્પર્શી
બિન્દુ બિન્દુ સ્થિર થઇ જશે પામતાં તૃપ્તિ તૃપ્તિ.

ગોળા આવા અગણિત ભમી એક ગોળે સમાય,
સૌ બિન્દુની રસમય તહીં એકતા પૂર્ણ થાય ;
ત્હારી પ્રીતિ મુજ પ્રણયથી હોય ના દીર્ઘ ગાઢી,
ત્હારો, મ્હારો, જગત સહુનો એક છે રાહ, વ્હાલી !

ત્હોયે વ્હાલી ! તુજ હૃદયને ત્યાગતાં કૈં રડાય,
ને અશ્રુ આ તુજ નયનમાં ઉછળીને ભરાય ;
ત્હોયે કહેવું પ્રિય પ્રિય અરે ! કાલ ત્હારો હતો હું,
ને અત્યારે વહી જઇ હવે આજથી અન્યનો છું.

૩-૧-૯૭.

વીણાનો મૃગ.

ઉગતા સૂર્યની સામે આવે છે મૃગ દોડતો,
ઉતરે બાગમાં હાવાં ફ્લંગે ગઢ કૂદતો.

વીણા તણો નાદ તહીં સુણાય,
આનન્દલ્હેરે અનિલો ભરાય;
ઝુલે પુલો એ કંઇ તાલમાં ત્યાં,
વસન્તલીલા સ્વર ખેલડી રહ્યા.

ભીતિ કશી એ મૃગને દિસે ના,
પિછાન જૂની સ્થલની નકી આ;
નમાવી શૃંગો ચળ પીઠમાં કરે,
યથેચ્છ પર્ણો તરુનાં જરા ચરે.

ઉડી રહ્યો છે જલનો પુવારો,
હોજે તરે રંગીન માછલીઓ;
ત્યાં કાન માંડી મૃગ તે ઢળે છે,
જરા નમીને જલ એ પીએ છે.

પાસેથી ત્યાં તો સ્વર દિવ્ય આવ્યા,
વાયુ તણી લ્હેર મહીં ગૂંથાયા;
કૂદી ઉમંગે ચમકાવી કર્ણો
સ્વરો ભણી એ મૃગ દોડતો ગયો.

હીંચકે ખાટમાં બેઠી કુંજમાં દિવ્ય સુન્દરી,
બીનની મીંડ મીઠીમાં એ છે છેક ગળી ગઈ.

દિસે અંગો ન્હાનાં હૃદયમય કે તાનમય શાં!
લતા શા ડોલે છે કટિ ઉપરના સૌ અવયવો!
અહા! કાળા ઝૂલે કમર પર એ વાળ સઘળા!
દિસે ત્હારા જેવાં ચકચકિત શાં સ્નિગ્ધ નયનો!

મળી છે શું, આહીં જગત પરની સૌ મધુરતા !
અહીં વેળાનું ના કરવત ઘસાતું નહીં હશે !
અહો, તારા, ભાનુ જરૂર ક્ષણ આંહીં અટકતા !
સ્વરોની દેવીનાં નમી નમી અહીં દર્શન કરે !

દૂરથી આવતો દોડી વ્હાલો એ મૃગ જોઇને
કન્યા તે હસ્ત લમ્બાવી હેતથી આવકાર દે.

આનન્દ ભીનાં નયને નિહાળી,
પમ્પાળતી તે મૃગને કરેથી;
દાસત્વ મીઠું મૃગમાં દિસે છે,
પ્રેમાળ ભીનાં નયને વસે જે.

પછી વીણાતારો મધુર સ્વર દૈવી જગવતા,
હવામાં નાચન્તી સ્વરની કઇ મૂર્તિ ખડી કરે;
જડી જાણે રાખે નયન મૃદુ કન્યા મૃગ પરે,
અને એ ચ્હેરામાં નવીન કઇ ભાવો પલટતા.

મૃગે એ ભાસે છે વશ થઇ જતો કે ગળી જતો,
જરા ડોલે શૃંગો વળી અરધ મીચ્યાં નયન છે;
નિસાસા લેતો એ મૃગ હૃદય જાણે ઠલવતો,
અને કન્યાશિરે રસમય અભિષેક કરતો.

અહો ! ક્યારે ક્યારે થનનથન નાચી કૂદી રહે,
વળી એ કન્યાના ઘડીક પદ ચાટે જીભ વડે;
ફરે વીણા તેવાં હૃદય, નયનો, અંગ ફરતાં,
દિસે બન્ને આત્મા અનુભવી રહ્યા એકમયતા.

પ્રભાતકાલે મૃગ આમ આવતો,
વીણા સુણીને વનમાં ફરી જતો ;
સ્વરો ન મીઠા મૃગ વિણ ઉઠતા,
સુખી થતી ના મૃગ વિણ કન્યકા.

લગની કો લગાડે છે ઉરોની રસએકતા ;
પશુ આ માનવી આ એ કાંઇ ભેદ ન પ્રેમને.

દિનો કૈ આનન્દે રસભર ગયા આમ વહતા,
સદા રહેતાં ધૂને મધુર સ્વરની આમ દિલ આ ;
પ્રભાતે કોઈએ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
ઘડી સુણી વીણા નિજ પથ જતો આશિષ દઇ.

* * * * * *

તહીં ઉગ્યો છે હજુ અર્ધ ભાનુ,
નવીન રંગે નભ છે ભરેલું ;
શુકો ઉડે ગીત હજાર ગાઈ,
સહુ સ્થલે છે ભરપૂર શાન્તિ.

ઉદાસ શાન્ત સ્વર બીન છેડે,
ઉદાર ભાવો મૃગનેત્ર રેડે ;
મચી રહી આર્દ્ર સ્વરોની હેલી,
મહાન આનન્દની રેલ રેલી.

સરરર સુસવાટો થાય ત્યાં બાગમાં કૈં,
અરરર! મૃગ બિચારો ઉછળીને પડે છે ;
થર થર થર ધ્રૂજે કન્યકા ત્રાસ પામી,
શિથિલ કર થતાં એ બીન તૂટે પડીને.

મૃગહૃદય મહીં છે તીર લાગ્યો, અરેરે!
ખળખળ ઢળતું હા ! રક્ત ભૂમિ પરે એ !
નયનજલ વતી એ કન્યકા ઘા ધુવે, ને
મૃગ તડફડ થાતો હાંફતો શ્વાસ લે છે.

મિચાઈ એ જાતાં નયન દરદે બે ક્ષણ, અને
ઘડી કન્યા સામે રુદનમય એ શાં નિરખતાં !
અરે ! છેલ્લે યાચે નિજ પ્રિય કને એક નઝરે,
વદે છે કૈં આવું નયન મૃદુ ચોંટી રહી હવે :—

"કરીને શીર્ષનું તુમ્બું, નેત્રની નખલી કરી,
"બજાવી લે, બજાવી લે ત્હારૂં બીન હજી હજી !

"કૃપા હોજો, દયા હોજો પ્રભુની બીનની પરે !
"અનુકૂલ સ્વરો મીઠા હજો આ તુજ હસ્તને !"

કન્યા બિચારી દુખણી થઇને
એ શીર્ષ ખોળે મૂકતી રડે છે;
ત્યાં પાછળેથી નર કોઇ આવે,
વાત્સલ્યભાવે વદતો જણાયે :—

"અયિ પુત્રિ ! શિકારી તો પાપી છે તુજ આ પિતા !
"ભૂલી જા એ ! બજાવી લે ત્હારૂં બીન હવે જરા !"

હૃદય સ્થિર નથી એ કન્યકા બાપડીનું,
નઝર નવ કરે તે, કોણ આવ્યું ન આવ્યું;
પણ દૃઢ થઇ અન્તે અશ્રુમાં તે ગળન્તી
દરદમય છતાં એ કાંઇ મીઠું લવે છે :—

" તુમ્બુ઼ તૂટી પડ્યું ! અરે ! જિગરના ચીરા થયા છે, પિતા !
" રે ! આ સાંભળનારના જગતમાં એવું થયું છે, પિતા !
" વીણા બન્ધ થયું ! સ્વરો ઉડી ગયા ! ખારી બની ઝિન્દગી !
" સાથી ના જગમાં રહ્યા ! પ્રભુ તણી આશિષ એવી મળી !

" મૃત્યુને વશ આ કલા થઇ ગઈ ! હું એ બની મૃત્યુની !
" આ સંસાર અસાર છે ! અહહહહા ! એ શીખ આજે મળી !
" વ્હાલાં હાય અરે અરે ! જગતમાં વ્હાલાં ઉરો ચીરતાં !
" ભૂલોની જ પરમ્પરા જગત આ, એવું દિસે છે ! પિતા !

" ક્યાં શ્રદ્ધા ? અહ ! પ્રેમ ક્યાં ? જગત આ આખું અકસ્માતનું !
" જે પ્યાલું મૃગને મળ્યું મરણનું તે હુંય માગું ! પ્રભુ !
" જોઈએ ઘડી આ લઉં મૃગ અને વીણા તૂટેલું, પિતા !
" એ નિર્માણ અનન્તના જલ મહીં ડૂબું પછી હું, પિતા !

* * * * * * *

દિનો કૈ કન્યાના દરદમય ઓહો ! વહી ગયા,
ફર્યાં છે એ ગાત્રો, મુખ પણ ફર્યું છેક જ અરે !
હવે જો કોઈએ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
શિલા ત્યાં આ વાંચી કંઇક દુઃખમાં તે ડૂબી જતોઃ—

" કલા છે ભોજ્ય મીઠી તે ભોક્તા વિણ કલા નહીં !
" કલાવાન કલા સાથે ભોક્તા વિણ મળે નહીં !"

૭-૧-૯૭

મતભેદ.

નહિ નહિ નવો કિન્તુ આ તો જૂનો મતભેદ છે,
મુજ હૃદયને ત્હારી સાથે છતાં મળવું ગમે;
કદિ કદિ અહીં આવી વેળા કટુ મતભેદની,
કદિ કદિ હશે આનન્દોની વળી લહરી અહીં.

કથન કરવું શાને વ્હાલી, અહીં મતભેદનું?
જગ રમકડું આ તો આખું નકી મતભેદનું!
મળી મળી રહે હુંથી વ્હાલી! મળાય જહીં જહીં,
જૂદી જૂદી વહે જ્યાં શ્રેણી ત્યાં જૂદાઇ ભલે રહી.

પડ છુપી રહ્યાં હૈયે હૈયે અનેક જૂદાઇનાં,
પ્રતિ હૃદયમાં કિન્તુ મીઠી કંઇક સમાનતા;
મુજ જિગર આ વ્હાલી! તુંને સદા અનુકૂલ હો,
રસ તુજ દિલે જેવો તેવો સદા ધરતું રહો.

હૃદયરસ આ ઝીલાયેલો બને કદિ ના બને,
મુજ જિગરને ધોખો આશા નહીં કંઇ એ હવે;
મળતર તણી આશા જૂઠી જનો ધરતાં દિસે,
ગતિ કંઇ કરી તે કીધામાં બધો બદલો મળે.

જગત પર આ જન્મ્યાં પ્રાણી સહુ મતભેદથી,
ફરજ સહુને શીર્ષે આંહી જૂદી જ જૂદી પડી;
મુજ જિગર આ ત્હારા જેવું બરાબર હોય જો,
મુજ જિગરની આ સંસારે જરૂર કશી ન તો.

મત કંઇ મળ્યું બાઝી બાઝી ઉરો ક્ષણ બે રહ્યાં,
અરર! તહીં એ છુપા કાંટા હતા મતભેદના ;
નહિ સમજશું, ત્યારે ક્યાં તે જૂદાઇ વસી હશે,
નહિ સમજશું, હાવાં ક્યાં આ ઉરો મળતાં હશે.

સ્મૃતિ તણી અને આશાની ના અહીં પરવાનગી,
ક્ષિતિજ પછી તો કોઈની એ ન દૃષ્ટિ પડી કદી ;
અટકી અટકી અન્ધારામાં ભમ્યાં, ભમવું હજુ,
રુદન કરવું થોડું, થોડું વળી હસવું હજુ.

પ્રિય પ્રિય અરે ! લૂછું ત્હારૂં જરા જલ નેત્રનું,
પ્રિય પ્રિય અરે ! મ્હારૂં હૈયું જરા હલકું કરૂં ;
પ્રિય પ્રિય ! તને વાતો ઊંડી જરા દિલની કહું,
મુજ જિગરથી જે થાશે તે પ્રયોગ કરી લઉં.

મુજ જિગરના ખાલી ખાલી પ્રયોગ બધા પડ્યા,
કુદરત તણા સાચા સાચા પ્રયોગ બધા થયા ;
રુદન કરવું ત્હોયે શાને ? નહીં રડવું ભલું :
હૃદયજલને ખારાઈમાં ન ભેળવવું ભલું.

મુજ જિગરની આશાઓથી ચણાય નહીં ગિરિ,
સમય કરશે તે આ મ્હારા બલે બનશે નહીં ;
મુજ હૃદયની વાતો હું તો કહી ન શકું પ્રિયે !
કદિ સમજશે ત્યારે કહેવા જરૂર નહીં રહે !

તુજ મત તણા ઊંડા પાયા ન માનીશ તું કદી,
મૂલરહિત છે આ તો ભોળું નકી તરુ માનવી ;

કુદરત મહીં તમ્બુ તાણી સહુ વસતાં દિસે,
કુદરત કદી કોઇને એ ગૃહો ચણવા ન દે.

સમજણ નહીં, ક્યારે ત્હારૂં વહાણ ડુબી જશે,
કઇ લહરીથી ? ક્યારે ? ક્યાં ? એ પલાશ ફરી જશે ;
સમજણ નહીં, નેત્રો કેવાં તને મળશે હવે,
મુજ નયન ના જાણું ક્યારે ફરી ફરશે હવે.

વરસ કરતું તે ના દહાડા કદી નિરખી શકે,
જીવિત વહતાં થાતું કાંઈ નવીન ક્ષણે ક્ષણે ;
નઝર કરતાં ભૂતે દૃષ્ટિ કંઈ કંઇ ભાળતી,
પણ ન સમજું ક્યાંથી ! શાથી ! પડ્યો ઉપડી અહીં.

મુજ જિગર આ ત્હોયે શાને પુકાર કરી રહ્યું ?
સમજણ નહીં, ત્હારામાં શું મને ઘસડી રહ્યું ?
ચડતી ભરતી વ્યકિત માટે ન બન્ધ કરી ઘટે,
પણ પ્રણયમાં શું ના દેવું ! ન શું કરવું ઘટે ?

૧૦-૧-૯૭.

ત્હારો બોલ.

સૂતું નીલવરણું ઘાસ,
ઝાકળમોતિડાં ચોપાસ ;
ગણતી બિન્દુડાં તું જાય,
ને મુજ મ્હોં ભણી મલકાય.

તે દી પ્રેમનો તે કોલ
દીધો તેં મને અણમોલ.
સુણતું પંખિડું તે એક,
તરુમાં પાસ બેઠું છેક ;
ત્હારૂં સાંભળી એ હાસ્ય
ચમકી તે ઉડ્યું આકાશ.

ને આ ઝરણ ચાલ્યું જાય,
તેમાં આપણી છે છાય ;
તે તું જોઇ બોલી આમ :—
" વ્હાલા ! તુંજ મ્હારો રામ !

" મ્હારૂં તુંજ વ્હાલું નામ !
" મ્હારો તુંજ છે આરામ !
" છબી તુજ નીરમાં દેખાય,
" લ્હેરે લ્હેર લેતી જાય ;
" મ્હારી બાથમાં ગૂંથાય,
" ત્યાંએ પ્રેમ ઉભો થાય !

" કિન્તુ મુજ ઉરે આલેખ
" ત્હારો છે વધુ સુરેખ !
" ત્યાં તું નેણ ઊંડાં નાખ !
" ત્યાં તું રૂપ ત્હારૂં ઝાંખ !
" પલટી યુગો છો બહુ જાય,
" ત્યાંથી તે ન પણ ભૂંસાય !

"મ્હારો તું જ ! મ્હારો તું જ !
"ત્હારી જન્મજન્મે હું જ !"
તે તો કાલની હજુ વાત,
ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
જ્વાલા કેમ આ બૂઝાય ?
પાણી ગયું તાણી બોલ !
કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !
તમરૂં લવી કાંઇ વાત
હાંસી કરે મ્હારી આજ !

આજે એકલી છે છાય,
જલમાં અન્ય ના દેખાય !
બીજે કર્યો બીજે વાસ !
ને મેં ત્યજી તેની આશ !
સૂકું થઈ ચૂક્યું ઘાસ !
મોતી નથી એકે પાસ !

આખું ફર્યું છે આકાશ !
રે ! હું પડયો છું ઉદાસ !
ફરવાનું હતું આ સર્વ
તેનો શું ધરૂં હું ગર્વ !
તેં તો કરી કિન્તુ મ્હેલ !
આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

તે દી પ્રેમનો તે કોલ
દીધો તેં મને અણમોલ.
સુણતું પંખિડું તે એક,
તરુમાં પાસ બેઠું છેક;
ત્હારૂં સાંભળી એ હાસ્ય
ચમકી તે ઉડ્યું આકાશ.

ને આ ઝરણ ચાલ્યું જાય,
તેમાં આપણી છે છાય;
તે તું જોઇ બોલી આમ:—
"વ્હાલા! તું જ મ્હારો રામ!

"મ્હારૂં તું જ વ્હાલું નામ!
"મ્હારો તું જ છે આરામ!
"છબી તુજ નીરમાં દેખાય,
"લ્હેરે લ્હેર લેતી જાય;
"મ્હારી બાથમાં ગૂંથાય,
"ત્યાંએ પ્રેમ ઉભો થાય!

"કિન્તુ મુજ ઉરે આલેખ
"ત્હારો છે વધુ સુરેખ!
"ત્યાં તું નેણ ઊંડાં નાખ!
"ત્યાં તું રૂપ ત્હારૂં ઝાંખ!
"પલટી યુગો છો બહુ જાય,
"ત્યાંથી તે ન પણ ભૂંસાય!

"મ્હારો તુંજ! મ્હારો તુંજ!
"ત્હારી જન્મજન્મે હુંજ!"
તે તો કાલની હજુ વાત,
ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત!

જખમો કેમ આ રૂઝાય?
જ્વાલા કેમ આ બૂઝાય?
પાણી ગયું તાણી બોલ!
કાલે કર્યો જૂઠો કોલ!
તમરૂં લવી કાંઇ વાત
હાંસી કરે મ્હારી આજ!

આજે એકલી છે છાય,
જલમાં અન્ય ના દેખાય!
બીજે કર્યો બીજે વાસ!
ને મેં ત્યજી તેની આશ!
સૂકું થઈ ચૂક્યું ઘાસ!
મોતી નથી એકે પાસ!

આખું ફર્યું છે આકાશ!
રે! હું પડયો છું ઉદાસ!
ફરવાનું હતું આ સર્વ
તેનો શું ધરૂં હું ગર્વ!
તેં તો કરી કિન્તુ ખ્હેલ!
આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ!

જૂઠું પુષ્પ ! જૂઠી વાસ !
જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
સાચો એક આ નિઃશ્વાસ,
જે છે હજુ મ્હારી પાસ !
દિન તે સ્મરૂં છું દિનરાત,
મૂકું છું છુપો નિઃશ્વાસ ;
પંખી રખે કો દુભાય,
માળો મૂકી ઉડી જાય ;
ઉડી રખે જૂદાં થાય,
પછી કો એકલું રીબાય !
હુંથી દુઃખ તને દેવાય,
કિન્તુ પંખી ના દુભાય !
કુણા પંખીના દિલમાં જ
સાચા પ્રેમ નો છે વાસ !
તેનો ફરે ના કો બોલ,
મીઠો સદા તે કલ્લોલ !

૧૦-૧-૯૭.

વ્હોળો રસ.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કઠિનતા,
ઝરાઓનું વ્હેવું ઉદધિ તણું એ ગર્જન મહા ;
શુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ સુરિલું ગીત મધુરૂં,
લતા, વૃક્ષો, પુષ્પો, અનિલલહરી ને જગ બધું.

સહુ આ પૂરે છે મુજ જિગરમાં આસવ કંઈ,
મને ભાસે સૌમાં રસનવીનતા આસવ થકી ;
અરે ! ખાલી કિન્તુ નયન મુજ ઘેરાં થઈ રહ્યાં,
નશામાં મ્હાલન્તું વિફલ મુજ ડોલે જિગર આ.

અહો ! મોતિડાં શાં મધુર કઇ બિન્દુ છલકતાં,
અરેરે ! એ દૈવી અમર રસ ઢોળાઇ વહતો ;
અતિ ન્હાનું પ્યાલું મુજ હૃદયનું ને રસ બહુ,
કહીં હું રોનારો ! અખૂટ રસ એ ક્યાં કુદરતી ?

અહો ! બ્હોળા મેઘો જલધિ પર જેવા વરસતા,
ઢળે તેવો આ એ મુજ રસ અરેરે ! રણ મહીં ;
ગમે છે કૈં એવું કુદરતઉરે એ છલકતું,
રુચે છે આ પ્યાલે અખૂટ મધુ રેડ્યા જ કરવું.

અહો ! તો હું કાં ના મુજ રસ દઉં અન્ય ઉરને ?
ન કાં કો સ્વીકારે ? વળી દઇ શકું હું પણ ન કાં ?
અરે ! શું સ્વીકારે ! પ્રતિ હૃદયમાં એજ વહવું,
દિસે આંહીં કે ત્યાં કુદરતનું ઔદાર્ય સરખું.

કવિતા ગાઉં છું, ઘડીક રસની ત્યાં સફલતા,
બહુ હીરા કિન્તુ દિવસ સઘળો વ્યર્થ જ જતા ;
કવિતા ગાતાં એ અમુક રસ તો એમ જ ઢળે,
કવિતામાં કો દી કવિ ન રસ પૂરો ધરી શકે.

પ્રિયાને આલિંગું મુજ હૃદયને જે પ્રિય સદા,
સખાને ભેટું છું, મુજ જિગરની જે પ્રતિકૃતિ ;

અહોહો! ત્યારે તો મુજ જિગર વિસ્તીર્ણ બનતું,
અરે! કિન્તુ ત્યારે રસની પણ હેલી વધી પડે.

અહો! જેવો પ્રેરે મધુર રસ ત્યારે લપટવા,
ન હું તેવો કો દી લપટી શકતો ગાઢ પ્રિયને;
ઉરોની વચ્ચેથી છલકી પડતો એ રસ, અને
અરે! બાઝી રહેતાં દિલ ન કદિ સન્તુષ્ઠ બનતાં.

અતિ તૃપ્તિ કો દી નથી નથી થઈ કે નહિ થશે,
ઉરોના પ્યાલામાં રસ નહિ કદી એ સ્થિર રહે;
કવિતા ગાતાં કે પ્રિય હૃદયની ભેટ કરતાં
બહુ ટૂંકું ભાસે જીવિત ધ્રુવનું એ ક્ષણ સમું.

ડરૂં છું હું કાંઈ, ઝરણ કદિ એ બન્ધ પડશે,
દુકાળોને માટે અરર! નવ કાં સંગ્રહ કરૂં?
પ્રતિ બિન્દુ મ્હારાં નયન ઉર ઉન્મત્ત કરતું,
પછી આ સિન્ધુની મુજ દિલ અપેક્ષા નવ ધરે.

અરે! કિન્તુ ના ના અમર રસનો સંચય થતો,
ઝલાતું ના મોજું જલધિ ભરતીનું કદિ અરે!
ઝલાતાં તો ધારે ગતિહીન બની એ નીરસતા,
અને દૈવી ફેરૂં કટુ કટુ થઈને વિષ થતું.

અરે! શાને રોવું? રસમય છતાં કેમ ડરવું?
શરાબોનું પીવું ચૂપ રહી ન પ્યાલું કયમ ભલા?
ન કાં શ્રદ્ધા રાખું કુદરત તણા એ રસ પરે?
વહન્તી વેળામાં સુખમય બની ના કયમ ડૂબું?

મળે છે આદાર્યે પછી ક્યમ બનું કંજુસ ભલા ?
અરે ! શાને જૂઠી ફિકર કરવી કાલની ભલા ?
શિલા કાળી, કાંટા, પરવત, અને આ રણ બધું,
ભલે એ સિન્ધુના વિપુલ ગરકાવે છલકતું.

અહો ! વ્હાલા ! વ્હાલી ! ભર મુદિત આવો લપટશું,
ભરી પી પી પ્યાલાં સુખી સુખી બની મૂર્ચ્છિત થશું ;
ભરી મસ્તી લ્હેરી હૃદયશઢ છો ને વહી જતા,
ઝરા છો ને મીઠા અમર રસના એ છલકતા.

૧૪–૧–૯૭.

સ્મૃતિ.

દિન એક ગયો ! પછી લાખ ગયા !
શિરમાં પળિયાં પણ આવી ચૂક્યાં !
ઉરનું જળવુંય શમી જ જશે !
પણ તે ચટકું ફરી ક્યાં મળશે ?
દિનરાત સદાય જળ્યા કરવું :
સહતાં સહતાં પણ કેમ સહું !
સહશું ! રડશું ! જળશું ! મરશું !
સહુ માલિકને રુચતું કરશું !
કંઇ બાકી રહ્યું ? હરિ ! યાચી લઉં !
ન સુકાવ ભલે જલ નેત્ર તણું !

પણ તે દિનને વિસરાવીશ ના !
સ્મૃતિ તે રહી તો દુઃખ લાખ ભલા !

૧૫-૧-૯

કુસુમ માટે પ્રાર્થના.

કળી કહો કે કાંઈ, હૃદયરસ કહો કે સુખ કહો,
બગીચે આ મ્હારે ફુલ બસ રહ્યું એક જ હવે;
અરે! વાયુ ભૂંડા! અડીશ નહિ મ્હારા કુસુમને,
તને શું છે? ભાઇ! મુજ જિગર છો ત્યાં વિરમતું.

અદેખો તું શાને? મુજ હૃદય ના ના બહુ સુખી,
અરે! લીધાં મ્હારાં કુસુમ સઘળાં તેંજ ઝડપી;
રહ્યું છે આ છેલ્લું! તુજ શરણ છે! મ્હેર કરવી!
નથી દાવો કાંઈ! પણ અરજ આ ઉર ધરવી!

પ્રભુનો તું છે તો પ્રભુ વત દયાલુ કંઇ થજે,
ઉન્હા શ્વાસો ત્હારા મુજ કુસુમથી દૂર કરજે;
મને આ ઝાળોમાં શરણ નહિ, ટેકો નહિ કશો,
ઠરે આંખો કાંઈ બસ નિરખતાં આ કુસુમડું.

કરી લે ચાહે તે મુજ સહુ જ ખોળે તુજ પડયું,
ન સત્તા મ્હારી કૈં બહુ બહુ કરૂં તો રડી રહું;
અરે! રોનારાને રુદન હજુ દેઈ કરીશ શું?
જવા દેને બાપુ! જખમી ઉરને દે જખમ શું?

હશે કાંટા પુષ્પે પણ મધુર એ કંટક મને,
અરે ! કાંટા માટે કદિ પણ હવે હું ન વિલપું ;
નહીં ખેરૂં કાંટા, નહિ જ કદિ ઇચ્છા પણ ધરૂં,
હજો કાંટા સાથે કુસુમ કુમળું એ મુજ સદા.

મને એ કાંટાથી બહુ સમયથી મ્હોબત થઈ,
મને એ કાંટાથી રુદન કરતાં લજ્જત મળી ;
અરે ! ચોળ્યા હૈયે, જિગર ચીરતાં એ નવ ડર્યો,
હવે તો કાંટાથી મુજ હૃદયનું બન્ધન ઠર્યું.

ઉગારી લે તેને, મુજ જિગરને દે ઉગરવા,
નથી મીઠું ત્હોયે જીવિત વધુ ખારૂં કરીશ ના ;
અરે ! નક્કી આવ્યો મુજ કુસુમને શું લઇ જવા !
અરે ! મ્હારાં નેત્રે રુધિર ખરડી અન્ધ કરવા ?

ન તેની તૈયારી તુજ સહ હજુ કૂચ કરવા,
ઉખેડી તે દેવા મુજ ઉર ન તૈયાર અથવા ;
જરા તો ઠેરી જા ! અમુક સમયે છે તુજ સહુ,
અમારાં હૈયામાં અરર! હજુ કાંઈ રહી ગયું.

અમે શીખી લેશું પ્રણય કરવાની નવીનતા,
પછી તો આનન્દે ઉખડી ઉખડીને તુજ થશું ;
પડું છું હું આડે, મુજ ઉપર જ્વાલા તુજ પડો,
ફુલો ચૂંટી લેવાં ! અરર ! તુજને એ નવ ઘટે.

પ્રભુ ! ત્હારૂં સર્વે, મુજ નહિ કશું આ જગતમાં,
મને મ્હારે કિન્તુ કુસુમ મધુરૂં આ મુજ ગણ્યું ;

દયાલુ તું તો છે પણ ન નિરખું હું તુજ દયા,
અરે ! તેથી યાચું મૃદુ કુસુમડા ઉપર કૃપા.

૧૬-૧-૯૭.

एक चिन्ता.

શયનો પુલનાં કરમાઇ ગયાં !
અનિલો સુરભે સહુ લેઇ ગયા !
અહ ! કંટકની જ બિછાત રહી !
બસ કંટકની સહુ વાત રહી !
અમી નિર્ગળતું ઝરણું અટક્યું !
વિષનો પરિવાહ વહ્યો જ ! પ્રભુ !
સઘળા પલટાય સહાઇ ગયા !
ભવ એક મહીં ભવ લાખ થયા !
મુજ નેત્ર તણું સહુ હીર બળ્યું !
મુજ વ્યર્થ ગયું સઘળું ગણવું !
પણ એ નયનો, મૃદુ એ નયનો,
હજુ શું રડતાં જ હશે નયનો ?

૧૬-૧-૯૭.

अस्वस्थ गृहिणी.

શાન્ત છે, બન્ધ છે આંખો, કાંઈ દર્દ કમી દિસે;
ત્હોય છે તપ્ત ને ઢીલાં કોમલાંગો હજુ જ્વરે.

ખુલ્લા રહ્યા છે મૃદુ ઓષ્ઠ ન્હાના,
નિદ્રા મહીં છે સુકુમાર બાલા ;
ન અંગ એકે જરી એ હલાવે,
ઉઠે ન ઉઠે ફરી, કોણ જાણે ?

ધગેલા એ બિછાનાની પાસે કોઇ જુવાન છે,
'રખે તે જાગતી,' તેવી ભીતિ તે મુખ ઉપરે.

જુવાન શ્વાસે ડરતો લીએ છે,
ચિન્તા ઊંડી એ ઉરના ઉરે છે ;
છે નેત્ર એ મ્હોં ઉપરે ઢળેલાં,
ક્ષણે ભીંજાતાં, ક્ષણમાં સુકાતાં.

" મધુર ફુલડાં ! આવી આવી પીળાશ ધરીશ ના !
" તુજ ભ્રમરને એ હૈયેથી ન દૂર કરીશ, હા !
" તુજ નયન આ મીંચાયેલાં જરીક ઉઘાડજે !"
પ્રણયી ડરતો કાંઈ આવું મુખે નિરખી અરે !

નથી એ સાંભળ્યા શબ્દો, ત્હોયે આંખ ઉઘાડતી ;
ટાંગેલું ચિત્ર કો સામે, ત્યાં તે દૃષ્ટિ લગાડતી.

તહીં ચિત્રે કો બે રમત કરતાં બાલક દિસે,
ગુલાબો શાં બન્ને મધુર વદનો એ સ્મિત કરે ;
રમાડે તેઓને કમલવદની કોઇ લલના,
મૃદુ કુંળી તાજી મુખ પર હસે યૌવનદશા.

ઝરા પાસે ઝુંડો તરુવર તણાં દૂર દિસતાં,
લતા ને ગુલ્મોની વિટપ પર પુષ્પો ઝૂકી રહ્યાં ;

કુણો સન્ધ્યાભાનુ સુરખી ભરતો સૌ સ્થલ પરે,
ડૂબન્તો ભાસે ત્યાં જલધિવીચિથી સિક્ત બનતે.

દેખતાં રંગ એ રાતા આકાશે ચિત્રમાં રૂડા
બને નેત્રો કંઇ ભીનાં, વેનમાં લવતી જરાઃ—

" અહહહહા ! હશે ચિત્રના સમું
" ગૃહની બ્હાર આ વિશ્વ કૈં રૂડું !
" નવ દીઠું કદી એમ ભાસતું !
" નિરખવું ન તે કોઇ દી હવે !

" મધુર પુષ્પ ઓ ! વેલડી સખિ !
" પ્રણયથી તને હું ઉછેરતી !
" નવ કદી હવે સિંચવી તને !
" મધુર પુષ્પ ના ચૂંટવાં હવે !

" મધુર પુષ્પ ઓ ! એજ બાગનાં !
" મુજ બિછાતની પાસ કૈં પડ્યાં !
" અરર ! પ્રેમની ગ્રન્થિએ જડ્યાં,
" મુજ જ્વરે અરે ! ક્ષીણ સૌ બન્યાં !

" પ્રણયી પુષ્પ ઓ ! ખીલતાં રહો !
" મુજ પિયુ તણા હારમાં વસો !
" નવીન રંગ તું વિશ્વ ધારજે !
" ન તુજ લ્હાણ હું પામતી ભલે !"

" પ્રિય પ્રિય સખિ ! આ શું ? આ શું ? ન આમ ઘટે થવું !
" કરુણ હરિએ ત્હારે માટે હજુ સુખ છે ભર્યું !

"તુજ કર વતી ચૂંટાયેલાં પુલો કરમાય ના,
"મધુર પુલડાં તે આ કંઠે હજુ બહુ ધારવાં !"

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
અટકી ચૂપ થયો એ કંઠ રૂંધાઇ જાતાં ;
દરદ કંઇ કમી એ થાય છે સુન્દરીનું,
મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત મીચાઇ જાતાં.

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરી એ ગૃહ ડૂબતું,
પડે ત્યાં પાંચ વાગ્યાની ટકોરી ઘડિયાલમાં.

ફરી નયન ઉઘાડી સુન્દરી ચિત્ર જોતી,
અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર વ્હેતી ;
ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરુણ સ્વર વળી એ ગૂજતો નિકળે છે :—

"અરર ! બાલુડાં ! બાપલાં ! અહો !
"જનની આ હવે સ્વર્ગમાં જતી !
"સમજશો નહીં શું થઈ ગયું !
"રમકડું કયું હાથથી ગયું !

"વિસરી શે જશો છાતી બાપડી
"ઉપર જે તમે કૂદતાં સદા ?
"વિસરી ના શકે બાલ માતને !
"રમત તો હવે રોઇને કરો !

"તમ પિતા સદા વ્હાલ રાખશે !
"પણ ન માતની ખોટ ભાંગશે !

" નહિ નહીં મળે મા ગઈ ફરી !
" જગતમાં નકી મા બને નહીં !

" દિવસ બે સહુ લાડ પૂરશે !
" દિવસ બે દયા સર્વ રાખશે !
" પણ ન છાતીએ કોઇની તમે !
" રઝળતાં હવે એકલાં રહો !

" બહુ કરી શકી વ્હાલ હું નથી !
" કદિ રડાવતી હું ઘણું હતી !
" તમ દિલો ક્ષમા આપશે મને !
" પણ ન માતને ચેન કૈં પડે !

" અરર ! બાપલાં ! બાલુડાં ! અરે !
" તમ પરે હવે ઢાલ ના રહી !
" રડતી દૂર જે બે ઘડી થતાં
" અરર ! તે હવે દૂર સર્વદા !

" ત્યજી દઉં નકી સ્વર્ગ, બાપલાં !
" ઘડીક તેથી જો હર્ષમાં રહો !
" સહુ હવે સદા બોલશે રડી,
"' જનની છે જરા ગામ કો ગઇ !'

" અરર ! એ તમે કેમ માનશો ?
" રડી રડી સુખો ના સુકાવજો !
" નવ જવું ગમે ગામ એ મને !
" પણ ન ઠેલી એ સાદ કો શકે !

"અરર ના શકું શાન્તિમાં મરી!
"હૃદય ઝીલતું ભાર આ નથી!
"પ્રભુ તણી કૃપા પામજો સદા!
"સહુ અનાથનો એજ નાથ છે!

"જરીક મ્હોં હવે જોઇ તો લઉં!
"કયમ ભલા નથી આવતાં અહીં?
"કદિ ન ખેલમાં ખોટી હું કરૂં!
"તમ કને નહીં કોઇ દી રહું!

"પણ મને તમે દેખતાં જ કાં
"મૃદુ મુખો જરા ગાભરાં કરો!
"દિવસ એ હવે હર્ષથી રમો!
"પછી સહાયમાં માતની દુવા!"

"થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો શબ્દો બન્ધ થયા, અને
"પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ દૃઢ છાતી કરી કહે:—

"અરે! વ્હાલી! વ્હાલી! રુદન તુજ ભેદે હૃદય આ,
"ન કૈં રોવા જેવું, પણ ન મુજ હૈયું સ્થિર રહે;
"પ્રભુની સામે જો, તુજ જિગરને શાન્ત કરજે,
"ત્યજે શાને આશા? પ્રભુ તણી અહીં જે પ્રતિકૃતિ."

દુબળો હસ્ત એ ઊંચો થઇને પિયુને ગ્રહે,
છાતીથી ચાંપતી છાતી સુન્દરી ડુસકાં ભરે.

ફરી નયન ઉઘાડી સુન્દરી ચિત્ર જોતી,
અરર! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર વ્હેતી;

ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરુણ સ્વર વળી એ ધ્રૂજતો નિકળે છે :—

" વ્હાલા ! વ્હાલા ! તુજ હૃદયને ચીરનારી થઈ હું !
" તે બાલાના મૃદુ હૃદયને રેસનારી થઈ છું !
" બચ્ચાં તો તે પ્રભુઅનુગ્રહે ઉછરી કાલ જાશે !
" કિન્તુ ઘા આ મુજ જિગરથી કેમ ભૂલી જવાશે ?

" એ તો મ્હારી સરલહૃદયા, મેં જ તેને ઉછેરી !
" મીઠી ત્હારી હૃદયઝરણી નાચતી ત્યાં જ ચાલી !
" વ્હાલા ! મ્હારૂં જીવિત લઘુ આ મોહ તેમાં જ પામી
" છૂરી તીખી પ્રણયી દિલડાં ઉપરે કાં ઉગામી !

" જૂદાં કીધાં ! કદિ ન મળશો ! ઝિન્દગી રોઇ રહેશો !
" રેરે ! કોની હૃદય બળતાં વિશ્વમાં સહાય લેશો ?
" ભોળા વ્હાલા ! તુજ જિગરનું સોબતી કો રહ્યું ના !
" ને હું તો આ જખમ દઇને જાઉં છું દૂર, વ્હાલા !

" વ્હાલા ! છેલ્લે મુજ કઠિનતા માફ પસ્તાઇ માગે,
" માફી દેશે પણ વિસરશે નાથ ! તું કેમ ઘા તે ?
" કેવી રીતે મુજ બળતરા શાન્તિ પામે, અરેરે !
" કેવી રીતે તુજ હૃદયનો દાહ હોલાય, રેરે !

" પાપી મ્હારૂં હૃદય ગણતું નાથ ! પાપી તને તો !
" રેરે ! જોયું તુજ જિગરના પ્રેમમાં પાપ મેં તો !
" તું તો તારો ગગનપડદે સર્વદા ખેલનારો !
" વ્હાલા ! હું તો જગત પરના સ્વાર્થનો છેક કીડો !

"ત્હોયે ઢોળ્યો તુજ રસ સદા સ્નેહથી હું પરે રે!
"ધિક્કાર્યો મેં! નવ કદિ ગણ્યું થાય છે શું તને તે!
"'અર્પુ છું' એ કદિય સમજી અર્પનારૂં શકે ના,
"ને ઔદાર્યે મુજ હૃદયને સાચવ્યું તેંજ વ્હાલા!
"પ્રેમી બાલા! કરવત બની પ્રેમ હું કાપનારી!
"ચાખ્યું શિક્ષા કુદરત કને ક્રૂરની ક્રૂરતાની!
"રેરે! વ્હાલાં! તમ હૃદય તો મૃત્યુમાં મ્હાલનારાં!
"ને એ મૃત્યુ મરતી સખીના હસ્તથી પામનારાં!"

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો શબ્દો બન્ધ થયા, અને
પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ પમ્પાળી પ્રિયને કહે:—

"વ્હાલી! પ્રાણ! અરે! અરે! હૃદય આ ત્હારૂં જ ત્હારૂં સદા!
"તું દેવી, તુજ પ્રેમના ઝરણમાં છે જીવતો જીવ આ!
"તે એ છે તુજ આ મહાન દિલના સિન્ધુ તણી માછલી!
"વાતો કિન્તુ વીતેલ સ્વપ્ન તણી ના હાવાં ઘટે બોલવી!

"શું હું માફ કરૂં! અરે! પ્રિય સખિ! શું માફ હું ના કરૂં?
"આપે ઈશ મને અહો! હૃદય આ ત્હારૂં સદા પૂજવું!
"ઓહોહો! મતભેદની તૂટી પડી આજે દિવાલો દિસે!
"તો વ્હાલી! સુખથી ગયા સમયની વાતો કરીશું હવે!"

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ
અટકી ચૂપ થયો એ કંઠ રૂંધાઈ જાતાં;
દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુન્દરીનું,
મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત મીંચાઈ જાતાં.

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરીથી ગૃહ એ પડે;
કાચના દ્વારમાંથી ત્યાં સન્ધ્યાનાં કિરણો ઢળે.

૨૧-૧-૯૭.

સ્વપ્નને સાદ.

સ્વપનું ! સ્વપનું ! તું મીઠું !
બહુ દિનથી ના દીઠું સ્વપનું ! કેવું તું મીઠું ?
તું વિણ આશા ને સ્મૃતિ ઉજડ મહેલ સમાન !
તે ત્યાં તું ને તે વિના આ સંસાર સ્મશાન !
સ્વપનું સંસારે મીઠું !
તું તરુણોની સુન્દરી ! તું બચ્ચાંના ખેલ !
જેવો જેનો તોર ત્યાં તેવું તુંજ મળેલ !
સ્વપનું સૌને તું મીઠું !
તુ સ્વપનું નહિ રાતનું ! તું સ્વપનું નહિ સ્વપ્ન !
તું સ્વપનું મુજ ઝિન્દગી ! આંખલડીનું રત્ન !
સ્વપનું મ્હારૂં તું મીઠું !
આજ નિશાએ આવજે ! હું સ્વપનું ! તું સ્વપ્ન !
તે મ્હોં તું બતલાવજે ! તું સાચું ! હું સ્વપ્ન !
સ્વપનું વ્હાલીનું મીઠું !
મ્હારૂં ધાર્યું ના બને ! ત્હારૂં ધાર્યું થાય !
તું મ્હારા ઉરનું સુધા ! હાજર કાં ન સદાય ?
સ્વપનું મીઠું તું મીઠું !

આ દરિયો ખારો ભર્યો ! હું છું તેનો ક્ષાર !
તું અમૃતઝરણું ભળ્યે ક્ષારે પુલનો હાર !
સ્વપનું દૈવી તું મીઠું !
જે ખોયું, સૌ દૂર છે એનું એ તુજ પાસ !
તેં ત્હારૂં મ્હારૂં કર્યું ! ઝૂંટ હવે કે રાખ !
સ્વપનું વ્હાલું તું મીઠું !
તું આ રક્ત તણું ટીપું ! આ ઉર ત્હારૂં તખ્ત !
હું ના પૂજું કોઈને ! હું તો ત્હારો ભક્ત !
સ્વપનું સાચું તું મીઠું !
આ ઉરના ઉર્મિ પરે ત્હારી કરૂં બિછાત !
આંસુડે પગ ધોઉં હું ત્હોયે કેમ રીસાય ?
સ્વપનું સોંઘું તું મીઠું !
તું સ્વપનું રીસાય તો હું સ્વપનું છું ખાક !
સ્વપનું સ્વપ્ન વતી રહ્યું ! સ્વપનું જગનો રાહ !
સ્વપનું એ મ્હોંનું મીઠું !
દોરી જા મુજને તહીં ! તે ઉરે જળતું ઠાર !
તેને લાવ સદા અહીં ! આવ આવ તું આવ !
સ્વપનું માયાળુ મીઠું !
આંખલડી ભીની કરી આંખલડી લૂછાવ !
હૈયે હૈયાં ધ્રૂજતાં એનાં એજ દબાવ !
સ્વપનું તું તું તું મીઠું !
સ્વપનું પ્રેમીનું મીઠું !

૨૨–૧–૯૭.

ઇશ્કબિમારી.

કહ્યું 'તું બુલબુલે મ્હારે, "બિમારી ઇશ્ક આલમને !"
કહ્યું મેં, "ઇશ્ક આલમને શરાબોની ખુમારી છે !"

રડીને બોલતું બુલબુલ, "શરાબોની ખુવારી લે !
"શરાબોની ખુમારી એ બિમારીની બિમારી છે !"

હસીને બોલતો 'તો હું, "હમોને એ ખુવારી હો !
"ત્હમારી સાવચેતીથી તમોને ન્યાસતો તે હો !

"અરેરે ! ઇશ્કના બુલબુલ ! રડે છે ઇશ્કને તું કાં ?
"શરાબો લાખ પી પી પી શરાબોને રડે છે કાં ?"

"શરાબોને રડે છે કાં ? અરે અફ્સોસ !" એ બોલ્યુ,
"શરાબોને પીનારૂં કો શરાબોને નથી રોયું ?

"શરાબોની મજા તીખી કરી લે ઇશ્કમાં, લાલા !
"પછી ચક્ચૂર તું કેવો રડે તે જોઇશું, વ્હાલા !"

કહ્યું મેં, "બુલબુલોને તો પડી છે ટેવ રોવાની !
"હમારી ટેવ તો જૂની મજેદારી ઉડાવાની !

"શરાબોના સીસા ઢોળી શરાબોમાં સદા ન્હાશું !
"સનમના હાથમાં જામો લબોથી ચૂમતા જાશું !

"મજા આ ઝિન્દગાનીની સનમ સાકી અને પ્યાલું !
"શરાબો દૂર થાતાં તો રહે છે ઝિન્દગીમાં શું ?"

શરાબોનું ભર્યું પ્યાલું ! ભરી પીધું ! ફરી પીધું !
ફરી આ આંખ રાતી ને જિગરને તો કર્યું વહેતું !

સનમના ગાલની લાલી હતું ટીપું શરાબોનું !
હમારા ઓઠનું પ્યાલું સદા એ ચૂમતું ચાલ્યું !

'ભરી પા ને' 'ભરી પી લે' હતી એ ગુફ્તગો રેલી !
સુરખ આકાશ ને તારા બધે લાલી હતી ફેલી !

ગુલો કાંટા વિનાનાં ને સનમની હાંફતી છાતી,
હમારી બાદશાહીમાં હમારી એ હતી ગાદી !

મગર બુલબુલ ! અયે બુલબુલ ! હવે તુજ ગીત પ્યારૂં એ !
ફરીથી બોલ તું, બુલબુલ ! "બિમારી ઇશ્ક આલમને !"

હમારૂં જામ ફૂટ્યું છે ! હમારૂં તખ્ત તૂટ્યું છે !
મગર શું હુંય બોલું, કે "બિમારી ઇશ્ક આલમને ?"

વધારી ગીતમાં ત્હારા હમારો બોલ આ લેને:
પુકારો, "ઇશ્ક આલમને ખુદાઇ કો બિમારી છે !"

૨૪-૧-૯૭.

प्रिया कविताने छेल्लुं आलिंगन.

ત્હારા બહુ ઉપકાર ! રસીલી ! ત્હારા બહુ ઉપકાર
તું ઉરનો ધબકાર ! રસીલી ! તું અશ્રુની ધાર !

આ દિલડાનું ઝેર હલાહલ !
તું વિણ કો ગળનાર ?
બહુ દુખિયો પણ દુઃખ શું રોશે ?
રોતાં ન મળે પાર !
રોતો ત્યારે તારે ખોળે
શીર્ષ હતું, દિલદાર !
સહુ ત્યજી ચાલ્યા ! તું સુખણી થા !
જીવીશ વિણ આધાર !
વીત્યાં સાથે તું વીતી જા !
વીત્યાં સ્વપ્ન હજાર !
મ્હારાં આંસુ ત્હારાં ગીતો !
પણ ક્યાં હવે સુણનાર ?
કોણ દબાવી જિગર નિચોવે ?
મ્હારો હું જ પુકાર !
આ દિલ સખ્ત થયું ! તું કોમલ !
ત્હારો ના અહીં કાર !
કેમ હસાયે ! કેમ રડાયે !
દિલનો તૂટયો તાર !
તૂટયું વીણા કેમ બજાવું ?
એ બસુરો ઝણકાર !
આંખ ગઈ છે ! ક્યાં છે આંસુ ?
શું ગાશે સુનકાર ?
વિશ્વે છે ના શું એનું એ ?

છે ક્યાં એ રસ ધાર ?
હવે તો
ક્યાં છે એ મળનાર ?
તું રસહેલી ! હું રસહીણો !
ભેટું છેલ્લી વાર !
પણ હજુ
લેજે કદિ કદિ સાર !
હું ડૂબનારો ! તું તરનારી !
તરતાને તું તાર !
અરેરે !
ડૂબતાનો તજ પ્યાર !

૨૯-૧-૯૭.

પ્રવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને.

પ્રિય એ મુખ દૂર ગયું જ ! સખે !
ક્યમ **અર્જુન** તીર ઉપાડી શકે ?
કર જે ધરતી ધણણાવી રહ્યો,
બસ કાયરથી જ લૂટાઇ જતો !

મુજ કાજ તને કંઇ દર્દ ! સખે !
દુખી હું સઘળું દુ:ખ જોઇશ તે !
દુ:ખ જોઇશ હું ! કદિ રોઇશ હું !
કદિ એ ઝરતું જલ લ્હોઇશ હું !

પણ ચેતનહીન કરે કર શું ?
સહુ ચેતન એ મુખ સાથ ! સખે !

શબ ના ઉઠશે ! કહીં એ ન સુધા !
ગત ચેતનની ગઇ દૂર દવા !

ઉરના દિલના દિલદાર સખે !
સુણી આ તુજ એ નયનો પિગળે !
પણ એજ રહ્યું ! હરિએ નિરમ્યું !
સહજે જયમ દર્દ સહાય ! સખે !

૩૧–૧–૯૭.

પ્રેમ અને ધિક્કાર.

તને ચાહી દાઝી રુધિર સઘળું તો ગત થયું,
હવે પાણી પાણી થઇ જઇ વહે હાડ સઘળાં;
નહીં તેનું કાંઈ તુજ જિગરને સ્વપ્ન સરખું,
મને તો મીઠી શી નહિ કદિય દૃષ્ટિ પણ મળી.

સહેતાં સ્હેતાં એ કયમ સહી શકું એ કઠિનતા?
અરે ! આવું આવું જીવિતભર શું કોઇ સહશે ?
પશુ એ કો આવું કદિ સહી શકે આચરણ ના !
દયા મ્હારે માટે મુજ જિગરમાં આજ ઉપડે !

ખુવારી વ્હોરી મેં, મુજ હૃદય એ આજ સમજે !
ખુવારી વ્હોરી તે કદિ નહિ ફરી વ્હોરીશ હવે !
નથી મોડી કાંઇ સમજણ પડી એ જખમની,
નહીં મોડી પામું મુજ જખમની ઔષધિ વળી.

હવે જોયા ત્હારા સરપ રમનારા નયનમાં,
હવે ચેત્યો ફેરી તુજ જિગરના ખંજર થકી ;
હવે ભોળો પ્રેમી તુજ વદનથી દૂર વસશે,
અને તેને ક્યાંએ જગત પર મીઠાશ મળશે.

અરે ! ત્હારે માટે પ્રણયી મમ પામ્યાં પ્રણય ના,
કદી ના લૂછાયાં મુજ કરથી એ આર્દ્ર નયનો ;
રહ્યાં મ્હારે માટે હૃદય કુમળાં એ સળગતાં,
અને ત્હારે માટે મમ હૃદય તો વ્યર્થ જળતું.

હવે તો ના ઇચ્છું તુજ હૃદય માટે સળગવાં,
હવે ધિક્કારૂં એ તુજ હૃદયને હું ક્યમ નહીં ?
કૃતઘ્નીને ચ્હાતાં મુજ હૃદય ના અન્ધ બનશે,
અને એ ભૂલોની મમ હૃદય શિક્ષાય સહશે.

" હવે ધિક્કારૂં," એ ઘટિત નહિ બોલો પ્રણયીને,
અરે ! એ બોલો તો જરૂર ઇનસાફી પણ દિસે ;
તને ચ્હાવામાં એ હૃદયઝરણું છૂટ જ હતું,
હવે ધિક્કારૂં ત્યાં ક્યમ હૃદયને બન્ધ કરવું ?

પ્રભુ પાસે માગું મુજ હૃદયને ન્યાય મળવા,
કૃતઘ્નીને શિક્ષા દઇ શિખવવા ક્રૂર ન થવા ;
નહીં ત્યાં તું ફાવે, કુદરત ન અન્યાય કરશે,
તહીં મૂંગે મ્હોંએ જગત સઘળું દંડ ભરશે.

હવે હું ઢંઢેરો નગર નગરે ફેરવીશ, કે
"કૃતઘ્ની હૈયાના જખમ નિરખો આ મુજ ઉરે ;

શબ ના ઉઠશે ! કહીંએ ન સુધા !
ગત ચેતનની ગઇ દૂર દવા !

ઉરના દિલના દિલદાર સખે !
સુણી આ તુજ એ નયનો પિગળે !
પણ એજ રહ્યું ! હરિએ નિરમ્યું !
સહજે જયમ દર્દ સહાય ! સખે !

૩૧–૧–૯૭.

પ્રેમ અને ધિક્કાર.

તને ચાહી દાઝી રુધિર સઘળું તો ગત થયું,
હવે પાણી પાણી થઇ જઇ વહે હાડ સઘળાં;
નહીં તેનું કાંઈ તુજ જિગરને સ્વપ્ન સરખું,
મને તો મીઠી શી નહિ કદિય દૃષ્ટિ પણ મળી.

સહેતાં સ્હેતાં એ કયમ સહી શકું એ કઠિનતા?
અરે ! આવું આવું જીવિતભર શું કોઇ સહશે ?
પશુ એ કો આવું કદિ સહી શકે આચરણ ના !
દયા મ્હારે માટે મુજ જિગરમાં આજ ઉપડે !

ખુવારી વ્હોરી મેં, મુજ હૃદય એ આજ સમજે !
ખુવારી વ્હોરી તે કદિ નહિ ફરી વ્હોરીશ હવે !
નથી મોડી કાંઇ સમજણ પડી એ જખમની,
નહીં મોડી પામું મુજ જખમની ઔષધિ વળી.

હવે જોયા ત્હારા સરપ રમનારા નયનમાં,
હવે ચેત્યો ઝેરી તુજ જિગરના ખંજર થકી;
હવે ભોળો પ્રેમી તુજ વદનથી દૂર વસશે,
અને તેને ક્યાં એ જગત પર મીઠાશ મળશે.

અરે! ત્હારે માટે પ્રણયી મમ પાસ્યાં પ્રણય ના,
કદી ના લૂછાયાં મુજ કરથી એ આર્દ્ર નયનો;
રહ્યાં મ્હારે માટે હૃદય કુમળાં એ સળગતાં,
અને ત્હારે માટે મમ હૃદય તો વ્યર્થ જળતું.

હવે તો ના ઇચ્છું તુજ હૃદય માટે સળગવા,
હવે ધિક્કારૂં એ તુજ હૃદયને હું ક્યમ નહીં?
કૃતઘ્નીને ચ્હાતાં મુજ હૃદય ના અન્ધ બનશે,
અને એ ભૂલોની મમ હૃદય શિક્ષાય સહશે.

"હવે ધિક્કારૂં," એ ઘટિત નહિ બોલો પ્રણયીને,
અરે! એ બોલો તો જરૂર ઇનસાફી પણ દિસે;
તને ચ્હાવામાં એ હૃદયઝરણું છૂટ જ હતું,
હવે ધિક્કારૂં ત્યાં ક્યમ હૃદયને બન્ધ કરવું?

પ્રભુ પાસે માગું મુજ હૃદયને ન્યાય મળવા,
કૃતઘ્નીને શિક્ષા દઇ શિખવવા ક્રૂર ન થવા;
નહીં ત્યાં તું ફાવે, કુદરત ન અન્યાય કરશે,
તહીં મૂંગે મ્હોંએ જગત સઘળું દંડ ભરશે.

હવે હું ઢંઢેરો નગર નગરે ફેરવીશ, કે
"કૃતઘ્ની હૈયાના જખમ નિરખો આ મુજ ઉરે;

"અરે ! સૌન્દર્યોનાં હૃદય નવ સૌન્દર્ય ધરતાં,
"અને સૌન્દર્યોને શરણ પડનારાં દુઃખી થતાં."

અરે મ્હારૂં કહેવું જગત સુણનારૂં પણ નહીં,
સદા ઘેલું ઘેલું જગ નિરખી સૌન્દર્ય બનશે ;
અરે ! કોણે ઝાલ્યો હૃદયધબકારો હજુ સુધી
વહે છે તે જ્યારે ઝળહળિત સૌન્દર્ય પરથી ?

લવું છું હું એ આ મુજ નયન નીચાં દબવીને,
અહા ! ખેંચે કિન્તુ હૃદય મમ નેત્રો ફરી તહીં ;
અને ત્યાં જોતાં તો નરમ બનતો કે ગળી જતો,
અરે ત્યાં જોતાં તો હૃદય સઘળું અર્પી જ જતો.

સ્મૃતિમાં એ જાગે તુજ વદન ને હું મુજ નહીં,
પછી મ્હારો મ્હારા ઉર પર કશો એ હક નહીં ;
કહે, શું છે જાદુ ? કહીંથી તુજને એ જડી ગયું ?
પ્રયોગોને માટે મુજ હૃદય ક્યાંથી મળી ગયું ?

અરે ! જોતાં તુંને જિગર ફરિયાદે નવ કરે,
સહ્યું તે સૌ સ્હેવા ફરી જિગર તો તત્પર બને ;
" સહ્યું," એ કહેતાં એ જિગર શરમિન્દું થઇ જતું,
દિસે ઘા મ્હોટા એ કુસુમકળીવર્ષાદ સરખા.

ચીરાવું, રેસાવું, તડફડી રીબાઇ સળગવું,
શૂળીના કાંટાની અણી પર પરોવાઇ મરવું ;
દિસે લ્હાણાં એ તો અગર રસનાં પાત્ર મધુરાં,
ચહું એ ચ્હેરાની સુખથી કુરબાની થઇ જવા.

પછી ધિક્કારૂં શે મધુર મુજ એ લ્હાણ ઉરની?
બહુ તો યાચું કૈં તુજ પદ મહીં શીર્ષ ઝુકવી;
જહાંગિરી આવી કયમ કહિ ગુલામી ગણીશ હું?
"હવે ધિક્કારૂં," એ કયમ કદિય બોલો કહી શકું?

નહીં સત્તા ત્હારી પ્રણય મમ આવો ડગવવા,
"હવે ધિક્કારૂં," એ મુજ ઉરથી શબ્દો કઢવવા;
કરી લે ચાહે તે પણ નહિ કહું જે નવ કહ્યું,
કરી લે ચાહે તે પણ નવ બને જે નવ બન્યું.

વહન્તો પ્રેમપૂરે તે ધિક્કારે અટકે નહીં;
પ્રેમના શત્રુનો પ્રેમી ના ના આશ્રય લે કદી.

૪-૨-૯૭.

હમારી ગુનેહગારી.

અરે! તે બાગમાં તું પર નઝર મેં ફક્ત કીધી 'તી,
જિગરમાં આહ દીધી સેં, ગુનેહગારી હમારી એ!

કરે સૌ તે હમે કીધું, ન જોયેલું જરા જોયું!
મગર એ આહને માટે ગુનેહગારી હમારી છે!

હતી ત્યાં ગુલછડી, દિલબર! હતી તેની કળી ખીલી;
ઝૂકી ચૂંટી કહ્યું, "લેજે," ગુનેહગારી હમારી એ!

કળી દેતાં જિગર દીધું! ગમીનું જામ પી લીધું!
તૂટી દિલની લગામો એ! ગુનેહગારી હમારી એ!

"ખુદાની બન્દગીમાં કર મને શામિલ તું દિલબર!"
કહ્યું મેં તે ન સુણ્યું તેં! ગુનેહગારી હમારી એ!

લબ્યો બે ઇશ્કના બોલો! અધૂરૂં કાંઇ તું બોલી!
ગણ્યો મેં ઇશ્ક એ બોલે, ગુનેહગારી હમારી એ!

"અયે દિલદાર! તું દિલમાં ગુલોને રાખનારી છે!"
હમે એ સૌ કહ્યું જૂઠું! ગુનેહગારી હમારી એ!

ખુદા જાણે ગઇ તું ક્યાં! ખુદા જાણે લંગ્યો હું ક્યાં!
જૂઠી આશા ધરી હૈયે, ગુનેહગારી હમારી એ!

કરી પેદા તમે આશા હમે તેની બન્યા કયામત!
અરે! એ ખૂનને માટે ગુનેહગારી હમારી છે!

ગુન્હા લાખો મહીં છું હું! મગર તુંને કર્યું છે શું?
હવે એ પૂછવું તે એ ગુનેહગારી હમારી છે!

સજા હું ભોગવું છું હા! સબબ વિણ રોઉં છું કો દી!
સજા એ વેઠવામાં એ ગુનેહગારી હમારી છે!

ગુન્હામાં જે ગુનેહગારી સજામાં તે ગુનેહગારી!
સજાથી છૂટશે ક્યારે ગુનેહગારી હમારી એ!

હવે આ ગીત ગાઉં છું! હવાને હું સુણાવું છું!
દિવાનાની દિવાનાઇ ગુનેહગારી હમારી છે!

દિવાનો તો કર્યો છે તેં! કર્યો આ ગીત ગાતો તેં!
ગુનેહગારી ત્હમારી એ ગુનેહગારી હમારી છે!

ખુદા પાસે કહું છું, કે "ગુન્હા ત્હારા હમારા હો!"
ગુનેહગારી સનમની એ ગુનેહગારી હમારી છે!

હમારૂં સૌ ત્હમારૂં છે! ત્હમારૂં સૌ ત્હમારૂં હો!
મગર ત્હારી ગુનેહગારી ગુનેહગારી હમારી હો!

૭-૨-૯૭.

ક્યમ પ્રેમ ગયો?

ક્યમ પ્રેમ ગયો? ક્યમ પ્રેમ ગયો?
ક્યમ પ્રેમ ગયો? પ્રિયનો સઘળો!
વદને ન કશોય વિકાર થયો!
હસતાં ત્યમ તે હસતાં નયનો!

મળતાં ન કશોય વિરાગ જડ્યો!
હૃદયે ધબકાર ન મન્દ પડ્યો!
મુજને મળવા પગલું ઉપડ્યું,
નવ ત્યાંય નવીન કશુંય દીઠું!

મમ છાતી મહીં દિલ એ ધડક્યું!
સહુ જેમ હતું બસ તેમ હતું!
ઉરમાં મુજ સંશય કૈં કરવા
અહ! કાલ કશોય મને ન મળ્યો!

ગઈ કાલ હતો! નથી આજ હવે!
પ્રિયનો બસ એમ જ પ્રેમ બન્યો!

અહ! દારુણ આ અવધિ વચમાં
પડતા પ્રણયે ન વિરામ લીધો!
સુખ મંગલનું ઝરણું વરસી
ગઇ આ દિલ કેમ જ કાંઇ ચીરી!
ક્યમ પ્રેમ ગયો? સમજ્યો ન "ગયો!"
ત્યમ પ્રેમ ગયો! ત્યમ પ્રેમ ગયો!

૮–૨–૯૭.

एक प्रश्न.

કહ્યું છે મેં વ્હાલી! બહુ વખત આ એક જ તને,
"તને ચાહે તેથી અધિક મુજ ત્યાં આ દિલ હશે;"
કહેશે તું "રેરે! પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના,"
અરે! કિન્તુ શાને પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના?

ન શું તેં જોયેલી શશી પછી રવિની ઝળક તે?
ન શું ગ્રીષ્માન્તે એ અનિલલહરી શીતલ બને?
ન શું તું જાણે કે કુદરત બધી એ પલટતી?
પછી આ હૈયાને કદિ પલટવા કાં હક નહીં?

મળાયું ત્યાં સુધી તુજ જિગર સાથે મળી રહ્યો,
સદા ચ્હાવાનું તો વચન નવ કોઈ દઇ શકયો;
હવે ત્હારા ઝોંટા મુજ હૃદય ના ના સહી શકે,
હવે અન્તે એથી અરર! મુજ ધિક્કાર મળશે.

"ન ચાહે તે તુંને" કહીશ નહિ એવું કદિ મને,
અરે ! ભોળી વ્હાલી ! પ્રણય નકી જાણે પ્રણયને ;
ભલા કેવી પ્રીતિ તુજ હૃદયની છે મુજ પરે ?
દયા ત્હારી શું છે મુજ જિગરના આ દુઃખ પરે ?

લઉં છું હું નિદ્રા સ્મરણ કરતાં એ વદનનું,
અને સ્વપ્ને જોઉં સ્મિતભર સદા એજ મુખડું ;
પ્રભાતે ચુમ્બીને "પ્રિયતમ ઉઠો !" એમ વદતાં
થયેલું કૈં કો દી તુજ હૃદયને છે દુઃખ ભલા ?

૯—૨—૯૭.

પાણીનું પ્યાલું.

વ્હાલી ! પાણીનું પ્યાલું !
ભરી તું દેજે છેલ્લું, વ્હાલી ! પાણીનું પ્યાલું !
કોણ નશો કરશે હવે ? શું મસ્તીથી થાય ?
તું મસ્તી મુજ દૂર તો શું છે મસ્ત ઉપાય ?
પાજે પાણીનું પ્યાલું !

પાણી પા મુજને પ્રિયે ! પછી સુખે જા દૂર !
પાણીના જ નશા મહીં રહું સદા ચકચૂર !
એક જ પાણીનું પ્યાલું !

પાણી જે તું પાય તે નશાદાર દિન લાખ !
એજ ધૂનમાં ગાઇશું ગીત લાખ દશ લાખ !
દે દે પાણીનું પ્યાલું !

તોડી દે સુખથી સીસો ને મદિરાનું જામ!
તોડું છું ઉર આજ હું! તને હજો આરામ!
ત્હોયે પાણીનું પ્યાલું!

મળ્યાં હોત ના આપણે, થઇ હોત ના પ્રીત,
પડયાં હોત જૂદાં ન તો દિલે હોત ના ચીર!
પણ આ પાણીનું પ્યાલું!

કોણે પાયું હત પ્યાલું? આવું પાણીનું પ્યાલું?
મીઠું આજે આ પ્યાલું?

૧૦–૨–૯૭.

હવે આરામ આ આવ્યો!

કહીં છે એ જિગર મ્હારૂં? કહીં છે આંસુની ધારા?
કહીં આનન્દ છે મ્હારો? સહુ મિજમાન એ પ્યારાં!

સહુ મિજમાન એ દીનાં! હવે ઘર આખરે સૂનું!
ઉપાડું ભાર હું મ્હારો! મદદ કોની કહીં માગું?

દયાના શબ્દનો કાને પડે ભણકાર ના કો દી!
સદાની પાયમાલીના ભર્યા ભણકાર છે આંહીં!

અહાહા ઇશ્ક! તુંમાં હા! બહુ આનન્દ મ્હલ્યો 'તો!
હતો હું ચાહતો ત્યારે ભરી દિલ ખૂબ મ્હાલ્યો 'તો!

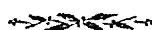
અરેરે ઇશ્ક ! તું માં રે ! ભર્યાં પ્યાલાં ગમીનાં એ !
હવે તે જાત મ્હારીથી કરૂં સાબીત છું આજે !

મગર છાલાં પડેલું આ જિગર જ્યાં ખૂન ચાલે છે,
"હવે આરામ આ આવ્યો !" કહે ધબકારમાં આજે !

૧૦-૨-૯૭.

જન્મદિવસ.

ત્રેવીશ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીત્યાં,
વીતી અનેક દુઃખનીય પરમ્પરા ત્યાં ;
શું તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?
શું લ્હાણુ કાલની મળી બસ એટલી જ ?

યોગો બધા મુજ બહુ પણ જીર્ણ ભાસે,
ને આ હવે હૃદય વૃદ્ધ થતું દિસે છે ;
બે ચાર જન્મદિવસો વહી કાલ જાશે,
ને મૃત્યુની જલદ પાંખ સમીપ થાશે.

મેં પ્રેમમાં તડફતાં મમ શાન્તિ ખોઈ,
આનન્દની મધુર પાંખ ન ક્યાંય જોઈ;
હૈયું કહે, 'જીવિત એમ જશે જ રોઈ,'
શું લ્હાણુ કાલ ધરશે બસ એટલી જ ?

ક્યાંએ ન શું અનુભવો મુજ સંકળાશે ?
શું મૃત્યુ પાછળ નહીં ગતિ કાંઇ થાશે ?

તોડી દે સુખથી સીસો ને મદિરાનું જામ!
તોડું છું ઉર આજ હું! તને હજો આરામ!
ત્હોયે પાણીનું પ્યાલું!

મળ્યાં હોત ના આપણે, થઇ હોત ના પ્રીત,
પડયાં હોત જૂદાં ન તો દિલે હોત ના ચીર!
પણ આ પાણીનું પ્યાલું!

કોણે પાયું હત પ્યાલું? આવું પાણીનું પ્યાલું?
મીઠું આજે આ પ્યાલું?

૧૦-૨-૯૭.

હવે આરામ આ આવ્યો!

કહીં છે એ જિગર મ્હારૂં? કહીં છે આંસુની ધારા?
કહીં આનન્દ છે મ્હારો? સહુ મિજમાન એ પ્યારાં!

સહુ મિજમાન એ દીનાં! હવે ઘર આખરે સૂનું!
ઉપાડું ભાર હું મ્હારો! મદદ કોની કહીં માગું?

દયાના શબ્દનો કાને પડે ભણકાર ના કો દી!
સદાની પાયમાલીના ભર્યા ભણકાર છે આંહીં!

અહાહા ઇશ્ક! તુંમાં હા! બહુ આનન્દ મ્હલ્યો 'તો!
હતો હું ચાહતો ત્યારે ભરી દિલ ખૂબ મ્હાલ્યો 'તો!

અરેરે ઇશ્ક ! તુંમાં રે ! ભર્યાં પ્યાલાં ગમીનાં એ !
હવે તે જાત મ્હારીથી કરૂં સાબીત છું આજે !

મગર છાલાં પડેલું આ જિગર જ્યાં ખૂન ચાલે છે,
" હવે આરામ આ આવ્યો !" કહે ધબકારમાં આજે !

૧૦-૨-૯૭.

જન્મદિવસ.

ત્રેવીશ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીત્યાં,
વીતી અનેક દુઃખનીય પરમ્પરા ત્યાં ;
શું તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?
શું લ્હાણ કાલની મળી બસ એટલી જ ?

યોગો બધા મુજ બહુ પણ જીર્ણ ભાસે,
ને આ હવે હૃદય વૃદ્ધ થતું દિસે છે ;
બે ચાર જન્મદિવસો વહી કાલ જાશે,
ને મૃત્યુની જલદ પાંખ સમીપ થાશે.

મેં પ્રેમમાં તડફતાં મમ શાન્તિ ખોઈ,
આનન્દની મધુર પાંખ ન ક્યાંય જોઈ;
હૈયું કહે, ' જીવિત એમ જશે જ રોઈ, '
શું લ્હાણ કાલ ધરશે બસ એટલી જ ?

ક્યાંએ ન શું અનુભવો મુજ સંકળાશે ?
શું મૃત્યુ પાછળ નહીં ગતિ કાંઇ થાશે ?

મૃત્યુ જ કાજ ઉર શું દુઃખ આ સહે છે ?
તો ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી દિસે છે !

આજે જ ઝેર મધુરૂં કરી કાં ન પીવું ?
સાચું જ હો મરણ તો કયમ આમ રોવું ?
શું છે પછી અનુભવો કડવા સહીને ?
આ ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી અરેરે !

આ ઝિન્દગી દુઃખભરી મુજને મળી કાં ?
માગી હતી નવ અને નવ રાખવી છે !
શ્રદ્ધા રહી રસ મહીંય કશી મને ના !
અન્ધાર મૃત્યુ મધુરૂં મધુરૂં દિસે છે !

અન્ધાર મૃત્યુ મધુ તો કડવો ઉજાસ,
ને સ્વપ્ન ના જીવિત તો નકી સ્વપ્ન મૃત્યુ ;
છે રાત્રિનો દિવસ કે દિનની નિશા છે ?
શું હું હઇશ બસ એક જ સ્વલ્પ સ્વપ્નું ?

કે હું અનન્ત યુગનો તરનાર યોગી,
જનાર જે હજુ અનન્ત યુગો તરીને,
તે આમ આજ દુઃખ ને દિનને ગણન્તો,
આંહીં પડયો, અરર ! ચેતનહીન દેહ ?

હું સ્વપ્નનો અનુભવી નવ જાણતો કૈં,
શંકા પરન્તુ મુજને મુજ સ્વપ્નમાં કૈં ;
જીવી શકું ન સુખથી, મરી એ શકું ના,
જાણી શકું ન જગ છે અથવા નહીં આ !

યોગ્ય જે નિરખવું નિરખે છે,
યોગ્ય ના નિરખવું નિરખે શે ?
ઝિન્દગી સમજ તો જીવજે, ને
મૃત્યુનો અનુભવે સુખથી લે !

૧૧-૨-૯૭.

હું ત્હારો હું.

અરે મીઠા આત્મા ! મુજથી કર જે હોય કરવું,
સદાનો ત્હારો હું, અરર ! પણ એ ના વિસરવું ;
દુઃખે ડોળાયેલી લહરી મુજ હૈયા ઉપરની,
સુવાડું છું તેને પ્રણય અણમૂલો તુજ સ્મરી.

રહી થોડી બાકી તુજ પ્રણયની એક કણિકા,
નહીં ઢોળું તેને ! જીવિત મુજ ઢોળું કયમ ભલા !
વિનોદે તેને તો હૃદય મુજ આશ્વાસિત કરી
હજુ મીઠાં ગીતો મરણ સુધી હું ગાઇશ, સખિ !

દુઃખોની જ્વાલાથી સુરસ સુખપંખી ફફડશે,
વિચારો સૌ મ્હારા ઝળહળ થતી પાંખ ધરશે ;
નભે નાચન્તી તે * * *
તહીં સુધી એવાં મધુર ગીત ગાઇ શકીશ હું.

અહોહો ! એવું કૈં તુજ જિગરનું આ જિગરમાં,
હજો એવું મ્હારૂં કંઇક પણ ત્હારા હૃદયમાં ;

અરે ! બન્ને વચ્ચે પ્રણય વસતો એક દિવસે,
નિશાની તેની એ તુજ હૃદયને શું નવ રુચે ?

મને ખેંચે છે તે તુજ જિગરને શું નવ અડે ?
ન શું મ્હારે માટે તુજ જિગરમાં સ્થાન જ મળે ?
અરે ! હું તો ત્હોયે જરૂર વસનારો તુજ ઉરે !
અરે ! ત્હોયે તુંને હજુ લઇ જનારો નભ પરે !

૧૪-૨-૯૭.

नूतन सखा प्रति.

મુજ જિગર આ ક્યાંથી ક્યાંથી તને નજરે પડ્યું ?
મુજ જિગર આ રેરે ! શાને સખે ! દિલથી જડ્યું ?
રુદનમય ને ઢોળાયેલું વળી રસહીન છે !
તુજ તરસ આ મ્હારાં આંસુ સખે ક્યમ છીપશે ?

અહહ ! રણમાં છાયા શોધી ફરી રણમાં પડ્યો !
અરરર ! દિશા જૂઠીમાં તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો !
વિખરી પડતી હોડી આ તો તને ક્યમ તારશે ?
ઉદધિ તરવા આવું ખોખું ! ન સાધન યોગ્ય છે !

દરદ દિલની મ્હારી પાસે નહીં જ દવા, અરે !
મુજ દરદની ત્હારી પાસે નહીં જ દવા હશે !
રુદન કરશું ત્યાંએ અશ્રુ નહીં મળશે, સખે !
સ્મિત કરીશ તું ! મ્હારે માટે નથી હસવું હવે !

મુજ રુદનની વાતોથી તું રડીશ કદી કદી,
તુજ રુદનથી મ્હારી આંખો હવે પલળે નહીં;
મુજ નયનને રોવાનો તો સુકાલ વહ્યો ગયો,
મુજ જિગરની રેતીમાં તો દુકાળ પડી રહ્યો.

અતિ અતિ સખે! મોડું મોડું તને ઉર આ મળ્યું,
મુજ હૃદયનું લૂટાવાનું લૂટાઇ સહુ ગયું;
રસિક ભ્રમરા! આ વાડીમાં નથી હસતું ફુલે,
મુજ ચમનના ક્યારા સર્વે સુકાઇ લૂખા દિસે.

હૃદયવનના મીઠાબોલા મુસાફર હંસલા!
વિપુલ જલના વાસી ભોળા! ન માનસ હોય આ!
શ્રમિત દિસતો ત્હોયે જા જા જહીં તુજ સ્થાન છે!
ઉજડ વનમાં શાનો, બાપુ! કશોય વિરામ છે?

બહુ ત્યજી ગયાં! છે તે જાતાં! નિવાસ ન ત્યાં ઘટે,
તુજ હૃદયની જ્ઞાતિ આંહીં વળી નવ લાધશે;
સહુ ત્યજી ગયા ધોખો તેનો મને ન મળે કશો,
પછી ક્યમ કહું રોકાવાનું તને ઘડીએ? અહો!

મુજ જિગરના કાંટા તુંને શું આદર આપશે?
કમનસીબની છાયાથી એ ન કૈં સુખ સાંપડે!
મુજ જિગર જ્યાં પગ્પાળે ત્યાં પડે વ્રણ છે! સખે!
દરદમય આ શાને આવી બિછાત મહીં પડે?

સહુ મધુરતા જેને માટે પ્રભુ ધરતો રહે,
અરર! કટુતા પીવા તેને શું શોખ થતો હશે?

મુજ જિગરથી ખાઝી, ભોળા! ખુવાર થઇશ ના,
મૃદુ હૃદયની પીડા હુંથી સહાઇ શકાય ના.

મૃદુ હૃદયની પીડા જોઈ જળી જ ગયેલ છું!
મૃદુ હૃદયની પીડા જોવી હજુય રહેલ શું?
મુજ હૃદયમાં કાંઇ ખ્હોળો દયારસ ના વહે,
પણ જખમીને કોઈ દીએ ન ઘાયલ પીડશે.

મૃદુ હૃદય શું ત્હારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું?
મુજ જિગરની સાથે તેં શું નકી મરવું કર્યું?
નહિ નહિ સખે! જાવા દેને! ન સાહસ આ ઘટે!
હઠ કરીશ ના! ત્હારૂં હૈયું સલામત ના દિસે!

પણ હૃદય જો ત્હારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું,
મુજ જિગરની સાથે તેં જો નકી મરવું કર્યું;
તુજ જિગરની જ્વાલા તો હું ગળીશ સુખે સખે!
તુજ જિગરને જે મીઠું તે ધરીશ સુખે સખે!

પણ હૃદયના લ્હાણામાં જો હલાહલ સાંપડે,
તુજ હૃદયનું હુંમાં ઇચ્છયું તૂટી જ પડયું દિસે;
તુજ અમી તાણું મીઠું ટીપું ન રેડીશ ભાઇ! ત્યાં,
કટુ ઝરણુ એ એ બિન્દુથી અમી ન બને કદા!

મુજ જિગરના કાંટા તુંથી નહીં ખરશે સખે!
મુજ જિગરના કાંટા જાતાં ન જીવીશ હું સખે!
પ્રતિ હૃદયને પોતાનાં છે નકી મધુ આંસુડાં,
પ્રતિ હૃદયનું છુપું અન્યે ઉકેલી શકાય ના.

મુજ હૃદયનું ખેંચાતાં છે ગયું નમી કામઠું,
બહુ યુગ જતાં કોઈથી એ થશે ન હવે ઉભું;
કંઈ કરીશ તો ત્હારા સર્વે પ્રયાસ વૃથા જશે,
રડીશ નહિ તું ! છોડી દેજે ! મને રડવું ગમે !

૧૬–૨–૯૭.

एक सवाल.

નયનો મૃદુ વત્સલનાં રડશે,
ધરણી પર સૌજ સખા ઢળશે,
સુનકાર મહીં પડનાર પડી મુજ
મૃત્યુ પછી મુજને સ્મરશે.

પણ માલિક આ દિલનાં વમલો !
નભતારકયુગ્મ સમાં તરતાં મૃગ
જાદુભર્યાં રસસાગર શાં દૃગ
શું નવ આર્દ્ર થશે કમલો ?

૧૯–૨–૯૭.

इश्कनो बन्दो.

જો ઇશ્ક ના તો શું ખુદા ? આલમ કરી ત્હોયે ભલે !
જો ઇશ્ક ના તો શું જહાં ? એને ખુદા એ શું કરે ?

આ કારખાનું ઇશ્કનું જોજો તપાસી ખૂબ ખૂબ!
આ ખેલને આ ખેલનારો એક નૂરે ઇશ્ક છે!

એથી ડરૂં તો ક્યાં ઠરૂં? કોને ખુદા મ્હારો કરૂં?
જ્યાં લાઇલાજી સર્વની ત્યાં કોણ કોને હાથ દે?

રે! ઇશ્કનું છોડી કદમ માગું ખુદા, માગું સનમ!
શું છે ખુદા? શું છે સનમ? એને બિમારી એજ છે!

ક્યાંએ હશે જો કો ખુદા તો ઇશ્કનો બન્દો હશે!
જો ઇશ્કથી જૂદો થશે તો ઇશ્કથી હારી જશે!

જો હો ખુદા તો હો ભલે! તેની હમોને શી તમા?
છે ઇશ્કથી તો ના વડો જે ઇશ્ક મ્હારૂં તાજ છે!

છે ખાક ચોળી છાપ મારી ઇશ્કની જેને દિલે
દાખલ થતાં તેને બેહિશ્તે રોકનારૂં કોણ છે?

જો કો હમોને વારશે, કોઇ હમોને પૂછશે,
તો ઇશ્કની ફૂંકે હમારી લાખ કિલ્લા તૂટશે!

છું સખ્ત જખમી મસ્ત દારૂ પી બન્યો બિમાર છું!
પણ ઇશ્કથી બીજો હમોને જીતનારો કોણ છે?

હા! નાસ્તિકો સૌ આવજો! ખંજર ત્હમારૂં લાવજો!
આ ખૂન કાઢી તો જુવો! કાતિલ એ પાણી થશે!

જે ઇશ્કનો બન્દો ઠર્યો તે છે ખુદાઇનો ખુદા!
ઓહો! ખુદા શું? લોક શું? કે કોઇ શું તેને કરે?

સૌ ઇશ્કના બેહદ દિલના દર્દને ધિક્કારતાં!
આંજી જુવો પણ આંખમાં એ એક દી સુરમો તમે!

જે પાયમાલીમાં હમારાં છે ભરેલાં આંસુડાં,
તે એક ટીપું લાખ દુનિયાં વેચતાં ના ના મળે!

કીમત હમારી પૂછશો, તો એક દિલનું બિન્દુડું!
વેચાઇએ આનન્દથી લેજો સુખે જેને ખપે!

છે તો હરરાજી ત્હોય મોંઘો ઇશ્કનો આ માલ છે!
જે ઝિન્દગી રોનાર હો તે આવજો લેવા ભલે!

ખૂન નિચોવી અહીં છે જાપ જપવો ઇશ્કનો!
ગરદન કપાવી શીર્ષની માળા બનાવો તો ભલે!

એ મન્ત્ર જપતાં જાગશે ભૂતાવળો લાખો અહીં!
એ દેખતાં ડરશો નહીં તો ખેલશું આવો ભલે!

ગુલામ થઇ રહેશું સદા પણ બાદશાહી મ્હાલશું!
માલીકના દિલનું કરીને તખ્ત સૂનારા હમે!

હા! લાખરંગી ઇશ્કનું કો એકરંગી જામ છે!
મસ્તાનના મસ્તાન એવું જામ પીનારા હમે!

આવો, ભરી પીજો અને એ જીરવી લેજો નશો!
નહિતો સદા માટે શરાબો સોંપજો પીનારને!

એ તો હમારી માદરે પાયું હમોને જન્મતાં,
ને મોતની મીઠી પથારીમાં ભર્યું એ એજ છે!

એ ઇશ્કની લાલી મહીં લાખો ખુદા ઘેલા બન્યા !
એ લાખમાંના એક પણ જૂદા જ કૈં ઘેલા હમે !

૧

स्नेहशैथिल्य.

તને ચાહું કેવું ? ક્યમ કહી શકું તે પ્રિય તને ?
શશીને ના કહેતી નિજ પ્રણય કો દી કુમુદિની !
અરે ! ખૂંચે ત્હોયે તુજ હૃદયની આ શિથિલતા !
નહીં દોષો ત્હારા પણ નસીબની વાત સઘળી !

કદી વેળા જાતાં તુજ હૃદય કૈં આર્દ્ર બનશે,
કદી ત્યારે તો આ મુજ હૃદય શૈથિલ્ય ધરશે ;
વિરાગી ના લૂછે પ્રણયી રસીલાં સ્નિગ્ધ નયનો,
પછી શું એ અશ્રુ મુજ ઉર પરે કાર કરશે ?

અરે ! આ પ્રીતિમાં મુજ હૃદય રોકી નવ શકું,
ન પ્રીતિમાં પાછું હૃદય મમ વાળી શકીશ વા ;
વહી જાતી પ્રીતિ અરર ! કદિ એ ના અટકતી,
નહીં ભીની થાતી, અરર ! રડવાથી શિથિલતા.

રડે મ્હારી પ્રીતિ તુજ હૃદયની આ શિથિલતા,
કદી તું એ રોશે મુજ હૃદયનું એવું જ કંઇ ;
દિસે નિર્માયેલો પ્રણય રડવાને શિથિલને,
છતાં તું માટે એ ક્રમ વધુ જરી કોમલ થજો.

૩-૩-૯૭.

એ મૂર્તિ.

કંઈક દિવસો સુધી નયન બન્ધ રાખ્યાં અરે !
ન એ મૃદુ છબી છતાં હૃદય પાસ આવે હવે !
ન યાદ મુખડું રહે ! ન વિસરાઇ જાતું વળી !
રહી હૃદયમાં ન તે નયન પાસ આવે છબી !

અહો ! જિગરનાથ આ જિગરમાં જ પાળી હતી,
જરાય પ્રતિમા ન તે જિગરને હવે ધીરતી ;
હજાર રમતો કરી વદન છેક ઉડી ગયું,
સ્મૃતિ ન સ્ફુટતા ધરે, નિરખતાંય જે દાઝવું.

અનેક વદનો અહીં જગતમાં સદા આથડે,
અનેક વદને સ્મિતે અમી તણા ઝરા એ વહે ;
સમાન મુખનાં વળી જગતમાં દિસે જોડલાં,
ન કાં વદન એ તણી જરીય છાય કો ધારતાં ?

અહો ! વદન એ કંઈ વદનમાં કંઈ દેખતાં,
છતાંય સમતા જરી નયન આ ન જોઈ શક્યાં ;
હજાર મુખડે ફરી નયન અન્ધ આજે બને,
હજાર મુખડે ફરી નયન તો નિરાશા ધરે.

થયાં પ્રથમથી જ આમ વદનો કંઈ વેગળાં,
ગયાં પણ ગયાં દઈ વદન અન્ય આ નેત્રમાં ;
ગયાં વદન તે ગયાં ન સુનકાર હૈયે ભરી,
ગયાં મૃદુ મુખો વધુ મૃદુ મુખો જ નેત્રે ધરી.

અરે ! પણ હવે ન અન્ય પ્રતિમા ખડી થાય છે,
ન દાહ સળગે અને જિગર ખાક ના થાય છે;
ન અન્ય વદને ન અન્ય નયને ઠરે નેત્ર આ,
ન બન્ધ પડતો અને ધુંધવતો જ હૈયે ધુંવા.

ધ્વનિ મધુર કો છતાં નભ થકી સુણાતા દિસે,
મને શશી, રવિ, ગ્રહો, ઝરણ, વૃક્ષ, સૌ નોતરે;
અહા ! હૃદય કાજ આ જરૂર વિશ્વ મૂર્તિ બને,
છતાં ક્યમ હજુ ન એ નવીન મૂર્તિ ચાંપું ઉરે ?

પ્રવાસ હૃદયે કર્યો પ્રણય શ્રેષ્ઠનો વાંછતાં,
ચડ્યું ગિરિવરો, તર્યું ઉદધિઓ ઉમંગે સદા ;
નવીન વદને નવીન નયને ફર્યું મ્હાલતું,
નવીન જિગરે નવાં મધુર આંસુડાં ઢાળતું.

હવે હૃદય આ ન લે હૃદય કેમ બ્રહ્માંડનું ?
હવે કુદરતે બને હૃદય કેમ શ્રદ્ધાહીણું ?
ન ફાંસ નડતી તહીં ક્યમ ભલા શૂળી પેખતું ?
ગયા સુખ ભણી હજુ ક્યમ ઢળી ફરી ઝાંખતું ?

નવીન સુખ ચુમ્બતાં જિગરમાં ન દાગે થશે,
પ્રભુમય થતાં ન શોચ ડર ભીતિ કૈંએ ઘટે;
ન કેમ કરવી હવે રમત વિશ્વવ્યક્તિ થકી ?
ન કેમ ભળવું હવે ગહન યારની બાથથી ?

અનન્ત સુખડાં અનન્ત સુખડાં જહીં સાંપડે,
ત્યજી વદન એ ગયા સુખની કેમ કાંક્ષા ધરે ?

અનન્ત યુગનું અહીં વચન પ્રેમનું લાધતું,
અનન્ત યુગમાં ભળી નિજથી કેમ ના ખેલ તું ?

અનન્ત યુગ તો જતાં નવ કશીય વેળા જશે,
ન ખેલ કરવા પછી જગત એય પૂરૂં થશે,
ન સાથ કરશે પછી શશી, રવિ, ગ્રહો સામટા,
ન કાંઇ રસ પામશે હૃદય એકલું ચાલતાં.

ન લાખ યુગમાં ભળી નિજથી ખેલ હુંથી બને,
વિના વદન એ સદા હૃદયબ્રહ્મ લૂણું અરે !
ન મોક્ષ મધુતા ધરે, પ્રણય શુષ્ક ખારો અહીં,
વિના વદન એ નિજત્વ નિજનુંય પૂરૂં નહીં.

વિના વદન એ પછી હૃદય આ ન જીવી શકે,
અહો ! વદન એક આ જગતથી વિશાળું દિસે ;
અરે ! વદન એ વિના જગત શૂન્ય સૂનું નકી,
અને વદન એ ગયું નયન બ્હાર ક્યાંએ લૂટી.

ન સાદ ઝરણાં તણા, ગિરિ તણા, શશીના ગમે,
ન કૈં કુદરતે મને હજુય ચેન લાધ્યું દિસે ;
કદાપિ હજુ યોગ્યતા હૃદયની થઈ ના હશે,
હજો જ જયમ હો છતાં વદન એ વિના ના રુચે.

મને વદન એ દઈ જગત આ લઈ લે સુખે,
નહીં કરગરૂં, નહીં ટળવળું, પ્રભુ ! હું દુઃખે ;
ન અન્ય સુખની હવે કરીશ નાથ ! હું પ્રાર્થના,
મને વદન એજ દે જિગર સાથ આ ચાલવા.

૧૫-૩-૯૭.

ए स्थल.

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું :
ત્યાંનું ત્યાં બોટાયું બોટયું :
લોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
સુખડું ત્યાંનું ત્યાં.

ત્યાં તો હાવાં નહિ જાવાનું :
પ્રેમપૂરમાં ના ન્હાવાનું :
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું :—
"એ સૌ ત્યાંનું ત્યાં !"

૧૮–૩–૯૭.

म्हारूं भावि.

ભાવિ કાંઈએ ના મ્હારે :
કાંઈએ રોવું ના ઠારે :
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાજું શું છે કૈં ?

ભાવિ ભૂત તણા ભણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુઃખડાંના વારા :
શું છે તાજું કૈં ?

૨૩–૩–૯૭.

હૃદયસ્ખલન.

જરા કૈં જાગ્યું 'તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આવ્યું જરી જ નયને એક જ હજી ;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં,
રહી છાતી કમ્પી મધુર કવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આવ્યું વદન નવ પૂરૂં રમતમાં,
હતા ભાવો પીધા રસમય હજુ ના હૃદયના ;
નહીં લ્હાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઇ શક્યો,
તહીં હૈયું ફૂટી મધુર રસ એ તો ઢળી પડયો.

અરે ! રોકી કોઈ સ્ખલન ઉરનું આ નવ શક્યું,
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ બન્યું ;
ભરાયું તેવું આ મુજ જિગર ખાલી થઇ ગયું,
સખી મિત્રે કાવ્યે મધુર રસ ના કૈં ધરી શક્યું.

અતિ પ્રીતિની આ મુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીક મુજ આ આંખ ઠરવી ;
જરા રોવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેજે મુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૯૭.

સ્ખલિત હૃદય.

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અર્પાશે :

નિચોવાશે સ્પર્શ પહેલાં
દ્રવતું હૈયું આ !

રોયા વ્હેલાં રોઈ જાતું :
આંસુડું સુકાયું થાતું :
ઢોળાઇને ચાલ્યું જાતું
કુણું હૈયું આ !

૨૪–૩–૯૭.

कोने कहेवुं ?

ઊંડાં દુઃખડાં કોને દેવાં ?
પૂરાં ઘાયલ ક્યાં છે એવાં ?
લાખ મળે છે જેવાં તેવાં:
કહેવાં કોને રે ?

હૈયાના તો તારો તૂટ્યા :
ગાવાના સૂરો એ ખૂટ્યા:
આંખલડીના તારા ફૂટ્યા :
કહેવું કોને રે ?

૨૫–૩–૯૭.

निःश्वासो.

હૈયું આજ નિસાસા લેશે :
આંસુડાંને પૂરે વ્હેશે :

ઊંડાં દુઃખ નિચોવી દેશે :
ઝાળ કોણ એ ઝીલે છે ?

વાયુ દૂર નિસાસા લે છે,
એનાં દુઃખડાં કોણ સહે છે ?
એનું છે તે એનું એ છે :
નિસાસા એકલડું લેશે !

૨૫-૩-૯૭.

एकलो हुं.

જ્યોત્સ્ના ચોપાસે રેલે છે :
ચોપાસે તારા ખેલે છે :
શાન્ત નિશા ગાતી ચોપાસે :
કો મ્હારી પાસે ?

જે આ આંસુમાં ન્હાનારૂં,
જ્યોત્સ્નામાંથી રસ પાનારૂં,
તે તો દૂર થયું થાનારૂં :
શું મ્હારી પાસે ?

૨૫-૩-૯૭.

रजा.

હાવાં જ્યાં ફાવે ત્યાં જા તું :
જ્યાં ફાવે ત્યાં રો વા ગા તું :

ઢોળી દે હૈયું ફાવે ત્યાંઃ
શું આંહીં કે ત્યાં ?

રો તું રો તું દી ને રાતે :
ડૂબી જા તું એજ અખાતેઃ
એ રાત્રિને ન્હોય પ્રભાતે :
જા જ્યાં ફાવે ત્યાં !

૨૫-૩-૯૭.

ઘા.

વાંભ ભરી ક્યાંની ક્યાં મારી :
ક્યાંની ક્યાં ભોંકાઇ કટારી :
રક્તનીક ચાલી ક્યાંની ક્યાં :
ગૂમ થઈ તું ક્યાં ?

કોની પાસે ઘા ખોલાવું ?
કોને સાદ કરી બોલાવું ?
બોલે છે પડઘા દૂરે ત્યાં,
“ રેરે ક્યાંની ક્યાં !”

૨૬-૩-૯૭.

દેશાવટો.

ઝરમર અધરે વરસે મોતી,
ફુલડાં આંખડીને ખૂણેથી,

એ મુખડાનું વાસી દિલડું
દેશવટે ઉદાસી રે !

પાળેલું પોષેલું પંખી,
રણવગડામાં મરતું ઝંખી,
નાગ ગયો હૈયામાં ડંખી,
તલફે પ્રેમપ્રવાસી રે !

૨૬–૩–૯૭.

भ्रमर.

આંખલડી હારી કાં રોતી ?
ભમરા ! ફુલડું લેને ગોતી !
કળી નાજુકડી તુંને જોતી,
હોયે કાં રોતી ?

પ્રેમપુષ્પ રોઈ જોવાનું,
લાધ્યું ત્યારે એ રોવાનું,
ગૂંથાતાં હૈયું ખોવાનું,
રહેશે આંખલડી રોતી !

૨૬–૩–૯૭.

प्रेमाधीन.

કાચે તાંતણલે ટાંગ્યું છે,
ભાંગે તો હૈયું ભાંગ્યું છે,

એ તો કાચ તણી જ કટોરી
તોડી દેશે એક ટકોરી!

એ ત્હારૂં તેથી તુંને શું?
એને મન તો ના છે શું શું?
વેચે તો વેચાયા થાશું,
આંસુડે પગ ધોતા જાશું!

૨૬-૩-૯૭.

हसवा कहेतीने.

રોવાનું કહે તો રોવાશે:
હૈયું કાંઇ હલકું થાશે!
શાને ખાલી હસવા કહેવું?
ક્યાંથી હસશે ભારે હૈયું?

પ્યાલા કાં ભરતી મદિરાના?
એથી આ મુખડું ફરશે ના!
હૈયાના ચીરા ટળશે ના!
રોનારૂં હસશે ના હૈયું!

૨૭-૩-૯૭.

रुरुदिषा.

ઉભરાઇ જરા નયનો પલળે,
ઉરના શયને પણ દાહ બળે;

નવ બાફ ઝરે, ઝરતો ન ઠરે હજુ
દર્દ મહીં દિલદાગ કળે.

નવ પૂર વહે મનને ગમતું,
જિગરે જળતો વિષનો વશમો દવ :
ખાક મહીં ધગતું મુજ આ શબ :
આ ઉર આ ઉરને દમતું !

૨૭–૩–૯૭.

ત્હારાં આંસુ.

રડી શાને વેરે તુજ નયન મોતી અણમૂલાં ?
ન દે મીઠા ભાવો જલકણ મહીં આમ વહવા !
તને જે ભાસે છે તુજ હૃદયના ભાર કડવા,
અરે ! એ તો મીઠા મુજ હૃદયના લ્હાવ સઘળા !

પ્રિયે ! ત્હોયે તું જો તુજ હૃદય આવું ઠલવશે,
પ્રતિ બિન્દુ એવું ગણીશ નિરખી એક નજરે !
અકેકે બિન્દુડે દઇશ નવી હું આલમ તને !
નકી એ બિન્દુડાં ટપકી ટપકી વ્યર્થ ન જશે !

૨૮–૩–૯૭.

તે સુખ.

લજ્જાળુ નયનો ઢળતાં કો,
આંખલડી ભીની બનતાં કો,

પ્રેમ તણી વાતો સુણતાં કો,
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

એ મુખડું તો કાળજ મ્હારૂં,
સૌ ભાવોનું પ્યાલું પ્યારૂં,
એ વિણ કોને ક્યાં સંભારૂં ?
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

૨૯-૩-૯૭.

એ ચ્હેરો.

પ્રેમી આંખો કુદરત બધી શીદ જોવાય જાશે ?
જેને લાધ્યું મધુર મુખડું આંખ કાં ખોલશે તે ?
જેને ખોળે જગત સઘળું ખેલવા ખેલ આવે,
દેશે દેશો વન વન થઈ શીદને આથડે તે ?

તારા, ભાનુ, મધુર ફુલડાં, વેલડી, ને ઝરા, વા
સૌન્દર્યોનાં જગતફલકે ચિત્રની સૌ સુરેખા,
એ સૌ ભાસે મૃદુ વદનના શેષના રંગ મીઠા,
એ સૌ કોઈ મૃદુ વદનના આશૂરામાં પડેલા.

આ હૈયાનું મધુર મુખડું વિશ્વનું મધ્ય બિન્દુ,
સૌન્દર્યોનું વહન જગતે એજ મ્હોથી વહન્તું;
એ મ્હોનું હું સ્મરણ કરતાં ઝિન્દગી ગાળતો છો,
ચાલ્યા જાતા શશી, રવિ, ગ્રહો આથમી કે ઉગી છો.

આ સંસારે કંઇ મૃદુ મુખે હાસ્ય મેં કૈંક જોયાં,
જોયાં નેત્રો ટમટમ થઈ અશ્રુનાં પૂર વ્હેતાં ;
લજ્જાળુ મ્હોં નમી સ્મિત કરે, એય ભાવો નિહાળ્યા,
એ ચ્હેરાની નકલ વિણ તો ક્યાંય સૌન્દર્ય છે ના.

૨૯–૩–૯૭.

રોનારાં.

રોનારાંને રોવા દેજો :
હસવાનું તેને ના કહેજો :
શીદ દયા ખાલી ખોવાની ?
રોતી આંખો રોવાની !

રોનારાંએ રોવું લીધું,
આંસુડાંને હૈડું દીધું,
આંખે ઘેલું અમૃત પીધું,
પી પી રોવાની !

૯–૪–૯૭.

વીત્યા ભાવો.

વીત્યા ભાવો હજુ મ્હારા છે :
આગ મહીં થંડા ક્યારા છે :
આંસુ તો સુખની ધારા છે :
આ હૈયાને બીજું શું ?

તું એ મીઠા ભાવો સ્મરજે :
તેને સ્મરતાં સ્મરતાં મરજે :
હૈયાફાટ સદા વા રડજે :
રેરે ! બીજું શું ?

૧૫-૪-૯૭.

तलफुं कां.

જે દુઃખ હૈયે પાળી રાખ્યું,
જેને પીતાં અમૃત ચાખ્યું,
જે માટે સુખ ફેંકી નાખ્યું,
તેને સ્હેતાં તલપું કાં ?

જેમાં છે હૈયાને રહેવું,
તે તલફી કાં લૂટી લેવું ?
દેતાં કાં પૂરૂં ના દેવું ?
સ્હેતાં તલપું કાં ?

૨૩-૪-૯૭.

वीत्यांने रोवुं.

રોતું અન્તરનું રોનારૂં :
રોતું ભીતરનું જોનારૂં :
લ્હોનારૂં હૈયું એ લ્હોતું :
પણ વીત્યાંને શું રોવું ?

મળતાં પ્રેમજમાતી ખાખી,
હજુ એ ના રોશું પડ રાખી,
ભર સમુદરિયે સાથે વ્હેશું,
વીત્યાંને રોશું :
ત્હોયે વીત્યાંને રોશું !

૨૯-૪-૯૭.

ક્રૂર માશૂક.

કપાવી માશૂકે ગરદન હમારી કોઈને હાથે !
વળી છે રિશ્વતે દૂરે રખાવ્યો મોતનો હાથે !

ખુદાઈ મોત પણ તાબે ઇશારે માશૂકે કીધું !
જખ્માં આંખો વગર આવું હસોને લોટવું દીધું !

ખુદાએ પાથરી આપ્યું ફુલોનું આ બિછાનું ત્યાં,
લઈને પાંખડી તોડી રખાવ્યા માશૂકે કાંટા !

નઝર એ શું નથી પ્હોંચી હજુએ આગની પાસે ?
હજુ અજમાવવું એ છે રહ્યું બાકી ખુદા સાસે !

અજબ આ દેખતાં સુદું બને જોનાર છે પાણી !
સનમને કાયદે એવે જહાંને દૂર છે તાણી !

રહેજો સોબતી દૂરે ! વહેજો અન્ય કો પૂરે !
મને ના કયામતે આશા ! પડ્યા આ ના ફરે પા

જહાંને વખતના જેવી કરે છે વખત વ્હેનારો !
સહી જાશે મને એ આ સનમનો ખારનો ક્યારો !

અરે ! છો કોઇને હાથે હજુ ખ્વાહેશ બર લાવે !
સનમ રાજી, હમે રાજી, ખુદાની એજ છે મરજી !

૪-૫-૯૭.

જાગર્તિનું સ્વપ્ન.

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં !
સહુ છુપા તારો ઝણઝણુ થતા કમ્પિત બની !
હજારો કોશોએ વદન પ્રિય જે દૂર વસતું,
ઉન્હા તેના શ્વાસો મમ અધર પાસે ફરકતા !

દિસે છે એ મૂર્તિ તરવર થતી આ નયનમાં,
ઉરે મ્હારે સ્પર્શી ખળળખળ એ અશ્રુ ઝરતાં ;
પુકારી ઉઠે છે વ્યથિત ઉર તેના વદનમાં,
અને એ ઝાળોથી મુજ અવયવો આ પિગળતા.

ન તેને કૈં આશા મુજ હૃદયમાં વા જગતમાં,
ગરીબી ગાવાની મધુર કવિતા એ નવ મળે ;
મૃદુ એ નિર્માયું હૃદય શરનું લક્ષ્ય બનવા,
તૂટેલી આશામાં જખમ સહી દર્દે તડફવા.

પ્રભુ પાસે એ ના જિગર ફરિયાદી કરી શકે,
ગુન્હેગારોથી તે મૃદુ હૃદયને મ્હોબત ઠરી ;

છુરી ખુલ્લીથી જે કતલ કરવા હસ્ત ઉપડે,
હુવા તેની ગાવી, નિરમિત થયું એ જિગરને.

પ્રભુ પાસે ના તે જિગર ફરિયાદે કરી શકે,
રહી છે ના શ્રદ્ધા કુદરત તણા આ ક્રમ પરે;
સહી ઘા માથે ઘા હૃદય કુમળું નિર્ભય થયું,
ગણ્યા તેણે દેવો, અરર! સહુ તે રાક્ષસ હતા.

હતી પ્હેલાં આશા મુજ હૃદયમાં તે હૃદયને,
ન જાણી તૂટી તે પ્રથમ જ અરે! જે ગઇ હતી;
હજુ છેલ્લે એ તે મુજ હૃદયમાં કૈં રસ જુવે,
હજુ તેને પીવા જીવિત ધરવા યત્ન કરતી.

હવે હું પાસે તે હૃદય નવ દાવો કરી શકે,
હવે છેલ્લે છેલ્લે મધુર કંઇ એ મ્હોં કરગરે;
તરન્તી મૂર્તિ એ મમ નયન પાસે ટળવળે,
હજુ રેડે અશ્રુ ગરદન ધરી આ પદ પરે.

નિસાસા મ્હારા એ પ્રિય વદનની ઉપર પડે,
હજારો અંગારા ગત સમયના ત્યાં ઢળી પડે;
વિસામો લેવાની મુજ હૃદય આ આશ ધરતું,
નિરાશામાં કિન્તુ પ્રતિપલ રહે છે ટપકતું.

નહીં પૂર્વે આવું અનુભવી ગયું છે હૃદય આ,
અજાણ્યે રોતાં એ બહુ દિવસ પ્હેલાં ગત થયા;
મને છે યાદે આ મધુતમ દશાની મધુરતા,
નિરાશાના પ્યાલા બહુય ભરી ખાલી બાજુ કર્યા.

ગયા જન્મોમાં એ પણ અનુભવ્યું આ નવ કદી,
નથી આવી કો દી હૃદય પર કો વિદ્યુત પડી;
સરી જાતાં મ્હારાં જગત પરનાં કાર્ય સઘળાં,
અહા ! હું ઓચિન્તો કબજ બનતો કો ઝડપમાં.

ગણાઈ સંસારે ફરજ સઘળી જે હૃદયથી,
પ્રતિ પ્રાણીની જે જીવિત તણી ઇચ્છા કુદરતી,
ઉડી તે સૌ જાતું, સમજણ નહીં શું થઇ જતું,
પ્રિયાની મૂર્તિમાં મુજ હૃદય આ લીન બનતું.

ભલે કાટી જાતા વિષધર મને આ હૃદયમાં,
ભલે લાખો વીંછી મુજ મગજમાં ડંખ કરતા;
ન છે શકિત નેત્રે રમણી પ્રતિમાથી ઉપડવા,
ભલે તૂટી જાતા મુજ જિગરના સર્વ પડદા.

મને ભાસે છે કૈં રુદન કરતી આલમ બધી,
પ્રતિ બિન્દુડે તે મુજ હૃદયમૂર્તિ પણ ખડી;
ન કો એ મૂર્તિનું નહિ નહિજ કો આલમ તણું,
ગરીબી હું જેવી જગત ઉપરે વ્યાપ્ત દિસતી.

મને કોઇ ખેંચી અવર દુનિયામાં લઇ જતું,
બતાવી અશ્રુનો ઉદધિ રડતું તે ગરીબડું;
ન કૈં કોની પાસે કટુ ઉદધિને મિષ્ઠ કરવા,
ન કૈં કોની પાસે જ્વલિત ઉરને શાન્ત કરવા.

અરે! રોવા માટે કુદરત તણી આલમ બની,
અરે ! અશ્રુ આંહીં કટુતમ બધાં નિર્મિત બન્યાં;

જનોનાં હૈયાને 'રુદન કરવું' ભેટ પ્રભુની,
ન કૈં કોની પાસે રુદન ઉરનું બન્ધ કરવા.

વિષો સૌ આંહીંનાં મધુતર બન્યાં અમૃત થકી,
વિષે જન્મી જીવે હૃદય વિષને અમૃત ગણી;
અમી આંખે જોવું પણ વિષ તણું પાન કરવું,
પ્રભુએ નિર્મ્યું આ જનહૃદય માટે તલફવું.

પ્રતિ હૈયું આંહીં રુદન કરતું કો હૃદયને,
પ્રવાસી ચાલે છે નયનજલચીલા ઉપર સૌ ;
દિસે તેમાં સૌમાં રુદન કરતી એ ભગવતી,
અરે ! આ ખોળાને હૃદય ચીરી આધીન બનતી.

ઝીણા ઝીણા ઉઠે લલિત સ્વર તેના રુદનના,
પડે છાના તેના મધુર ભણકારા હૃદયમાં ;
કઈ કાલો વીત્યા ફરી નવ સુણ્યો એ સ્વર હતો,
હજારો કોશોથી મુજ શ્રવણમાં આજ પડતો.

અહો ! સંકેલાઇ હૃદયબલથી શું પૃથિવિ છે ?
અહો ! શું બાલાનું હૃદયબલ આવું કરી શકે ?
નિસાસા પ્રેમીના સહુય પડ ચીરી વહી જતા,
સખીનું હૈયું કૈં અતિ બલ કરે છે લપટવા.

" પિયુ ! વ્હાલા ! સાથી ! મુજ હૃદયની વ્હાર કરજે !
" હવેના જન્મોમાં ગરીબ તણી સંભાળ કરજે !
" નિરાશા રોતાં વા તુજ હૃદયને શાન્ત કરજે !
" સખે ! મ્હારા દોષો રુદન કરતાં માફ કરજે !"

ઉઠી ઘૂમે છે આ મૃદુ રુદન મ્હારા હૃદયમાં,
લવન્તું એનું એ મુજ હૃદય કૈં ઉત્તર ધરે ;
ઝઝુમે છે નેત્રે રુદનજલનું ક્ષાર ઝરણું,
મીઠી પાણીની ત્યાં તડફડ થતી માછલી રહી.

તહીં તેને થાતું, મુજ હૃદયમાં તે અહીં બને,
અમે સાથે રોતાં, સમય પ્રિય તે આ ફરી મળે ;
રડાવે રોઈને મુજ હૃદય કાં તે હૃદયને ?
અહીંના તારો કાં મદદ કરતા તે રુદનને ?

અહીં પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રણય, રતિ, એ ભાવ સઘળા,
અરેરે ! રોવાનું અરપણ કરી શાન્ત બનતા ;
અરે ! શું તેથી કૈં અધિક જનથી ના થઇ શકે ?
બને ના શું દેવું મધુર સુખ પ્રેમી હૃદયને ?

કહેવા સન્દેશા અનુપમ મળ્યો આ સમય છે,
ઉરોનાં લ્હાણાંની કુદરત બધી વાહક બને ;
દિલાસો દેવા કાં મુજ જિગર આ ના ઉપડતું ?
ઉડી અશ્રુથી કાં ભભકમય પ્હાડે ન ચડતું ?

અહો ! અત્યારે તો હૃદય ઉડવા તત્પર દિસે,
જહીં હું ત્યાં તેએ ઉર ભટકવા તત્પર દિસે ;
ન કાં અર્પું પાંખો ? નવ કયમ ગ્રહું પાંખ મધુરી ?
ન કાં ભાનુ સાથે કિરણમય હાવાં થઇ જવું ?

અહો ! અત્યારે તો મુજ હૃદય આધીન તલફે,
સુધાના વંટોળા પ્રિય વદનના ચોગમ ચડે ;

દબાઈ જાતાં આ મુજ જિગર કૈલાસ ચડતું,
નહીં ભાનુ સાથે કિરણમય થાવા મન રહ્યું.

અરે! જૂઠાં જૂઠાં કિરણ ચળકે તે પ્રણયનાં,
જનો માટે ના તે, નવ જન ઉડી ત્યાં જઇ શક્યાં;
ઉડેલાં દાઝેલાં અગણિત અહીં આ તરફડે,
ફરી ઉડી જાવા જિગર કદિ હોંશે નવ કરે.

અમે એ પંખીડાં બહુ વખત ત્યાં લ્હેર કરતાં,
હવા આછી પીળી ઉપર કિરણોમાંય તરતાં;
ઘડીનો ભાનુ તે, ક્ષણિક સહુ તે રંગ ગજબી,
અહીં હું વ્હાલી ત્યાં, ગત થઇ ગઈ સર્વ સુરખી.

રહ્યું રોવાનું તે ચિર સમયનું ને અમર છે,
ભલે હું સાથે તે અમર ઉદધિમાં ડૂબી રહે;
કરૂં શાને યત્નો ચલિત દ્યુતિનાં દર્શન થવા?
ત્યજાયે શે અશ્રુ ક્ષણિક સ્મિતથી બાથ ભરવા?

સદા રોનારાનું સ્મિત વળી ભલે ના કરી શકે,
હસું જેવું તેવું, ક્યમ પ્રિય ઉરે તે જઇ શકે?
હજારો કોશોએ રુદન જ નકી વ્હાર કરશે,
અતિ બિન્દુડે જ્યાં બલમય કંઈ વિદ્યુત વસે.

અરે! મીઠાં અશ્રુ મધુતર બને છે અનુભવે,
સદા તાજી તાજી રુદન કરતાં લજ્જત મળે;
હસે આંહીં તેની ઉપર અનુકમ્પા ઉર ધરે,
બિચારાં કિન્તુ એ અનુભવ ભલે સર્વ લઇ લે.

જશું બીજી કોઈ સ્મિતમય નવી આલમ મહીં,
જડી જાશે જ્યારે સ્મિત મધુર કો આ રુદનથી,
તહીં ત્યારે ચારે નયન ટપકે છો સ્મિતભર્યાં,
નથી આ રોવું કૈં રુદન મધુરૂં શાન્ત કરવા.

ધીમે ધીમે આ બે ઉર ઉરથી આલિંગન કરે,
ફરીથી એ જૂની ચકલી દિલડામાં ફડફડે;
ફરી અશ્રુ વ્હેતાં ચકચકિત એ ગાલ ઉપરે,
ધીમે ધીમે મ્હારૂં દ્રવિત ઉર કાંઈ ગણગણે.

"પ્રિયે! વ્હાલી! સાથી! મધુર લહરી આ નિરખજે!
"સદા જન્મે જન્મે મુજ જિગરમાં આસ વસજે!
"નિરાશામાં આશા તુજ હૃદયની શાન્ત કરજે!
"સદાના ત્હારા આ દૂષિત સહ પ્રેમે જ તરજે!"

લવન્તાં આવું આ નયન નિરખે સ્વર્ગ નવલાં,
ભવિષ્યે ને ભૂતે નવીન કંઈ લાખો યુગ પડ્યા;
તહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રસી રહી!
અહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રડી રહી.

જહીં જે ત્યાં તે છે નિજ ગગનમાં મોજ કરતું,
અહીં ત્યાં સર્વેમાં સ્મિતરુદનજોડું રમી રહ્યું;
અમે ડૂબી જાતાં લટુપટુ અમારા ઉદધિએ,
ગતિની ઇચ્છા કે જરૂર પણ કૈં એ નવ મળે.

અહો! એ મ્હોં એ મ્હોં મુજ નયન પાસે તરવરે!
અરે! ઊંડું ઊંડું હજુય ઉર એ કૈં કરગરે!

નિસાસો આવે છે! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં!
અહુ છુપા તારો ઝણઝણુ થતા કમ્પિત બની.

૮-૫-૯૭.

છાના રોશું દર્દે.

ડસડસ કાં ત્હારાં દ્દગ જોતાં ?
આમ ગરીબી શાને રોતાં?
શાને આમ નિસાસા લે છે?
શી પીડા હૈયે છે?
રે! મ્હારૂં શું એ હૈયે છે?

મ્હારા કાંટા ખૂંચે મુજને,
ના રોશું જો એ દુ:ખ તુજને,
ના સુખ ત્હારાં દર્દે:
મુજને ના દુ:ખ શું તુજ દર્દે?
વ્હાલી! છાના રોશું દર્દે!

નિસાસા લેવાથી શું છે?
મ્હારે વા રોવાથી શું છે?
ગીતો કૈં ગાવાથી શું છે?
એ તુજને જો દહતાં દર્દે,
છાના રોશું દર્દે!

સુકાની શબ્દ.

"તને ચાહું છું," એ કદિ નવ પડ્યા શબ્દ શ્રવણે,
હવે એ શબ્દોના હૃદય ભણકારા મુજ સુણે ;
કહેતી આંખો તે કયમ પ્રિય મુખે તેં નવ કહ્યું ?
અરે! તેને માટે તૃષિત ઉર આ છેવટ રહ્યું!

તને પૂછયું વ્હાલી! બહુ વખત એ એક જ હતું,
" ન ચાહે કે ચાહે" ? ફરી ફરી રહ્યું એજ કથવું !
પ્રિયે! આ નૌકાને નવ ગતિ તણી કોઇ જ દિશા,
સુકાની શબ્દો તે મુજ જિગરથી દૂર જ વસ્યા.

" ન ચાહે કે ચાહે ?" મુજ અધરનું એ ફરકવું,
સદા ત્હારા કુંણા પુલકિત કપોલે સરકતું ;
સુણી મીઠું લેવા ટમટમી રહેતું હૃદય આ,
કદી તો તેના મેં મધુર ભણકારાય કલપ્યા.

છતાં એ સ્વપ્ને તો અરર ! કદિ ના સત્ય નિવડ્યું,
હવે તો તે સાચું તુજ નયનનું એ કયમ ગણું ?
હવે તો ના જૂઠું મુજ જીવિતને એ કયમ કહું ?
ગણી મીઠી આશા હજુ પણ ઉરે હું કયમ ધરૂં ?

કહે " ચાહું છું," ને જગત સઘળું સત્ય બનશે,
હજારો જન્મોની મુજ હૃદય આશાય ઘડશે ;
કહે " ના ચાહું છું, " કુદરત પછી જોઇશ નહીં,
ઉખેડી સૌ શ્રદ્ધા નયન મુજ હું ફોડીશ પછી.

ખેંચાતાં જ રહી શકે આ બ્રહ્માંડ અપાર !
ખેંચાવાનું ના મને ! ના કર કો દેનાર !

જ્યાં હું ત્યાં મુજ જહાજ ડૂબે છે ! જ્યાં હું ત્યાં આ આજ !
નિત્ય હમારી એજ હકીકત ! એજ ગુલામી તાજ !
ડૂબે ને એજ ડૂબે ફરી જહાજ !

૨૭-૬-૯૭.

બે કળી.

પ્રિયે ! તે ગ્રીષ્મ તણી હતી લ્હાય,
આપણે ફરતાં કુંજની મ્હાંય;
ફુલો સહુ નિદ્રામાં પોઢેલ,
ઢળી 'તી શાન્ત શ્વાસમાં વેલ;
નમ્યાં 'તાં વૃક્ષ વૃક્ષનાં અંગ,
હતી ના મ્હેક, હતો ના ગન્ધ.

ત્યાં કળી કો ખીલતી હતી રમતી વાયુ સાથ,
"ચૂંટી લે, ભોક્તા ! મને" એ લવતી 'તી વાત.

ભરેલો હજુય હતો મકરન્દ,
થયો ના હતો ભ્રમરનો સંગ ;
હતી તેમાં શી રસિક સુવાસ !
જવાનું મને ગમ્યું તે પાસ.
ચૂંટી તે તેં દીધી ઝટ મને,
કર્યું મેં ચુમ્બન કેવું તને !

यूनानी शब्द.

ખેંચાતાં જ રહી શકે આ બ્રહ્માંડ અપાર !
ખેંચાવાનું ના મને ! ના ડર કો દેનાર !

જ્યાં હું ત્યાં મુજ જહાજ ડૂબે છે ! જ્યાં હું ત્યાં આ આજ !
નિત્ય હમારી એજ હકીકત ! એજ ગુલામી તાજ !
ડૂબે ને એજ ડૂબે ફરી જહાજ !

૨૭-૬-૯૭.

બે કળી.

પ્રિયે ! તે ગ્રીષ્મ તણી હતી લ્હાય,
આપણે ફરતાં કુંજની મ્હાંય;
પુલો સહુ નિદ્રામાં પોઢેલ,
ઢળી 'તી શાન્ત શ્વાસમાં વેલ;
નમ્યાં 'તાં વૃક્ષ વૃક્ષનાં અંગ,
હતી ના મ્હેક, હતો ના ગન્ધ.

ત્યાં કળી કો ખીલતી હતી રમતી વાયુ સાથ,
"ચૂંટી લે, લોકતા ! મને" એ લવતી 'તી વાત.

ભરેલો હજુય હતો મકરન્દ,
થયો ના હતો ભમરનો સંગ;
હતી તેમાં શી રસિક સુવાસ !
જવાનું મને ગમ્યું તે પાસ.
ચૂંટી તે તેં દીધી ઝટ મને,
કર્યું મેં ચુમ્બન કેવું તને !

ઉન્હી લૂ ઉડી ગઈ! શીત થયાં સહુ અંગ!
આભારી મુજ નેત્રમાં નવો ભરાયો રંગ!

પ્રિયે! તો મૃદુ મુખકળી એ આજ
ડરે તું કેમ આપવા કાજ?
દહે લૂ ગ્રીષ્મઝિન્દગી તણી,
ઔષધિ નહીં વિના એ કળી.
પ્રેમમાં સદા બધું અર્પાય:
અર્પતાં પ્રેમ કેમ વિલાય?
શ્વાસ આ રસ એ લેતો ભલે,
શ્વાસ જે આખર અર્પું તને.

ભૂલું ક્યમ તુજને પ્રિયે! કળીનો લઈ પરાગ?
આભારી બનશે દગો! બૂઝાશે ઉર આગ!

ઉઠે છોને એ મીઠા ભાવ,
હૃદય છોને લે મીઠા લ્હાવ!
કળી તું જો નવ દેશે આજ,
મને પ્રભુ માળી દેશે કાલ;
દિવસ જાતાં શી લાગે વાર?
કરી કાં નવ લે તું ઉપકાર?
જીવનની સાર્થક ક્ષણ પણ એક,
પ્રેમમાં ઘટે ન લૂટી છેક.

માળી દે ફુલ તે લઈ ગાય ન કો ઉપકાર!
પ્રિય કરથી કંઇ પામતાં વહે હર્ષની ધાર!

પ્રિયે! તો અર્પ અર્પ તું તુંજ !
પડું છો પુષ્પપાંખમાં હુંય!

૨૯-૬-૯૭.

દૂર છે સારૂં.

સુણું તેને સદા ગાતું! પરોક્ષે દૂર કૈં ગાતું!
સદા સ્વરતાનમાં ડૂબું! હજુ પણ દૂર છે સારૂં!

પ્રભુના નાદની કરતું નકલ પ્રભુ પાસથી શીખી!
પ્રભુની જેમ એ ગાતું 'હજુ એ દૂર છે સારૂં'!

દિવસ ને રાત એ ગાતું! નથી મેં સાંભળ્યું થાક્યું!
જહીં હું એકલો બેસું, સુણું ત્યાં, 'દૂર છે સારૂં!'

ઢળે સન્ધ્યા ગળી જાવા, વહે લાલી ઉષાની વા,
હૃદય તવ સાંભળે મ્હારૂં, 'હજુ એ દૂર છે સારૂં!'

જિગર મુજ બૂમ પાડે કે નિસાસે અશ્રુ ચાલે છે,
ચિતા મુજ ઉપરે ત્યારે લવે એ, 'દૂર છે સારૂં!'

અરે! શું દૂર છે સારૂં? હજુ તો કેટલું દૂરે?
નિરાશામાં પડું કે ના? ફરી ગા 'દૂર છે સારૂં!'

ગણું કોશો કહીં? પંખી! ગણિતની બ્હાર એ સંખ્યા!
છતાં રાખું સદા શ્રદ્ધા! ભલે ગા 'દૂર છે સારૂં!'

૩૦-૬-૯૭.

પુનરુદ્વાહ.

ફુલો એ ગાલોની ઉપર પડતી ઝાંય ધરતાં,
તરન્તાં મચ્છોમાં નયન સરખી છે ચપલતા;
જહીં લક્ષ્મી શોભા તહીં કંઇક એ મ્હોં વત દિસે,
પદાર્થો સર્વેમાં કંઇક સમતા વ્યાપ્ત સઘળે.

ઝુલન્તી વેલીમાં મુજ હૃદય કૈં પ્રેમ ધરતું,
દિસે નાચી રહેતું જલધિજલ એ વાળ સરખું;
મને એ અંગોની કુદરત દિસે ભાવમયતા,
ગયેલા ભાવોને ફરી ફરી ધરાવે સ્મરણમાં.

બધાં વ્હાલાં મ્હોંના કુદરત દિસે ભાવ ધરતી,
અધેથી તો એવી મધુર કયમ લક્ષ્મી ન ગ્રહવી?
ગયેલાં બાલોને જનની ફુલમાં છો નિરખતી,
ભલે વ્હેળાંઓને રમત કરતા યાદ ગણતી.

જનોથી કિન્તુ જે જનવદન સાદૃશ્ય ધરતાં
કહીંથી પુષ્પે કે ઉદધિ મહીં તે હોય સમતા?
રમન્તાં બાલોને જનની ફુલ છોડી નિરખશે,
ગયેલા ભાવોની અધિક નકી ત્યાં લ્હાણ મળશે.

રજા છે અશ્રુને કુસુમ પર ઢોળાઇ પડવા,
મને ના વારે કો ઉદધિ કૂદતાને નિરખતાં;
છબી તે બાલાની કંઇક ધરતી કોઇ લલના,
અરે! તેને જોતાં મુજ નયન કાં બન્ધ કરવાં?

જનો, પુષ્પો, વેલી, કુદરત તણાં સૌ રમકડાં,
ઘટાવો શી રીતે કુદરત મહીં ભેદ ગણવા?
જનોના આત્મામાં જીવન બસ કો ભાવમયતા,
અરે! તે લૂટીને જીવન કયમ લૂટી લઇ જતા?

ભલે કો બચ્ચાને અવર જનની ચુમ્બન કરે,
ભલે કો બાલાથી રમત કરનારો રમી રહે;
ગયેલાંના અંશો જહીં જહીં મળે છે કુદરતે,
તહીં સૌ અર્પાવા મૃદુ હૃદયનું તત્પર દિસે.

૧૨-૭-૯૭.

एकपतिपत्नीव्रत.

સુગન્ધી પુષ્પો જે નવીન મકરન્દે મહકતાં,
રુચે ત્યાં અર્પે છે નિજ રજ સુગન્ધી રસભરી;
સદા સ્વચ્છન્દી આ બુલબુલ તણા હું સ્વર સુણું,
નવી પાંખો સાથે લથબથ થઈ જે ગહકતાં.

ન આ કેદી ભાસે કુદરત તણાં સ્થૂલ હૃદયો,
બહુ ના દેવાનું પણ દઇ શકે જ્યાં મન ગમ્યું;
મૃદુ મીઠા અંશો નિજ હૃદયના ઉત્તમ બધા
સદાએ રેડાતા અનુકૂલ અને ઉત્તમ મહીં.

તહીં દેવો નાચે ગગનપડદે સૂક્ષ્મ હૃદયો,
અહો! એ લ્હાણાં એ નહિ નહિ નડી પિંજર પડ્યાં;

મળી જ્યાં જ્યાં જાવા નિજ હૃદય પ્રેરે કુદરતે
મળી ત્યાં જાવાની સહુ હૃદયને છૂટ સરખી.

રુચે છે પ્રીતિને ક્ષણ ક્ષણ કંઇ નૂતનપણું,
રુચે છે આત્માને અનુભવ નવામાં વિહરવું;
નકી હૈયું પ્યાલું હૃદયરસ કો એક જ વતી
ભરાતું ના પૂરૂં, નવ વળી અધૂરૂં રહી શકે.

જનોનાં હૈયાંનાં રુદન કરતાં પાત્ર અધૂરાં,
ઉરો જ્યાં ખેંચે ત્યાં અરર! નવ સ્થૂલો જઇ શકે;
ઉરો ખેંચી લેવા જનઉર મહીં ના બલ કશું,
ઉરો તો ઉડે છે લથબથ થવા સામ્ય નિરખી.

અરે! પ્રીતિ એ તો જગત પરનું જીવન ઠર્યું,
દઇ પ્રીતિ ફેંકી ક્યમ ફરી બને પત્થર થવું?
દિસે પ્હાડોમાં એ પ્રણયમય કોઈ રસિકતા,
નવું જોવા થાવા જગત સઘળું યત્ન કરતું.

નવું જોકે કાંઈ જનહૃદયમાં સૂક્ષ્મ સળગે,
જનોની પ્રીતિમાં કંઇક ચમકે દેવ સરખું;
છતાં કૈ કાલોથી જનઉર રમે સ્થૂલ રમતો,
જનોનાં અંગે ને અવયવ સહુ સ્થૂલમયતા.

રહી દૂરે ચાહી જનઉર ન સંતુષ્ઠ બનતાં,
ચહાતાં સ્થૂલો સૌ નિકટ બનવા યત્ન કરતાં;
ઉરો, વૃત્તિ, અંગો, શરીર પરનાં રોમ સઘળાં
ઉઠાડે કમ્પાવી લથબથ થવા પ્રેમચિનગી.

અરે ! જૂનો સાથી નવીન નવ જો કૈં દઇ શકે,
નવું વા કૈં જૂદી દઇ લઇ શકે જો નવીનતા,
ન કાં તો તે સાથે હૃદય સ્થૂલનું ઐક્ય કરવું ?
અરે ! પ્યાસા પ્યાસા જલમય છતાં કેમ મરવું ?

મથે સ્થૂલો સર્વે પ્રતિ પલ વધુ સૂક્ષ્મ બનવા,
ચડાતાં તૃપ્તિથી અનુભવ લઈને પગથિયાં ;
ન આડો બન્ધાવી કુદરતક્રમે કૈં ઉચિત છે,
પ્રભુની લીલા તો સરલ સહુ ખીલા વગરની.

દિવાલો કૂદીને નવીન બનવાનું થઇ જશે,
ઘસારા મ્હોટાથી તૂટી પડી દિવાલો પણ જશે ;
પ્રવાસીને દેવો અઘટિત વૃથા કાં શ્રમ ભલા ?
પ્રવાસીનો આવો સમય લઇ લેવો ક્યમ ભલા ?

૧૮-૭-૯૭.

સ્મૃતિચિત્ર.

હસી મ્હારા વ્હાલા ! જીવિત કડવું મિષ્ઠ કરજો,
અનાયાસે આવ્યું વગર દુઃખ તે ત્યાગ કરજો ;
પ્રકાશી જે આવે દિવસ સુખના આજ સરખા,
બની ઘેલા ગાળો ભરપૂર સુખે શાન્ત વહતા.

અહો ! હું તો હીંચી મધુર રસીલા પ્રેમઝરણે
બને ત્યાં સુધી તો દુઃખી નવ કરૂં આ જિગરને ;

મૃદુ મીઠા ન્હાના સ્વજન સુજના મંડલ તણાં
ઘણાં આલેખું હું હૃદય પર ચિત્રો અવનવાં.

મુખારવિન્દો પ્યારાં સ્મરણ કરતાં ના દિલ વસે,
અતિ જો ખેંચો તો હૃદય થકી તે દૂર ખસશે ;
સ્વયં સ્ફુરેલાં તે ખચિત બહુ સાચાં નિવડશે,
અને સૌ એ ચિત્રો હૃદયપડછન્દો ગજવશે.

ઘણાં આવી રીતે પ્રિય મુખ, અહો ! હું ભૂલી ગયો,
બની ચિત્રો ઝાંખાં સરકી સહુ ચાલ્યાં હૃદયથી !
ચિતારાની પીંછી નવ રજ હવે કાર કરતી,
હવે તો યત્નોથી દિલ પર છબી કો ન વસતી.

થતાં જૂદી પ્યારી અગણિત દુઃખોમાં ડૂબી જઈ
રૂપાની ઘંટી શા મધુર સ્વરથી તે લવી હતી :—
"ગયું તેવું જાશે સુખભર, અહો ! વર્ષ વહતું,
"મળી પાછાં સાથે હૃદયદ્વયના શ્વાસ ઝીલશું."

અરે ! અસ્તુ ! અસ્તુ ! પણ નવ કદી કો કહી શકે,
થયાં જો જૂદાં તો દુઃખદ દૃઢ ક્યાં બન્ધ નડશે !
ભરેલો નેત્રે તે પ્રણયરસ નિસ્તેજ બનશે,
ચીરાશે બે હૈયાં, જગત હસતું તે નિરખશે !

અરણ્યે શોભિતું, અગણિત દ્રુમોથી રુચિર, તે
ઉભું એકાન્તે છે શિવસ્થલ રૂડું શ્યામવરણું ;
દ્વજા ફાટેલી છે, ખળભળી ગયો ઘુમ્મટ દિસે,
કરે ઘૂઘાટા ત્યાં અનિલલહરી આકૂળી વને.

તહીં નીચે નીચે રવિ નિજ કરો ફેરવી ઢળે,
પણે ધીમે ઊંચે ગગનપડદે ચન્દ્ર વિહરે ;
ફરે એ ગોળા બે પણ પલ અહીં આજ વિરમે,
અહા ! એકી કાલે રમણીય પ્રભા પાથરી રહે !

અહો ! શાન્તિ શાન્તિ હૃદય મમ ને આ જગ પીએ,
ભર્યા તિર્યંચો એ ભભકભર આનન્દઉભરે ;
જડાત્મા વૃક્ષો તો ખિલખિલ હસી હર્ષ સૂચવે,
અને પૃથ્વીમાતા ફરતી ફરતી ગાયન કરે !

અહીં આ મન્દિરે, સુખદ સમયે વ્હાલી રહી આ ;
દિસે કો યોગિની, શિવવિભૂતિ, સાક્ષાત રતિ વા !
વિશાળાં રાતાં બે અનિમિષ રહ્યાં લોચન રૂડાં,
અને ભાસે સર્વે વીજળીમય અંગો સળગતાં !

કુમાસી સુવાસી લઘુ દ્વય રહે ઓષ્ઠ ધ્રૂજતા,
ભણે સ્તોત્રો મીઠાં પ્રભુપૂજનમાં લીન પ્રમદા ;
ધ્વનિ તેનો ગાજી વનચર બધાંને વશ કરે,
પિગાળી દે પ્હાડો ! નવ નદીઝરાનાં નીર ઠરે !

કુસુમ્બી સાડીનો પટ સ્તન થકી ફરફર ઉડે,
મહા કો રાજાનો જયધ્વજ ફરેરે જયમ ઊંચે ;
કિશોરીના કેશો શરીર પર શા ચામર કરે !
સ્તવે એ શંભુને, સુભગ પ્રિયને આ દિલ સ્તવે !

તહીં બાંધેલો છે તરુવિટપમાં ઘંટ શિવનો,
ધ્રૂજે શાખા ત્યારે ઘણણઘણ તે ઘોષ કરતો ;

બજાવા ને યત્નો વિફલ કરતી પ્યારી સઘળાં,
પૂણે ઉભી ઊંચા કર કરી મથે છે પ્રિયતમા.

છુપી, છાનો દોડી, કટી વતી પ્રિયા તો ગ્રહી, અને
'બજાવી લે પ્યારી' કહી મુજ રસીલી ઉચકી મેં;
ગઈ બાઝી વ્હાલી શરમભર છાતી સરસી તે,
અને ચુમ્બી લેતાં મુજ હૃદયમાં હર્ષ ઉભરે.

અરે! આવાં સ્વપ્નો વિરહી દિલ મ્હારૂં રીઝવતાં,
હવે ના આવે એ મુજ હૃદયમાં સૌ બળી ગયાં;
ગયાં વર્ષો વીતી, મુખ મુજ પ્રિયાનું ભૂલી ગયો!
સખા! મીઠા ચ્હેરા દિલથી સરી ચાલ્યા સહુ, અહો!

તમે, મિત્રો વ્હાલા! પથર વત વા વજ્ર સરખું
કહેશો આ હૈયું કઠિન અથવા ના રસભર્યું;
અરે! આ વાક્યો શું શિથિલ પ્રીતિની સ્થિતિ સૂચવે,
કવિતા મ્હારી શું હૃદયજડતા સાબીત કરે?

જુઓને મ્હોં મ્હોટું વિભુ વશ કરે એ વખતનું,
ગળે તે પ્હાડોને, સુર, જન અને વિશ્વ સઘળું;
ઉડાડે તે તારા, રવિ, ગ્રહ બધાંને સમ અણુ,
તમારો રાજા એ મુજ પર કરે રાજ્ય સરખું.

અતિ સાચું, ઓહો! વખતનદનો છે પ્રબલ વ્હો,
ખરૂં જે સાચું તે જનહૃદયથી તે લઇ જતો;
સુકાવી દે અશ્રુ, મધુર છબી ભૂંસી દઇ હસે,
અને રોનારાંને મરણશરણે તે ઘસડી લે.

રહે છે જો મીઠું જનકર મહીં સૂક્ષ્મ સઘળું,
બહુ રક્ષાથી તો હૃદય સહ રાખી સુખી થવું;
સ્મૃતિચિત્રો પ્યારાં સ્ફુટ કદિ બને નષ્ટ સઘળાં,
ફીકા સંસ્કારો તો મરણ સુધી સૌ ઇષ્ટ ગણવા.

૨૬-૭-૯૭.

ખાકદિલ.

આ ખાકદિલ અંગારમાં ભારી હવે તું શું કરે ?
છેલ્લું થવું વીતી ગયું તેને હવે તું શું કરે ?

બાળે તપાવે ખાકને શું ખાકથી બીજું મળે ?
આલમ થકી બાતલ ઉડે તેને હવે તું શું કરે ?

બસ કર અયી બેગમ ! હવે અંગાર તારો ફૂંકવો !
એ ખાકને બાળે નહીં ! એ ખાક થાશે ! શું કરે ?

છે ખાકથી એ કામ ? તો તો હાથ લે ઝોળી હવે !
આરામની કફની વગર તેને મગર તું શું કરે ?

ત્હારી પછાડી આંસુડાં ! તું માગતી હસવું ફરે !
એ આંસુડાં ના લૂછતી તો વ્યર્થ ઢૂંઢ્યા શું કરે ?

આ ઝિન્દગીનું પૂછવા મ્હારો હવે હક ના રહ્યો !
ફરિયાદ વિણ રોયા કરે તેને સનમ ! તું શું કરે ?

અવધૂતની માળા મહીં પારા ફરી લાખો ગયા !
આ એક પારો ઝિન્દગીનો ફેરવી તું શું કરે ?

અવધૂત હું તેને બખીલી એક પારામાં નહીં !
લાખો કહે, લાખો દઉં ! પણ મંત્ર વિણ તું શું કરે ?

આ ખાકના પારા પરે કો ઇલ્મ સાધી જાણતું !
તે હસ્તથી આ લૂટ આવી તું કરીને શું કરે ?

આ ખાકને ખાખી સહે યારી હતી જૂની કંઈ !
તું તો નકામી ખાકથી મેલી બનીને શું કરે ?

આ ખાક રોતી એટલું ! ખાખી રડે તે એજ છે !
બાજીગરે બાજી મગર એવી રચી ! તું શું કરે ?

રાખું સબૂરી ! રાખજે તું એ સબૂરી ! ઓ સનમ !
ત્હોયે રહે ના આંસુડાં ! કોની સબૂરી શું કરે ?

૩૧–૭–૯૭.

પરવાર્યો.

દુઃખી દિલદર્દને ગાતાં, જિગરની આહમાં લ્હાતાં,
ફના ઇશ્કે સદા વાતાં હવે હું આજ પરવાર્યો !

ન લૂછું એક આંસુ વા કહું હું લૂછવાનું ના !
હવે છો ધોધ ચાલે આ ! રડી રોતાં હું પરવાર્યો !

હવે આ આંખમાં ના છે કંઈ દાવો, કંઈ ફરિયાદ !
ગમીના જામ એ પાતાં અને પીતાંય પરવાર્યો !

હવે આ ઝેરનું પ્યાલું છુપાવી શીદ પી જાવું ?
તું જો કે રો ! ગમે તે હો ! તમાથી છેક પરવાર્યો !

હતો મારો ચલાવ્યો તેં જિગરને મારતાં હસતાં !
મરે ખોળું તહીં રો તો રહમથી હુંય પરવાર્યો !

હું પરવાર્યો ! ન છે પરવા ! સુખે તે ને સુખે તું જા !
ખુદાની બન્દગી કરજે ! હું તો એથીય પરવાર્યો !

હતું તેને સદા રોવું ! નવું તો કૈં ન છે દેવું !
જતાં જૂનું નવું રોશે ! પછી તેથીય પરવાર્યો !

હતું હૂલાવવું ખંજર દિલે એ હાથ મ્હારાથી !
કરી ઉમેદ એ ત્હારી હવે પૂરી હું પરવાર્યો !

હુકમ જલ્લાદ થાવાનો બજાવ્યો આખરે, દિલબર !
હવે એ હુન્નરે કાબિલ થઈ તુંથીય પરવાર્યો !

ભણ્યો ત્હારી તુક્કેલે તે હવે અજમાવવું તું પર !
છુરી નીચે નમી તો જો ! કરૂં ઘા ને હું પરવાર્યો !

ખુદાની આંખ ત્યાં રાતી ! મને તેની ન છે દરકાર !
ખુદાથી, ઇશ્કથી, સૌથી, મગજ, દિલથીય પરવાર્યો

સનમ ! તેનો અને તુજ તે બને જલ્લાદ છો મ્હારો !
વહે ત્રણ ખૂનની નીકો ! તહીં હું ન્હાઇ પરવાર્યો !

અરે ! આ હાથ મ્હારાથી દિલે મ્હારે છુરી વાતાં !
ન તડપું વા ડરૂં હું ના ! દરદડરથી હું પરવાર્યો !

અદલ ઇનસાફની ગાદી ખુદાની ત્યાં ચડી જોઉં !
પછી આહા ! અહાહાહા ! અહોહોહો ! હું પરવાર્યો !

૮-૮-૯૭.

अति दीर्घ आशा.

હું તો માનવી 'હું'! વિશ્વ ના હું ! બ્રહ્મ ના ! જ્ઞાની નહીં !
હજુ તો ઉછરતા પ્રેમમાં છે અજ્ઞ તું એ હું સમી !

માયા અલકલટ તું તણી :
તુજ ગાલની આ સુરખી :
તુજ નેત્રની મીઠી ઝરી :
તુજ પાંખ ત્યાં બાંધી પડી !

કોકિલ તણો ચાળો રમી,
તિરછી નમાવી આંખડી,
મુજ કાળજે મીઠી છરી,
દેવી તને રુચી રહી !

કુંજે એકલાં બે ચાલવા,
કદિ સ્મિતપુવારે મ્હાલવા,
કદિ પાદમાં આળોટવા,
હજુ આ ઉરે હોંશો ભરી !

આ છાતી પરે કૈં હાંફવું,
આ હાથ ઝાલી હીંચવું,

મુજ બાગનું ફુલડું થવું,
તેમાં ના તને તૃપ્તિ હજી ?

મનનું બધું મનમાં ભર્યું,
આ વિશ્વ ત્યાં વચમાં નડ્યું ;
હાવાં ગીત એક જ આ રહ્યું,
ગાવું ગીત આંસુડાં ભરી !

'આંસુ' નામ જે અળખામણું,
તેમાં એ નિસાસે દાઝવું,
દુઃખમાં સદા સુખ માનવું !
જો, એ લ્હાણ શી છે આપણી ?

જીવ જાળવી પણ રાખવો,
તે એ એક કૈં આશાભર્યો,
વ્હાલાંએ હુકમ એવો કર્યો ;
ઠરી મૈત્રી એવાં અન્ધની !

કહે છે, "લાખ જન્મો પામશો !
"સાથે લાખ જન્મો માણશો !
"હાવાં લ્હાવ રોવાનો લીઓ !
"પાણીનું પતાસું ઝિન્દગી !"

પોતાની ન દૃષ્ટિ જ્યાં પડે,
જેને માનતાં પોતે ડરે,
એવી આશ આપણને ધરે ?
સેવી તેય આભારી બની !

ભૂલી આપવીતી સૌ જતાં!
જ્યારે દર્દ જોવાં પારકાં!
વ્હાલાં ક્રૂરનાં તે ક્રૂરનાં!
જીવ્યું કોણ પર પોતે ગણી?

કદિ હોય સાચું ત્હોય શું?
આ તો જીવવું એળે ગયું!
ખારાં આંસુમાં ચાલ્યું જવું!
એ સૌ કોણ ભોગવશે પછી?

નટવો ચડે દોરી પરે,
ચૂકી આંખ તો નક્કી મરે,
મળે મોજ કે ના એ મળે;
એવો દોર આશા આ, સખિ!

પ્હેલાં તો મરીને દાઝવું!
ઉન્હી ખાક થઇને ઉડવું!
કાંઇ તે પછી મીઠું ઠર્યું!
તેમાં તું કહે શું? બોલની!

ત્હારાં ભ્રૂ અને તુજ આંખ આ,
ત્હારૂં અંગસૌષ્ઠવ આજ આ,
ત્હારૂં સર્વ આનું આજ આ,
તેમાં આ જિગરની પ્રીતડી!

બાળ્યા પછી એ કોણ દે?
વ્હાલાં તો રડી ભૂલી જશે!

ભૂતો આપણાં રોતાં હશે!
એની અન્યને તે શી પડી?

વર્ષા બધીય વહી જશે,
ત્યારે શું પછી જલદોદયે?
ના ના માવઠે જગ જીવશે!
તે એ કોણ જાણે કયાં વળી!

૧૨-૮-૯૭.

निमन्त्रणनुं उत्तर.

મળેલાં પત્રોથી મુજ નયન આંસુ ટપકતાં,
ન હું આવું તો શું સુખી નવ થશો? ઓ પ્રિય સખા!
મૃદુ પ્રેમી આજ્ઞા કમનસીબ પાળી નવ શકે,
અરે! કે રોવાનું મુજ જિગરનું તે ધરીશ હું!

અહો! જ્યોત્સ્ના જોવા મુજ નયન આ ઉત્સુક હજી,
સુધાંશુની ધારા પ્રિય વદન શી ને રુચી રહી;
છતાં હું ના જોઉં રજની ધવલા એ રમણી શી,
સખાઓ! ભીતિ કૈં મુજ હૃદયમાં છે ખટકતી.

સુધાંશુની લાલી મુજ નઝરથી પીત બનતી,
અમીની થાળી એ નયન પડતાં ક્ષીણ દિસતી;
શશીથી આ દૃષ્ટિ પરિચય વધુ જો કદિ કરે,
નહીં ત્યાંથી એ તો જગ પર પછી અમૃત ઢળે.

દુઃખી મ્હારી દૃષ્ટિ દુઃખકર બધે છે થઇ પડી,
દિવાલો એ રોતી પ્રતિ કણથી મ્હારા ગૃહ તણી ;
લતા, વૃક્ષો, પક્ષી, જલધિ, ઝરણું, વા રુચિર કૈં,
તહીં આ દૃષ્ટિને ઘટિત નવ હોવાં સરકવું.

વિસામો દેનારાં જગ પર જનોને બહુ નહીં,
અરે ! એવું સ્વલ્પે મુજ નયન લૂટે કયમ ભલા ?
સુખો દેનારાંથી સુખ ન હીનભાગી લઇ શકે !
સુખો દેનારાને દુઃખ દઇ કઈને દહી શકે !

સખાઓ ! વ્હાલાઓ ! તમ ગૃહ સદા જે હસમુખાં,
ઘવાયેલાં લાખો અતિથિઉરને જે મલમ શાં,
હવે હું ત્યાં આવો પગ પણ ધરૂં તે ઉચિત ના,
હવે આ નિર્માયા મુજ પદ સદા રાન ફરવા.

ત્હમારા બાગોમાં નહિ નહિ કરૂં હું રુદન તો,
છતાં નિઃશ્વાસો તો નહિ જ અટકાવ્યા અટકશે ;

ત્હમારાં હાસ્યોનાં મધુર નવ લ્હાણાં લઇ શકું,
ન મ્હારા હૈયાનાં રુદનમય લ્હાણાં દઇ શકું.

ત્હમારા બાગોમાં મધુપ ફરતા હો પ્રતિ પુલે,
ત્હમારાં વીણામાં મધુર સ્વર હો સા ગહકતા ;
ત્હમારા મ્હેલોની ઉપર કરુણા હો પ્રભુ તણી,
સુખી દૂરે એ છો, સમજી સુખી હું એ થઇશ હો !

૧૮-૮-૯૭.

હૃદયપ્યાલું.

હૃદયનું આ ભરી પાતાં તને પ્યાલું ડરૂં કાંઇ !
ધરૂં છું ત્હોય પાવાને ! ધરૂં કે ના ? ડરૂં કાંઇ !

ખુમારીમાં સદા રોતાં મને તો સ્વાદ છે આવ્યો :
મગર એ આગને પીતાં બળે હૈયું, ડરૂં કાંઇ !

પ્રિયે ! થોડૂં જરી પીતાં બગીચા લાખ ખીલે છે ;
મગર કાંટાભરી વાડો, તને લેતાં ડરૂં કાંઇ !

હસાશે ના પછી બાલે ! જરી પીધું સદા સાલે ;
રહી રહેતાંય ના ખાલી થશે હૈયું, ડરૂં કાંઇ !

હૃદયનું તોડતાં તાળું મજા તો ખૂબ ઊંડી છે,
મગર ઊંડાણમાં તુંને લઇ જાતાં ડરૂં કાંઇ !

દુઃખી મ્હારી દૃષ્ટિ દુઃખકર બધે છે થઇ પડી,
દિવાલો એ રોતી પ્રતિ કણથી મ્હારા ગૃહ તણી ;
લતા, વૃક્ષો, પક્ષી, જલધિ, ઝરણું, વા રુચિર કૈં,
તહીં આ દૃષ્ટિને ઘટિત નવ હોવાં સરકવું.

વિસામો દેનારાં જગ પર જનોને બહુ નહીં,
અરે ! એવું સ્વલ્પે મુજ નયન લૂટે કયમ ભલા ?
સુખો દેનારાંથી સુખ ન હીનભાગી લઇ શકે !
સુખો દેનારાને દુઃખ દઇ કઇને દહી શકે !

સખાઓ ! વ્હાલાઓ ! તમ ગૃહ સદા જે હસમુખાં,
ઘવાયેલાં લાખો અતિથિઉરને જે મલમ શાં,
હવે હું ત્યાં આવો પગ પણ ધરૂં તે ઉચિત ના,
હવે આ નિર્માયા મુજ પદ સદા રાન ફરવા.

ત્હમારા બાગોમાં નહિ નહિ કરૂં હું રુદન તો,
છતાં નિઃશ્વાસો તો નહિ જ અટકાવ્યા અટકશે ;
જળી જાશે પુષ્પો, તરુ સહુ નિસાસામય થશે,
પછી એ રોનારા અતિથિ સઘળા કયાં વિરમશે ?

નિસાસો ના કોઈ મુજ હૃદય પૂરૂં ભરી શકે,
કમી કો નિઃશ્વાસે મુજ દુઃખ હવે ના થઇ શકે ;
ફુલોને નિઃશ્વાસો દઇ સુખી થનારા અતિથિઓ
ભલે એ કુંજોમાં વિમલ ઝરણે હંસ બનતા.

નિમન્ત્રો ના વ્હાલા ! અતિથિ નવ હોવાં થઇ શકું,
નિમન્ત્રો ના વ્હાલા ! અતિથિ નવ હોવાં ઠરી શકું ;

હૃદયદાહુ જળ્યા જ જળ્યા કરે,
સફ્ર ત્યાં પણુ કાં કરવી ગમે ?
ગયું ને આવવાનું ત્યાં કલ્પના મૃદુતા ધરે,
કલ્પનાહીનતા સર્વે વર્ત્તમાન સૂકા કરે.

પણુ મધુર આ વેળા ત્હારી ગઈ ન ફરી વળે;
સુખભર રૂડી આ વેળાની સ્મૃતિય નહીં મળે ;
સ્મરણનયને ચારે પાસે અહીં દવ ભાસતો,
જીવન જીવતાં આવું ખારૂં હવે જીવ ત્રાસતો.
ઇચ્છે છે તે નકી ખાપુ ! આવી કાલ ઉભું થશે,
ઇચ્છા જ્યાં પૂર્ણ થાશે ત્યાં અતૃપ્તિ જ વધી જશે.

ન ઇચ્છવું આ મુજ અર્થનું કશું,
છતાંય આ છે ઉર આશિષે ભર્યું :—
“ સદા રહે બાલક બાલખેલમાં !
“ સદા વહે એક જ હર્ષરેલમાં !”

દડાથી અંગુલી ત્હારી કેવી આજ રમી રહે !
પછી એ ધારતાં મુદ્રા હૈયા સાથ જડી હશે !

વા આ હશે સૌ મુજ કલ્પના શું ?
તું નેય દર્દો તુજ કૈં હશે શું !
રે ! બાલ, વૃદ્ધો અથવા જુવાનો
છે સૌ પડ્યાં એકજ છાયમાં શું !

સ્મૃતિ ના પ્હોંચતી ત્યાં ત્યાં આનન્દી ઉદધિ દિસે !
પરન્તુ ઝાંઝવા જેવા શું એ સાગર સર્વ છે ?

૨૦–૯–૯૭.

રડું છું હું, હસે છે તું, ઘટે ના ભેદ એ પ્રેમે ;
પરન્તુ તોડતાં એવી જૂદાઇ હું ડરૂં કાંઇ !

બને તો તું હસાવીને સુખે દિલ ફેરવી આ લે ;
કહું છું ત્હોય કે હસતાં હવે તો હું ડરૂં કાંઇ !

તને રોતી કરૂં તે તો બનાવું તો બને તેવું ;
હસે તેને રડાવું કાં ? કરૂં સાથી ? ડરૂં કાંઇ !

હસે તું તે વિસામો કૈં હતો તે કાલ ક્યાં હાવાં !
વિસામાની નહીં આશા, કહેતાં એ ડરૂં કાંઇ !

છતાં આશાભરી પ્રીતિ, ન કાં પ્યાલું તને પાવું ?
ઉરે આશા ધરૂં ના કાં ? ધરૂં કે ના ? ડરૂં કાંઇ ?

૩–૯–૯૭.

बालक.

જે છે હજુ રુધિર સ્વર્ગથી કાલ આવ્યું,
જે બાલ છે રમતમાં હજુ એજ રકતે,
જેનાં સુખો પણ હજુ ફુટતાં દિસે છે,
તે કેમ યૌવન તણાં સમજે દુઃખોને.

પૂછે છે એ મને, "ક્યારે મોટો તાત ! થઇશ હું ?"
ઉત્તરે સાંભળ્યું ના ત્યાં મચે છે ફરી ખેલવું !

રમત કો રમવી નવ જ્યાં રુચે,
અણગમ્યા ઉર કંટક જ્યાં ખુંચે,

ડુબાવાનોય કો કાલે જશે એ વખ્ત આવી જો ;
બહુ એ વાત ટૂંકી છે સુખે દેશું ડુબાવી તો !

હશે બંદૂકના પડઘા થયા ના શાન્ત આકાશે ;
જિગરના આ બધા ધડકા તહીં પૂરા થઈ જાશે !

જફાને, ને સનમને, ને સનમની ક્રૂરતાને, ને
જહાંને આપતા જાશું સલામી આંસુની છેલ્લે !

૨૮-૯-૯૭.

ઝેરી છુરી.

છુરી કટાઇ ગઇ તે ઉરમાં ધરીને
હૈયું નિહાલ કરનાર ગઈ વિભૂતિ ;
તેને સજું જિગરની મુજ આ સરાણે,
આશા ધરી અમર કો રસ પામવાની.

તે કાટ આ હૃદયરક્ત વતી ચડેલો,
તેમાં હલાહલ ભરૂં સ્મૃતિનું ઉમંગે ;
તેને જરી ખટક એક જ આવતામાં
તે કાલનાં ફિતૂર સર્વ વિરામ પામે.

ક્યાં ક્યાં સુધી અદબથી શિર ઝૂકવીને
દોરાઇ કાલકદમે નમતો ગયો હું ;
કાઢ્યા અનેક નદ પ્હાડ અનેક ખોદી,
આવી શિરીન બસ ખંજર અર્પવાને.

છેલ્લી જફા.

જફાથી ક્યાં સુધી આખર જિગર આ ન્હાસશે દૂરે ?
જફા કાજે જિગર છે આ ! જિગર કાજે જફા છે એ !

જફા આ એકમાં જાતાં જફા લાખો ઉડી જાશે !
મગર કો એજફા બિલકુલ જહાંમાં ના થયું થાશે !

મુસાફર ઝિન્દગાનીનો જફાના નાવમાં ચાલે !
પ્રતિ પગ સાહસે ભરવો, રડી ન્હે યા ભલે મ્હાલે !

જફા છેલ્લી, જવું ડૂબી ! મગર દરિયાવ ખારો છે !
થવાને એજફા કિન્તુ મને એ દાવ પ્યારો છે !

જફા દુનિયા ! જફા પ્રીતિ ! જફા આ મોતનું પ્યાલું !
જફાની તો જફાના કાં હવે ના પન્થમાં ચાલું ?

જફા ન્હાની તણાં ઝુંડો સહેતાં શી બડાઈ છે ?
મગર આ મોતની છેલ્લી જફા તો કો હવાઈ છે !

લઈ સમશેર ઉભું ? યા દઉં સમશેર સીનામાં ?
સમારૂં નાવ તૂટેલું ? અરે ! તેને ડુબાવું યા ?

સમારૂં તો નથી સાંધો ! નથી દરિયાવનો આરો !
ડૂબી જાતાં તળું છે ક્યાં ? કહીં મીઠાશનો ક્યારો ?

સમારૂં ના ! ડુબાવું ના ! જહીં ખેંચાઉ ત્યાં જાવું !
નહીં જ્યાં નાવ ચાલે ત્યાં જતાં ડૂબી નથી ગાવું !

ડુબાવાનોય કો કાલે જશે એ વખ્ત આવી જો;
બહુ એ વાત ટૂંકી છે સુખે દેશું ડુબાવી તો!

હશે બંદૂકના પડઘા થયા ના શાન્ત આકાશે;
જિગરના આ બધા ધડકા તહીં પૂરા થઈ જાશે!

જફાને, ને સનમને, ને સનમની ક્રૂરતાને, ને
જહાંને આપતા જાશું સલામી આંસુની છેલ્લે!

૨૮-૯-૯૭.

ઝેરી છુરી.

છુરી કટાઇ ગઇ તે ઉરમાં ધરીને
હૈયું નિહાલ કરનાર ગઈ વિભૂતિ;
તેને સજું જિગરની મુજ આ સરાણે,
આશા ધરી અમર કો રસ પામવાની.

તે કાટ આ હૃદયરક્ત વતી ચડેલો,
તેમાં હલાહલ ભરૂં સ્મૃતિનું ઉમંગે;
તેને જરી ખટક એક જ આવતામાં
તે કાલનાં ફિતૂર સર્વ વિરામ પામે.

ક્યાં ક્યાં સુધી અદબથી શિર ઝૂકવીને
દોરાઇ કાલકદમે નમતો ગયો હું;
કાઢ્યા અનેક નદ ખ્હાડ અનેક ખોદી,
આવી શિરીન બસ ખંજર અર્પવાને.

મ્હારી હતી ન તકલીફ મજા વિનાની,
આરામ તોપણ હવે દિલ યાચતું આ ;
કાલે કહ્યું ભટકવા, ભટક્યો બહુ હું,
મ્હારા હવે કળતરે પગ ઉપડે ના.

'આ ભૂલ' એમ સુણતાં જ અનેક ભૂલ્યો,
કિન્તુ હવે હુકમ એ ગણકારતો ના ;
આજે ઉરે મધુર ભાવ રમી રહ્યા છે,
તેને જ આ ઉર સદા રટતું રહેશે.

ખાલી થયું નવ હજી દિલ દર્દ રોતાં,
ત્યાં કોઇ અશ્રુ નયનેથી સુકાવવાનો
પ્રેમી મૃદુ હૃદય ઉપર ફાળ દેવા
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કશો એ.

ચૂંટી અપક્વ ઉરપુષ્પ કદીય લેવા,
આશાભર્યાં જિગરને ઉચકી જવાનો,
મૃત્યુ અકાલ વતી કો સ્મૃતિ લૂટવાને,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કશો એ.

દાવા પ્રચંડ વત વિશ્વની ઝાળ માંહીં
વાત્સલ્યની નજર કૈં હરિએ કરીને
અશ્રુ અને સ્મિત તણાં પુલડે ભરેલા
સૌ પ્રેમના ચમન તૃપ્ત થવા જ રાખ્યા.

શું છે વળી વધુ કશુંય ઉડી જવાથી ?
ના લાધતા ઉપર તારકના પ્રદેશો !

શું છે નવીન કટુ સિન્ધુ બધોય ડોળ્યો ?
માશૂક યોગ્ય મળતાં નવ મોતી ક્યાંએ !

એ પ્રેમ ક્યાં હૃદય ઉત્તમ જે બતાવે ?
ક્યાં છે અહં વિસરનાર રતિ જહાંમાં ?
ક્યાં કોઇ છે પડ સહુય બતાવનારૂં ?
આનન્દથી હૃદયનું સહુ આપનારૂં ?

નિઃશ્વાસ આ હૃદયના સહુ આગ ફૂંકી
એ ઐકયને જ જપતા સળગી વિરામ્યા ;
આ અશ્રુનુંય સહુ તેજ તહીં ગુમાવ્યું,
એ તો મળ્યું નવ મળ્યું, નવ જાણતો હું !

તો તે શિરીન કરની પ્રિય તેજ છુરી
બેઠો સજીશ મુજ આ ઉરની સરાણે !
જેથી સજ્યું જરૂર તેજ કપાઇ જાશે !
તે ઝેર આખર કદાચ ગળાઇ જાશે !

૧૧–૧૦–૯૭.

तरछोड नहीं.

મુજ ખાતર તેં બહુ નાથ ! સહ્યું,
કટુ વેણ છતાં હજુ તેં ન કહ્યું ;
તરછોડીશ કાં ? અપરાધી નહીં નકી !
આ જગમાં ક્યમ જાય રહ્યું ?

ઉરનું તુજ પુષ્પ ન પોષી શકી ;
રડતું નિરખ્યું તુજ આ મૃદુ અન્તર,
એ દવમાં ઉર આય નિરન્તર,
ના મુજ આંખ થઈ હલકી.

રસ કૈં મૃદુ આ ઉરથી ન ઝર્યો કદિ,
સુન્દર ભાવ હશે ન ધર્યો કદિ,
તું ય અતૃપ્ત અતૃપ્ત ફર્યો કદિ,
તેં મુજ ત્હોય નિભાવ કર્યો !

નવ રાવ તણું સ્થલ તું વિણ છે,
પરવારી રહી સહુ અન્ય, સખે !
જ્યમ રાખીશ તેમ હશે નયને,
તરછોડ નહીં ! જલ લૂછ, સખે !

૨૩–૧૦–૯૭.

પ્હાડી સાધુ.*

" ભલા પ્હાડી સાધુ ! વિકટ સહુ આ પન્થ ગિરિના,
" તહીં દૂરે દીવા ટમટમ થતા આદરભર્યા ;
" મને દોરી જા વા જરીક કહી દે માર્ગ ચડવા,
" તહીં આ પન્થીને શયન વળી કૈં હૂંફ મળશે.

" ભરી ધીમે ધીમે દિવસ સઘળો કલાન્ત પગલાં,
" પ્રવાસી થાકેલો વિધુર ભટકે માર્ગ વિસર્યો ;

* ઇંગ્રેજ કવિ ગોલ્ડસ્મિથના એક કાવ્ય ઉપરથી.

" અજાણ્યાં સર્વે આ તુમુલ વન સીમા વગરનાં,
" અગાડી જાતાં જે વધુ વધુ દિસે દીર્ઘ બનતાં.

" શિયાળાની રાત્રિ શરદ શરૂ થાતાં ચમચમે,
" ભરેલા તોફાને ગિરિ સહુ અને આ નભ દિસે ;
" હજુ છેલ્લી છાયા રવિકિરણની પશ્ચિમ પરે,
" તહીં પેલા શૃંગે શ્રમિત પણ પ્હોંચી જઇશ હું.

" સરો આ ઊંચાં ના રજની સહ ભેટી હજુ પડ્યાં,
" ગુફાઓ પેલીમાં ઉપર હજુ ના વાદળ ચડ્યાં ;
" નથી એ ભૂંસાઇ સુરખી બરફે પૂર્ણ હજુ છે,
" તહીં પેલા સ્થાને શ્રમિત પણ, પ્હોંચી જઇશ હું."

કહે સાધુ, " બેટા ! ન કર શ્રમ ને સાહસ હવે,
" તહીં તો ભૂતોની ભયભર બધી ઝાંય સળગે ;
" મશાલો લોભાવા તુજ નયનને એ ચમકતી,
" સહુ એ તો જાળો ગિરિ પર રમે તે મરણની.

" હજી ખુલ્લી મ્હારી પથિક સહુને પર્ણકુટી આ,
" બિછાનાં હૂંફાળાં ઝૂંપડી મહીં છે ઘાસ પરનાં ;
" અહીં જોકે હિસ્સો પ્રભુ તરફનો સ્વલ્પ સઘળો,
" છતાં તે અર્પાતો સદય ઉરથી સૌ અતિથિને.

" સુખે ત્યારે બાપુ ! રજનીભર આંહીં વિરમજે,
" અહીં જે બક્ષાયું સુખથી તહીં ભાગી પણ થજે ;

“ તને આપું ચાલો શ્રમહર કંઇ ભોજન, અને
“ બિછાનું, વિશ્રાન્તિ, મુજ ઉર તણી આશિષ વળી.

“ અહીંનાં કૂદન્તાં હરિણ સહુ સ્વચ્છન્દ રમતાં,
“ જનોને ધીરીને બતક તરતી જોલમ મહીં;
“ સુખે પક્ષી આંહીં દિવસભર કલ્લોલ કરતાં,
“ હથેળીમાં બેસી ચણ લઇ જતાં ખુલખુલ કઈ.

“ છુરી નીચે પ્રાણી કદિ પણ અહીં ના તડફતાં,
“ બહુ વેળાથી છે મુજ હૃદયને ત્રાસ હણતાં;
“ કૃપાલુ શક્તિ જે મુજ પર દયાથી વરસતી,
“ દયાલુ થાવાને તહીંથી મુજને શિક્ષણ મળ્યું.

“ નહીં પાળી એવું ગિરિ ઉપરનું ભોજન ધરૂં,
“ વિશાળું નીલું આ ફૂલપુલભર્યું છે વન બધું;
“ વહી જાતી ગાતી શીતલ જલ દે જોલમ અહીં,
“ અને આ ક્યારાનું ઝરણ સઘળાં પોષણ કરે.

“ પ્રવાસી ! ઠેરી જા, ફિકર કર તું દૂર સઘળી,
“ બધી જૂઠી ચિન્તા જનહૃદયને આ જગતની;
“ અપેક્ષા લોકોને અતિ લઘુ તણી આ તલ પરે,
“ અને તેએ ના ના ચિર સમયની ને મળી રહે.”

હવે ધીમે ધીમે મધુર જ્યમ આ ઝાકળ ખરે,
સુખેથી સાધુને નરમ ત્યમ એ સુસ્વર ઝરે;
પ્રવાસી સાધુની ઝૂંપડી ભણી ધીમે અનુસરે,
અને એ લજ્જાળુ શ્રમિત મુખડું નમ્ર નમતું.

વિસામાની મૂર્તિ નિજ પથ ભૂલેલા પથિકને;
કનેના દીનોને સહુ સુખભર્યો કલ્પતરુ શું,
છુપાયેલું દૂરે વિજન સ્થલ નિદ્રસ્થ દિસતું,
તહીં કુંજોમાં આ દ્રુમવર નીચે આશ્રમ રહ્યું.

નિશાની ભીતિની કશીય હતી ના દ્વાર ઉપરે,
ન સ્વામીચિન્તાની જરૂર હતી એ આશ્રમ મહીં;
જરી ઠેલ્યે દ્વારે સ્વર કરી નિમન્ત્રે અતિથિને,
અને દે આ જોડી ઝૂંપડી મહીં નિર્દોષ પગલાં.

હવે ઉદ્યોગી આ સહુ જન વળે છે નિજ ગૃહે,
કુટુમ્બો જ્યારે સૌ નિજ ઝૂંપડીઓમાં મળી રહે,
જગાવી ત્યારે એ શગડી નિજ સાધુ હસમુખો
ઉદાસી પોતાના અતિથિઉરને સાન્ત્વન કરે.

ધરે છે તે પાસે ફલ ફુલ સહુ શીતલ, અને
જરા કૈં લેવાને નિજ અતિથિને આગ્રહ કરે;
કલાકો લાંબા એ વ્યતીત કરવા ગમ્મત મહીં,
મજીરાંની સાથે સ્વર શરૂ કરે છે ભજનના.

સૂતેલો જાગીને શુક મધુર આલાપ કરતો,
લવી થોડા બોલો ફરી સ્થિર થઈને સૂઇ જતો;
દિવાલે છુપાઈ કંઇક તમરું ત્યાં તમતમે,
ઉડન્તા અંગારા શગડી પર પાસે તડતડે.

ન દર્દો કિન્તુ કૈં નરમ બનતાં તે અતિથિનાં,
કશુંએ એ ચ્હેરે સુખની ચિનગી ના પ્રકટતું;

ગમી ભારે કોઈ તરુણુ હૃદયે વાસ કરતી,
અને અશ્રુ મ્હોટાં ટમટમ ખરે ગાલ પરથી.

ગમીને સાધુનું હૃદય દ્રવતું ઉત્તર ધરે,
અને ઢોળે થંડું નિજ ઉર જરી એ દવ પરે ;
કહે, "બાપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉર મહીં ?
"વૃથા શાને આવા કટુ રુદનનું સેવન કરે ?

"કહે ! તેં શું ખોયો જગત પરનો વૈભવ બધો ?
"અરે ! શું કો આશા તુજ જિગરમાં વા તડફડે ?
"ન શું વા મૈત્રીમાં તુજ હૃદય પામેલ બદલો ?
"મનોયોગી પ્રેમે અગર નવ શું આદર મળ્યો ?

"અરે ! આનન્દો જે જગત પરની સમ્પદ ધરે,
"ભલા ભાઈ ! એ તો ક્ષયમય અને તુચ્છ સઘળા ;
"અને જે ભોળા એ ચપલ લઘુતા ઇષ્ટ ગણુતા,
"અરે બેટા ! તે તો લઘુતર નકી પામર બધા.

"જહીં આશાદીવો તહીં જરૂર અન્ધાર રજની,
"વધુ જ્યાં એ ખીલે તિમિર વધુ ત્યાં ગાઢ જ નકી ;
"નવાં દર્દો કાંઈ નવીન ભડકાઓ જગવતાં,
"અજાણ્યાંને અન્તે મરણુશરણે છેક ધરંતાં.

"અને મૈત્રી એ તો જરૂર ઉરનો સુકૃત જ ધ્વનિ,
"સુંવાડી દેવાનું મધુર પણુ એ છેક સ્વપનું ;
"જહીં કીર્ત્તિ લક્ષ્મી તહીં જ નકી એ છાય ફરતી,
"ત્યજી રોતાં વ્હેતાં રુધિરમય કંગાલ નયનો.

" ગુહ્ય પ્રીતિની તો હજુય વધુ ખાલી રસિકતા,
" અરે ! બાલાઓનાં કટુ અટકચાળાં મશકરી ;
" અહીં પૃથ્વી પાસે કદિય વસનારી ન ઘુતિ એ,
" હશે તો માળામાં ચકવીચકવાના સ્વર મહીં.

" અરે ! મુગ્ધ પ્રેમી ! બસ શરમની ખાતર હવે,
" અવજ્ઞાથી ફેંકી દૂર જ કર સ્ત્રીના સ્મરણને ;"
પરન્તુ આવું એ અતિથિ સુણતાં કૈં કમકમે,
કપોલે ને ભાલે અરુણમયતા કો રમી રહે.

ઉષાની લાલી શા ચપલ મૃદુને રંગ નવલા
ધરે એ ચ્હેરાની ઉપર ચટકીદાર ખુરકો ;
ઢળેલાં નેત્રો છે અધર અધમીચ્યાં જલભર્યાં,
અને એ ખૂણામાં પલપલ ચડે રક્ત ફરતું.

જરા નીચી ભીરુ શરમભર દૃષ્ટિ નયનની,
નીચે ઊંચે ધ્રૂજી દરદમય છાતી ઉપડતી,
બતાવી દે ખુલ્લી અતિથિઉરની એ સ્થિતિ, અને
કહી દે કન્યાનું મનહર મૃદુ મંજુલપણું.

અને બાલા બોલે, " જરૂર અપરાધી પથિક આ,
" પ્રભુ ને તું આંહીં નિશદિન સદા વાસ કરતાં,
" તહીં સ્ત્રીનાં આવાં મલિન પગલાં આમ ધરતા,
" અરે ! ત્હારા આવા અપટુ અતિથિને કર ક્ષમા.

" અરે ! આ કન્યા જે ભટકવું શીખી છે પ્રણયથી,
" ભલા સાધુ ! તેની ઉપર કરુણાનાં દૃગ ઘટે ;

" સદા જે શોધે છે રખડી ફરતાં શાન્તિ ઉરની,
" નિરાશાનો જેને પણ નિજ પથે સોબતી મળે.

" દૂરે ગંગાતીરે મુજ પ્રિય હતા તાત વસતા,
" પ્રજામાં તેને હું કમનસીબ આ એક જ હતી;
" મને એ મ્હેલામાં મધુર ગણતાં સૌ રમકડું,
" અરે! બાલ્યાવસ્થા મધુર પણ થોડા દિવસની.

" પછી આકર્ષીને નિજ કર મહીં તાતકરથી,
" મને લેવા કૈંએ મુજ સહ યુવાનો ફરી રહ્યા;
" હતા શ્લાઘાના કૈં સહુ દિશ ઉગેલા ચમન, ને
" સુગન્ધી પુષ્પો એ તહીં કંઇ હતાં મ્હેક ધરતાં.

" હતા આ નેત્રોને શશીરવિ સહે કોઇ કથતા,
" હતા મૂર્છાના એ કંઇક વળી વેશો ભજવતા;
" બતાવી જાતા કો પ્રણયચિનગી કૃત્રિમ, અને
" હશે ક્યાંક્યાં થોડો રસ પણ રસીલો ટપકતો.

" હતો બીજા સાથે પણ રસિક કો 'કાન્ત' નમતો,
" રહેતો દૂરે ને પ્રણય તણી ના વાત વદતો;
" હતી તેની છાતી મુજ તરફ છાની ધડકતી,
" છતાં એ નિઃશ્વાસો નયન કહી દેતાં ઘડી ઘડી.

" હતાં તેની પાસે નહિ નહિ કશાં દ્રવ્યનગરો,
" હતાં હીરામોતી નહિ નહિ કશાં ભેટ ધરવા;
" હતાં તેની પાસે નરમ ઉર ને એક પુલકું,
" છતાં એવું એતું મુજ જિગરને તો સહુ હતું.

" પ્રભાતે પુષ્પો જે રવિકિરણને ઝાકળ ધરે,
" તડાગે જે પેલાં કમલ રજ અર્પે ભ્રમરને ;
" નહી ત્યાંયે ક્યાંયે નહિ વિમલતા વા મધુરતા,
" અહો ! જે તેના એ મૃદુ ઉરની સ્પર્ધા કરી શકે.

" હતી એ હૈયામાં ઝરણ સઘળાંની સતતતા,
" હતી એ હૈયામાં પ્રભુહૃદયની આર્દ્ર પ્રભુતા ;
" હતું આ હૈયું એ ગળી જઇ જ આધીન બનતું,
" હતો પાપી કિન્તુ મુજ ઉર મહીં તોર દૃઢ કૈં.

" પરીક્ષાની મેં કૈં અતીવ અજમાવી તરલતા,
" અભિમાની કીધા નવીન સહુ દુરાગ્રહ સદા ;
" અરે ! એનો જુસ્સો મુજ જિગરને સ્પર્શ કરતો
" ગણ્યો ત્યારે તેના દરદ મહીં મ્હારો જય હતો.

" વિષાદે થાકેલો મુજ પરુષ નિન્દા ઉપરથી,
" ગયો એ તો અન્તે ત્યજી મુજ ગરૂરી મહીં મને ;
" અરે ! તેણે શોધ્યો નિરજન નકી વાસ વનમાં,
" જહીં એ એકાન્તે ભટકી હિજરાઈ મરી ગયો.

" ગમી કિન્તુ એ તો મુજ હૃદયની, દોષ મુજ એ,
" પ્રભુ ને હું તેનો જરૂર લઇશું પૂર્ણ બદલો ;
" તજું પૃથ્વીનું એ રખડી રખડી ઢૂંઢીશ, અને
" જહીં એ સૂતો ત્યાં મુજ અવયવોને ધરીશ હું.

" તહીં સંતાડી આ વદન મુજ પાપી ઝૂરી ઝૂરી
" નિરાશામાં ડૂબી જિગર મુજ ચીરી મરીશ હું !

" અરે ! હું કાજે તે હૃદય કરતું એ સહુ ગયું,
" અને તે કાજે તે કરીશ સઘળું હું પણ નકી."

" પ્રભુ વારે એ સૌ," ચમકી લવી સાધુ હૃદયથી
લપેટે કન્યાના ધડધડ થતા એ હૃદયને ;
ધગી ક્રોધે વાંકાં નયન કરતી લાલ લલના,
પરન્તુ ભેટીને સુભગ નકી આ કાન્ત જ લવે :—

" અહો ! કાન્તે ! કાન્તે ! મુજ હૃદયની મોહની ! પ્રિયે !
" તને ને પ્રીતિને તુજ ફરી અહીં કાન્ત મળતો !
" અહો ! જે ખોવાઈ નિજ ઉરની ધૂણી પર વસ્યો
" ફરી લે, લે, લે એ કર મહીં દિવાનો પ્રણયનો.

" સદા રહેવા દેજે તુજ ઉર જડેલું મુજ ઉરે,
" બધી ફેંકી દેજે ફિકર તુજ મીઠા હૃદયની ;
" જૂદાઈ ના ના ના કદિ પણ હવે હો, રસિકડી !
" હવે સ્વીકારી લે જીવન મુજ, મ્હારૂં સહુ, પ્રિયે !

" અરે ! જૂદાઈ એ સ્વર પણ હજો ના શ્રવણમાં,
" હજો દૂરે દૂરે કટુ કટુ વિરાગે જિગરથી ;
" હજો ત્હારી છાતી અચલ ધ્રુવ શી સ્નિગ્ધ સરલે,
" અહો ! મ્હારા ઘેલા વિમલ નભ શા આ ઉર પરે.

" નિસાસો મીઠો જે તુજ ઉર મહીં છેદ કરતો
" હવે રેસી દેશે તુજ ઉર તણા કાન્ત ઉરને ;
" હવે ત્હારાં અશ્રુ વિમલ ઉરના જે ઉમળકા,
" કપોલેથી ચૂસી અધર મુજ આ સાર્થક થશે."

ગયેલો છે છૂટી શરીર પરથી છેક કબજો,
અને એ બન્નેનાં થડકી ઉર ધ્રૂજે અવયવો ;
અહો ! તૃપ્તિ તૃપ્તિ સજલ નયને એ વરસતી,
અને પ્રેમી સાધુ ઉરની નિજ લ્હેરી ઠલવતો :—

“ પ્રિયે ! કાન્તે ! બાલે ! ધડમથલ સૌ દૂર તજશું,
“ અહીં આ કુંજોમાં પ્રણયરસનું સ્વર્ગ રચશું ;
“ હવે ના તે જૂદા જગત તણી વાતોય કરશું,
“ અહીંની વસ્તીમાં તુજ સુખ અને હું બહુ હશું.

“ ફુવારા હૈયાના પ્રણયઝરણે એક કરશું,
“ વનોમાં આનન્દે કર કર મહીં લેઇ ફરશું ;
“ મને તુંને સાથે ઉર પર કંઇ એક રમતું,
“ સદા પૂજીશું તે હૃદયગરણીથી નિશદિને.

“ સૂતેલા આનન્દો મધુર સ્વરથી સૌ જગવશું,
“ અહીં વીણા છે ને સ્વર પર કૂદે તે મૃગલીઓ ;
“ વિયોગોના ભીના કરુણ મૃદુ ગાઈ સ્વર બધા
“ રસે ધ્રૂજન્તાં આ ઉર લપટવા છૂટ કરશું.

“ પ્રભુ ખોવાયેલો મુજ હૃદયને જે મળી ગયો,
“ સદા તેને મ્હારાં નયન પર રાખીશ તરતો ;
“ વળ્યો આત્મા મીઠો મુજ જિગર ખોખા મહીં ફરી,
“ હવે તેને કંઠે કબજ કરી રાખીશ રમતો.”

૨૬-૧૦-૯૭.

હમારી પિછાન.

હમે જોગી બધા વરવા સ્મશાનો ઢૂંઢનારાઓ !
તહીંનાં ભૂતને ગાઈ જગાવી ખેલનારાઓ !

જહાં જેને કરી મુર્દું કબરમાં મોકલી દેતી,
હમે એ કાનમાં જાદૂ હમારૂં ફૂંકનારાઓ !

જહાંથી જે થયું બાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !
હમે તો ખાકની મૂઠી ભરી રાજી થનારાઓ !

જહીં જખમો તહીં બોસા તણો મરહમ હમે દેતા,
બધાંનાં ઇશ્કનાં દર્દો બધાં એ વ્હોરનારાઓ !

હમે જાહેરખબરો સૌ જિગરની છે લખી નાખી,
ન વાંચે કોઇ યા વાંચે : ન પરવા રાખનારાઓ !

ગરઝ જો ઇશ્કબાજીની, હમોને પૂછતા આવો,
બધાં ખાલી ફિતૂરથી તો સદા એ ન્હાસનારાઓ !

જહીં સ્પર્ધા તણી જગની દખલ ના પ્હોંચતી ત્યાં ત્યાં,
જમીને આસમાનોના દડા ઉડાવનારાઓ !

ગમે તે બેહયાઈને દઈ માથું ધરી ખોળે
હમે આરામમાં ક્યાંએ સુખેથી ઊંઘનારાઓ !

સનમની બેવફાઈથી નથી સુખ કાંઇ એ હરતાં,
હમે જાણ્યું, હમે માણ્યું, ફિકરને ફેંકનારાઓ !

જખમથી જે ડરી રહેતાં, વગર જખમે જખમ સ્હેતાં;
હમે તો ખાઇને જખમો ખૂબી ત્યાં માનનારાઓ!

બની ઉસ્તાદ આવો તો થશો આંહીં તમે ચેલા,
મગર મુરશિદ કરો તો તો હમે ચેલા થનારાઓ!

હમારાં આંસુથી આંસુ મિલાવો, આપશું ચાવી;
પછી ખંજર ભલે દેતાં: નહીં ગણકારનારાઓ!

૧૪-૧૧-૯૭.

कोण परवार्युं?

અહીં દરવિશ બધા બુઝરગ ખુદાના ઇશ્કખાનામાં!
મગર એવી સફેદીથી જુવાની કોણ પરવાર્યું?

અહીં બદલી બધું જાતું: જિગરનાં ચશ્મ ને ચશ્માં!
મગર છે વસ્લ એ, રેરે! સનમથી કોણ પરવાર્યું?

અહીં માશૂક ના દેતી; કદી દે તે નહીં પૂરૂં!
મગર એ ભીખ માગીને ભિખારી કોણ પરવાર્યું?

અહીંના આશકો સુરમે કરે છે ગાલને કાળા!
મગર માશૂકની સુરખી રડીને કોણ પરવાર્યું?

અહીં પ્રત્યેક દાણા પર છુપ્યાં ખાનારનાં નામો!
મગર પરવા પરાઇથી અરેરે! કોણ પરવાર્યું?

અહીં હરગિઝ છે દર્દે પરેશાની પરેશાની !
મગર દર્દી જિગર દર્દે લઈ દમ કોણ પરવાર્યું ?

અહીં ખ્વાબો મળે રાતે : બધાં અન્ધારમાં જાતાં !
મગર અફસોસ દી આખો કરીને કોણ પરવાર્યું ?

અહીં અડતું નહીં સીધું દિલે કો એક પણ ખંજર !
મગર નિચોવતાં લોહી તડફતાં કોણ પરવાર્યું ?

અહીં સઘળા ખતમ થાતા નશા બેચેનીમાં નાખી !
મગર એવા શરાબોને ભરી પી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દાનાઇનું પ્યાલું રહ્યું બસ મોતને હાથે !
મગર આ ઝિન્દગાનીની મુરાદે કોણ પરવાર્યું ?

અહીંના આ ફકીરોની કદી ઝોળી નહીં થંડી !
મગર એ ખાકમાં દાઝી ફકીરી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં ફિટકાર છે લાઝિમ બધી આ પાયમાલીને !
મગર લાનત સદા હિઝરાઇ લેતાં કોણ પરવાર્યું ?

૧૭-૧૧-૯૭.

चुम्बनविप्लव.

ત્યારે હતી અલક સૌ સરતે રમન્તી,
ત્હારાં મૃણાલ વત બાલક અંગ સાથે;
તું તો હતી ઉર ભણી મુજ આ ચડન્તી,
ને એ લટો સરતી પાદસરોજ જોવા.

એ મેઘમાળ સમ વાળ કદી કદી તો
રહેતા રચી સુરસ રમ્ય કમાન હૈવી;
એ મધ્યમાં સ્મિતભર્યું મુખડું રમન્તું
આવી જતું કુસુમડું મુજ પાસ યાચી.

દેતો તને જરૂર ઇચ્છિત ને વધુ કૈં
એ કાર્ય તાત વત વત્સલનું કરન્તાં;
દેતો લલાટ પર ચુમ્બન એક મીઠું
જાણે રહ્યો શીતલ ચન્દન અર્ચતો હું.

આહા! લલાટ પર ચુમ્બન એક દેવું!
વાત્સલ્યને અધિક તૃપ્તિ કહીંય ના ના!
નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વધુ સ્નિગ્ધ કશુંય પામી
સંસારમાં હજુ કૃતાર્થ નથી થયેલો!

સ્પર્ધા તણાં નયન કોઇ હતાં ન ત્યારે,
ઇર્ષ્યા હતી ન મુજ એ સુખની જહાંને;
કો યાચનાર કરને મુજ લ્હાણ એવી
ત્યારે હતું હૃદય તત્પર અર્પવાને.

શીખ્યું હતું ન મુજ આ ઉર 'માગવું' કૈં,
શીખ્યું હતું ન તુજ એ ઉર 'આપવું' કૈં,
વત્સા હતી! ગુરુ હતો તુજ હું, કુમારિ!
ત્યાંએ હતી પણ તું પૂજનની જ મૂર્તિ!

કેવાં નિખાલસ પવિત્ર દૃગો હતાં આ
નિર્દોષ ભાલપટચુમ્બનનાં પૂજારી!

પૂજા જ ! હા ! જરૂર એજ રસાલ ભાવો !
જે સ્વર્ગનાથ જનકો નવ જાણનારા !

સ્વર્ગે પરન્તુ જનવાસ ટકી શકે ના,
ના જ્ઞાતિબન્ધ તજતા કદિ કોઇને એ ;
વાયુ તણા પડ મહીં શુક ઉડનારા
ઘૂમે અમુક જ પ્રદેશ અનન્ત વ્યોમે.

એ શો થયો નયનમાં ચમકાટ જૂદો !
ભોળાં અજાણ ઉર ત્યાં સરકી પડ્યાં શાં !
મીઠા લલાટ થકી ચુમ્બન એ સર્યું, ને
મીઠા કપોલ ઉપરે સરકી પડ્યું, હા !

ન્હાના ગુલાબ પર નાજુક ટીલડી શું
ચોટી રહ્યું થરથરી તહીં સ્નિગ્ધ એ તો ;
મૂર્છાઇ કોઇ ખુશબો ગ્રહતાં પુલે કો
ક્યાંએ ન ભૃંગ વધુ મત્ત હશે બનેલો.

કેવી બની અલક એ જયની પતાકા,
ત્હારાં સહુય મૃદુ અંગ પરે છવાઇ !
ત્યાં કામ એજ અલકેથી શરૂ થઇને
એવો જ શ્યામ થઇ આ ઉરને પટાવ્યું !

એ ક્ષીરસાગર સમી જુઇની બિછાતે
હું તો બન્યો અલક ઉપર શેષશાયી ;
ઉલ્લાસઉર્મિ પર ઉર્મિ કૂદી રહ્યા, ને
નાચી રહ્યાં કમલ એ સ્મિતનાં રૂપેરી.

ત્યાં એક ચુમ્બન સહસ્ર સમું બનીને
લોલ્લોલ એ અધર ઉપર ગૂંચવાયું !
ને અન્ય લાખ બસ એક મહીં સમાતાં,
એ તો હતો અકથ ચુમ્બનનો પ્રવાહ !

એથી અધિક મગરૂર નશાભરેલો
કો દ્રાક્ષથી ન મદિરા કદિ એ મળ્યો છે !
એથી અધિક પણ મૃત્યુ જ ખેંચનારૂં
પીધું હલાહલ નથી કદિ નીલકંઠે !

હું અર્પનાર ગ્રહનાર થઈ ગયો, ને
સ્વર્ગીય પુષ્પ ઉરનાં સહુએ સુકાયાં ;
એ સૌ બન્યું અરર ! ચુમ્બનના જ શ્વાસે,
રે ! સ્થૂલ સ્પર્શ કદિ એ કળીઓ સહે ના.

સંસારના ચમનના સહુ સત્યે ભાવો
ઈર્ષ્યાભરી નજર મર્ત્ય તણી રમે જ્યાં ;
એ એજ આખર રહ્યા અમ પાસ લ્હાવા :
ને આજ તો સહુજ તેય બળેલ ક્યારા !

ત્હોયે ભર્યું પુનિત કૈં હજી આ ઉરે છે,
જે સ્વર્ગથી મધુર શબ્દ સુણી રહ્યું આ :
"ઓહો ! કરે ન પરવા પ્રણયી કશાની !
" ઉત્થાન, પાત, સઘળા ક્ષણના પ્રયોગો !

હું તો છતાંય હજી એજ લલાટવાળું
એ બાલભાવમય ચુમ્બનને જ યાચું :

જો એ થકી હૃદય તૃપ્ત બને હજુ તો,
જો એ ફરી હજુ પ્રભુય ધરી શકે તો.

૧૫-૧૨-૯૭.

પ્રેમથી તું શું ડરે?

ચોગાનમાં આલમ તણા રે! પ્રેમથી તું શું ડરે?
ત્હારા ચમનનાં પુષ્પના કાંટા થકી તું શું ડરે?

લઇ લે મૃદુ આમોદ તો, તુંને ઉઝરડો છો થતો:
ભોંકાય તો ભોંકાય છો, એ સામલાથી શું ડરે?

ત્હારા હૃદયઆત્મા તણાં વારિ અહીં ઊંડાં ભર્યાં:
પ્રભુ પ્રેરતાં ઉછળ્યા કર્યાં, એના ઝોશથી તું શું ડરે?

બસ છોડ તુજ ન્હાડી ઝરો, છો એ પ્રલયમાં ઉછળો;
છો કો સુરૂપે આફળો, છો તૂટતો! તું શું ડરે?

બદલો મળે કે ના મળે, શુક એક પાંખે શે પળે!
એ તર્ક શા જૂઠા કરે, ઉડી જો ઉડી! તું શું ડરે?

પાષાણના પદ ચુમ્બતો જો કેમ સિન્ધુ કૂદતો,
જ્યાં સખ્ત ઉભી ભેખડો, તો તું અરેરે! શું ડરે?

તે ઉર્મિઓ પાછા પડે, મગરૂર ગિરિ તે ના ગણે;
ત્હોયે સલિલ ભેટ્યા કરે, જે પ્રેમનું તે શું ડરે?

જો ઘાસ ઝરણાં પાસનું જે પ્રેમ પી નીલું બન્યું,
તુજ પદ કને જે છે ઢળ્યું તે ના ડરે! તું શું ડરે?

એ ના પુકારે કોઇ એ, "અમ અંગ કચરાઈ મરે !
"અમ યત્ન સૌ ધૂળે મળે"! તો ઉઠ, ઉઠ તું શું ડરે ?

આ શુષ્ક લૂખી આલમે અપકારીઓના રાહને
થઇ ઘાસ કર રસભર, અને એવું થતાં તું શું ડરે ?

તુજ અંગતરણાં સૂકશે, ચારોચ ના તેનો થશે ;
તો શું પડ્યો છે દહેશતે ? ઉભી ચારુતા ત્યાં શું ડરે ?

જો ક્ષીરસાગરના સમું પ્રભુએ હૃદય નિજ પાથર્યું :
એ બિન્દુ ના કોને મળ્યું ? તે પામતાં તું શું ડરે ?

એની કૃપાનાં પુષ્પ એ રગદોળનારા પાદને
નિજ ગન્ધનો જે લેપ દે તે લેપ થાતાં શું ડરે ?

જો આંખ મીચી ચાલશે તો ઇષ્ટ સાથે મ્હાલશે,
મીઠી પ્રીતડી મીઠી થશે, દિલ જાય ત્યાં તું શું ડરે ?

૧૯–૧૨–૯૭.

भावना अने विश्व.

ઉર ઠલવવા શોધી કાઢ્યાં સખા, લલના, અને
ઉર ઠલવવા શોધ્યાં પુષ્પો, ઝરા, તરુઓ વને ;
ઉર ઠલવવા પાળ્યાં પંખી, સુણ્યાં મૃદુ ગાયનો,
ઉર ઠલવવું એ તો ક્યાંએ બન્યું જ નહીં, અહો !
અહીં તહીં બધી લીલા લૂખી જહીં નવ એ બન્યું,
જગત સઘળું નીલું ના ના વસન્ત મહીં ગમ્યું ;

રમણીયપણું આ સંસારે અતૃપ્ત બધું દિસે,
જગત ઉપરે સ્વપ્ને કોઈ ઠર્યું ન ખરૂં દિસે.

કમલકલીએ ભોગી ભૃંગો લપી શમણે ઢળ્યા,
કમલદલનાં મીઠાં સ્વપ્ને અનેક રમી રહ્યા;
કમલવનમાં ઉગ્યે ભાનુ ફરી ફરતા બન્યા,
પણ ગણગણી રોવાથી ત્યાં અધિક નથી ઠર્યા.

રવિ નવ ઉગે દહાડે જે ત્યાં હતો રજની મહીં,
ઝરણ ધરતાં લાલી સ્વપ્ને ધરે નવ તે અહીં;
હૃદય ઠલવ્યું ઝીલી લેવા હતો કર કોઇ ત્યાં,
નયન ઉઘડ્યું, ખોવાયો એ ભળી જઇ વ્યોમમાં.

જગત સઘળું ઘૂમી શોધ્યું, ફરી ન કદી મળે!
મધુર કર એ વિશ્વે પાછો ફરી ન કદી ઢળે!
નયન ઉઘડ્યું ને બેતાલું બસૂર બધું બન્યું!
નયન ઉઘડ્યું, વંઠ્યું મીઠું રહ્યું કટુ આંસુડું!

નયન નિરખી રોવા લાગે અહીં સહુ સ્થૂલતા,
રમત કરતાં લાવણ્યે એ સુસૌષ્ઠવહીનતા;
અમર રસનાં બીબાં આવાં બધાં વરવાં, અરે!
ઝળહળ થતું તેની છાપો મલિન અહીં પડે!

અધર લલના મીઠા મીઠા ધરે અધરે ભલે,
કુમકુમ ભરી હાથેલીથી જડે ઉરથી ભલે;
સ્તનતટ પરે રોમાંચોનાં ભલે વન ઉગતાં,
પરિશ્રમભર્યા સ્વેદે છિદ્રો ભલે સહુ ઉઘડ્યાં.

પણ રસ મહીં એવાંથી એ પ્રવેશ નહીં મળે,
કંઇક રડવું મ્હારે, તેને, રહ્યું જ રહ્યું ખરે ;
હૃદય ધડક્યાં, બોલ્યાં, ગાયાં, રડ્યાં, બથમાં ભર્યાં,
પણ રસ તણાં ખુલ્લાં નેત્રે ન દર્શન સાંપડ્યાં !

શરીરપટનાં આત્મા માટે ન આવરણો ઘટે,
રસમય થતાં આડા સ્થૂલો તણા પડદા ચડે ;
જગત સઘળું ન્હાનું ન્હાનું અનન્ત વિહારને,
પણ રમતમાં ટૂંકી વાડે દડા અટકી પડે.

સ્થલસમયને છોડી ક્યાંએ ન દેહ ઉડી શકે,
ફડફડ થતી પાંખો માટે ન દ્વાર મળી શકે ;
અમર રસને એથી બીજોનું વાહક વા મળે,
નવ અહીં મળે, સ્વપ્ને છે તે અખંડિત ના રહે.

હૃદય ઠલવી ત્હોયે ક્યાં ક્યાં જતાં જન બાપડાં,
હૃદય ઠલવ્યું ત્યાં ત્યાં ભાસે બન્યાં સપનાં ખરાં ;
હૃદય રમતું આહ્લાદોમાં ઘડી વિષમાં ચડી,
અમર રસની જાણે લ્હેરી તહીં જ થતી ખડી.

અધર લલના દે ત્યાં ભાસે અનન્ત સુવાસ કો,
સ્તનતટ તણી ગાદી ભાસે અભંગ કુમાસ કો ;
નયનઝરણે જાદું ભાસે અખંડ નવીનતા,
અલક અલકે ઝાંખી દેતાં પ્રભુત્વ નવાં નવાં.

કલમ લઇને જાણે એને સદા ચિતર્યા કરૂં,
કવિત લવતાં જાણે એને સદાય કથ્યા કરૂં ;

પણ ત્રુટિત એ ! ત્હોયે મીઠી અહીં રસધાર છે,
અમર રસનાં એવાં બિન્દુ અહીં ઉપકાર છે.

પણ અમરતા વિશ્વે સ્થૂલે કદી નવ સમ્ભવે,
ચપલ પલમાં આત્માને ના કશીય મજા મળે ;
સ્મિત અહીં કરો તો તો જૂની સ્મૃતિ વિસરી જશો,
સ્મરણ ધરતાં રોવું એમાં ન અન્ય ઇલાજ કો.

ભ્રમર કમલે બીડાતા છો અને ઉડતા ભલે,
અનિલલહરી પુષ્પોનું કૈં ભલે ગ્રહવા મથે ;
ક્ષણિક શમણે લે સૌ લ્હેરો ભલે ઉપભોગની,
રસમય થવું શારીરીને બને જ બને નહીં.

ઉર ઠલવવા ખાલી ઢૂંઢ્યાં સખા, લલના, અને
ઉર ઠલવવા ખાલી શોધ્યાં ઝરા, તરુઓ વને ;
ઉર ઠલવવા પાળ્યાં પંખી બધાં જ વૃથા નકી,
ઉર ઠલવવું એતો ક્યાંએ મળે જ મળે નહીં !

૨૭-૧૨-૯૭.

निद्राने.

ત્હારા કૃપાઝરણમાં ગૃહ આ સૂતાં સૌ,
ત્હારી કૃપા જ ગગને શશી રેડતો આ ;
જ્યાં ત્યાં રચ્યાં શયન છે મૃદુએય હાવાં,
ડોલે સરો, ઉદધિ કોઇ મહાન સ્વપ્ને.

ત્હારી કૃપા મુજ પરેય હ જોઈ નવ શક્યાં,
ના આ હતાં નયન સ્વપ્નથી દૂર જ પળ્યાં;
ત્હારૂં કર્યું નવ કર્યું સ્મરણે હૃદ સળગતું,
એ પાંખ શાન્ત મુજ ઉપર ફેલતી ’તી.

ને એ મહાન વિરહી સમયો મહીં એ
તું સ્વપ્ન હોઇ વધુ કૈં મધુરી બની ’તી;
તું એ મીઠાશ સહ આ ઉર જોડનારી
સ્વપ્નો ગઈ લઇ અને ગઇ તુંય, રેરે!

રેતી ભરી ખરખરે મુજ નેત્ર માંહીં,
એ તો કણું તું વિણ કોઇ ન કાઢનારૂં;
આ અગ્નિથી ઉર હવે મુજ ખાક થાતું,
છેલ્લેય આવીશ ન શું જલ છાંટવાને?

જયારે મને નયન ઉઘડતાં રુચે ના,
જ્યારે હવે જગત દાહ સમું દિસે આ,
તુંમાં જ આખર હવે મુજ આશ જયારે,
ત્યારે જ તું ત્યજી ગઈ તુજ યાચનારો!

તું એકથી જ જગ આ કંઇ ગોઠતું ’તું,
તું એકથી જ ઉર દર્દ ન ગાંઠતું ’તું;
તું એકલી જ નયનો હતી લૂછનારી!
તે તું ગઈ વ્રણ સહુય સમારનારી!

ત્યારે પ્રભાત મુજને કવિતા ધરીને
કોઇ મૃદુ રુદનમાં ગવરાવતું ’તું;

પણ ત્રુટિત એ ! ત્હોમેત્ર હતો ઉરે આ,
અમર રસનાં એવા વિષમાં મિલાવ્યો !

પણ અમરતા અનિલ, પુષ્પ, ઝરા, ફુવારા,
ચપલ ... ગાન તુજ સોડથી નિકળીને;
ત્હારી કૃપા વગર તે સમજી શકું ના,
ત્હારી કૃપા વગર તે બસુરૂં તમામ !

જ્યારે બધા જખમીઓ જખમો વિસારી
નેત્રો મીચી મલમની પરવા કરે ના,
ત્યારે હું ઔષધ બધાં ઠલવીય દેતાં
આ એકલો અહીં તહીં તડફ્યા કરૂં છું !

જે સૌ ગયાં પ્રણયી એકજ પાઠ આપી
તેને જ પૂર્ણ શિખવી ગઇ તુંય શું ? કે
“ દાવા ન હોય જગમાં કશી એ કૃપાના,
“ પ્રીતિ, દયા, ક્ષણિક એ સહુ મેહેરબાની. ”

૨–૧–૯૮.

प्रेममां क्रूर दोरो.

જગતમાં બદલો સમજ્યા વિના
પ્રણય ના ચિરકાલ ટકી શકે !
પ્રણયમાં બદલો સમજ્યા વિના
હૃદય ક્રૂર જ ક્રૂર બની શકે !

અને આ પ્રીતિને તુજ નયન જોઈ નવ શક્યાં,
જરા સ્પર્શી હૈયે નયન મુજ આ દૂર જ પડ્યાં;
ન જાણે તું કેવું મુજ જિગર આ છે સળગતું,
કદાપિ તેં માન્યું મુજ હૃદયને વજ્ર સરખું.

અરેરે! ક્યાં સુધી રુદન કરતી તું રહી શકે?
અરેરે! ક્યાં સુધી મુજ તરફ હૈયું ઢળી શકે?
મુંગો કે કહોના મદદ તુજને ત્યાં નવ મળી!
વૃથા ત્હારી આંખો મુજ તરફ આશામય મળી!

હશે ઊંચા શ્વાસો તુજ ઉર મહીં દાહ ભરતા,
હશે તેની ઝાળે શશીરવિ તહીં એ થરરતા;
હશે એવાં એવાં તુજ ઉર મહીં કૈ થઇ ગયાં,
હશે અંગે અંગો મદદ મુજ માગી ઢળી રહ્યાં.

હશે ઊંચે નીચે સહુય દિશ ત્હારૂં મુખ ફર્યું,
અરેરે! કો વાક્યે મદદ કરનારૂં નવ સુણ્યું;
છુરી ઉપાડીને તુજ કર હશે ત્યાં વિરમતો,
હજી મ્હારે માટે જીવિત ધરવા તું મથી હશે.

કેવો મને મધુર ત્યાં ઠપકો દઈને
છુરી હશે મરણની દૂર ફેંકતી તું!
શ્રદ્ધા હશે અડગ ત્યાં ઉછળી રહી શી
એ દૂર દૂર દિસતા પ્રણયી મહીં આ!

કેવો તને જ મધુરો ઠપકો દઈ તું
રોઈ હશે અરર! એ નબળાઇ માટે!

કેવું હશે અરર ! એ તલફી રહેવું !
ના જીવ જાય ! નવ જીવ રહી શકે વા !

વીણાસ્વરે રસ મહીં મૃગલી ચડેલી,
રે પારધીશર વતી જખમી બનેલી,
ચાટી જતાંય નિજ શોણિત કાળજાનું,
ત્હારા સમી તૃષિત એ તલફી હશે ના !

ત્યારે ફરી ફરી વળી ઉર બૂમ પાડી
ધાર્યું હશે શિથિલ આશ બધી ઉપાડી ;
ઉડી ઉડી કબૂતરી કદી એક પાંખે
રેરે ! પ્રભુ ! ઉઝરડાઇ હશે પડેલી !

અરે ! અરેરે ! મુજ કલ્પનાઓ
એવી હતી ને જળતો હતો હું ;
અરે ! અરેરે મુજ પાસ કાંઇ
કિન્તુ હતું ના તુજ દાહ માટે.

તેં તો અરે ! વારિ જ વારિ યાચ્યું,
સુધા હતું મેં તુજ કાજ શોધ્યું !
સુધા ઢળ્યું વારિ મળ્યું ન તુંને,
તું પોલ રૂનો થઇ ભસ્મ રેરે !

સુધા ઢળ્યું તે કર કોઇનાથી,
એ હસ્ત કો પામર માનવીનો ;
"હોજો હરિ તું પર બાપુ રાજી,"
એથી બીજું પામરને કહું શું ?

એ હુસ્તની વાત હવે કરૂં ના,
એ ક્રૂરતાને પણ વિસરૂં ના ;
ભૂલું, ન ભૂલું, થઇ તો ગયું એ,
ફીટી પડ્યા સુન્દર સૌ બગીચા !

હવે નવું કૈં દિલ માનતું થયું,
વિચારતાં શું ય છતાં થઈ જતું !
અરે ! અરે ! ક્રૂર વધુ બનું રખે !
તને હજુ દાહ વધુ દઉં રખે !

હતી ન એ સૌ પણ માત્ર કલ્પના,
સદાય જોઈ તુજ ઉર હું શક્યો ;
સદૈવ સાક્ષી મન પૂરતું મને,
હજુય શ્રદ્ધા મુજને તહીં રહે.

ધિક્કારન્તી મધુર લલના ! આજ છે શું મને તું ?
ઓહો ! એથી ઘટિત અધિકું હોય શું વિશ્વમાં આ ?
ધિક્કારોને પ્રણયથી વધુ યોગ્ય હેતું નકી આ,
ધિક્કારે તું ! નહિ નહિ કશું ન્યાયથી એ વિશેષ.

ધિક્કારે તું ! પ્રણયરસમાં ન્યાયની વાત કેવી ?
ધિક્કારે તું ઉચિત સહુએ પ્રેમને એ નહીં કાં ?
થાકી થાકી પ્રણય કટુથી શાન્ત કાંઇક થાવા
ધિક્કારોમાં તુજ જિગરને યોગ્ય આરામ લેવો.

એ ધિક્કારો તુજ હૃદયનાં દર્દ કેવાં પવિત્ર ?
એ ધિક્કારો મુજ હૃદયની ક્રૂરતાનું જ ગાન !

એ મ્હોં ! એ મ્હોં મધુર કુમળું આજ કેવું ફરેલું !
ઓહો ! એવો હૃદયપલટો દર્દ લાખો પુકારે !

ઓહો ! એવો હૃદયપલટો સ્હેલ ના વાત કાંઇ,
ધીમે ધીમે મૃદુ કુસુમ જ્યાં વજ્રનું વજ્ર થાતું ;
ધીમે ધીમે નયન કુમળાં આગ રોવા શીખે જ્યાં,
ધીમે ધીમે અસુર બનવું દેવને જ્યાં ગમે છે !

આ હૈયાને અનુભવ નહીં પ્રેમમાં એ નશાનો,
એ સીમાની ઉપર ઉર આ કોઇ કાલે ન પ્હોંચ્યું ;
વ્હાલી ! વ્હાલી ! તુજ દરદને કલ્પવા હું અશક્ત,
તું છે ત્યાં આ ઉર ફડફડી પ્હોંચવાને અશક્ત.

ત્હારા જેવી મુજ હૃદયની ઉગ્ર પ્રીતિ હશે ના,
ત્હારા જેવું સહન કરવું તીવ્ર પામ્યો ન હું વા,
ત્હારા જેવું જિગર કુમળું ન્હોય મ્હારૂં, નહીં તો
ધિક્કારોમાં મુજ હૃદયને ડૂબવ્યું હોત મેં એ !

ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે પ્રેમ ધિક્કાર થાતાં !
ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે ત્યાગતાં સર્વ આશા !
પ્રીતિ અન્તે મરણ અથવા ક્રૂરતા કે નિરાશા :
એથી બીજી જગત ઉપરે હોય તે લ્હાણ કેવી !

એ ધિક્કારે તુજ હૃદયને લેઇ જનાર પ્રાણી,
એ છુરીને ગરદન ધરી શીર્ષ સોંપી દઉં હું ;
જાણું છું હું પણ નકી નકી કાલ એ આવતાં તો
એ છુરી, એ હૃદય, કર એ ચાલશે નીર થાતાં !

કતલ જે કરવા કર ઉપડયો,
કુસુમ તે લઇને જ સદા ઢળ્યો !
જગતમાં પ્રણુયી પ્રણુયી સદા,
પ્રણુયમાં ટકતી નવ ક્રૂરતા.

—૧—૯૮.

यज्ञमां आमन्त्रण.

અશ્રુની સૈયારી ધારા :
સૈયારી નિઃશ્વાસે જ્વાળા :
પ્રેમીની સૈયારી પીડા :
આ છે ખાકે સૈયારી !

સાથી ના મૂકીને જાશે :
સાથી સાથે રોશે, ગાશે :
દિલની ખાક દિલે ચોળાશે :
ચોળો હર્ષે સૈયારી !

શાનાં સૈયારી વિણુ સુખડાં ?
સૈયારી ત્યાં શાનાં દુખડાં ?
તોફાને હસવીશું મુખડાં :
લાવો નૌકા સૈયારી !

સૈયારી સપનામાં આવ્યાં :
કફની આ ભગવી ત્યાં લાવ્યાં :

મ્હેંકાવી ને ના મ્હેંકી કાં ?
આવો આવો, સૈયારી !

વ્હાલાં ! આપું જે પામ્યો તે :
વ્હાલાં ! પામું જે આપ્યું છે :
સૈયારી જગવી ’તી હોળી :
લેવી સૈયારી ઝોળી !

૯–૧–૯૮.

રજાની માગણી.

ત્રોફ્યું જિગર ! તું છે ખુશી ! હાવાં રજા દેવી ઘટે !
બાકી રહ્યા ઘા હોય તો બેચાર દઇ દેવા ઘટે !

તેં શું કર્યું, તે આ બદન ખોલી બતાવાતું નથી !
ઝંજીરથી છોડી મગર કૈં શ્વાસ તો દેવો ઘટે !

અરજી દઈ કેદી થનારો કેદખાને ઠીક છે !
તેનેય પણ મેદાનની કો દી હવા દેવી ઘટે !

માશૂક કે ઝુલ્મી નહીં મુર્દા મહીં પામે મજા !
લેવા મજા એ ઝુલ્મની આરામ તો દેવો ઘટે !

છે જીવવું કે જીવવા મથવુંય રોવા કાજ છે !
તો આંસુડાની લાયકી એ પામવા દેવી ઘટે !

રીબાય તેની લઝ્ઝતો શું રીબનારૂં જાણતું ?
થાક્યો નથી : ત્હોયે સનમ ! તાજો થવા દેવો ઘટે !

આરામમાં આનન્દની આશા નથી રાખી અમે !
છે દર્દથી દર્દે જવું ! ત્યાં તો જવા દેવો ઘટે !

છે દર્દને બદલાવવું તે દર્દીઓની લ્હેર કે !
જ્યાં ત્યાં બધે છે એજ પણ પૂરી તલબ કીધી ઘટે !

ખંજર ચલાવી લાલ હાથેલી કરી તુજ હાથની !
મ્હારી નહીં, તેની મગર કાંઈ દયા ખાવી ઘટે !

માગું રજા, જાઉં ભલે, આખર કદમ ત્હારે જ હું !
બે ચાર દિન, બે ચાર યુગ, હાવાં રજા દેવી ઘટે !

૨૨-૧-૯૮.

શિકારીને.

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું ;
ઘટે ના ક્રૂરતા આવીઃ વિશ્વ આશ્રમ સન્તનું.

પંખિડાં, ફુલડાં રૂડાં, લતા આ, ઝરણાં, તરુ,
ઘટે ના ક્રૂર દૃષ્ટિ ત્યાં : વિશ્વ સૌન્દર્ય કુમળું.

તીરથી પામવા પક્ષી વ્યર્થ આ ક્રૂરતા મથે ;
તીરથી પક્ષી તો ના ના કિન્તુ સ્થૂલ મળી શકે.

પક્ષીને પામવાને તો છાનો તું સુણ ગીતને,
પક્ષી તેના પ્રભુ સાથે હૈયામાં મળશે તને.

સૌન્દર્યો વેડફી દેતાં ના ના સુન્દરતા મળે ;
સૌન્દર્યો પામતા પ્હેલાં સૌન્દર્ય બનવું પડે.

સૌન્દર્ય ખેલવું, એ તો પ્રભુનો ઉપયોગ છે;
પોષવું, પૂજવું એને, એ એનો ઉપભોગ છે.

રહેવા દે! રહેવા દે આ સંહાર સુવાન તું;
બધે છે આર્દ્રતા છાઇ તેમાં કૈં ભળવું ભલું.

૨૯-૧-૯૮.

સ્વર્ગનો સાદ.

મરેલાંઓ સગાંઓને ભૂલી જાજો: હમે જાશું;
મરેલાં વ્હાલવાળાંને દુવા ગાજો: હમે ગાશું.

સગાં દેનાર દુનિયાને સગાઈ વ્હાલ સાથે ના;
મરેલાં વ્હાલ વિણુ તે તો મરેલાં વ્હાલ વિણુ થાશું.

અમોને એ અમારાંને મિલાવ્યાં મોતને હાથે;
હવે છોડી સગાંઓને ખરાં દિલદારને ચ્હાશું.

સગાંઓ! પિંડ ના દેશો: નહીં પ્હોંચે, નથી પ્રીતિ;
દુવા એ વ્હાલવાળાં દે: બની ઘેલાં તહીં ન્હાશું.

અરે વ્હાલાં! દુવા દેતાં સદા તેવી હજુ દેજો;
તમારી એ તૃષા એ તો અહીંથી ખૂબ એ પાશું.

દુવા દેવી ખુદાની છે. અહીં ત્યાં રોશની એ એ;
દુવા એ જાગતાં સૂતાં સદા દેતાં નહીં કાશું.

સગાં! તસ રક્તની ગ્રન્થિ હમે તોડી બધી પૂરી;
હવે તો સ્નેહમાં ડૂબી વૃથા ના આગમાં લ્હાશું.

અહો વ્હાલાં ! સગાંઓથી સુલેહે મોતને પામી,
અહીં વ્હેલાં ચડી આવો : બધાં એ સ્નેહમાં સાથું.

૧૦-૨-૯૮.

સ્વાનુભવી.

કહીશ સઘળું, એમાં શંકા કશી ન કરી ઘટે :
કહીશ સઘળું, છૂપું તુંથી કશું ન રહે, સખે !
કહીશ સઘળું, ક્યાંએ વિશ્વે હશે સુણનાર જો,
નવ કહી શકે એથી બીજો અભાગી અહીં કયો ?

મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં હશે ઉપયોગ, કે
મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં ઠર્યો ઉપભોગ છે,
દઇશ કહી એ તુંને વ્હાલા ! રડી રડી સામટું,
મુજ હૃદયનું તાળું જેથી બને પૂરી કામટું.

જગત ઉપરે દર્દો કહેવા અને સુણવા સમું,
પ્રભુનયનથી પુણ્યે બીજું મળેલ નથી કશું ;
પ્રભુહૃદયનાં પ્યારાં તેથી દુઃખી દુખિયાં રહે,
પછી દરદનાં ક્યાંથી આંહીં નિવારણ સાંપડે ?

પણ દરદની વાતોમાં છે નિવારણથી વધુ,
દરદમયને દર્દી થાતાં ઘટે કંઇ આવડયું ;
કમનસીબને દર્દો એ ના અહીં મળતાં નકી,
કમનસીબથી દર્દોની તો ન ગોઠડીએ થતી.

જગત સહ તો ત્હારે મ્હારે ઘણા પડદા હશે,
પણ નવ બધું અર્પું શાને સજાતીયતા વિષે ?
જગત સહ એ આ હૈયે તો બધા પડદા કઠે,
પણ જગતને સુણી લેવા મળ્યું નવ ભાન છે.

કહીશ સઘળું, વ્હાલા ! તુંને, ભલે રડતાં કહું :
કહીશ સઘળું, વ્હાલા ! તુંને, બધું મરતાંય હું :
મુજ જીવિત તો ત્હારી હૂંફે અહીં જીવવા સમું,
તુજ ચરણમાં ના તો ક્યાં હું પછી જઇને નમું ?

૧૨-૨-૯૮.

પ્યાલાને છેલ્લી સલામ.

ખુદાનું નૂર પાનારા ! સલામો છે તને પ્યાલા !
ન રો છોડી મને જાતાં: મજા જ્યાં હોય ત્યાં જા, જા !

સદા સાકી તણે હાથે ભરેલો તર ભર્યો રહેજે !
પડેલા આશકો ફિક્કા : જરા લાલી તહીં દેજે !

પ્રથમ દર્દી જિગર પાસે જઈ દે દર્દ ભૂલાવી !
ઘડી બેભાનની દેવી ખુદાઈ ત્યાંજ છે ત્હારી !

પછી બાગો મહીં જાજે જહીં માશૂક હો આશક !
જિગરને ખોલતી આંખે નવાઈ ખોલજે બેશક !

હમારૂં કોઇ પૂછે તો કહેજે આટલું, પ્યારા :—
" અરે ! એને ભરી પીતાં સબૂરી ના રહી, પ્યારા !"

વળી ત્હારી મજેદારી હસીને બોલજે આવું :—
"ભરી દરિયાય ન્હાતાં એ જિગર ના ના નશે આવ્યું !"

જરી દિલનું કહેતાં કે જહાં ઝિદ્દી બધું માગે !
પછી તો રોઈને ગાજે, "બહુ પીતાં નશા ભાગે !"

અરે ! શેના ! તને છોડી નથી કે સાધુ હું થાતો !
તને ધિક્કારનારી એ જબાંઓમાં નથી જાતો !

પરી, પ્યાલું બેહિશ્તે એ, ખુદાનો હાથ જ્યાં સાકી :
જહાંમાં તો પછી પીવા રજા, હક હોય કાં બાકી ?

મને ને આ શરાબોને જહાં પાપી કહેતી હો !
ખુદા ભોળાં ઉપર રાજી : જહાં ડાહી થનારી છો !

ખરી તો મહેરબાની જે પહેલાં પાપને ભેટે ;
બધી ચતુરાઇને તો આ દયા દેતાં બધાં એ છે !

હમારી તો બૂરાઇમાં અધૂરૂં કાંઇ એ છે ના !
મગર મૌલા ખુદાઇમાં અધૂરો કાંઈ એ છે ના !

ભલા પ્યાલા ! અરે ! શેના ! સનમ ત્હારી તને આપું !
તને માશૂકની ઝુલ્ફે સીસાની સાથ હું ટાંગું !

મગર તુંને, શરાબોને અહીં કાં રાખવાં હાવાં ?
હમારાં દર્દ તો ભૂલી જવાતાં ના, નથી જાવાં !

હમારા બાગની સડકે સનમ દેતી કદમ ના ના !
રસીલા તું મજાઓના મજા જ્યાં હોય ત્યાં જા જા !

જગત સહ તો ત્‍હારે મ્‍હારે ઘણા પડદા હશે,
પણ નવ બધું અર્પું શાને સજાતીયતા વિષે ?
જગત સહ એ આ હૈયે તો બધા પડદા કઠે,
પણ જગતને સુણી લેવા મળ્યું નવ ભાન છે.

કહીશ સઘળું, વ્હાલા ! તુંને, ભલે રડતાં કહું :
કહીશ સઘળું, વ્હાલા ! તુંને, બધું મરતાંય હું :
મુજ જીવિત તો ત્‍હારી હૂંફે અહીં જીવવા સમું,
તુજ ચરણમાં ના તો ક્યાં હું પછી જઇને નમું ?

૧૨-૨-૯૮.

પ્યાલાને છેલ્લી સલામ.

ખુદાનું નૂર પાનારા ! સલામો છે તને પ્યાલા !
ન રો છોડી મને જાતાં : મજા જ્યાં હોય ત્યાં જા, જા !

સદા સાકી તણે હાથે ભરેલો તર ભર્યો રહેજે !
પડેલા આશકો ફિક્કા : જરા લાલી તહીં દેજે !

પ્રથમ દર્દી જિગર પાસે જઈ દે દર્દ ભૂલાવી !
ઘડી બેભાનની દેવી ખુદાઈ ત્યાંજ છે ત્‍હારી !

પછી બાગો મહીં જાજે જહીં માશૂક હો આશક !
જિગરને બોલતી આંખે નવાઈ બોલજે બેશક !

હમારૂં કોઇ પૂછે તો કહેજે આટલું, પ્યારા :—
" અરે ! એને ભરી પીતાં સબૂરી ના રહી, પ્યારા !"

વળી ત્હારી મજેદારી હસીને બોલજે આવું :—
" ભરી દરિયાય ન્હાતાં એ જિગર ના ના નશે આવ્યું !"

જરી દિલનું કહેતાં કે જહાં ઝિદ્દી બધું માગે !
પછી તો રોઇને ગાજે, " બહુ પીતાં નશા ભાગે !"

અરે ! રે ના ! તને છોડી નથી કે સાધુ હું થાતો !
તને ધિક્કારનારી એ જબાંઓમાં નથી જાતો !

પરી, પ્યાલું બેહિશ્તે એ, ખુદાનો હાથ જ્યાં સાકી :
જહાંમાં તો પછી પીવા રજા, હક હોય કાં બાકી ?

મને ને આ શરાબોને જહાં પાપી કહેતી હો !
ખુદા ભોળાં ઉપર રાજી : જહાં ડાહી થનારી છો !

ખરી તો મહેરબાની જે પહેલાં પાપને ભેટે ;
બધી ચતુરાઇને તો આ દયા દેતાં બધાં એ છે !

હમારી તો બૂરાઇમાં અધૂરું કાંઇ એ છે ના !
મગર મૌલા ખુદાઇમાં અધૂરો કાંઇ એ છે ના !

ભલા પ્યાલા ! અરે ! રે ના ! સનમ ત્હારી તને આપું !
તને માશૂકની ઝુલ્ફે સીસાની સાથ હું ટાંગું !

મગર તું ને, શરાબોને અહીં કાં રાખવાં હોવાં ?
હમારાં દર્દ તો ભૂલી જવાતાં ના, નથી જાવાં !

હમારા બાગની સડકે સનમ દેતી કદમ ના ના !
રસીલા તું મજાઓના મજા જ્યાં હોય ત્યાં જા જા !

મગર છેલ્લે સનમને તું કહેતો આટલું જાજે :—
"અરે ભોળી ! પરહેઝીથી જરા છૂટી હવે થાજે !

"અને દિલદાર ત્હારાને દફન છેલ્લે નહીં કરજે !
"મગર તેની કરી મિટ્ટી શરાબે ભેળવી દેજે !

"કરીને બૂચ એનાં તું સીસા પર રાખજે નિત્યે !
"ભરી પીતાં પછી એને જરા સંભારજે નિત્યે !"

હવે કિસ્મત ભલું ત્હારૂં હજો ત્હારી સહે, વ્હાલા !
જિગરની આ હવે છેલ્લી સલામો છે તને, પ્યાલા !

૨૮–૨–૯૮.

અમારી સ્થિતિ.

હમારે તો ચમનમાંથી ગુલોના ખાર છે આવ્યા !
હમારે તો જહાંમાંથી બધે જલ્લાદ છે આવ્યા !

નથી પીનારને કોને હમારૂં ખૂન આ ભાવ્યું !
ઝુકેલી ડોક પર ખંજર ન દેવું કોણને ફાવ્યું ?

હમારૂં ખૂન દિલબરને સીસી શરબત તણી ઠેરી !
હમોને તેગ એની એ દવાઓ દર્દની ઠેરી !

હમે જેને અમી માન્યું, હમોથી દૂર એ ચાલ્યું !
જિગરથી ઝેરનું પ્યાલું તસુ એ દૂર ના ચાલ્યું !

હમોને આ જહાંઓનો બતાવ્યો માશૂકે રસ્તો !
સનમ જેવી જહાં તેવી, બધે એ એક છે રસ્તો !

નહી એ એજ ખંજરથી હમોને કોઇ દી ખોશે!
પછી તો શેઇને અક્કલ બધી પોતાની એ ખોશે!

કબરમાં જ્યાં હમે જાશું પુલો ત્યાં આવશે દેવા!
મગર આ ઝિન્દગીમાં તો બની ભાલાં સદા દેવા!

અરેરે! આશકોની તો વધારે મોત છે કીમત!
સનમને જીવનારાની નહીં કોડી તણી કીમત!

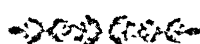
શરાબો પી હમોએ એ સુખોમાં ભાન ના રાખ્યું!
સુખોનું દૂરનું નામે હવે તો છે દિલે રાખ્યું!

નહીં જે આપતા તેને હવે આ માગવું આવ્યું!
ખરૂં એ માગવું આવ્યું, મગર માગ્યે ન કૈં આવ્યું!

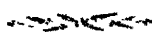
મળેલું માગતાં જેને નહી તે માગતાં આપે!
ખુદાએ ના તને આપ્યું! પછી તું શું મને આપે?

ભિખારી સૌ ભિખારીથી જહાંમાં ભીખ માગે છે!
હમારૂં કિસ્મતે કાંઈ સદા એવું જ માગે છે!

૨૨-૪-૯૮.

પ્રિયાને પ્રાર્થના.

લવાતું આવું કંઇ: ધરીશ નવ તેનું દુઃખ, પ્રિયે!
પ્રિયે મૃત્યુવેળા લવન કરતાં દગ્ધ સઘળાં!
પછી મૃત્યુમાં તો નથી નથી કશું કાંઇ વદવું,
નથી છેટું તેને, હુકમ કરઃ હું તત્પર, પ્રિયે!

કહેવાનું મીઠું હજુ સુધી પ્રિયે ! છે બની શક્યું,
નથી ખૂંચાવ્યો મેં તુજ ઉર મહીં કંટક કદી ;
તને ખૂંચ્યાં એ તો કુસુમ સહુ મ્હારા હૃદયનાં,
પ્રિયે ! કેવું ભાગ્ય ! પ્રસૂન તુજને કંટક દિસ્યાં !

મશાલો પ્રીતિની તુજ જિગરની તેં પણ રચી,
રુચ્યું તેની પાસે મુજ જિગરને નૃત્ય કરવું ;
પરન્તુ સાચો તો પ્રણયભડકો જે સળગતાં,
પતંગોની પાંખો ઘસડી કરતો ભસ્મ સઘળી.

પ્રિયે ! એ વહ્નિમાં મુજ દિલ તણી પાંખ સળગી,
હવે ત્હારી પાસે નવ થઇ શકે નૃત્ય કરવું ;
હવે તો ત્યાં છેલ્લે મુજ જીવનના શ્વાસ વહતા,
વસન્તોમાં જેથી મુજ જીવિતને પાનખર આ !

ઘણાંઓને લાવે પ્રણય સુખની માળ સઘળી,
વિનોદો જૂઠા એ સુખથી મુખ છો એ હસવતા ;
મને તો હર્ષોની સરણી દુઃખમાંથી જ મળતી,
સખી માટે રોતાં કંઇક હતી શાન્તિ હજુ સુધી.

પ્રિયે ! એ ચ્હેરાનું કવન કર શ્લાઘા કરી કરી,
જરા ગાજે ગાજે હજુ પણ પ્રિયે ! સૌમ્ય સખીનું ;
અરે ! છેલ્લાં સ્વપ્નો અઘટિત કહી ભૂંસીશ નહીં,
બધું તું માને તે તુજ સહ રહ્યું છો, કહીશ ના.

બગાડી ના દેજે મુજ હૃદયની મૂર્તિ મધુરી,
બૂરાઇ ત્હારે જો કથન કરવી તો દૂર જજે ;

પ્રિયે! ભક્તોની આ ઘટિત નવ કંઇ આળ કરવી,
નથી સ્હેવાતું તો મુજ હૃદયને દૂર કર તું.

ન ઇષ્ટોની ગિલ્લા કદિ પણ સહી ભક્ત શકતાં,
પ્રિયે! શ્રદ્ધાલુ છો સુખથી નિજ શ્રદ્ધા સહ રહે;
પ્રભુને ન્હાજે તું, મુજ પ્રભુ નહીં કો અવર છે,
તને પાષાણો તે મુજ જિગરનું જીવન ઠર્યું.

સુણે તું ત્હોયે શું ? સુણીશ નહિ ત્હોયે નવ કશું,
ઠર્યું છે મ્હારે તો તુજ પદ કને રોઇ મરવું;
પ્રભુ આ હૈયાનો તુજ ઘર મહીં વાસ કરતો,
પ્રિયે! ભીખું તેને ગણીશ કટુ ના આ ગરજીને.

રુચે તે રીતે તું મુજ પ્રભુ તણું દાન કરજે,
બતાવે શી રીતિ ગરજી વળી જે યાચક ઠર્યો ?
હું તો ઘેલો એના અધરરસનો લોલુપ સદા,
અને ચાવીતાળું અમરરસનું એ તુજ કને.

તને એ મુશ્કેલી કંઇ કંઇ હશે ત્હોય પણ શું ?
કદાપિ તે દાને તુજ કર ન લાંબો થઇ શકે ?
અરે! દાતારોની સ્થિતિ ન નિરખે યાચક કદી,
પ્રિયે! બીજે ભૂખ્યાં હૃદય નવ ધીખો ધરી શકે.

નહીં તું દે તો હું મુજ શિર ધરી દાદર પરે,
મરી ખાકે થાતાં રડીશ પદની ધૂળ બનતાં;
ન આવો કોઇને હજુ સુધી હશે યાચક મળ્યો,
વળી તુંથી અન્યે પ્રભુ તણી હશે લૂટ ન કરી.

પ્રિયે ! હું જાણું છું, મુજ હૃદયઈચ્છયું નહિ મળે,
છતાં ત્હારી પાસે રુદન કરવા ટેવ જ પડી ;
અરે ! કિન્તુ ત્હારો કર ઉપડશે દાન કરવા,
પછી તો જાણું છું, મુજ ઉર નહીં યાચક રહે.

પ્રિયે ! હું જાણું છું, રુદન મુજ તુંને દુઃખ કરે,
છતાં એ રોવાનું કમનસીબ છુપું નવ રહે ;
ઘણાં સન્નિપાતે જખમી દિલ જેવાં બડબડે,
ગણી તેવો જૂઠી પણ જરૂર 'હાહા' જ કરજે.

૨૪–૪–૯૮.

દિલને દિલાસો.

વનેથી એ સીતા તુજ તરફ પાછી જ ફરશે,
અરે ! જેનો ચ્હેરો ઘડીક છુપી ચાલ્યો ! રડીશ ના !
હવે ના રોજે, હો ! સહુ દુઃખ તણા વાસ મહીં એ
સૂકેલી ભૂમિથી હજુ પણ ફુલો એ નિકળશે.

અને છુપાં દર્દે હૃદય વ્રણમાં જે ઢળી પડયું ;
તૂટેલા હૈયા રે ! સુખ ફરી તને હાથ ધરશે !
પ્રભુ ! શાન્તિ હોજો ક્ષુભિત ઉરને ! તું રડીશ ના !
રડે તો કોને હા ! તુજ સમ બહુ ના ગત થયું ?

હવે ના રોજે તું ! મધુ સમય ત્હારા જીવિતનો
હજુ ફૂટી નીલો તુજ ગૃહ તણો બાગ રચશે !

અને પાળેલાં એ તુજ ચમનનાં પંખી સઘળાં
શિરે પુષ્પોનાં એ પડ પર પડો કેક ધરશે !

નહીં છુપી ચાવી પ્રભુકર તણી તું લઇ શકે,
છતાં પ્રીતિથી છો ઝગમગ થતી એ જવનિકા !
પ્રભુ રોનારાંને રુદન કરવાનું જ ધરતો !
અરે ! રો ના ! આશા તુજ જિગરમાં છો પ્રકટતી !

જશે આ દ્હાડો ને ગત પણ થશે કાલ, અથવા
હશે ત્હારો વારો હજુ પણ જરા દૂર અધિકો !
ફરન્તાં ચક્રે આ તુજ નસીબની લ્હાણ મળશે !
અરે ! રો ના, હૈયા ! તુજ સહુ અધીરાઇ અમથી !

સુવર્ણી થાશે એ રવિ તુજ કદી કિસ્મત તણો,
બધાં કાળાં પાનાં ઉપર નવ બાજી હરિ તણી ;
ધરે ધીમે ધીમે ઝુલમગરના ઝુલ્મ સ્થિરતા,
બધા નીલા કાંટા કુસુમ ધરતા ! તું રડીશ ના !

અહો ! યાત્રાળુ ! તું ક્ષિતિજ પર તો દૃષ્ટિ કરજે !
રડે છે શાને તું ? મૃગજલ બધે હોય નહિ, હો !
સુનેરી રેતીની મધુર ખુશબો માનસરની
નથી શું ત્હારૂં આ મગજ તર આખુંય કરતી !

વૃથા કાંટા ત્હારા ઉર પર કરે છે ઉઝરડા !
અહા ! હાવાં તો આ ફૂટતી કલીને મોર ટહુકે !
પ્રભુ ઠારો ત્હારૂં ધગધગ થતું રક્ત સઘળું !
બહુ છે જોવાનું ! નયન નવ ફોડીશ રડતાં !

ન રોજે ! મ્હારૂં તું પણ કદિ મને પૂછીશ નહીં !
પરન્તુ રોતાં તું મુજ મન તણી વાત કરતું !

" સુવર્ણે આજે તો રુદન કરતાં પત્થર જડું !
" કયે દ્હાડે કિન્તુ જરૂર જડશે કોણ હિરલા ?"
કહું છું હું એ તે સુખથી કથજે તું પણ ભલે !
છતાં રોઈ શાને કવન કરવું ? તું રડીશ ના.

૨૬–૪–૯૮.

પ્રથમ નિરાશા.

આશાની પીડા વીતી છે !
અશ્રુધાર ના વીતી છે !
કાલમુખે જાવા પ્રીતિ છે !
વીતી છે તે વીતી છે !

આશાના ત્રણ હાવાં ભાવે !
કોણ ફરી ક્યાંથી એ લાવે !
આશા કોણે કાં લૂટી 'તી ?
કોણ જાણતું, શું વીતી 'તી ?

આશા તો આ ઉરને નડતી !
કોઇ અન્યને એ તો રડતી !
કોઇ કોઇ દી તમ પદમાં તો
વ્હાલાં ! પુષ્પ બની પડતી 'તી !

બધી વેળા જોકે તુજ જીવિતનો મ્હેલ ડગતો !
અને ચોપાસે આ મરણનદ મ્હોટો ઘુઘવતો !
રહે છાનું ! રો ના ! જલ ઉપર નૌકા તરી શકે !
કિનારે ઇચ્છેલે અનિલ શઠ ત્હારો લઇ જશે !

ખરૂં છે, કે પાસે નહિ નહિ જ કો બન્દર દિસે,
ખરૂં, છે કે જંગી ગડગડ થતા લોઢ ઉછળે ;
બધી લ્હેરી કિન્તુ ઘસડી વહતી એક જ સ્થળે,
જહીં બોજો ફેંકી થઇશ હલકું ! તું રડીશ ના !

ખરૂં ! ત્હારાં મિત્રો તુજ જિગરની કાતર બન્યાં !
ખરૂં ! ત્હારી સૂકી રસહીણ થઈ આ ઝૂંપડી એ !
ખરૂં ! તું વંટોળે ગગન ચડવા તત્પર થયું !
પડ્યું વારે વારે ! શિથિલ સઘળા આ અવયવો !

રહે છાનું ! એ તો વિભુઉર તણું ઇચ્છિત બન્યું !
રહે છાનું ! નાના ઘટિત નબળાઈ પ્રકટવી !
જનોને જૂઠું આ રુદન તુજ ભાસી હસવતું !
ખરૂં તો ના ફાટે કયમ હજુ સુધી ? તું રડીશ ના !

બધાં પ્રેમી અશ્રુ પ્રભુ ઉપર બેઠો ગણી રહ્યો !
ન રો ! એને દર્દી સહુ જિગરની જાણ સઘળી !
સુણાઇ ત્હારી એ કતલ દિલની માંદગી બધી !
દવા દેશે ! રો ના ! અકસીર તહીં ઔષધિ બને !

હવે દે ગીતાનું તુજ હૃદયને ગાન કરવા !
ચડી લે એનાથી સહુય તુજ સંસાર સવળો !

ન રોજે ! મ્હારૂં તું પણ કદિ મને પૂછીશ નહીં !
પરન્તુ રોતાં તું મુજ મન તણી વાત કરતું !

"સુવર્ણે આજે તો રુદન કરતાં પત્થર જડું !
"કયે દહાડે કિન્તુ જરૂર જડશે કોણ હિરલા ?"
કહું છું હું એ તે મુખથી કથજે તું પણ ભલે !
છતાં રોઈ શાને કવન કરવું ? તું રડીશ ના.

૨૬-૪-૯૮.

પ્રથમ નિરાશા.

આશાની પીડા વીતી છે !
અશ્રુધારા ના વીતી છે !
કાલમુખે જાવા પ્રીતિ છે !
વીતી છે તે વીતી છે !

આશાના વ્રણ હાવાં ભાવે !
કોણ ફરી ક્યાંથી એ લાવે !
આશા કોણે કાં લૂટી 'તી ?
કોણ જાણતું, શું વીતી 'તી ?

આશા તો આ ઉરને નડતી !
કોઇ અન્યને એ તો રડતી !
કોઇ કોઇ દી તમ પદમાં તો
વ્હાલાં ! પુષ્પ બની પડતી 'તી !

પીડાઃ તો પીડા એ મ્હારી !
કાંઈ નથી, તેથી તો સારી !
વીતી છે ! વીતી છે એ તો
મીઠી લાચારી !

હાવાં આંસુ એ ના ઉન્હાં !
રોવાનાં ગીતો એ સૂનાં !
ઉષ્મા જીવનની વીતી છે !
મોત તણી થંડી જીતી છે !

હૈયે શ્વાસો ત્હોય ફરે આ !
કંઠ મહીં નિઃશ્વાસ તરે આ !
વ્હાલાં ! કાષ્ઠ બળ્યું જીવે આ !
શું વીતી ? શું ના વીતી છે ?

૧-૫-૯૮.

जीवनहानि.

ફૂટી ગયેલ ઘટની ઘટમાલ જેવાં
મ્હારાં ફર્યાં વરસ : જીવનબાગ સૂકયો ;
એકેય બિન્દુ નવ ચોવીશ ચક્રમાંથી,
વા કોઇ એ ન ઘટમાલ સમારનારૂં.

સેવા બજી ન પ્રભુની કશી કોઇ દી એ,
બાકી રહી સહુય ચેતનહીન આશા ;

તેમાં પરન્તુ ઉરને ફરિયાદ ના કૈં,
જાયે ગુલાબ કહીં કંટકને રડીને !

મ્હારૂં સદાય સહવું સહુ છે સહ્યું મેં,
માળી તણો કર સુખે જ્યમ પુષ્પ સ્હેતાં ;
મ્હારી ગરીબ કવિતા બસ કાંઇ રોતી,
તેવી પ્રભુ પણ ક્ષમા સહનારને દે.

હું વિશ્વનો નહિ જ કૈં ઉપયોગ જાણું,
કો ખેદમાં ગતિ તણું ઉર મૌન ધારે ;
મ્હારો હિસાબ વિધિ પાસ કશો ન લાંબો,
જીવ્યો, મરીશ : જ્યમ તારક ત્યાં ખરે છે.

સેવા તણી ગરજ છે વિભુને ન મ્હારી,
નૌકા તણી ગરજ ના જ્યમ સિન્ધુ રાખે ;
સૂઇ ઉભા રહી પ્રકાશની રાહ જોવી,
તેમાંય એજ હરિની બજતી જ સેવા.

આ શુષ્ક પાનખર શી મુજ દગ્ધ આશા,
તેને પરન્તુ હજુ છે ફરિયાદ કાંઈ ;
ફિક્કાશ આ રુધિરની રડવી નથી કૈં,
એ પ્રેમનો તડફડાટ બધો ગયો છે.

જે સર્વદા સહજપ્રાપ્ય તજી દઇને
જે લાધવું કઠિન ત્યાં નિજ તીર તાકે ;
તે પ્રેમને ઘટિત અશ્રુ બધાંય આ છે :
તેમાં કશીય ફરિયાદ કરી ન છાજે.

કિન્તુ વસન્તસમયે સહુ પુષ્પ ખીલે,
તોફાન સિન્ધુજલનાં શરદે શમે છે ;
જ્યાં શાન્તિનો સમય માનવીઓ ગણે સૌ,
ત્યાં દર્શને ન હજુ શાન્તિ તણું હું પામ્યો !

આવ્યા ગઈ જ, ગત યૌવન છે થયું, ને
મૃત્યુ તણા ય પડઘા શ્રવણે સુણાતા ;
ત્હોયે રડે તરસમાં મરતો બપૈયો,
ને પિંજરા હૃદયને ફરિયાદ રોવી.

૯–૫–૯૮.

મ્હારો ખજાનો.

જેણે ખજાનો જ્યાં કર્યો તેનું જિગર ત્યાં ત્યાં નકી !
જેનું જિગર જ્યાં જ્યાં ઠર્યું તેની ઠરી ત્યાં ઝિન્દગી !

હાવાં મોતની એ મહફિલે,
ચાવી ખજાનાની રહે !
મહેતલ ન કાં પૂરી બને ?
શું એજ માગે આંખડી !

આ ચશ્મની દૂરબીનને
શું રૂપ તે મોતે હશે !
કયાં એ સનમ ! કયાં મોત એ !
પલટયો ખજાનો શું બની !

ના ના ફુલોવાળી સનમ !
ના ઇશ્કના હાથે દફ્ન !
આકાશનું હોજો કફ્ન !
મુજ ત્યાં જિગર ! ત્યાં ઝિન્દગી !

માશૂક પ્યારી સર્વને !
આ મોત તો કૈં ના ગમે !
મ્હારા જિગરને જે દમે,
તે મોત માશૂક છે ઠરી !

એથી સનમ બ્હીતી હતી !
એ દૂર : હું રાજી નહીં !
પાસે હવે લાવ્યે ખુશી !
આશા એ હમારી ઇદ્દની !

મ્હારી સનમના ઝુલ્ફની
શાહી હમે જોઈ નહીં !
જોવી સફેદી એ નથી !
લાલી, સફેદી મોતની !

મૂડી હવે જો મોતમાં,
તો ઝેરના પ્યાલા ઘણા
બેભાન જો પીને બન્યા,
તો લ્હેરમાં જાવું પતી !

જે મેઘભીની વાદળી,
માશૂકની સાડી બની,

ત્યાં એ છબી એ મોતની,
આજે નઝર આગળ ખડી !

જ્યાં જ્યાં દિદારો માશૂકી :
જ્યાં એજ ગાલોની સ્મૃતિ :
તે તે ગુલોની એ કલી
ચીંધે મોત સામી આંગળી !

મ્હારો ખજાનો જોઉં હું !
છે પાસ કાં ના લેઉં હું !
માશૂક વરવી કાં ગણું !
લાગી નઝર તો એ ભણી !

એ રીઝતી કે ખીજતી
ત્હોયે સનમ રૂડી હતી !
શું મોત છે એની છબી !
કેવી શિકલ, રે રે ! ફરી !

 પ્હેલી ઝઈફી આવતાં
શું એ મુખો આવાં થતાં !
શું મોતનાં તે મોતમાં !
તેનાં બુઢાપા એ વળી !

" રે ! ઓ ! સનમ ! રે ! ઓ ! સનમ !
" ત્હારા જભાઓ કર ખતમ !
" દેખાડી ત્હારૂં દે બદન !
" તું તું સનમ ! ભૂલું નહીં !"

એ ખોલતાં એ શી ફરે !
એ લાલ રંગો શા તરે !
સુન્દર અદીકી તો કરે !
ત્હોયે ન કાં ભેટું હજી !

જે મત્ત તરુઓ મદ ઝરે :
જે કેફમાં વેલી ચડે :
તે આંસુડાં ખારાં બને,
સુરભે ગઈ ! વેલી કહીં ?

જડ વૃક્ષ થઇ એ ઝૂરવું !
શશીહીન વા કુમુદું થવું !
દઢ શીદને બનવું કશું !
નકી મોત કોમલ પ્રીતડી !

કે કોઇને શું ના ગમી
આવે સનમ જે આપથી ?
તું ભીખતો તે આ ઉભી !
જા, પુણ્યશાલી ! ભેટની !

દેતો ખજાનાઓ ખુદા,
એ પામતાં તે પાપ શાં !
તું કાલનો થઇ આજ જા !
જા, પુણ્યશાલી ! ભેટની !

૧૯–૫–૯૮.

વ્હાલાં.

વ્હાલાંને વ્હાલાંની પીડા!
લૂછાતાં અશ્રુ એ ક્રીડા!
મ્હારાં ત્હારાં : ત્હારાં મ્હારાં :
એ દુખડાં સુખડાં સુખડાં!

મ્હારાં તો દુ:ખ સૌ મ્હારાં છે!
વ્હાલાંને સુખ સૌ વ્હાલાં છે!
ટેવાયાં જોવાને એ તો
મ્હારાં દુખડાં છે!

ટેવાયાંને ના લાગે કૈં!
ટેવાતાં હસવું જાગે કૈં!
મ્હારે તો રોવું ને રોવું,
જૂનું તાજું કૈં!

વ્હાલાં! ટેવ મને એ બાઝી!
ધોખાની ક્રીડા સૌ દાઝી!
ત્હોયે આ દાવા ધીખે તે
ખોટી છે બાજી!

૨૪-૫-૯૮.

ખોવાતું ચિત્ત.

નયને જલ એ વહતાં રડતો!
સુખમાં પછી હું ન મને ગમતો!

મુજથી પણ આ મુજ ચિત્ત બને ગુમ
એ સહવું કયમ? ના સમજ્યો!

ઉર બ્હાર વહી જ ઉરત્વ જતું!
જલદી જયમ દૂર જલત્વ બને, અહ!
મીન ગરીબ રહે: ન મરે, અહ!
એ સહતાંય સહ્યું ન થતું!

૨૫-૫-૯૮.

જેને વીતી ગઇ.

'જેને વીતી તે તો જાણે,'
જખમી એવું માની મ્હાણે;
ખોળામાં શિર ધરવા આણે,
ત્યાં આ ખંજર શું!

જેને વીતી તે બોલે છે:—
"હાં! કે વીતે તો તુંને છે!
"વીતે તો છોને વીતે છે!
"વીતે એમાં શું!"

જેને વીતી ગઇ સંસારે,
તે તો બેપરવાઈ ધારે!
વીતે છે તેને તો,
જેને વીતી તે લાધ્યે શું!
જેને વીતી તે સાથે શું!

વીજ વાદળી સાથે જાતી,
કાલે ગઇ : આજે ભૂલાતી !
સૂકાઈ કોરી છાતી થઇ,
જેને વીતી ગઇ !

૧-૬-૯૮.

શંકાશીલ.

ચીરો પડ્યો હૃદયની મુજ આરસીમાં,
જેમાં સખીવદનનું પ્રતિબિમ્બ દેખું ;
રે ! એ છબીય વિરહે કટકા બની બે
બે ભાગમાં ત્રુટિત ચમ્પકની કલી શી !

શું સત્ય એ પ્રણયદર્શન સ્વપ્નનું, કે
આ આરસી તૂટી ગયેલ તૂટ્યું જ દેખે ?
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકું,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે ?

અન્ધાર છે વિકટ : જ્ઞાન રહ્યું નથી કૈં,
જે પ્રેમથી ઉદય પ્રેમથી અસ્ત પામ્યું !
જેવી ઉઠે વીજળી વાદળી સાથ કિન્તુ
એ મેઘનો જ અતિયોગ થતાં છુપાતી !

છાતી તણું શયન પાથરતો હતો, ને
જે કાજ અંગ મુજનું કરતો અશીશું,

તે એ ન આજ મુજ સાદ સુણી ઉઠે આ,
કે નાદનું ગગન વાહક ના બને છે!

ઉન્માદથી નયન અન્ધ નથી થયાં આ,
ફ્રાટી પડ્યા ન હૃદયે અથવા વિકારો;
છે દર્દ તો સમય કૈં નહિ શૂન્યતાનો,
ત્હોયે વિચાર ગતિ કેમ કરી શકે ના?

છે લોભ કીર્તિ, સુખ વા યશનો ન કાંઈ,
છે લેશ એ વિષયની રજ ના અરીસે;
છે કાંઇ કોઇ મુખનું, પણ તે ન હાવાં,
છે લોભ તો દઇ ચૂકયો સઘળી સલામી.

રે ક્રોધ! એ ઝનૂન રાક્ષસનું બિચારૂં:
ક્યારે હતું? કયમ ગયું? નવ તેય જાણું!'
ખ્હેલી ટકોર ઉરમાં અડતાં ખર્યું એ,
ધારા પડી જલ તણી જ્યમ ચૂર્ણ થાય!

કંગાલને ન મદ તો ઘટતો કશો એ,
ભિખારીને કદિય સમ્ભવતોય ના ના;
એના સદા સહુય તીર બની જ બૂઠા
આ આરસી ઉપર કાર કરી શકયા ના.

હા કામ! એ કુસુમતીર સ્મૃતિ મહીં છે,
એના ગુલાબમય કંટકના વ્રણો આ;
હા દેવ કામ! મૃદુ યૌવનની પતાકા,
તે કૈં હશે, નવ હશે, ઉરફ્રાટ માંહીં.

એ લાગણી ઉપર રહેમ જરા ઘટે છે,
જે છાયમાં વિષય અન્ય ઉડી જતા સૌ;
જે એક પ્યારશરણે જ સદૈવ ખેલે,
સ્વાભાવિકી શી ઉપભોગની યોગ્યતા ત્યાં!

એ કામનીય પણ ભસ્મ તણીય મૂર્તિ
ના છે રહી હૃદયમાં રતિ કાજ હાવાં;
એ દંશનું વિપ બધું ઉતર્યું દિસે છે,
ઘેરાય આ નયન તોપણ કેમ આવાં!

સૌન્દર્યપૂજન ઉરે અધિકાર પામ્યું,
તે ભાવદૃષ્ટિ પણ છેક સરી પડે છે!
છે કાલની કરવતી સઘળે ઘસાઈ,
તૂટી ગયેલ પણ નિર્મલ આરસી આ!

માશૂકની પ્રતિકૃતિ પણ કેમ આવી!
જેવી દિસે કૂદી રહેલ ઝરે તૂટેલી!
શું ઝાંઝવાં જલ અને જલ ઝાંઝવાં છે,
કે આ કુરંગ તરસ્યું ફરફરે બિચારૂં?

કે 'સ્વચ્છતા તણી કણી પણ સ્વચ્છ જોતી,'
એ વેણ શું પ્રભુ તણું લલચાવવાને!
કે આરસી ઉપર અશ્રુ હજી પડ્યાં તે
લૂછી સૂકી કરી ભૂકી કરવી પડે શું?

કે સત્ત્વ માનવી તણું વિષયો જ સર્વે,
જે તોડતાં સહુય જીવન સાથ તૂટે!

કે શું અપક્વ ફલ મેં ઉચકી લીધું છે,
જેથી ન બીજ બન્યું છાલ થકી નિરાળું ?
કે શું અનન્ત યુગની મુજ આરસી આ
જાણી શકી ન હજુ વિશ્વ તણી ગતિ કૈં !
હું આ અહીં પવનવેગ વતી ઉડું તે
છે પાત કે પ્રિય ભણી ચડવું હશે આ !

મ્હારૂં હજુ રણ વધુ વધુ શુષ્ક થાતું,
જાણે ફરી જીવિત પત્થરમાં વહે આ !
છે વિશ્વમાં સહુય એક ભણી ગતિમાં,
તો મોક્ષ, જ્ઞાન, સહુ પત્થરમૂર્તિઓ શું !
માશૂક ધૂળ ! પછી આશક ધૂળ પ્હેલો !
શું પ્રેમપક્ષી બસ એક જ પાંખવાળું ?
શું ધૂળ ધૂળ મહીં ધૂળ થકી ઉડે આ ?
શું સ્વાર્પણો, પ્રણય, ધૂળ તણાં જ નાસો ?

મ્હારી સખી હજુય અક્ષર ઉચ્ચરે ના !
શંકા તણી કસૂર માફ કરી શકે ના !
હાવાં ન સાદ પણ કંઠથી નિકળે આ !
એ ક્યાં હશે સમય માશૂક જ્યાં પુકારે !

ગ્રીષ્મે મયૂર ટહુકયે નવ મેઘ આવે !
માશૂકને નહિ જ આશકનું કશુંએ !
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકું,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે !

૩-૬-૯૮

एक आशा.

વ્હાલાં ! જૂદાઈ તો આવે !
આંખો આંસુ મિથ્યા લાવે !
યાદી એકલડી રહેવાની,
એ એ રોવાને !

દૂર દાઝવું જો ના થાયે,
જો ના દહાડાથી ઓલાયે,
જો યાદી ના કૈં ભાવે તો,
ભૂલી જાવા આશાઓ !

૪-૬-૯૮.

एकलो बोल.

"ચાહું છું," બાલે ! તું કહે છે :
તો કાં આંખ મહીં ના એ છે ?
ના કાં એ ગાલે છે રમતું
ખેલાડી પેલું ? આનન્દી પેલું ?

મ્હારામાં એકજમાં ત્હારો
હૈયે હોત ઠલાવ્યો ભારો :
તો તો વ્હાલી બાલે ! આવી
કંગાલી શાને ?
શાને દેવાતે ભાલે !

જ્યાંજ્યાં ભેટો થાતો, બાલે !
ત્યાં આ રક્ત ઉછાળે ચાલે !
થંડું ત્યાં ત્હારૂં તો ભાલે !
પ્રેમે ઉત્તર શું !

બોલ એકલા તુજ દિલ ખોલે !
મ્હારૂં નામ મૃદુ શી બોલે !
ત્હોયે આ ઉરના જુસ્સા ના
તવ હૈયું ક્ષોલે !
બાલે ! તવ હૈયું ક્ષોલે !

જોને, પરવાળાં ત્હારાં એ
આ ઓષ્ઠે કો દી શાં આવે !
ત્હોયે હિમભર્યા સિન્ધુની
શરદી કાં લાવે !
બાલે ! શરદી કાં લાવે ?

શબ્દ માત્ર શું હું જેવાને ?
બોલેલા તું જેવીના એ !
પ્રીતિ શી? જે ના છે ગાલે,
ભાલે કે ચાલે !

રાતે સપને તું આવે છે :
ત્યાં તો કૈં જૂદું લાવે છે !
કમ્પે કમ્પ, સ્મિતે સ્મિત, બાલે !
સપનાં તો મ્હાલે !

સપનાં તો સપનાં સપનાં છે !
જાગી જોતાં શા ખપનાં છે ?
ભેટન્તાં અહિંયાં તો બાથે
પ્રતિમા આરસની !

બાલે ! આ હૈયે ચમ્પાતાં,
જો તુંને સુખભાન કશું ના,
તો તું ડાહી હોશે !
તો તું સુન્દર હોશે !
નિત્યે નિર્મલ હોશે !
કિન્તુ પ્રીતિ ક્યાં ?

૪-૬-૯૮.

ન્હાસી જતી મૃગીને ઘવાયેલો મૃગ.

જરા પાસે ! જરા પાસે ! પારાધિ હજુ દૂર છે ;
ચોટેલો કાળજે ઝેરી તાજો ઘા અતિ ક્રૂર છે.

ન તીર સાથે હણનાર પ્હોંચે,
ઘા સાથ ના જીવ જતો રહે છે ;
ઠર્યો નથી ઘા : હજુ રક્ત ઉન્હું,
હજી રહ્યું સ્નેહનું ભાન જૂનું.

સૌન્દર્ય આ વિશ્વ તણું ન જોવા
છે કાલ છેલ્લો ઉપભોગનો આ ;

ત્હારી પ્રિયે! એક જ દૃષ્ટિ લેવા
હજીય ઇચ્છા હૃદયે ભરેલ છે.

હવે ટોળું બધું મ્હારૂં ન્હાસી દૂર જતું ભલે;
વેદના હારવા કિન્તુ ઠેરવું તુજને ઘટે.

બધેય ર્‌હેલી નિજ ઝિન્દગી શું!
હજી શું એ ત્રાસથી કમ્પતી તું!
છે તીર કો અન્ય ન છૂટવાનો!
દીર્ઘાયુ તું સાથ કુરંગ આ હો!

નથી અહીં વૈરીનું વૈર લેવું,
નથી અહીં શોણિતબિન્દુ દેવું;
અહીં રૂડું સ્નેહનું દર્દ સ્હેવું,
તહીંય સ્વસ્નેહની આ શી ભીરુતા!

જરા પાસે! જરા પાસે! મ્હારો આ વ્રણ ચાટવા!
અરે વ્હાલી! હવે તો આ લાગે છે સ્વર ફાટવા!

ભીરુ બન્યાં અંગ બધાંય જેનાં,
કેવાં મૃદુ વ્હાલ સદૈવ તેનાં!
વ્હાલી! છતાં એ સહુ સ્નેહ કાચા,
સૌન્દર્ય જો ભવ્ય બની શકે ના.

એ શું બધી દેહ તણી જ માયા!
આત્મા પરે પ્રેમની શું ન છાયા!
માની હતી પ્રીતિ વિશાલકાયા,
તહીંય આવી લઘુતા ભરેલ શી!

સ્નેહને તોડવા જાણે મ્હારૂં આ મન થાય છે ;
ઝપાટે શ્વાસ આ કિન્તુ ચાલ્યો દૂર જ જાય છે.

અરે ! અહીં છેવટ સર્વ ભાસે,
ફ્લંગ દેવા ન ઇલાજ પાસે ;
પ્રિયે ! પડી પ્રેમની ગ્રન્થિ તેને
કૈં જોઇએ કાલ જ તોડવાને.

બીજા વ્રણેથીય બચાવવાને,
જે માનતો તેજ મનાવવાને,
ફ્લંગ દે એક જ આવવાને !
પ્રિયે ! પ્રિયે ! આ તુજ સાથી જાય છે !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! બહુ ના, ક્ષણ બેજ છે !
પ્રિયે ! તું ચાહતી જેને આ વ્હાલો તુજ એજ છે !'

તને સ્મૃતિ હો અથવા નહીં હો,
ભૂલી બધું તું ક્ષણમાં જ, ઓહો !
જે રેડતી જીવન મૃત્યુમાં એ,
મીઠી સ્મૃતિ આ ઉરમાં તરે તે.

ન ચાહવું, પુરુષથી બને ના !
સીજાતિથી સ્નેહ કશો મળે ના !
જૂદી જ કૈં પ્રેમ પિછાન દે આ !
છતાંય આ ઝિન્દગી તુંજ તું મથી !

અરે ! એ તો સ્મૃતિથી એ જાણે જીવ ફરી વળે !
દૃષ્ટિ તું ફેંકતાં તો ઘા રૂઝાઇ ક્યમ ના મળે !

સ્હવારથી સાંજ સુધી શિકારી
થતો હતો પાછળ બાણધારી;
જૂદાં થઈ આપણ ભેટતાં તે
તને ન શું યાદ જરીય રહે છે!

હર્ષાશ્રુ દેનાર શિકારીનો એ
કેવો થતો 'તો ઉપકાર ત્યારે!
અંગૂર શી નૂતન શીંગડી તે
શી થાકને સર્વ હરી જતી હતી!

જરા પાસે! જરા પાસે! હર્ષાશ્રુ હજુ આપવા!
મૃત્યુમાં ચાલનારાની છેલ્લી લ્હાણ જ ચાખવા!

હર્ષાશ્રુ વ્હાલાં તુજને સદાએ,
તને મળું ત્યાં હજુ એજ એ એ;
જે સ્નેહસિન્ધુ મહીં ઉપરિ છે,
તે ઉર્મિનો વાસ તને રુચે છે.

જે બિન્દુનો સિન્ધુ બનાવવાને
જે સાગરે સ્નાનથી મ્હાલવાને,
વિયોગ તું ઇચ્છતી પામવાને,
પ્રિયે! અહીં તે તુજ કાજ નાચતું!

પ્રિયે! તું ઇચ્છતી ત્હોયે જૂદાઈ ગમતી નહીં!
હવે શું અન્તની આવી તને કે દમતી નહીં!

કે શું વિલાસી સહુ અશ્રુઓ તે
વિલાસની ઝાકળમાં ગળીને,

अनालापी गान.

પ્રભુ શું તે આંહીં જગત પર છે કોણ કથવા ?
કહીં છે જે તેનું સમજી સ્ફુટ નામે દઇ શકે ?
'મને તેમાં શ્રદ્ધા,' સમજી નિજ એ બોલ વદવા
કહીંના જ્ઞાનીએ કદિ પણ હશે હિમ્મત કરી ?

પરન્તુ પોતાના ઉર પર બલાત્કાર કરતો,
દબાવી મારીને કચરી નિજ અન્તઃકરણને,
કુહાડીથી હૈયું, રુધિર સઘળું પત્થર કરી,
હશે ક્યાં કહેનારો જગત પર, 'શ્રદ્ધા નહિ મને'?

સદા ધાતા, દાતા, સહુમય અને એકજ સદા,
કહે, તે શું તુંને, મુજ ગરીબને ના ધરી રહ્યો?
કહે, તે શું તુંમાં, મુજ ગરીબમાં ના રમી રહ્યો ?
અને સૌનો તેવો નિજ પણ ન શું એ બની રહ્યો ?

અહો ! પેલું ભૂરૂં ગગન નથી શું ગોળ સરખું ?
ન શું હું ઉભો તે સહનશીલ અક્ષુબ્ધ ધરતી ?
સ્મિતાળા તે કેવા ચકમક થતા આપણ પરે

અને દૃશ્યાદૃશ્ય પ્રતિ અણુ નિગૂઢાર્થ સઘળું,
બધું પાસે તુંમાં શ્રમરહિત કે કારણ સમું,
નથી શું એ તુંને, તુજ હૃદય, આત્મા, જીવિતને,
ચડાવી વંટોળે અગર દબવી કાંઇ કરતું?

સુખાભિજ્ઞામાં કે અવર સઘળું ભાન વિસરી
ભરી તેથી લેને તુજ જિગર પૂરૂં છલકતું :
પછી તેને ક્હેજે, 'પ્રણય'! 'પ્રભુ'! 'હૈયું'! 'સુખ'! અને
ક્હેજે ઇચ્છે તે અગર મુખમાં જે ચડી ગયું.

નથી તેને માટે મુજ મગજમાં નામ વદવા,
અનાલાપી ગાણું, જગત! પ્રભુ! એ લાગણી બધું!
ધ્વનિ, નામો, ગાણાં, અવર સઘળાં ધૂમ્ર સરખાં
દ્યુતિ તેનીને સૌ મલિન તિમિરે ઝાંખપ ધરે.

અભિવ્યાપ્તિમાં આ પ્રતિ ઉર અને તે પ્રતિ સ્થળે
રુચે તે ઉક્તિમાં પલ જ પલ તેને કથી રહ્યાં;
ક્હે, મ્હારી ભાષા પછી ક્યમ કવે ના નિજ રુચ્યું?
વિના ક્હેતાં ક્હેવા અગર નવ કાં મૌન જ રહું?

૧૨-૨-૯૯.

स्वर्गगीत.

ખોવાયેલાંને બોલાવો:
સ્વામીનો સન્દેશો કહાવો:

પગ ધોવાને પાણી લાવો :
ખોવાયેલાંને માટે !

આવો, મ્હેલ ઉઘાડો, આવો :
દોરી દોરી દોરી લાવો :
આવોને ગાતાં સ્વામીને
ખોવાયાં સાથે !

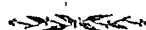
ભૂખ્યાંને ભોજનમાં લાવો :
તરસ્યાંને દ્રાક્ષાસવ પાઓ :
પાથરજો હૈયાં થાકયાંને ;
લાવો ખોવાયાં સૌને !

ના ખોવાયાં ના તરસ્યાં છે :
ખોવાયાં ભૂખ્યાં તરસ્યાં છે :
સાથ તજી એવામાં જાઓ :
ખોવાયાં લાવો !

૨૯-૧૧-૯૯.

વ્હાલાંને.

વ્હાલાં! ઉર ઝાઝાંને પાજો :
થોડાંને ગાજો ને ન્હાજો :
ગાતાંને, ન્હાતાંને ન્હાજો :
ન્હાજો વ્હાલાં વ્હાલાંને.

વ્હાલાંમાંથી વ્હાલાં આવે:
વ્હાલું તે દેવાને લાવે:
વ્હાલું લઇ વ્હાલું સૌ દેજો:
વ્હાલાં! વ્હાલાંને.

આખાં તો એ જાશે છોડી:
મેમાની કરજો ના થોડી:
હૈડાનું દેજો સૌ છોડી:
એ તો વ્હાલાં વ્હાલાંને.

જેમાંથી જે તે પોતે તે:
વ્હાલાંનાં વ્હાલાંઓ જે છે:
એવાંને હૈયામાં લેજો:
વ્હાલાં વ્હાલાંને.

શાને રોવાનું?

જે ખપનું ના તે ખોવાનું:
ખોવાતાં શાને રોવાનું?
લેનારાંને જો જોવાનું,
વ્હાલાં! શાને રોવાનું?

માગો ને માગો તે લેતાં:
ત્હોયે કાં આંસુમાં રહેતાં?
દેનારાંને જોવા કહેતાં,
વ્હાલાં! કાં રોતાં?

साकीने ठपको.

સાકી, જે શરાબ મને દીધો દિલદારને દીધો નહીં;
સાકી, જે નશો મુજને ચડ્યો દિલદારનેય ચડ્યો નહીં!

મુજ ચશ્મમાં ચરખો ફરે,
કદમે બદન લથડી પડે;
દિલદાર તો મલક્યા કરે,
નક્કી યારને પાયો નહીં!

આશક અને માશૂકને,
પાવો એક જામે ને સીસે;
પાવો એક હાથે સાકીએ,
ઇનસાફ તેં કીધો નહીં!

મ્હારી ગઈ શરમે બધી,
દિલદાર હુજ મહીં હજી;
ત્હારી બની ખાલી સીસી,
પાવાય તેં શરાબો નહીં!

સરખાં બને [illegible]ને જરા,
ત્યાં તો શરાબની મઝા;
ઉલટી કરી તેં તો સજા,
નયને સનમ ખેલી નહીં!

મુજ ખૂન આ કૂદી રહે,
દિલદારનું થંડું બને;

મુજને ચડે ત્યાં ઉતરે,
કાંઈ મઝા આવી નહીં !

આ રાત પહેલી વસ્લની,
માશૂકના ઇનકારની ;
ત્યાં બેવફૂફી તેં કરી,
તુજ જામ કાં ફૂટયું નહીં !

ના રોશની ગાલે ચડી,
જરી ના લબે સુરખી પડી ;
ઘેરી બની ના આંખડી,
દિલ યારનું જાગ્યું નહીં !

આ પ્હોર ચાર જ રાતના,
કઇ વાયદા વીત્યે મળ્યા ;
કઇ હોંશથી જિગરે જળ્યા,
તેની કદર તુંને નહીં !

ના ખેંચ આશક તો કરે,
માશૂકને પાવો પડે ;
ના સાકીએ પીવો ઘટે,
તેં કાયદો પાળ્યો નહીં !

જોઈ સનમને રૂબરૂ,
ઘેલો હતો પૂરો જ હું ;
પાયો ફરી, પીતોય તું,

સાકીને ઠપકો.

સાકી, જે શરાબ મને દીધો દિલદારને દીધો નહીં;
સાકી, જે નશો મુજને ચડ્યો દિલદારનેય ચડ્યો નહીં!

મુજ ચશ્મમાં ચરખો ફરે,
કદમે બદન લથડી પડે;
દિલદાર તો મલક્યા કરે,
નકી યારને પાયો નહીં!

આશક અને માશૂકને,
પાવો એક જામે ને સીસે;
પાવો એક હાથે સાકીએ,
ઇનસાફ તેં કીધો નહીં!

મ્હારી ગઈ શરમે બધી,
દિલદાર હુજ મહીં હજી;
ત્હારી બની ખાલી સીસી,
પાવાય તેં રાખ્યો નહીં!

સરખાં બને બન્ને જરા,
ત્યાં તો શરાબીની મઝા;
ઉલટી કરી તેં તો સજા,
નયને સનમ ખેલી નહીં!

મુજ ખૂન આ કૂદી રહે,
દિલદારનું થંડું બને;

સુજને ચડે ત્યાં ઉતરે,
કાંઈ મઝા આવી નહીં !

આ રાત પ્હેલી વસ્લની,
માશૂકના ઇનકારની;
ત્યાં બેવફૂફી તેં કરી,
તુજ જામ કાં ફૂટ્યું નહીં !

ના રોશની ગાલે ચડી,
જરી ના લબે સુરખી પડી;
ઘેરી બની ના આંખડી,
દિલ યારનું જામ્યું નહીં !

આ પ્હોર ચાર જ રાતના,
કઇ વાયદા વીત્યે મળ્યા;
કઇ હોંશથી જિગરે જડ્યા,
તેની કદર તુંને નહીં !

ના ખેંચ આશક તો કરે,
માશૂકને પાવો પડે;
ના સાકીએ પીવો ઘટે,
તેં કાયદો પાળ્યો નહીં !

જોઈ સનમને રૂબરૂ,
ઘેલો હતો પૂરો જ હું;
પાયો ફરી, પીતોય તું,
પણ યારને પાયો નહીં !

આ વાય ફજર તણી હવા,
મુજ રાત વીતી ફુરકતમાં;
દિલદાર આ ઉઠે જવા,
એ બે શુકન બોલી નહીં!

જો આવશે કો દી સનમ,
તો લાવશે આંહીં કદમ;
તું રાખજે ભાઈ રહમ,
ગફલત ઘટે આવી નહીં!

खता नहीं जाती.

પેદા થયો ખતા મહીં: ખતા નહીં જાતી;
પેદા કરી તકદીર ના તદબીરથી જાતી!

મગર ખતા તકદીરથી સનમ, સદા તું દૂર;
આશક તણી તુંથી ન ખતા શું ખસી જાતી?

હિના ફરે તુજ કદમની સનમ, ચમનમાં રોજ;
હુંથી ગુલે ન ખારની હારો મગર જાતી!

તું ફુલથી કાંટા સનમ, ચાહે તો કર દૂર;
તુંને મગર તકલીફ એ આપી નહીં જાતી!

કાફર દિલ આ તો કરે સનમ, લાખ તકસીર;
ત્હારી મગર યાદી વગર ઘડી નહીં જાતી!

એ યાદી પર તું સનમ, કરી રહી છે મ્હેર;
તું આવતી પણ ખુલખુલે ગભરાઇને જાતી!

તું ચાહે તો શોર એ કરે ઇશારે ચૂપ;
તુંથી મગર રહમ અને શરમ નહીં જાતી!

મ્હારી નાદાની અને ત્હારી લિયાકત યાર!
તેમાં દિદારની ઘડી લૂટાઇને જાતી!

ખાર અને આ શોર.ત્યાં તું બુરકામાં આવ;
ત્યાંથી મગર એ શિકલે ગુલ જોઈ નહીં જાતી!

આશક આલમમાં ભર્યું સનમ, બધે તે ઝેર;
ચૂસે ન તું ત્યાં ઝેરની તાસીર ના જાતી!

લાખો સનમ, તુજ ફરકતા પલ પલ બોસા કાજ;
આ બેવુકુ પણ શિકલ ના ધરી તને જાતી!

ખતા કરી ભૂલું ખતા સનમ, હજારો વાર;
ભેટતાં તુંને મગર ના એ ખટક જાતી!

તું તો યારીનો સદા સનમ, ધરી રહી હાથ;
આ હાથની રેખા મગર બૂરી નહીં જાતી!

કેમ કહું તુજને ખતા કરવાને મુજ સારૂ?
આ હાથની એ હાથથી ધોઈ નહીં જાતી!

કિસ્મત જામે શરાબનું ભરી શાહી ત્યાં મેંજ
કે ચિલ્વનો માશૂકની ચીરી નહીં જાતી!

ના તાકાત મળે સનમ, ના કિસ્મત પલટાય;
કમબખ્ત આ જૂદાઇ તો ન કયામતે જાતી!

નવો સૈકો.

લક્ષ્મી તણા અમર પદ્મની આસપાસ
ફૂટી ખીલી ખરી જતી કઇ પાંખડીઓ,
વર્ષો તણાં શતક તેમ અનન્તતામાં,
ફૂટી ખીલી ખરી જવા વહતાં હજારો.

ફૂટે, ખીલે, ખરી પડે કઇ પાંખડીઓ,
ક્ષીરાબ્ધિનું કુસુમ એક જ લ્હેર ન્હાણે;
ત્યાં ભૃંગ જેય ચકચૂર સુધા મહીં તે
ના પાંખડી ફૂટી ખરી ન ગણે ન જાણે.

આત્મા અધિપતિ મધુપ અનન્તતાનો,
આત્મા અમીઝરણના રસનો વિહારી,
આત્મા ગણે નહિ જ તે યુગને ક્ષણોને,
કયાં દેશકાલ? સઘળે જ વસન્ત જામી.

કયાં શીતઉષ્ણ? સઘળે જ વસન્ત છાઇ,
ફેલે પરાગ સહુ એક જ ભૃંગ કાજે;
તેને કયું નવલ છે ફુલ અર્પવાનું?
આશિષ આ ઉછળતી પણ કોણ માટે?

એ ભૃંગના જ સહુ વારસ છો અહીંઆં,
એ પદ્મની મધુરતા બધી વારસો છે;
ગુંજો ઉડો સુખથી સૌ જ પ્રવાસમાં આ,
યાત્રા પવિત્ર રમણીય સ્થલે સ્થલે છે.

વ્હાલાં: સખા, સખિ, સહોદર બાલ ભોળાં,
લક્ષ્મી તણા કુસુમના મધુનાં વિહારી!
ઇચ્છું કહ્યું નવીન હું સુખ સૌ તમોને
આ બેસતું શતક વર્ષ તણું બતાવી?

જાણું નહીં અશુભ શું શુભ શું હશે તે,
જાણું નહીં અહિત શું હિત શું હશે વા;
જાણું નહીં સુખ સુખે અથવા દુઃખે તે,
શું ઇચ્છવું: નહિ જ એ પણ જાણતો વા.

જાણું પરન્તુ રસનાં સહુ છો વિહારી,
જાણું વળી કુસુમ એક જ છે રસાળું;
છો જે તમે કુસુમનાં કુસુમે રહો એ:
એ ભાગ્ય, એ જ હિત, એ શુભ ઇચ્છવાનું.

સેવા ધરૂં નવીન શી ચરણારવિન્દે?
ગૂંથી કયાં કુસુમનો લઇ હાર આપું?
લક્ષ્મી તણા સુમન પાસ ફુલો લજાતાં,
સ્વામી ઘરે સહુ જ ત્યાં કઇ ભેટ લાવું?

લાવી ધરૂં હૃદય તોપણ આ તમોને,
લાવી ધરૂં હૃદય તે [illegible] ાથ ઘેલે;

પીજો પીવાડી મધુ અમૃત પુષ્પનું સૌ,
બીજું : ધરે પ્રભુજી તે લઇ મગ્ન રહેજો !

સનમની શોધ.

પેદા થયો છું ઢૂંઢવા તુંને, સનમ !
ઉમ્મર ગુજારી ઢૂંઢતાં તુંને, સનમ !
છે દુશ્મનો લાખો ભુલાવા રાહને,
દુશ્મન બનાવી યાર અંજાયો, સનમ !

ગફલત મહીં હું, ઝાલિમો કાબિલ એ,
જૂદાઇ યારોની મઝા એને, સનમ !
જે રાહદારીમાં અમોને લૂટતું,
ઉમેદ બર આવો નહીં એની, સનમ !

ત્હારી મદદ કોને હશે, માલુમ નહીં,
શું યારના દુશ્મન સહે યારી ? સનમ !
પાંચે નમાઝે ઝૂકતાં ત્હારે કદમ
આડા ફરે છે બેખુદાઓ એ, સનમ !

છો દમબદમ ખંજર રમે ત્હારૂં દિલે,
કાફર તણું કાતિલ ખેંચી લે, સનમ !
તું માફ કર દિલદાર દેવાદાર છું :
છે માફ દેવાદારને મ્હારા, સનમ !

પીજો પીવાડી મધુ અમૃત પુષ્પનું સૌ,
બીજું : ધરે પ્રભુજી તે લઇ મગ્ન રહેજો !

સનમની શોધ.

પેદા થયો છું ઢૂંઢવા તુંને, સનમ !
ઉમ્મર ગુઝારી ઢૂંઢતાં તુંને, સનમ !
છે દુશ્મનો લાખો ભુલાવા રાહને,
દુશ્મન બનાવી યાર અંજાયો, સનમ !

ગફ્લત મહીં હું, ઝાલિમો કાબિલ એ,
જૂદાઇ યારોની મઝા એને, સનમ !
જે રાહદારીમાં અમોને લૂટતું,
ઉમેદ બર આવો નહીં એની, સનમ !

ત્હારી મદદ કોને હશે, માલુમ નહીં,
શું યારના દુશ્મન સહે યારી ? સનમ !
પાંચે નમાઝે ઝૂકતાં ત્હારે કદમ
આડા ફરે છે બેખુદાઓ એ, સનમ !

છો દમબદમ ખંજર રમે ત્હારૂં દિલે,
કાફર તણું કાતિલ ખેંચી લે, સનમ !
તું માફ કર દિલદાર દેવાદાર છું :
છે માફ દેવાદારને મ્હારા, સનમ !

